

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

II. évfolyam
3–4. szám
1992

A TARTALOMBÓL

Hadtudományi díj alapítása

Az MK biztonságpolitikájáról

Húszéves a SALT—I.

A katonai doktrínákról

Az MK honvédelmi elveiről

A haditechnikai és az anyagi
szolgálatok integrációja

Légvédelem és/vagy légierő

Az Öböl-háborúról

Kövessük elődeink katonai erényeit!

A volt szovjet védelmi ipar és
a konverzió

A katasztrófavédelemről

A hadtudományi pályázatokról

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége mély fájdalommal tudatja, hogy

MOLNÁR ISTVÁN
nyugállományú alezredes,
társaságunk tagja,
a folyóirat főszerkesztője
1992. augusztus 28-án,
életének 62. évében elhunyt.

A hadtudomány alkotó gondolkodója, számos tudományos igényű tanulmány szerzője volt. Részt vett a Hadtudomány folyóirat alapításában, majd főszerkesztőjeként nagy szorgalommal és hozzáértéssel szerkesztette azt.

Jelen számot rendbe téve, lapzártakor állt meg kezében a toll – befejezve..., befejeztes! A megjelent folyóiratokban benne vannak az értelmet elősegítő és a tartalmat gazdagító gondolatait, amelyek maradandóan öröklítik meg munkásságát.

Osztozunk a család mély fájdalmában, emlékét kegyelettel megőrizzük!

A tanulmányok szerzői

Ács Tibor ny. ezredes, a hadtudomány kandidátusa
Bagóné Jehoda Rozália, a KOPINT-DATORG Kutatóintézet főmunkatársa

Bleszity János tűzoltó ezredes, a műszaki tudomány kandidátusa

Bimbó József ny. ezredes, a hadtudomány kandidátusa

Csabai György alezredes, a hadtudomány kandidátusa

Deák Mihály ny. ezredes, a hadtudomány kandidátusa

Galovicz János ny. ezredes, egyetemi doktor

Gáspár Tibor mk. alezredes

Hajma Lajos ny. ezredes, a hadtudomány kandidátusa

Horváth István ny. ezredes

Kiss Lajos ny. ezredes, a hadtudomány kandidátusa

Nyári Dezső őrnagy

Pirityi Sándor, a hadtudomány kandidátusa

Szternák György Mihály alezredes, a hadtudomány kandidátusa

Vasvári Vilmos ny. ezredes, egyetemi tanár, a hadtudomány doktora

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
DR. MÓRICZ LAJOS,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:

MOLNÁR ISTVÁN

(főszerkesztő)

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
(szerkesztő)

Tagjai:

dr. Barna Géza,
Balta Ferenc,
Béres Endre,
dr. Bokor Imre,
dr. Fülöp Imre,
Gáspár Tibor,
dr. Turák János,
dr. Héja István,
dr. Opál Sándor,
Orodán Sándor,
dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József,
dr. Szenes Zoltán,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

1581 Budapest,
Hungária krt. 9–11.

I. ép. I. em. 53. sz.
Tel.: 134-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

Szedte:
OrszágHatár Magazin

Nyomtatta:
STATIQUUM NYOMDA

Felelős vezető:
Szehr György

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

II. évfolyam

3—4. szám

1992. október

Tartalomjegyzék

Ács Tibor:	A hadtudományi alkotásokért (Tanárky-díj alapítása)	3
------------	--	---

BIZTONSÁGPOLITIKA

Hajma Lajos:	A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájáról	13
Nyári Dezső:	Biztonságpolitikai megfontolások	23
Pirityi Sándor:	Húsz év távlatából: a SALT-I	31
	A katonai doktrínákkal kapcsolatos második bécsi szeminárium (III. rész)	41

HADTUDOMÁNY—HADÜGY

Kiss Lajos:	A Magyar Köztársaság honvédelmi elveiről	49
Gáspár Tibor:	A fegyverzeti, a technikai és az anyagi szolgálatok integrációjáról	60
Galovicz János:	Légvédelem és/vagy légierő	70
Bimbó József:	Az Öböl-háború légvédelmi és repülőtapasztalatai	80
Deák Mihály:	Kövessük elődeink katonai erőnyeit	87

VÉDELEMGAZDASÁG

Csabai György:	A volt szovjet védelmi (hadi-)ipar és a konverzió	99
Bagóné Jehoda Rozália — Szternák György Mihály:	Hazánk gazdasági biztonságáról	106

RENDVÉDELEM

Bleszity János:	A katasztrófavédelemről	113
-----------------	-----------------------------------	-----

FÓRUM—TÁRSASÁGI ÉLET

FÓRUM

Horváth István:	Néhány gondolat a hadtudományi pályázatokhoz	123
Vasvári Vilmos:	A tudományos fokozatosok értekezletéről . . .	128
Székelyhidi István:	Hozzászólás: Az Agresszív terrorizmus — sérülékeny demokrácia című cikkhez	132
Pataky Iván:	Dr. Bencze: Königrätz. A testvérháború vége	134
Móricz Lajos:	Gosztonyi: A Magyar Honvédség a második világháborúban	136

TÁRSASÁGI ÉLET

Beszámoló a Kiss Károly Hadtudományi Klub életéről, rendezvényeiről	137
A védelemgazdasági szakosztály rendezvénye	139
Megalakult a társaság kiképzési szakosztálya	140

SZEMLE

Rudolf Hecht:	Hadászati alapkutatás a Védelmi Akadémián .	141
---------------	---	-----

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bírálthatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Hirdessen ön is a Hadtudományban!

Hirdetésfelvétel az MHTT titkárságán

1581 Budapest, Hungária krt. 9—11.
I. ép. I. emelet 53. sz.

Levél cím: 1581 Budapest, Pf.: 15.
Telefon: 134-07-40/1359 mellék

Ács Tibor

A hadtudományi alkotásokért (Tanárky-díj alapítása)

A szerző a Magyar Hadtudományi Társaság 1992. február 29-i küldöttgyűlésén javaslatot terjesztett elő díj alapítására. A küldöttgyűlés a hadtudományi díj alapításának gondolatát egyhangúlag elfogadta, és az elnökséget felhatalmazta a díj odaítélése követelményeinek és alapszabályainak kidolgozására. Az elnökség 1992. május 7-én a szerző levelét (Hadtudomány 1992/2. szám) is figyelembe véve, megvitatta a Tanárky-díj alapításának elvi kérdéseit, és határozatot hozott annak alapításáról. A tanulmány és az akadémiai székfoglaló közreadásával hozzá kívánunk járulni Tanárky Sándor őrnagy életútjának és tudományos munkásságának megismeréséhez.

„Szokatlan hírt pendíték meg! A hadtudományok hasznairól akarok értekezni. Úgy akarom a hadtudományokat előállítani mint a nemzeti élet fenntartásának leghatalmasabb eszközt; elhanyaglásukat, mint politikai halálra vezető legegyszerűsebb útát.” Ezek voltak Tanárky Sándor *A hadtudományoknak az álladalmak, s különösen magyar hazánk fenntartására életbe ható fontosságáról* című székfoglaló értekezésének első mondatai. Gróf Teleki József elnök és gróf Széchenyi István alelnök jelenlétében a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) 1838. november 19-i kisgyűlésében mondta el Tanárky Sándor őrnagy eredeti tudományos értékeket megfogalmazó székfoglalóját.

Neve hallatán az olvasóban mégis joggal merülhet fel az a kérdés, hogy ki is volt Tanárky Sándor, és miért érdemelte ki ezt a megtisztelő bizalmat? Még az előtt is, aki járatos a magyar hadtörténelemben és a tudománytörténetben, szinte teljesen ismeretlen a neve, katonai pályafutása és tudományos munkássága. Ha másért nem is, de a Magyar Tudományos Akadémia első hadtudományi rendes tagjaként és a magyar tudományosság történetében fontos mérföldkövet jelentő székfoglaló értekezéseért mindeképpen megérdemli, hogy neve és munkássága ne merüljön a feledés homályába.

Tudomány-történetírásunk eddig adós maradt alakjának megrajzolásával és szerepének bemutatásával. Szükségtelen bizonygatni, hogy a hadtudomány jelene és jövője elválaszthatatlan a múlttól. A feldolgozatlan Tanárky-életmű két, ma is hasznosítható tanulságra figyelmeztet: 1. a tudomány és a történelem örök összefüggésére; 2. a tudományt előre mozdító, fejlesztő emberre, a tudomány művelésének egyetlen lehetséges, jövőt ígérő egyetlen következetes emberközpontú útjára. Ezért indokolt a magyar hadtudomány e jeles alakja katonai és tudományos pályafutásának rövid bemutatása és a korunk szá-

mára is fontos tanulságokat nyújtó, nehezen hozzáférhető értekezésének közreadása a Hadtudomány című folyóirat hasábjain.

Tanárky Mihály Sándor 1784-ben a Pest megyei Bián született, ahol apja református lelkes volt. Gondos családi nevelés és iskolai tanulmányai után lett katona, 1806. január 25-től 1838. január 17-ig, 32 éven át szolgált a cs. és kir. hadseregben. Zászlós 1809. január 10-én lett. Kiváló teljesítményei alapján három ízben soron kívül lépett elő.

Minősítései szerint a kiválóan képzett Tanárky különböző törzsek vezérkari tisztjeként vitézül és hősiezen vett részt az 1809., az 1812., az 1813., az 1814. és az 1815. évi hadjáratokban. Különösen kitűnt a nemesi felkelés főszállásmesteri törzs tisztjeként 1809 áprilisától júliusig a győri sánctábor építésében, a győri csatában és a Meskó-hadtest híres portyájában; a belső-ausztriai hadsereg vezérkara tisztjeként 1813 augusztusától októberig a dél-karintiai hadműveletekben, Krainburg bevételénél és egy veszélyes bécsi futárküldetéssel; Ferdinánd főherceg két — a II. és a tartalék hadtestből álló csoportja vezérkari tisztjeként 1815 júniusában és júliusában a franciaországi hadműveletekben, amikor az ő terve alapján foglalták el Auxonne várát.

Tanárky ifjúkorától elmélyülten foglalkozott a hadtudománnyal, és már 1804-ben a Neue Bellona 1803. évfolyama 2. és 4. füzetéből németből magyarra fordította a francia forradalmi háborúról szóló tanulmányt, 1808-ban pedig megjelent első írása. Kadétként elvégezte a bécsi bombázkari kétéves tüzérségi és mérnöki tanfolyamot, és 1809 tavaszán elkészíti a nemesi felkelés három gyalogsági szabályzatát. 1810 és 1812 között az erdélyi főhadparancsnokság megbízásából elvégezte Erdély és Bukovina határainak katonaföldrajzi leírását és a Bánság katonai felderítését. 1815-ben kinevezik a bécsújhelyi katonai akadémia tanárának, és még abban az évben részt vett Franciaország elfoglalt részeinek katonaföldrajzi felmérésben. 1821–22-ben terjedelmes erdőszabályzást végzett el az 5. varasd-körösi határőrezred területén, amiért az Udvari Haditanács megjutalmazta. 1833–35-ben elismerték önálló zászlóaljparancsnoki működését Romagnában.

Utolsó, 1837. szeptember 31-i minősítése szerint jól beszél magyarul, németül, latinul, olaszul, franciául, románul és horvátul, kitűnő az írás- és fogalmazási készsége. Kiemelkedő elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkezik a tábori erődítés-tanból, katonai felmérésből, trigonometriából, tüzérségi tudományokból, földrajzból és történelemből. Jó erkölcsű, de kissé visszahúzódo magatartású. Viselkedése tisztelettudó, beosztottaival szigorú és igazságos, amiért igen becsülik. A szolgálatban megbízható és szorgalmas, jól elvezet egy csapatot. Megvan minden ismerete, képessége és tulajdonsága a magasabb beosztásra, de romló egészségi állapota miatt, saját kérésére orvosi felülvizsgálat elé állították. Az Udvari Haditanács 1837 G 5/430. számú rendeletével félrokkantként került nyugállományba 1838. január 17-én.

Katonai szolgálata alatt tudósként művelte a hadtudományt, magyar és német nyelven írta munkáit. Noha sok éven át szolgált külföldön, tollával mégis megtisztelő helyet vívott ki a hazai tudományos életben. 1837 nyarán nyugdíjaztatására várva, Széchenyi biztatására elhatározta, hogy bekapcsolódik az MTA keretében folyó hadtudományi tevékenységbe. A Magyar Tudós Társaságnak Budán, 1837. június 26-án kelt levelében bejelentette, hogy *Festetics László gróf* alapítványára pályázva magyarra fordítja *Károly főherceg* Stratégia alapelvei című munkáját, amihez kéri báró *Lakos János* tábornok, tiszteleti tagnak — kívül szerencséje volt a vezérkaban együtt szolgálnia — észrevételeit. A fordítás ügyében Bécsben személyesen ke-

reste fel az alapító Festetics Lászlót, aki melegen egyetértett elgondolásával és Döbrentei Gábor rendes tagnak írt, Tanárkyt pártfogoló 1837. július 4-i levelében kijelentette: „Egyéb iránt a Főherczeg Károly tudja: hogy az ő munkájával kezdődik a fundatio, és már most megbántódna, ha az nem úgy történne.” Az alapító gróf kívánsága és Tanárky munkássága alapján az MTA VIII. nagygyűlésének — Döbrentei Gábor megfogalmazásában — 13 jeles magyar tudós a következő javaslatot nyújtotta be:

„Levelező tagnak ajánltatik: Tanárky Sándor Szent Györgyi határőrző ezredbeli fő strázsamester, következő okoknál fogva: 1. Ezen hadi munkát: A felkelt magyar nemesség gyalogságának hadi regulamentumai 1809. Ő dolgozta ki az Ország Nádora rendelkezéséből, ki mellett akkor szolgált. 2. Később a Németujhelyi katonai akadémiában két esztendeig professzor volt, s így bizonyos lehet a magyar akadémia előtt, hogy a katonai tudományokhoz alaposan ért. 3. Az akadémiának kevés tagja lévén még, eleibe kerülő hadi munkákról hivatalos véleményadáshoz, szükséges azok számát nevelni. 4. Tanult magyar katona tisztek iránt mutatott figyelem, több katona tisztelet serkentene arra, hogy hadi tudományos munkák több nemében dolgozzanak s így a Ludoviceához kívántató magyar íráások szűkében ne legyenek.”

A nagygyűlés 1837. szeptember 7-i ülése ez alapján megválasztotta levelező tagnak, amit szeptember 14-i levelében köszönt meg. Tanárky akadémiai működésében előtérben állt fordítói tevékenysége és a hadi műszótár ügye. Szontágh 1838. május 29-i véleményében nagy nyelvi és tudományos haladásnak értékelte ennek a hadtudományi műnek magyarra fordítását, és némi javítás után a fordítást kiadhatónak tartotta. Ezzel megegyezik Kiss 1838. július 25-i bírálata, megjegyezve, hogy „Károly főherczeg — korunk egyik legdicsebb hadvezérének — német és francia nyelven minden hadtudós előtt ismeretes Grundsätze der Strategie czimezetű munkájának magyar nyelvre fordítását Tanárky őrnagy, és m.t. társasági levelezőtárg szorgalma által nemzetünk is olvashatja, és belőle a főhadvezér tudományait kitanulhatja.”

Az MTA 1838. augusztus 30. és szeptember 9. között megtartott IX. nagygyűlésén a gróf Festetics László alapította, s 1830-tól üres Matematikai osztály hadtudományi rendes tagságot először Tanárky Sándor őrnaggyal töltötték be. A nagygyűlés 1838. szeptember 7-i ülésén gróf Teleki József elnök az igazgatóság nevében — ha az alapító azzal egyetért — Tanárky Sándort javasolta hadtudományi rendes tagnak, akit aztán 24 szavazattal megválasztottak. Tanárky nagy aktivitással folytatta tevékenységét a hadi műnyelvért. Az akadémiai közgyűlés 1839. január 7-i ülésén Tanárky előadta a hadi műnyelv fejlesztése, a műszavak gyűjtése, válogatása, elfogadása, a műszótár szerkesztése, kiadása érdekében 9 pontos programját, amelynek alapján az ülés elhatározta: a) Tanárky végezze el a közéletben és kiadványokban előforduló hadi műszavak összeírását. b) Az összeírt műszavakat egymástól függetlenül Lakos János, Baricz György, Kiss Károly és Szontágh Gusztáv katonaakadémikusok magyarosítsák, szem előtt tartva a francia hadtudományi műnyelvet és a magyar nyelvtant. c) A beérkezett öt munkát a Tanárky vezetése alatt álló bizottság hasonlítsa össze, és a leghelyesebb kifejezésekből szerkesszen egy betűrendes hadtudományi szótárt. d) A szótárt a kisgyűlés hagyja jóvá, és az Akadémia saját munkájaként kiadásra ajánlja a nagygyűlésnek.

Életének utolsó esztendejében Tanárky szorgalmas folytatója a hadi műszavak magyarosításának és 1839 júliusában az összegyűjtött szókészletet beküldi az akadémiai szótár számára. Az MTA 1839. augusztus 5-én megbízta Virág József! A katonai tiszti nyelv című kéziratos munkája bírálatával, de abban és a hadi műszótár munkálataiban már súlyos betegsége megakadályozta. 1839. december 29-én Budán hunyt el, amit a december

31-i kigyűlésen jelentettek be, és felkérték Szontagh Gusztávot az elhunyt első hadtudományi rendes tag feletti emlékbeszéd megírására. Az MTA Pest vármegye nagytermében megtartott IX. nagygyűlése 1840. szeptember 8-án délelőtt 10 órakor megtartott ülésén, a korabeli tudósítás szerint: „Számos és fényes hallgatóság, nemzeti köntösben, s anélkül, s asszonyások a karzaton... A titoknok előadta Szontagh Gusztáv rt. emlékbeszédét Tanárky Sándor rt. felett.”

A kutatásaim alapján igen vázlatosan megrajzolt Tanárky-kép megerősíti élete és tudományos munkássága részletes feldolgozásának szükségességét. Nem ismerjük arcképét, csak aláírását. Kéziratos műveinek többsége még valahol lappang, ha el nem tűnt. Az eddigi feltárások szerint munkái a következők: Megjelent: 1.) Jeles vitézek tettei. 1808. 2.) A szolgálati regulamentuma a magyar felkelő nemesség gyalogságának számára. Pest, 1809. 3.) A tanítások regulamentuma a magyar fölkelő nemesség gyalogságának számára. Pest, 1809. 4.) A gyakorlás regulamentuma a magyar felkelő nemesség gyalogságának számára. A hadi forgásoknak különböző vidékekhez való alkalmaztatása. Pest, 1809. 5.) Fő Hertzeg Ferdinánd Magyar Huszár Ezredének Története a Frantzia Háboru kezdetétől fogva a Lunevillei Békességig. Tudományos Gyűjtemény, 1822. V.k. 5—55.o. 6.) A hadtudományoknak az álladalmak, s különösen magyar hazánk fentartására életbe ható fontosságáról. Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. V.k. 1838—1840 Buda, 1842. 226—240 o. Kéziratban: 1.) A frantziák sok hadi szerentségének okai a revolutió háboruban, az Uj Bellona kötetjeiből összeszedte és magyar nyelvre fordította... 1804. 2.) Munkácsy obester és keresztes vitéz. Életírás, 1808. 3.) Altiszteket illető oktatás az elővigyázati szolgálatra. 4.) Topographisch-militärische Beschreibung der südlichen Gränze Siebenbürgens. 1809. (Katonaföldrajzi leírása Erdély déli határának.) 5.) Gedanken über die moralische Bildung des Soldaten. 1810. (Elgondolás a katonák erkölcsi képzésére.) 6.) Betrachtungen über die militärische Ehre und Subordination. (Elmélkedés a katonai becsületről és függetlenségről.) 7.) Der Rhein von Fort Mortier bis Hamburg. (A Rajna a Mortier erődtől Hamburgig.) 8.) Entwurf eines Unterricht-Plans für das in Kezdi-Vásárhely begründeten Militär-Institut. (Egy tanítási terv vázlata a Kézdivásárhelyen alapítandó katonai intézet számára.) 9.) Vitéz székek! Bucsulevel székek határőrszázadához. 1819. 10.) Grundlinien eines Vorschlags bezweckend die Anempfehlung einiger Modificationen in der bestehenden Verfassung der Militär-Gränze. 1831. (Felsőbb helyre — valószínű az Udvari Hadi Tanácsnak — beadott; Alapvonalai egy indítványnak abból a célból, hogy egy váratlan megtámadás esetén a katonai határőrség helytálljon.)

Meg kell még jegyezni, hogy a székfoglaló, amelyet némi rövidítéssel ezen írás után közlünk, régies nyelvezete miatt nem könnyű olvasmány, de ezzel világosan dokumentálhatjuk a korabeli magyar hadtudomány színvonalát és a bekövetkezett változásokat.

Fontosabb források

1. Hadtörténeti Levéltár. A magyar nemesi felkelés iratai 1809—1810. 2. Kriegsarchiv, Wien. Hofkriegsrath. 1837 G 5/430; Warasdiner St. Georger Regiment Nr. 6. Individual Beschreibung pro Anno 1837. Quall. Fasc. 2951. 69/837,
3. MTA Könyvtár Kézirattár, a Régi Akadémiai Levéltár 1837—1840. évi iratai
4. OSZK Kézirattár, OCT. Hung. 649.
5. A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei., 1838—1840. V.k. Buda, 1842. 204—213., 221—222., 226—240. old.

A' HADTUDOMÁNYOKNAK AZ ÁLLODALMAK', 'S KÜLÖNÖSEN MAGYAR HAZÁNK' FENTARTÁSÁRA ÉLETBE HATÓ FONTOSSÁGÁRÓL

ÉRTEKEZETT

MIDŐN HADTUDOMÁNY-ALOSZTÁLYI RENDESTAGI SZÉKÉT
ELFOGLALÁ, A' KIS GYŰLÉSEN, NOV. 19. 1838.

TANÁRKY SÁNDOR.

Szokatlan hírt pendíték meg! A' hadtudományok' hasznairól akarok értekezni. Ugy akarom a' hadtudományokat előállítani mint a' nemzeti élet' fentartásának leghatalmasabb eszközét; elhanyaglásukat, mint politikai halálra vezető legegyszerűbb utat.

Nem czélom a' hadak' dicséretét hirdetni, nem czélom a' Bellona' véres szekerét körüllebegő rémképeket kellemes színekbe öltöztetni: borzasztók a' háború' tünetényei: feldúlt vidékek, kirablott városok, vég inségre jutott családok, népségek, egész tartományok — illy szomorú nyomokat hágy maga után még a' legigazságosabb ügy' legszebb győzödelme is.

De ki változtat a' dolgon? Ki alkot rendszert, mellynek boldogító eredménye a' hadak' vég kiirtása világunkból, 's az áldott béke' örök virágzása legyen? Nem! illy rendszert emberi ész nem teremt: szétreccsen ezen sziklán a' bölcsesség' hajója, mint már ezt Saint-Pierre, Rousseau, Kant 's mások tapasztalák, kik az örök békéről épen olly szívrehatólag, mint minden fogamat nélkül elmélkedtek 's írtak.

A' had világunk' rendszeréhez ragasztott szükségesség, mi nélkül egészen más valamivé kellene válnia, mint a' mivé 's millyenné akará azt a' teremő alkotni. Ki a' hadakozást száműzni akarná, annak az emberi természetet kellene megváltoztatnia, vagy a' földet nálunk tökéletesebb lényekkel tölteni be. Mióta földtekénket ember lakja, földtekénk hadszín vala; valamig azt ember lakandja, földtekénk hadszín marad. Itt műveltség és durvaság, felvilágosodottság és lelki vak-ság, erkölcsi simaság és állati butaság különbséget nem tesz: mert látjuk, hogy Australia' vad népe, mellyen, nem mondom a' polgárosodásnak, de mégcsak az emberülésnek is alig látszik nyoma, szintugy hadakat folytat, mint a' csinosodottság' legfelsőbb fokára hágott angol és francia.

A' min változtatni nem lehet, abban meg kell nyugodni. A' háború' iszonyain sopánkodni, mennykövekkel terhelt fellegeit kába remegések közt bevárni, a' halálos csapást ellenmunkálat, önvédelem nélkül elfogadni, nemzeti gyávaság; ellenben viadalra mindig készen állani, a' béke' fentartásáért ugyan mindent elkövetni, de háborútól soha sem rettegni, viselésére a' leghathatós támadó és védszereket készen tartani, mindent feláldozni inkább mint idegen járom alá simulni: ez illik férfiúhoz, ez illik nemzethez.

De honnan veszi a' nemzet azon büszke önbizodalmat, mely ötet, joga megsértetvén, a' bitorlóval bátran szemközé vezet? Mi szüli azon nemes elszántságot, mellyel, alkotmánya 's hazája' fentartásáért háromszorta erősebb ellenséggel is kész szembe szállani, 's utolsó csepp vérig harcolni?

,Nem egyéb, mint a' hadmesterségbeni gyakorlottság, 's a' hadtudományokbani jártasság.'

Mert csak az merhet nagy vállalatba ereszkedni, ki a' vállalat' szellemét felfogta, 's kivitelére a' szükséges ismereteket megszerzette. Csak az nyúlhat okosan fegyverhez, ki a' fegyverforgatás' mesterségét érti; a' tudatlan vívó' kezéből a' vasat kipenderíti az ügyesebb bajnok, 's legyőzött ellensége' életének urává lesz.

A' had, két ellenséges statuserőnek halálra küzdése valamelly országos érdekű ügy felett, mindenik fél törekedvén erőhatalommal birtokába lépni annak, mit alkudozások' útján megnyernie nem sikerült. Itt tehát a' társas élet' leggyöngédebb kérdései: függetlenség, országos élet és halál, forogván fenn, illy imádott javak' megóvására kétségkívül a' társaság' minden erejének központosulnia kell.

Valamint az egyes emberben, úgy az egyesekből összealakult polgári állodalomban is három alaperőt különböztetünk meg: testi, értelmi, és erkölcsi erőt.

Mint kelljen már ezen alaperőket az egyes emberben, az országos hatalom' képviselőjében, az armádban, sőt egy egész nemzetben kifejezni, munkásságba tenni, legfelsőbb fokra emelni? Mint kelljen nekik oly hős szellemű irányt adni, hogy valahányszor a' szükség kívánja, a' három erő egyesülve, önkényt, örömmel, de nem vak buzgalommal, hanem a' műveltségi föntebbség' érzésin alapult hiedelemmel repüljön a' haza' védelmére?

,Ez a' feladat, mellyel a' hadtudományok foglalkodnak, ez a' fő eszme, mellyet a' nemzeti életbe átplántálni, 's ott meggyökereztetni törekednek.'

Midőn tehát a' hadtudományok az ország' testét keménynyé, edzetté, értelmét tisztán látóvá, a' hadviselés' minden ágaiban jártassá, akaratját daliássá, buzgóvá képezik; midőn ekképen a' nemzetet saját erejének, még pedig az erők' mind a' három nemének, érzésére felébresztik, az által bátorrá, vállalkozóvá, sértést bitorlást nem szenvedővé teszik: valóban! oly kincsesel gazdagítják a' polgári társaságot, minél becsesebbet a' tudományok' egy neme sem nyújthat. Mert mit használnak a' tudományok, mit használ a' művészet, ipar, kereskedés' útján megnyert jólét, fény, és gazdagság? ha számokra bátorságot szerezni nem tudunk, ha védelmükre felállani nem merünk, vagy megóvások' mesterségét nem értjük. Eljő a' merész, tanult, hős szellemű ellenség, elborítja országunkat, leköti a' tudományok' nyelvét, elrabolja művészeti remekeinket, elzárja kereskedési útjainkat, a' lealázott népcsoportot nemzetiségéből kivetkőzteti, kényszeríti azt idegen nyelven szólni, idegen szokásokat követni, idegen bálványokat imádni.

Minden tudománynak megvan a' maga becse; de a' Musák fegyvertelen félénk leánykák, csak úgy munkálnak szabadon, ha körülök csend uralkodik; zaj, háborgás' látásán megszeppennek, munkájokat felfüggesztik, rejtek helyekbe vonulnak. Kell tehát Minervának lenni, ki, hatalmas paizsát a' gyámoltalan Musák felett kiterjeszse, működéseik' szabadságát fedezze, békés hajlékaiktól a' zivatart távol tartsa.

Ez a' főtől talpig érczel borított hatalmas Minerva nem más mint — a' hadtudomány, 's vele testvér hadmesterség. — Hol ezek testi, értelmi, erkölcsi erővel felkészülve, a' széleken őrt állnak, ott az ország' belsejében bátorság uralkodik, tudomány, művészet, ipar, kereskedés szabadon virágzanak, 's a' köz jólét' haladását semmi sem gátolja: úgy levén működésök' köre a' természet' urától szabályozva, hogy midőn az emberi ész és szorgalom' minden egyéb mozgalmái a' háború' véres képe előtt meredten megállnak, vagy iszonyodva elrejteznek; ezek, épen a' háború' dulongásai közt gyarapodnak, tökéletesednek.

Milly végválasztó befolyása legyen a' hadi műveltségen épült hősszellemnek a' nemzeti önállóság' fentartására, vagy az elvesztett függetlenség' visszaszerzésére; legtisztábban kitünik a' minden időkorbeli hódítók által gyakorlott politikából. Semmitől inkább nem retteg a' hódító

zsarnok, mint az elnyomott nép' hadi erényeitől. Ezek ellen intézi tehát legravaszabb cselszövényeit, jól tudván hogy, mihelyt ezeket megvesztegette, 's a' szivekből kioltotta, a' hódítás' munkája azonnal be lesz végezve.

Illy czéből legelőbb is a' testi erő' képviselőjét, a' néptömeget, édesíti magához, úgy jelenlén meg előtte, mint nyomorult sorsán szánakozó védangyal. Igáját sok részben könnyebbíti is, még több javításokat ígér, mind addig míg az elámított népség' erejét a' magáéhoz csatolván, további hódításainak műszerévé tette azt.

Elválasztván ekképen a' testi erőt a' nemzeti köz érdektől, az értelmi erőt képviselő osztály ellen fordítja a' cselszövényt. Itt, nem mervén egyszerre elfojtani a' daliás szellemet, kábító szerekhez folyamodik. A' csendes élet' gyönyöreit tárja fel előtte, fényűzésre, pazarlásra szoktatja, műveltebb nemzetek' nyelvével, erkölceivel, életmódjával ismerkedtetvén meg, a' magáéit vele megutáltatja: másfelül a' hadtudományos kiművelődés' útjait vagy tövisekkel megrakja, vagy egészen is elzárja, azután a' bárdolatlan népet hadi fő hivatalok' viselésére alkalmatlannak lenni kikiáltván, tőlök elrekeszti.

Ekképen a' két munkás erőnek egyike idegen érdekek' szolgájává, másika elaltatva levén; az erkölcsi erő, mi nem más, mint a' hazaszeretben egyesült köz akarat, sehol középpontra, sehol gyámolra nem találván, magától elenyésczik, vagy egyes polgárok' keblébe rejtezik, siratván ott az elámított balga nép' vakságát.

Ha az ilyen boldogtalan népcsoport — mert nemzetnek mondani többé nem lehet — hosszas álmából felébredvén, elaljasodását szégyenleni kezdi; térjen vissza oda, hol élete' útját elvesztette, vegye elő az elhanyaglott hadi erényeket, fogadja vissza keblébe a' hős szellemet, gyakorolja a' hadtudományok' minden ágait, ébreszsze, egyesítse általok az elalélt, elszórt erőket; így valaha vissza léphet a' nemzetek' sorába: különben soha sem.

Minden elnyomott nép erőtlen, következőképp félénk levén, ritkán képes csüggedt lelkét egyszerre olly magasra emelni, hogy az épen érintett bátor lépésre el merné magát határozni. A' kevesebb veszéllyel járó, még is dúsabb nyereséggel jutalmazó polgári mozgalmakban keres tehát szabadulást. A' béke' tudományait kezdi gyakorolni, művészetre, kereskedésre adja magát, az ipar' minden ágában serénykedik; gondolván, ezen kényelmes úton szintugy eljuthatni a' nemzetiség' templomához, mint a' hadi erények' véres pályáján, a' hadtudományok' darabos ösvényén. Az eszme magában igen helyes, de a' választott út felette hosszú, könnyen elzárható, így a' czélra jutás bizonytalan.

A' polgári szorgalom kétségkívül hatalmasan emeli a' nemzeti erőt, neveli a' köz értelmességet, táplálja a' szülőföld' szeretetét. De ha elérkezik a' sanyarú idő, midőn az országos élet' fenmaradását a' legdrágább áron, az életem, szükség megvásárolni; ekkor csakugyan a' hadi erényeknek kell a' sakra kiállani, csakugyan a' hadtudományoknak kell a' nagy munka' végrehajtását vezérelni. Ha a' felzúdult viharban nem ezek tartják a' kormányt, a' nemzetiség' hajója örökre elsüllyed; polgári ügyesség soha azt biztos révpartra nem vezeti.

Egyébiránt a' hadtudomány örömet kezdet fog a' polgári műveltséggel. Nyisson ez forrásokat a' szunyadó bátorság' felélesztésére; szolgáltasson táplálmányt, készítményeket, műszereket a' kemény harcz' megbirására; töltse be a' vivók' megritkult sorait; igazítsa a' szenvedélyeket olly irányba, hogy minden szív, minden akarat a' köz ügyet forrón ölelje, a' köz érdekét híven pártolja; így a' nagy vállalat' veszélyes ösvénye szépen ki lesz egyengetve. De magát a' nemes harczot megharcolni, önálló országok' politikai életét fentartani, elnyomott népcsoportokat nemzeti méltóságra felemelni; 's így az emberiségnek épen azon fő jót szerezni meg, mi nélkül a' társas élet hasztalan tengés, gyáva tespedés: ezen nagyszerű működésre a' hőserényeket, a' hadtudományokat hívta meg a' gondviselés. És épen ezen előjogban áll tulajdon becsők, 's kitűnő méltóságok.

(Ezt követően a szerző történelmi példákon keresztül bemutatja és kiemeli, hogy a műveltség egyéb ágaihoz hasonlóan a hadtudomány is sok változáson ment keresztül. Majd így folytatja.)

Húsz évi tapasztalásból meggyőződénék végre Európa' kormányai, hogy szerencsés há-

borút csupán a három alaperő szoros egyesültével lehet folytatni; hogy a hadmesterség csak akkor tökéletes, ha mind a hármat egyiránt és célszerűen tudja használni: nem késtek tehát a hadtudományok hatáskörét kitágítani, azt tűzvén ki működéseik fő céljául, hogy ezentúl a testi és értelmi erő kifejtésével meg ne elégedjenek, hanem az erkölcsi erő életre hozására, s munkásságba tételére is hasonló figyelmet fordítsanak.

E tekintetben jelen korunk hadtudományos rendszerének fő problémái:

1-ször. A nemzeti nevelésre oly mélyen behatni, mint csak ezt másnemű érdekek sértetlensége megengedi, s így a hazaszeretet, hős szellem, hadi erények magvait mindenfelé hintetni.

2-szor. Terjeszteni azon, gyakran elnyomott, még gyakrabban elcsavart, de még is igaznak megmaradt elvet: minél fogva hazavédelmezésre a társaság minden tagja egyiránt köteles.

3-szor. A polgári testtől külön szakadt álló armádákat lasanként a nemzet keblébe vissza vezetni, a polgári és katonai érdekeket egybe olvasztani, a kölcsönös sympathiát táplálni, vagy más szókkal: az armádákat nemzetesíteni, és a nemzeteket harczosítani.

Ezen üdvös célok megközelítésére Europa több kormányai már eddig is nagy lépéseket tettek, mások az adott példát követik úgy, hogy az említett feladatok megfejtése köz ügygyé, s általános törekvéssé kezd válni.

Ide céloznak többek közt Franciaországban a katonai összeírás, s a nemzeti őrség nagy kiterjesztése; Austriában a határőr katonai rendszer mély meggyökereztetésére fordított különös figyelem; ugyan ott, de főleg Poroszországban a néphad (Landwehr) nagy következtetésű intézete; Oroszországban, bár más célzattal, de ugyan azon iránnyal, a katonai telepek életre hozása. Továbbá a szolgálat idejének rövid capitulatiókra szorítása, hogy így az ifjúság nagyobb része vehessen részt fegyvergyakorlatban. Végre a főtiszti pálya megnyitása akármi sorús születésű hazafi előtt, a kemény fenyték szelidítése, az embertelen bánásmód szoros megtiltása, az alsó tactica oly egyszerűsítése, hogy azt a legparlagabb fej is könnyen felfoghassa: melly utolsó, s több efféle intézmények csekélységeknek látszanak ugyan, de valóban nagy befolyást gyakorolnak a hadi élet megkedveltetésére, s így az erkölcsi erő emelésére.

Ez alatt, és mind e mellett, a szoros értelemben vett, s mathematicai elveken alapuló hadtudományok szorgalmas művelése, vagy a hadi értelmesség öregbítése nem csak soha meg nem csökkent; sőt inkább az említett tudományok némelly ágai új találmányokkal gazdagítottak, mások, mint a stratégia, szilárdabb alapokra állítottak, mások ismét, mint a tactica, egyszerűbb, még is józanabb elvek szerint gyakoroltatnak: úgy, hogy bizvást reményelhetni, mi szerint Europa jövő hadai a teljesen kifejtett három alaperő szoros egyesültével fognak viseltetni.

Ime! ezen a ponton állnak jelenleg a hadtudományok; így kezd a hadmesterség közel két ezer évi tévelygés után, bár különböző formákban, oda visszatérni, hol a romai uralkodás legdicőbb időszakában volt.

Mind ezekből nyilván következik hogy, mint a dolgok most állanak, Európában nemzeti függetlenséget hadi erő, hadi erőt hadtudományos műveltség, ebbeli tökélyt a három alaperő egyenlő kifejtése s munkásságba tétele nélkül még csak képzelni sem lehet. Ezen igazságot bizonyítványokkal támogatni szükségtelen, szemébe tűnik ez mindenkinek akarátja ellen is, mi helyt világrészünkben körültekintett. Hódol ennek még a török apathia is; mert előttünk áll a történeti factum, miképen ezen, elavultságokhoz vakon ragaszkodó nép, roskadásnak indult alkotmánya támogatására, politikai életének tengetésére, másban üdvöt, menekvést nem tudott találni, mint az eurpai hadmesterség elfogadásában, s a hadtudományok eurpai mód szerinti művelésében.

Ha lakja még világrészünket nép, melly a hadi műveltség végválasztó hatását fel nem foghatván, vagy felfogni nem akarván, a daliás szellemtől, s hőserényektől orczáját elfordítja; a főlebbi széles értelemben vett hadtudományokat sem nem kedveli, sem nem műveli, sem bennök el-

őmenetelt tenni nem kíván; az csak mondjon le örökre a' nemzeti méltóságról, ő azt sem meg nem érdemli, sem rá fel nem emelkedik, valamig fonák gondolkozásmódját meg nem változtatja.

Ekképen bebizonyul, mit jelen értekezésem' kezdetén állítottam: t.i., hogy a' hadtudományos műveltség a' nemzeti élet' fenntartásának leghatalmasabb eszköze; elhagyaglása, politicalai halálra vezető legegyszerűbb út.'

Nem ismerek Európában nemzetet, melynek a' hadtudományok' művelésére sürgetősb oka lehetne, mint épen nekünk magyaroknak. Országunkat fegyverrel szerzettük, polgári alkotmányunk, szabadságunk, mindenünk, mit legszentebbnek tartunk, hadi szolgálatra köteleztetésen alapul. Ezen köteleztetés alól akármilyen ürügy alatt menekedni akarni, vagy magunkat annyira elaljasodni engedni, mi szerint teljesítésére alkalmatlanoknak találtassunk, annyi, mint törvényes kiváltságainkról forma szerint lemondani, mert: *'sublata conditione tollitur effectus.'* Más nemzetek, kiknek státusalkotmányok a' mienktől egészen különböző talpköveken áll, e' tekintetben különböző elveket követhetnek: de nálunk, a' hadi erények' félretaszítása, a' hősszellem' kivetkezése, a' hadtudományok' elhanyaglása valóságos öngyilkosság.

Ha talán azt hiszszük, hogy a' hadmesterség' műveléséhez fölöttébbi ragaszkodás, a' polgári szorgalom szabad' kifejlődését hátráltatván, a' nemzeti jóllét' forrásait apasztja: tekintsünk Francziaországra! Ott a' hadi erények eleitől fogva legfőbb becsben tartattak, a' lovagszellem mintegy nemzeti bélyeggé vált, a' mozgékony nép szünet nélkül egy háborúból másikba vezetett. Ott van a' tudományos hadi műveltség' bölcsője és fő iskolája, ott hágott az a' tökély' legfelsőbb fokára, onnan terjedt ki Európára. De azért, valljon hátra maradt-e valaha ezen ország a' béke' tudományaiban, a' művészet, ipar, kereskedelem' valamely nemében csak egy lépéssel is! nem szolgált-e inkább más nemzeteknek mintául mind a' hadmesterségben, mind az élet' kellemeit nevelő csinosodottságában?

A' tudományok igen szépen megférnek egymás mellett. Hasson mindenik a' maga körében, adja meg mindenik a' társaságnak mivel neki tartozik, ne igényeljen egyik is felsőbbiséget, ne képzelje magát egyedüli népboldogítótnak. Mert nemzeti boldogságot csak a' minden nemű tudományok, művészet, és anyagi szorgalom' munkálatainak összes summája hozhat létre; akár-mellyik is közülök külön válya, illy egyszerű czél' eszközzésére elégtelen.

Igen hibáznánk tehát, ha, hazánk' boldogításában fáradozván, a' működés' egy vagy más nemét a' tudományok' hierarchiájából kirekesztenők; de megbocsáthatatlan vétet követnénk el, ha a' dolgot úgy intéznők, mi szerint a' kirekesztés épen a' hadtudományokat találja. Ez annyit tenne, mint pompás kertet állítani, a' legtrikább, legbecsesebb növényeket benne központosítani; de a' gyönyörű Édent védfalak, gát, vagy őrizet nélkül köz bitorlásra hagyni.

Nemzetünk' számos bal esetei közé tartozik az is, hogy, míg az európai hatalmasságok' sorában állottunk, addig az értelmi erő hadviselésben fő factor nem volt; midőn azzá kezde lenni, akkor régi állásunk megváltozott, e' szerint újabb helyzetünkbe a' testi erőnél egyebet magunkkal nem hozhattunk. Ezzel ugyan törvényes köteleztetésünket mindenkor híven teljesítettük; későbbben, erkölcsi erőnk' hatalmát is kormányunk' ellenségeivel több ízben éreztettük: de a' hadi értelmességben mindegyre rendkívül hátra maradtunk. Ezzel nem azt akarom mondani, mintha nem keletkeztek volna közülünk minden időkorban férfiak, kik a' hadtudományokban kitünő előmenetelt tettek, 's ennél fogva fényes, néha legmagosabb hadi méltóságokra is emelkedtek; de ezeknek száma aránylag igen csekély: és valljon termékenynek tartjuk-e azt a' gyümölcsfát, mely minden évtizedben legföllebb két három gyümölcsöt érlel meg!

Nemzetünknek kétségkívül igen sok tenni valója van; de minthogy három század' elmulasztásait egy két évtized alatt helyre hozni lehetetlen; a' tenni valók' célirányos osztályozása által szükség a' dolgon segítenünk, a' legsürgetőseket első osztályokba sorozván. Ide tartozik már véleményem szerint a' hadtudományok' honosítása; azért is, mivel e' részben tán leghátrább vagyunk, de főleg azért, mert polgári alkotmányunk hadi szolgálatra köteleztetésen alapulván, ennek mai időben, hadtudományos műveltség nélkül, nemzethez illőleg megfelelni akarni kép-

telenség. Ezentúl nem Botond, nem Kinizsy a' minták, kik után magunkat képeznünk kell; hanem azon régi és újabb időbeli hős férfiak, kik a' személyes vitézséget hideg megfontolással, a' gyors eltökélést tudományos belátással párosították.

Ha eddig híres huszárok, jeles granátosok voltunk, megőrizvén ezen sajátságokat, legyünk ezután tanult ágyúzók, 's tábori mérnökök, ügyes taticusok és stretegek is. Mert mindig csak az armáda' testéhez, soha sem lelkéhez számítani, valóban nem nagy dicsőség!

Hogy pedig e' részben sikeres előmenetelt tehessünk, mindenek felett hadtudományos intézetekre van szükségünk, mi nélkül örökre ott maradnánk, hol eddig voltunk.

Érezték ezt hazánk' nagyai már ez előtt harmincz évvel, midőn gróf Festetics György' példája által lelkesítve, olly áldozatokat tettek, melyek egy hadi academia' felállítását lehetővé tévék. Érezte ezt az említett dicső atya' hazafi keblű, lelkes fia, gróf Festetics László, midőn e' nagy érdemű tudós társaság' hatáskörét egy hadtudományi alapítvánnyal bővíteni nagylelkű volt. Ez utolsó intézetnek már látszik is némi zsongéja, de az első harmincz év óta életbe nem léphetett. Bizzunk azonban, hogy hazánk' forró ohajtása e' részben is nem sokára meg fog hallgattatni.

Addig is, Tekintetes Tudós Társaság! fogadd be kebledbe az eddig nálunk hontalan hadtudományokat, ápolod őket azon gyöngédséggel, mellyel a' tudományok' más ágait ápolni szoktad! Milly boldogító lesz érzelmed, ha idő' jártával így szólhatsz: 'Ezt a' csemetét én ültettem, sarjazását én öntöztem, növekedését én ápoltam. Ime most egy pompás élőfa terjed ki felettem, mellynek védárnyékában bátorsággal nyugszom.'

Járuljon hozzá folyóiratunk 1993. évi főbb célkitűzéseinek kialakításához

Tájékoztatjuk olvasóinkat, hogy a szerkesztőbizottság 1992. szeptember 15-én ülést tartott, amelyen megvitatta és jóváhagyta:

1. a soron levő szám (3—4.sz.) tartalmát és
2. a szerkesztőség Működési szabályzatát.

A szerkesztőbizottság állást foglalt abban is, hogy a következő ülésén (december első felében) az eddig megjelent számok alapján *értékeli a folyóirat helyzetét* (helyét, szerepét a társaság életében, terjesztését és felhasználását stb) és *kialakítja a következő évre vonatkozó tervét.*

1993-ban, túllépve a kezdeti gondokon, nehézségeken, szeretnénk, ha e folyóiratban a hadtudomány átfogó témaköreiről, az MK biztonságpolitikai és honvédelmi alapelveiről aktuális, tudományos igényű írások jelennének meg.

A szerkesztőbizottság és a szerkesztőség kéri a társaság tagjait és mindazokat, akikhez a folyóirat eljut, hogy *mondjanak véleményt a HADTUDOMÁNY-ról, fogalmazzák meg igényeiket, elvárásaikat a társaság fórumával szemben.*

Véleményüket, javaslataikat a társaság titkárságához vagy a szakosztályokhoz juttassák el.

Szerkesztőbizottság

Hajma Lajos

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájáról

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának fő célja, hogy a közvetlen környezet biztonsági kockázatainak és veszélyeinek kezelését, illetve az európai struktúrába való fokozatos integrálódást összehangoltan és egymással szoros összefüggésben valósítsa meg. A szerző a hazánk helyzetével összefüggő regionális kérdések elemzése után biztonságpolitikai céljaink megfogalmazására vállalkozik, érinti a katonai tényező szerepét és az ország védelmére vonatkozó honvédelmi alapelveket.

Napjainkban olyan történelmi változások korát éljük, amelyek áthatják a nemzetközi viszonyok egész rendszerét. A Párizsi Charta bevezetőjében a következőképpen fogalmaz: „Európa megszabadul a múlt örökségétől. A férfiak és a nők bátorsága, a népek akaratának ereje és a helsinki záróokmány eszméinek hatalma a demokrácia, a béke és az egység új időszakát nyitotta meg Európában.

Korunkban a népeink által évtizedeken át táplált remények és váradások beteljesülnek: szilárd elkötelezettség az emberi jogokon és az alapvető szabadságjogokon alapuló demokrácia mellett; a gazdasági szabadságon és társadalmi igazságosságon keresztül megvalósuló felvirágzás; és egyenlő biztonság valamennyi ország számára.”

A biztonságpolitika kialakításának, sőt az egész világot felölelő biztonsági rendszer kiépítésének gondolata a történelemben már jóval korábban felvetődött. Az ókori kelet államaiban is születtek szövetséges békekötések, államférfiak és uralkodók keresték a lehetőségeket arra, hogy erős szövetségeseikkel „elrettentsék” a támadót, ugyanakkor támogatást, „biztonságot” igyekeztek szövetségeseik útján keresni a saját támadó céljaik megvalósításához.

A magyar történelemben is megtalálható az állami biztonságpolitika kialakítására irányuló sikeres vagy kevésbé sikeres kísérletek egész sora. Sajnos történelmünk utóbbi 40–50 évében az önálló magyar biztonságpolitika kidolgozásának szükségessége nemigen merült fel, mivel hazánk nem volt szuverén állam. Magyarország „biztonságát” a Német Birodalom, majd a Szovjetunió, illetve a Varsói Szerződés „garantálta” a jól ismert következményekkel.

A biztonságpolitika a politika újszerű ágazataként nem egyszerű névváltoztatásból született, nem is a korábban használt katonapolitika, védelmi-honvédelmi

politika stb. elnevezések átkereszteléséről van csupán szó. A biztonságpolitika ezeknél jóval szélesebb körű fogalmat takar, állami vagy akár szövetségi szintű is lehet.

A biztonságpolitikát önálló ágazatként a XX. század szörnyű háborús pusztításaiból levont tanulságok, főképpen a felhalmozott tömegpusztító fegyverek óriási — az egész földi létet kockáztató — pusztítóképesége, illetve az a felismerés alakította ki, hogy a katonai erő alkalmazása nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket a biztonság kialakításában, ellenkezőleg: az erőszakra, az erőszak alkalmazásának képességére alapuló biztonságpolitikai rendszerek csődöt mondtak.

Korábban az országok biztonságpolitikájának alapvető és elsőrendű eleme általában a katonai tényező volt — az adott állam megvédése, az esetleges támadás vagy más fenyegetés elhárítására alkalmas fegyveres erővel —, az államok így a minél nagyobb katonai erő fenntartásában látták biztonságuk legfőbb garanciáját. A történelmi tapasztalatok ugyanakkor azt mutatják, hogy ma már pusztán a katonai erővel egyetlen állam sem képes teljes biztonságot kialakítani.

Összegezőként megállapítható: a biztonságpolitika lehetséges fogalmát azon elvek, célok és gyakorlati tevékenységek összessége teszi ki, amelyek arra irányulnak, hogy egy európai együttműködési és biztonsági rendszer keretében — első sorban politikai eszközökkel — biztosítsák az ország számára a békés, feszültségmentes külső környezetet, távoltartsák a fenyegetést, a fegyveres konfliktust és a háborút. Ugyanakkor az országot és fegyveres erőit egy esetleges agresszió esetén megoldandó katonai védelmi feladatok eredményes végrehajtására is felkészítsék.

A biztonságpolitika tehát komplex módon, a politikai, diplomáciai, gazdasági, ökológiai, jogi, humanitárius, kulturális és katonai tényezők összessége útján törekszik a biztonság elérésére, garantálására. Mindennek az ország politikai és nemzetközi jogi kötelezettségein, nemzetközi kapcsolatrendszerén és együttműködésén, kölcsönös bizalmon, az alapvető érdekek egybeesésén s a haderőknek a biztonsági rendszer keretében közösen meghatározott — a lehető legalacsonyabb szinten megszabott — mennyiségi és minőségi mutatóin kell alapulniuk. Ezért a katonai erőnek ma már nincs meg a korábbi prioritása, pontosabban a biztonság fenntartásában más tényezők kerülnek előtérbe. Ami nem jelentheti azonban azt, hogy a katonai tényező jelenleg (és valószínűleg még sokáig) bizonyos helyzetekben mással nem pótolható szerepet ne töltené be a biztonság garantálásában.

Az, hogy a katonai tényező a fenti prioritásokban az utolsó helyen szerepel nemcsak a többi tényező közötti viszonylagos súlyára utal, hanem egyúttal azt is jelenti, hogy alkalmazására csak végső reakcióként kerülhet sor, vagyis kifejezetten passzív biztosítékként szerepel.

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának kidolgozását a külső és a belső változások egyaránt szükségessé tették. 1989-től történelmileg példátlan átalakulás következett be a nemzetközi viszonyokban. Ugyanakkor azt is látni kell: az európai helyzet átalakulása még nem fejeződött be, sőt végső kimenetele sem látszik minden szempontból biztosnak, bár az leszögezhető, hogy a mai Európában a konfrontációt már és a jövőben minden bizonnyal még inkább a sokoldalú együttműködés váltja fel.

A magyar biztonságpolitikának tehát egyidejűleg kell tükröznie a lehetséges reakciónkat a végbement változásokra, tartalmaznia kell elképzeléseinket és elgondolásainkat arról, hogy milyen irányokban szeretnénk — korlátozott lehetőségeinket fel-

használva — befolyásolni a változásokat, de egyben elég rugalmasnak is kell lennie ahhoz, hogy megfelelően és időben reagálni tudjunk az esetleges további változásokra.

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának kidolgozását a Külügyminisztérium illetékes szervei végezték el mintegy 1—1,5 éves előkészítő munka után. A kidolgozáshoz háttéranyagokkal szolgáltak a Magyar Tudományos Akadémia gazdasági és más elemzései, politikai szakértők, tudósok tanulmányai és a különböző érintett kormánysszervek (pl. a HM) véleményei, a különböző pártok által nyújtott szakvéleményezések, állásfoglalások, továbbá az ország közvetlen és távolabbi környezete és annak várható alakulása, az ország partnerei rövid és hosszú távú érdekeinek sokoldalú elemzése és megértése. A kidolgozók számoltak azzal is, hogy közvetlen környezetünkben kialakulhatnak — akár tartósan is — különböző konfliktusok, amelyek fegyveres harcokba, polgárháborúkba is torkolhatnak. A fentiek alapján viszonylag pontosan meghatározható, hogy milyen mértékben garantálható az ország biztonsága, milyen módon és eszközökkel semlegesíthetők konfliktusok káros kihatásai, hogyan előzhetők meg a határokon túli fegyveres összecsapások hazánk területére történő „begyűrűzései”, illetve besodródásunk a konfliktusokba.

A tökéletes és teljes biztonság illúziójában még akkor sem élhetünk, ha mindezek a szempontok és mások is megvalósultak, mivel olyan koncepció nem dolgozható ki, amely alkalmas az ezredfordulón túlmutatni. Így a *Magyar Köztársaság biztonságpolitikai irányelvei az 1990-es évekre vonatkoznak*.

A teljes vagy valódi biztonság csak úgy képzelhető el, ha a hazánkkal partneri kapcsolatban álló szomszédos és más országok a maguk jól felfogott érdekében, jogos nemzeti önzésből is érdekeltek a mi biztonságunk fenntartásában. Ezek alapján lehet meghatározni, azokat a fő kérdéseket, amelyek a biztonságpolitikánk vezérelveivel lehetnek: milyen jellegű regionális együttműködést célszerű szorgalmazni és melyeket nem; hogyan csatlakozzunk a fejlett európai integrációhoz; milyen módon vegyünk részt az európai politikai, gazdasági, kulturális, jogi, környezetvédelmi és katonai bizalomépítő és leszerelési együttműködések munkájában; valamint hogy milyen kapcsolatok kiépítésére kell törekedni a közvetlen szomszédokkal, abszolút egyértelmű álláspont megfogalmazásával a határok kérdését illetően.

A kilencvenes évek magyar biztonságpolitikájának fő feladata, hogy a közvetlen biztonsági környezet kockázatainak és veszélyeinek kezelését, illetve a nyugat-európai biztonsági struktúrába történő fokozatos integrálódást párhuzamosan, összehangoltan és egymással szoros összefüggésben valósítsa meg.

Biztonságpolitikánk regionális kérdései

A hazánkban végbement rendszerváltozás egybeesett azokkal a változásokkal, amelyek egy történelmi időszak végét is jelentették Európában. A korábbi hatalmi viszonyok gyökeresen átalakulnak, ezzel együtt a biztonsági koncepciók, valamint az ezeket garantáló szervezetek — mint a NATO, az EK, vagy az EBEÉ — is átalakulóban vannak és a még teljesen előre nem látható helyzethez akarnak mindjobban igazodni. Az ugyanis már világossá vált, hogy a kontinens problémáinak megoldására önmagában egyetlen szervezet sem alkalmas.

A közép- és kelet-európai rendszerek belső összeomlása nagy térségekre kiterjedő új minőségű és nehezen kiszámítható biztonsági kockázatokat hordoz magában. A szomszédos országok gazdasági-politikai rendszerének átalakulásával együtt járó feszültségek és zavarok hatással vannak az ottani kisebbségekre — az ottani magyarságra —, ami folyamatos feszültségek forrása és jelentősen hozzájárulhat a nacionalizmus, a nemzeti türelmetlenség erősödéséhez. A korábbi időkből származó különböző, erővel elfojtott ellentétek, köztük is elsősorban a nemzeti-nemzetiségi problémák most feltörőben vannak, és jelentősen hozzájárulnak a térség destabilizálásához. Ezt csak fokozzák az állami politika rangjára emelt azon nacionalista törekvések, amelyek a kisebbségek asszimilációját akarják elérni.

Egyes szomszédos államokkal való kapcsolatainkban nehézségeket okoz, hogy belső vagy más irányú problémáik miatt gyakran „ellenségképre”, a fenyegetettség látszatára van szükségük a saját közvéleményük előtt. Ez az „ellenségkép” független a konkrét magyar magatartástól és politikától, nehezen leküzdhető, cáfolható, mivel nagy a propagandisztikus és dezinformációs hatása. Mindezeket igen alaposan kell elemezni és figyelembe venni a biztonságpolitikában.

A korábban szemben álló két katonai tömb megszűnésével jelentős hangsúlyeltolódás ment végbe. Csökkent az atom-világháború veszélye és vele együtt a korlátozott háborúk valószínűsége is, ugyanakkor megnövekedtek a korlátozott, közvetett, nem állami szintű fegyveres konfliktusok lehetőségei. A szomszédos országok területén lejátszódó átalakulási folyamatok során kialakuló polgárháborús összecsapások hazánk számára komoly katonai veszélyeket jelentenek. A polgárháborús harccselekmények átcsaphatnak határainkon. Ezek kialakulhatnak spontán módon, vagy tervezetten is.

Veszélyforrásként jelentkezhet az is, hogy környezetünkben nem tekinthető biztosítottak mindenütt a haderők szoros politikai ellenőrzése, kézben tartása. A rendezetlen belső helyzetből kifolyólag a haderők önálló hatalmi tényezőként léphetnek fel, nem zárva ki lépéseik közül a hazánk elleni közvetlen támadás veszélyét sem.

Számolni kell továbbá a háborús küszöb alatti, nem állami szintű erőszakos cselekmények más formáival is. Ilyenek lehetnek a félkatonai szervezetek akciói, a nemzetközi terrorizmus, a nemzetközi bűnözés, a fegyverkereskedelem, a kábítószerek-akciók, az esetleges menekültáradattal együttjáró nehézségek stb.

Biztonságpolitikánk alakítása szempontjából fontos tényező, hogy — a Szovjetuniónak a világot is meglepő, hirtelen összeomlása következtében — a bipolaritást felváltó Európa-képben ún. lépcsőzetes struktúra bontakozik ki. Ennek a magját a nyugat-európai integráció, az EK, a NYEU és a NATO-tagállamok képezik. A következő lépcsőt vagy réteget a semleges EFTA-államok, míg az azt követőt a visegrádi hármas (a cikk írásakor még egyértelműen „hármas”) — Magyarország, Lengyelország, valamint Cseh és Szlovákia (együtt vagy külön-külön?) — alkotják.

A térséghez északon a balti államok, délen pedig Szlovénia és Horvátország csatlakozik. Ezek az országok, ha erősen eltérő mértékben is, de potenciális lehetőségekkel rendelkeznek az integrálódásra.

A Magyar Köztársasággal közvetlen határos államok száma napjainkra ötről hatra emelkedett. (A szám további emelkedése nincs kizárva.) A szomszédok helyzetét — Ausztria kivételével — belső állapotuk vagy más szomszédokhoz fűződő viszonyuk miatt eltérő mértékben, de instabilitás jellemzi.

Geostratégiai helyzetünket és biztonságpolitikai választási lehetőségeinket érintően döntő változásnak tekinthető, hogy a Szovjetunió szétesése következtében Ukrajna mint középhatalom megjelent közvetlen szomszédunknak. Független nyugati orientációjú állami fejlődésre való törekvései során még előre pontosan nem látható konfliktusai akadhatnak Oroszországgal és esetleg más államokkal is, amelyeknek komoly kihatásai lehetnek hazánk biztonságára.

Oroszországot még hosszabb ideig belső nehézségei és a Szovjetunió utódállamaival való vitái kötik le, ugyanakkor globális atomhatalom marad. Az utódállamok irányában folytatott nyugati politika elsősorban a dezintegrációból eredő biztonsági kockázatok csökkentésére törekszik. Nyugatnak is érdeke, hogy az orosz dezintegráció ne jusson el a kritikus pontig. Ebben a kérdésben lényegében érdekazonosságon alapuló együttműködés alakult ki a Nyugat és az utódköztársaságok között. Ezen kooperatív nemzetközi környezet kedvező feltételeket teremt a belső stabilizációhoz, és a magyar biztonságpolitikai érdekekkel is összhangban van.

A Magyar Köztársaság Európának abban a térségében fekszik, ahol a volt kommunista rendszerek bukása után a társadalmi, valamint a nemzeti, az etnikai ellentétek robbanásszerűen jelentkeznek. Ezek következtében ebben a térségben várhatóan az elkövetkező évek során is konfliktusokkal kell számolni. Ezért biztonságpolitikánk legfontosabb feladata az ország belső stabilitásának megvédése a lehetséges konfliktusok hatásaitól.

Különösen veszélyesek lehetnek az olyan helyzetek, amikor a gazdasági-szociális problémák nemzeti-etnikai ellentétek kiéleződését is okozzák. Ez azért érintheti különösen hazánk biztonságpolitikáját, mert a szomszédos államok területén jelentős számú magyar kisebbség él, amelynek a helyzetét a feszültségek jelentősen befolyásolhatják. Ez igen fontos elem a szomszédos országokkal folytatott kisebbségpolitikában.

Ugyanezen szempontból jelenthet komoly veszélyt hazánk számára bármely olyan fegyveres konfliktus is, amely a szomszédos országok területén zajlik. Súlyosbítja a helyzetet az, hogy az ilyen konfliktusok áttérjedhetnek hazánk területére is, az összes lehetséges következményükkel együtt. Biztonságpolitikánknak ilyen helyzetben minden nemzetközi erőt mozgósítani kell a veszély elhárítására, miközben honvédségünknek is készen kell állni arra, hogy saját eszközeivel védje meg az ország szuverenitását. Egyértelműen ki kell azt is nyilvánítanunk, hogy a külföldi magyar kisebbség védelme nem képezi szorosan a biztonságpolitikánk részét, de annak fontos külső tényezője.

Hazánk fontos érdeke, hogy a határainkon túl élő magyarok közösségei fennmaradjanak, ne kezeljék őket másodrangú állampolgárokként, szabadon élhessenek szülőföldjükön és ne kerüljön sor sem „beolvasztásukra”, sem pedig kényszerű kivándorlásukra. Mindezeket politikai és gazdasági eszközökkel kell elérnünk.

A határok kérdésében hazánknak az érvényes nemzetközi szerződések és kötelezettségek szigorú betartására, az államközi kapcsolatok helsinki alapelveinek, különösképpen a határok sérthetetlenségének, erőszakos megváltoztatásuk tilalmának érvényességére kell alapoznia a magatartását.

Nyugat-Európát szintén jelentősen befolyásolják a kontinensen történt változások, mindenekelőtt abban a vonatkozásban, hogy a már szinte hagyományos ellenségkép — a Szovjetunió és a Varsói Szerződés, kommunista fenyegetés — szertefoszlott, megszűnt. Nyugat ma két, iszonyú nagy kérdéssel találja magát szemben. Az egyik: mi-

képpen lehetne biztonságosan megszabadulni a felhalmozott atomarzenáltól, amely még mindig képes felrobbantani a világot. Amíg ezt el nem tudják érni, a világ csak látszólag biztonságosabb, mint volt a hidegháború idején. A másik: hogyan lehetne sima átmenetet és gazdasági stabilitást elérni a térség országaiban. Mert ha ez nem sikerül, ha a gazdasági helyzet tovább rosszabbodik és a hit meg a remény végleg meg-inog a Nyugat segítőkézségében, akkor végképp nem garantálható, hogy az események milyen fordulatot vesznek.

Az Amerikai Egyesült Államok — a nagy győztes, amely nagy ellenfél nélkül maradt — egyrészt maga is gazdasági problémákkal küzd, amelynek következtében nehéz a kormányzatnak olyan politikát folytatni, amely a saját gondok megoldása helyett Közép- és Kelet-Európára koncentrálná eszközeit. A korábbi, egyetlen ellenség ezerarcú ellenség lett: az atomfegyverek elterjedésének veszélye, az etnikai problémák, a szélsőséges nacionalizmus, a menekültprobléma, a demográfiai robbanás, éhségkatasztrófák, a környezeti ártalmak stb. Mindezek — és még mások — jelentős gondot okoznak az amerikaiaknak és a nyugat-európaiaknak.

Hazánk biztonságpolitikájában általános magatartási szabályként kell érvényesíteni: a szomszédos államokat folyamatosan és hitelesen biztosítani kell arról, hogy nincsenek ellenséges, agresszív szándékaink. Törekszünk a válságok és a konfliktusok megelőzésére, a jószomszédi kooperatív viszonyra, és az esetleg felmerülő államközi vitás kérdéseket az erőszak és a fenyegetés kizárásával, békés tárgyalások útján kívánjuk megoldani.

A Varsói Szerződés felszámolásával párhuzamosan megkezdődött Magyarország és más államok közötti kétoldalú kapcsolatok új rendszerének kialakítása. Ezek államközi és a katonai kapcsolatokat szabályozó alapszerződések és megállapodások keretében történnek.

A hagyományos fegyveres erők csökkentéséről szóló bécsi megállapodás életbelépését és végrehajtását követően a korábbiaknál kedvezőbb arányok kialakulására lehet számítani Magyarország és a környező államok fegyveres erői között.

A hagyományos fegyveres erők csökkentéséről és a bizalomerősítő megállapodások, továbbá a Nyitott Égboltra vonatkozó szerződés minden eddigit felülmúló mértékű nyíltságot tesz lehetővé Európában.

Biztonságpolitikánk céljai

A magyar biztonságpolitika csak akkor lehet eredményes, ha erős hazai alapokra épül, háttérét fejlődő, fellendülő gazdaság képezi, a társadalom szilárd demokratikus alapon nyugszik, és a biztonságpolitikai kérdésekben nemzeti konszenzus áll fenn.

Ugyanakkor egy országnak szüksége van külső garanciákra is. A Magyar Köztársaság külső garanciáit a jelenleg Európában létező szervezetek közül elvileg a következőkre lehetne építeni: a NATO, az Észak-atlanti Együttműködési Tanács (EAET), az Európai Közösség (EK) és annak biztonsági-védelmi szervezete, a Nyugat-európai (NYEU), valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ). Ezek a szervezetek a kialakuló új európai biztonsági rendszer alapvető intézményei, amelyekbe az egyre erősebb magyar integrálódás biztonságpolitikánk fontos célja lehet.

Ugyanakkor a térségbeli szerepvállalásunkat nehezíti az integrált szervezetek belső megosztottsága, egymás közötti rivalizálása és a vezető tagállamok (de nemcsak a vezető tagállamoké, mint az év közepén lezajlott dániai népszavazás eredményei is mutatták) konszenzusának hiánya.

A NATO létrehozásának azon politikai és katonai okai, amelyek a hidegháború kialakulásában rejtettek, a Szovjetunió és a Varsói Szerződés szétesésével megszűntek ugyan, de az Észak-atlanti Szövetség még jelenleg is hatékony szervezet. Ma a szervezet fő dilemmája, hogy kidolgozza katonai doktrínáját és megtalálja helyét és szerepét az új európai biztonsági struktúrában.

Ebben a helyzetben az már világos, hogy lényeges változások következnek be a katonai potenciálban, csökkenni fog a szervezet katonai ereje és szerepe anélkül azonban, hogy ne törekedne megőrizni a tagállamainak biztonságát garantáló védelmi feladatát. A múlt év végén kidolgozott új stratégiai koncepció szerint: „egyik állam sem képes nyomást gyakorolni, megfélemlíteni vagy hegemoniát rákényszeríteni bármely európai államra az erőszak alkalmazásával, vagy az ezzel járó fenyegetéssel”.

A másik fő kérdés az, hogy hogyan játszhat a szervezet fontos szerepet Közép- és Kelet-Európa biztonságának erősítésében anélkül, hogy közvetlen biztonsági garanciák nyújtására kényszerülne, hogy formálisan és differenciált viszonyban fejezné ki a közép- és kelet-európai államok demokratikus átalakulásában ténylegesen meglévő különbségeket, és hogyan tudna bekapcsolódni olyan konfliktusok kezelésébe, amelyek messze esnek a NATO alapfunkciójától. Az összeurópai válságkezelő és a védelmi reformokat ösztönző feladat vállalása bizonyos nézeteltérések miatt konkrétan még nem alakult ki.

A megoldáskeresés egyik formája a létrehozott Észak-atlanti Együttműködési Tanács, amely azonban sem a NATO szándékai szerint, sem összetétele szerint (minden közép- és kelet-európai állam és a Szovjetunió utódállamai is tagjai) nem alkalmas arra, hogy döntő szerepet játsszon az esetleges konfliktusok kezelésében. Az ÉAET nem jelenti automatikusan a NATO-tagságot és a válságkezelést sem hajlandó magára vállalni, arra az EBEE-t tartják alkalmasnak.

A NATO és az ÉAET mindezek mellett fontos összetevői lesznek Magyarország biztonságának, az európai biztonsági rendszerbe való betagozódás tekintetében. Igaz, rövid távon külső garanciákat ezek a szervezetek sem nyújtanak. Elképzelhető és kívánatos is, hogy hazánk először „különleges” státust nyerjen el a NATO-ban (társult tagság), majd később teljes jogú taggá is váljon. De ez sem jelent megoldást.

Az EBEE ugyancsak alkalmas lehetne a közép- és kelet-európai államok biztonságának garantálására, hiszen szinte valamennyi európai országot magában foglalja és a katonai biztonság szűkebben vett területein túllépve a biztonsági koncepciója kiterjed a politikai, a gazdasági és az emberi jogok területére is. Ezen túl a jövőben napirendre kerül az integráció további kiterjesztése más államokra (pl. a szovjet és jugoszláv utódállamokra) is, amelyek képesek lesznek megfelelni az e szervezet működési rendjéből fakadó követelményeknek. Igaz, hogy ezzel az ötven fölé emelkedik a tagállamok száma, és ez nagyon megnehezíti a döntéshozatalt, a konszenzus elérését. Másik probléma, hogy az EBEE nem rendelkezik politikai és jogi vagy katonai kényszerítő eszközökkel, békefenntartó erőkkkel és így szükség esetén szorosan együtt kell működnie azokkal a szervezetekkel (pl. a NATO, az EK,

vagy a NYEU), amelyeknek vannak ilyen eszközeik. Hazánk tehát „kemény” garanciákat ettől a szervezettől sem kaphat a közeljövőben.

Az Európai Közösség (EK) biztonságpolitikai szempontból is az egyik meghatározó tényezővé válik a kontinensen. A Maastrichtban aláírt szerződések alapján a szervezet kompetenciája kiterjed a biztonságpolitikai és védelmi együttműködésre is. A biztonsági kérdésekben az együttműködés szervezete a Nyugat-Európai Unió (NYEU) várhatóan szoros együttműködést alakít ki a NATO-val (ezzel is erősíti az európai védelem és biztonság transzatlanti dimenzióját).

Az EK-ban a visegrádi hármak társulási szerződése alapján (ha valami közbe nem jön) a kilencvenes évek második felétől kerülhet napirendre a teljes jogú tagság. Ez azonban nem jelentené azt, hogy Európa más térségeit figyelmen kívül fogják hagyni.

A NYEU alkalmasabbnak látszik arra, hogy az európai konfliktusok kérdésében komolyabb katonai erőt tudjon felsorakoztatni. Ez azokra a problémákra is megoldást jelenthet, amelyekkel hazánk biztonságpolitikája jelenleg küzd.

Ami az Egyesült Államok jelenlegi és várható szerepét illeti a kontinensen, feltétlenül figyelembe kell venni, hogy ott most választási év van, amelyben nehéz lenne katonai kockázattal járó lépést elvárni tőlük. Ugyanakkor azt is nehéz lenne elfogadniuk, hogy a gyengeség vádjával illessék őket. Reális félelmek is vannak abban a tekintetben, hogy fokozatosan kivonulnak Európából. Az USA-ban ismét erősödnek az izolacionista törekvések és nagyhatalmi szerepének új megfogalmazása is sok vitát vált ki.

Nyugat-Európa és Észak-Amerika maga is gazdasági problémákkal küzd, ami nemcsak a pénzügypolitika nagy dilemmáiban (kiegyensúlyozatlan költségvetések, fizetési mérlegek), hanem a termelési szférában is jelentkezik. Ilyen helyzetben nehéz a kormányoknak olyan politika folytatása, amely a saját problémáik megoldása helyett Közép- és Kelet-Európára koncentrálja anyagi eszközeit.

A fentiek alapján a *magyar biztonságpolitikának a következő időszakban az alábbi feladatok megoldását kell szem előtt tartani.*

— Legfontosabb törekvésünknek kell lenni az új európai biztonsági rendszerbe, annak alapvető intézményeibe (EK, NYEU, NATO, EBEÉ, Európa Tanács) való egyre erősebb integrálódás, mivel csak ilyen alapon valósulhat meg hazánk reális biztonsága.

— Az Európai Közösséggel kötött társulási szerződéssel az integrálódási folyamat megkezdődött, ez fontos lépés a teljes jogú tagság elnyeréséhez. A társulási szerződéssel létrejött a gazdasági biztonságnak az a foka, amelyre építve a biztonságpolitikánk más területén is lehetséges az előrelépés. A politikai együttműködést tehát ki kell terjeszteni a biztonságpolitikai kérdésekre is.

— Mivel az EK-ba integrálódott államok a sokoldalú gazdasági kötődés folytán biztonsági szempontból is szorosan összefonódnak, az EK-tagság tehát így lehetőségeket nyújt a NYEU-tagságra is, ami pedig — azon államokon keresztül, amelyek mind a NYEU-nak, mind a NATO-nak tagjai — a NATO garanciák érvényességét is eredményezheti, másrészt ösztönöznünk kell azon célok elérését, hogy a NYEU, illetve a NATO európai tagállamai nyújtsanak segítséget a három (négy?) társult állam védelmi reformjának megvalósításához.

— A NATO-val is arra kell törekedni, hogy a már kialakuló kapcsolatok szélesedjenek, különösképpen a honvédelmi reform szempontjából fontos területeken.

A honvédelem kérdései

A Magyar Köztársaság a biztonság külső feltételeit politikai, diplomáciai, gazdasági és más, nem katonai eszközökkel teremti meg. Szükséges azonban, hogy a biztonság belső feltételeként és végső eszközként az ország megfelelő fegyveres védelmi erőkkel — honvédséggel — rendelkezzen. A Magyar Köztársaság fegyveres védelmi erőinek a rendeltetése (a biztonságpolitikai alapelvekből kiindulva) az ország szuverenitásának, határai sérthetetlenségének fegyveres védelme egy kívülről jövő agresszió esetén, lehetőséget teremtve a konfliktus rendezésére irányuló politikai és diplomáciai tevékenység folytatásához.

A fegyveres erők alaprendeltetése kiegészül az esetleges nukleáris katasztrófák következményeinek, továbbá azon veszélyforrások felszámolásában való részvétellel is, amelyek valamely félkatonai szervezetek, terrorista csoportok fegyveres akcióiból vagy a nagyarányú menekülthullámból erednek és a problémák megoldása katonai erők bevonását is szükségessé teszi. Ugyancsak idetartoznak az olyan feladatok is, mint a jövőbeli közreműködés az ENSZ vagy az új európai biztonsági struktúra keretében folytatott békefenntartó tevékenységekben.

A Honvédelmi Minisztérium összehangolta a Külügyminisztérium által készített dokumentummal az ország katonai védelmére vonatkozó honvédelmi alapelveket.

Az alapelvek figyelembe veszik, hogy hazánknak a belátható időn belül még számolnia kell a biztonságunkat fenyegető potenciális veszélyekkel. Ez abból ered, hogy jelenleg és a közeli jövőben még léteznek az ország külső veszélyeztetettségének feltételezhető forrásai, amelyekről a biztonságpolitika kérdéseinek taglalásakor az előzőekben már volt szó. Az európai hagyományos fegyveres erőkről szóló tárgyalások sem eredményezhetik még véglegesen a nemzeti haderők támadóképtelenségének elérését, potenciálisan tehát továbbra is fennállnak a katonai fenyegetés lehetőségei. Ugyancsak léteznek a térségünkben a magyar haderőt számottevően meghaladó fegyveres erők is.

A magyar fegyveres erők nagyságát, struktúráját, fegyverzetét és felszerelését, valamint harckészültségük fokát — az ország teherbíró képességével összhangban — úgy kell megállapítani, hogy a haderő ésszerűen feleljen meg biztonságpolitikai alaprendeltetésének, valamint a reálisan számításba vehető katonai veszélyeztetettség jellegének és mértékének. Ezekből kiindulva a magyar fegyveres erőknek képeseknek kell lenni:

- bármely irányban, bármely országhatár mentén az időbeni harcra lépésre;
- többlépcsős védelmi rendszer létrehozására és aktív védelmi hadműveletek folytatására;
- az ország fontosabb objektumainak légi és földi védelmére;
- a támadó erők feltartóztatására az országhatár mentén, vagy támadásuk lassítására, számottevő veszteségek okozására, végső soron az időnyerésre, a politikai megoldás, illetve az agresszió előtti helyzet visszaállítása érdekében.

A fegyveres erők felkészítése tegye nyilvánvalóvá az ország védelmi elszántságát és azt, hogy a támadó már az agresszió kezdetén olyan fegyveres ellenállásra és veszteségekre számíthat, amely az általa kitűzött célok elérését eleve kétségesé teszi.

Ezen feladatok teljesítése érdekében az évtized végére a mainál kisebb — könnyebben fejleszthető és vezethető —, de ütőképesebb, korszerűen felszerelt haderő lesz a honvédség, amelynek szükséges békeállománya 90 ezer fő, tartalékosokkal feltöltve a hadiállománya pedig kb. 350 ezer fő lesz.

Az évtized közepéig a hadsereg szervezete korszerűsítésre kerül, a létszám ugyancsak csökken, de a hivatásos állomány alkotja a többséget. Ez képezi azt a bázist, amire a korszerű hadviselésnek megfelelő kiképzettséget, valamint a korszerű harci-technikai eszközök kezelését alapozni lehet.

A honvédség alapvetően szárazföldi és légvédelmi csapatokból áll. A hadsereg érezhető korszerűsítését — a pénzügyi lehetőségektől függően — legkésőbb a kilencvenes évek közepén meg kell kezdeni. A fejlesztéseknek alapvetően ütőképesebb haderő létrehozását kell célozni, amely a szervezetét, felszerelését és felkészítését is tekintve fokozatosan megközelíti a Magyar Köztársaság védelméhez szükséges szintet.

*

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának kidolgozását a külső és a belső változások tették szükségessé. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy az európai helyzet átalakulása még nem fejeződött be, a kimenetele sem látszik biztosan. A biztonságpolitikánknak ezért egyszerre kell tükröznie a reagálásunkat arról, hogy milyen fejlődési irányban szeretnénk korlátozott lehetőségeinkkel befolyásolni a változásokat, ugyanakkor elég rugalmasnak is kell lennie ahhoz, hogy megfelelően és időben reagálni tudjunk a további változásokra. Környezetünkben egyszerre érvényesülnek stabilizáló és destabilizáló hatások. Biztonsági törekvéseinknek egyaránt kell irányulniuk a multilaterális szervezetek és mechanizmusok hatékonyságának és közép-európai jelenlétének fokozására, valamint saját védelmi képességünk növelésére.

A hazánk kül- és biztonságpolitikájában a 90-es években arra kell törekedni, hogy Magyarország integrálódjon Nyugat-Európa politikai, gazdasági és védelmi rendszereibe. Stratégiai cél, hogy teljes jogú tagja legyünk az euro-atlanti politikai, gazdasági, jogi, biztonsági és védelmi intézményeknek. Mind a NYEU-val, mind a NATO-val a lehető legszorosabb viszony kialakítása a célszerű, arra ügyelve azonban, hogy az egyik kapcsolatot ne a másik rovására erősítsük. Mindezekhez azonban meg kell teremteni a szükséges belső és külső feltételeket.

Irodalom

- A Magyar Köztársaság biztonságpolitikája; a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, 1992.
- Honvédelmi alapelvek; HM, 1992.
- A szövetség stratégiai koncepciója; NATO, 1991. nov.
- Biztonságunk külső garanciái; Népszabadság, 1991. május 4.
- A NATO új stratégiai koncepciója; Új Honvédségi Szemle, 1992/4. sz.
- Új honvédelmi koncepció; HVG, 1991. december 7.
- Biztonságpolitika új megközelítésben; Népszabadság, 1992. június 2.
- A Magyar Köztársaság biztonságpolitikája; dr. Körmendy István KÜM-főosztályvezető előadása (jegyzet)

Nyári Dezső

Biztonságpolitikai megfontolások

Az új biztonsági modell és az erre épülő védelmi elgondolások kialakítása folyamatban van. A szerző az általános, ezen belül az európai politikai folyamatokból kiindulva biztonságpolitikai megfontolásokat, gondolatokat vet fel. Az ország gazdasági, társadalmi és geopolitikai helyzetét figyelembe véve vizsgálja a biztonságpolitikai hatásokat és veszélyforrásokat. Érinti a Magyar Köztársaság katonapolitikáját, a fegyveres erők feladatait és fejlesztésének főbb irányait. A szerző sokat vállalt magára. A tanulmány terjedelme nem teszi lehetővé, hogy nézeteit értelmezze. Véleményének egy része — bár több kérdésben újszerűen foglal állást — nem tekinthető kellően kimunkáltnak. Ezek ellenére úgy ítéljük meg, hogy a tanulmányban kifejtett nézetek egy része hasznosítható. A tanulmányt vitaalapként adjuk közre. Várjuk olvasóink véleményét és észrevételeit!

Nem célom biztonságpolitikai céljaink feltárása, csupán arra vállalkozom, hogy összefoglaljak bizonyos folyamatokat, számba vegyem azok hatásait, gondolatokat ébresszek az e hatásokat felerősítő, csökkentő vagy megszüntető intézkedéseket, reagálásokat illetően.

Biztonságpolitikánk markáns meghatározója a külpolitika, amely hazánknak a nemzet érdekeiből eredő, más nemzetek, nemzetközi szervezetek, országok irányában kialakított vagy kialakítandó kapcsolatrendszerének, magatartásformájának megvalósítója.

A külpolitikai irányelvek kialakításánál jelentős szerepet kapnak a világpolitikában, az európai régióban és a közvetlen környezetünkben lejátszódó főbb politikai események és folyamatok.

A biztonságpolitika felöleli mindazon eszközöket, amelyeket az állam a demokratikus államrendet, az állam működőképességét, szuverenitását fenyegető veszélyek, hatások elkerülése és megszüntetése érdekében alkalmaz. A célok elérése érdekében az állam politikai, gazdasági, humanitárius, jogi és katonai eszközöket vesz igénybe. A politika eszközeinek alkalmazása ma az elsődleges útja a háború elkerülhetőségének, melynek realitása — a fő konfliktusforrást képező katonai tömb felbomlása után — létrejött az európai régióban.

A biztonságpolitika elemei a külpolitikai, a belpolitikai, a gazdaságpolitikai, a katonai és más, a nemzetközi környezetben biztonságpolitikai tényezőként ható folyamatokat foglalják magukba, amelyek az adott ország tágabb és szűkebb értelemben vett geopolitikai helyzetének, társadalmi, gazdasági viszonyainak analizéséből és a katonai elemnek előbbiekben felsoroltakhoz igazított helyes arányából és céljaiból alakulnak ki.

Globális és regionális politikai folyamatok

A kommunizmus ideológiailag vereséget szenvedett, a Szovjetunió mint világhatalom megszűnt létezni. A kelet-európai szocializmus, valamint alappillére, a Szovjetunió gazdasági, társadalmi csődje világosan rámutatott az ideológiai monizmus tarthatatlanságára ezekben az országokban.

A Varsói Szerződés megszűnt és vele együtt eltűnt a katonai tömbök szembenállása. A nyugat-európai és kelet-európai országok között a korábbi konfrontáció helyét a kooperáció vette át.

A nukleáris háború veszélye minimálisra csökkent, megszűnt a hidegháború. Európa népei előtt új korszak nyílt meg, amely prespektíváiban az egész Európára kiterjedő biztonsági rendszert, a gazdasági és társadalmi prosperitást, a békét ajánlja fel.

A kialakult új helyzet egyben óriási kihívás is Európa népei számára, amellyel élni világtörténelmi jelentőségű tett. A világpolitikai folyamatokra a kelet-közép-európai változások mellett a második orosz forradalom gyakorolja a legnagyobb hatást, amelynek kisugárzása és végső kimenetele ma még pontosan nem mérhető fel.

A felbomlott Szovjetunió utódállamai gazdasági nehézségekkel, alapvető megélhetési gondokkal küzdenek. A déli köztársaságokban nacionalista, etnikai fegyveres összetűzések vannak soron. Az atomeszközök feletti rendelkezés és a fegyveres erők elosztása vonatkozásában nincs megegyezés. Az Egyesült Államok és az Európai Közösség határozottan állást foglalt a segítségnyújtást illetően, ennek hatékony „megtérülésével” kapcsolatosan azonban vannak bizonyos fenntartások. A Független Államok Közösségének helyzete a felsoroltak következtében továbbra is destabilizáló lehet. A rendkívül kedvezőtlen helyzet ellenére az USA és más nyugati nagyhatalmak Oroszországot regionális hatalmi tényezőként kezelik. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a volt Szovjetunióban létezik olyan, a jelenlegi pluralista változásokkal szemben álló, a Kelet-Közép-Európa feletti dominiumról lemondani nem akaró erő is, amely az átalakulás nehézségeit a saját maga számára kívánja kihasználni.

Az európai folyamatokra igen komoly hatással van a német újraegyesülés. Egy politikai és gazdasági értelemben vett új típusú nagyhatalom jelent meg, az Európai Közösség, amely együttműködéssel, kezdeményezéssel és jelentős gazdasági súlyával képes befolyásolni az európai folyamatokat. Biztonsági szempontból nem hagyható figyelmen kívül a NATO, amely egyetlen katonai szövetség kontinensünkön. Szerepe várhatóan nőni fog az európai régióban.

Az USA a Szovjetunió megszűnése után ellenlábas nélküli katonai világhatalommá vált, amely gazdasági, politikai, morális tekintélyével döntően befolyásolja a világpolitika eseményeit. Az európai régióban bizonyos szerepcsökkenéssel számol ugyan és erősebb hangsúlyt ad „az Európa az európaiaké” elgondolásnak, a NATO és más multinacionális szervezeteken keresztül azonban továbbra is aktív együttműködő részvevője az európai folyamatok alakításának.

A NATO, mely a térség fő katonai biztonsági tényezője, újraformálta szerepét, feladatait; bizonyos értelemben elkötelezván magát az európai biztonság és stabilitás fenntartására, a kelet-európai államokkal való együttműködésre. A kelet-európai államokban — az új társadalmi berendezkedésnek megfelelően — segíti a had-

seregek helyének és szerepének kialakítását. Oktatási, nevelési, képzési programokkal elősegíti a szellemi átalakulást és a hadseregen belül a parlamenti kontroll mellett a pluralista társadalomra jellemző viszonyok kialakítását. Megkülönböztetett figyelemmel kíséri a visegrádi hármak kül- és belpolitikai folyamatainak alakulását és támogatja a térség stabilitására irányuló törekvéseit.

Nem kíván előnyben részesíteni egyetlen országot sem a térségben, hiszen az valószínűleg további instabilitást eredményezne és növelné a katonai konfrontálódás veszélyét. A NATO-tagság a kelet-európai államok részére jelenleg nem aktuális, de a kétoldalú — a NATO-tagállamokkal kötött — megállapodásokkal történő közelítés mind szélesebb kibontakoztatását a NATO segíti és kezdeményezi.

A NATO nem kíván beleavatkozni sem politikai, sem katonai vonatkozásban a kelet-közép-európai folyamatokba. Elsősorban az integrációs szervezeteken, így az Észak-atlanti Együttműködési Tanácson, a WEU-n, az EC-n keresztül kíván kedvező hatást gyakorolni az események menetére.

A fenyegetettség megszűnése a NATO-tagállamok számára a haderő reformját is jelenti. Kisebb, korszerűbb, nagy mozgékonyágú, többnemzetiségű haderő felállítását tervezik, amit hatásosan lehet alkalmazni a különböző válsághelyzetekben.

Európa az integrációs folyamatok korát éli, a Nyugat-európai Unió, az Európai Közöség, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet, az Észak-atlanti Együttműködési Tanács integrációs szervezetei jelzik azokat a folyamatokat, amelyek jelenleg az európai nemzetek jelentős részének törekvéseit jellemzik.

A Nyugat-Európában és bizonyos mértékben Kelet-Európában tapasztalható integrációs folyamatokkal szemben a volt Szovjetunió területén és Délkelet-Európában dezintegrációs folyamatok zajlanak. Államok esnek szét és újak keletkeznek. Az évtizedeken át mesterségesen elfojtott nemzeti érzések feltárnak, a „blokktag-ságból” a nemzeti függetlenségbe történő átmenet a többnemzetiségű országoknál komoly problémákkal jár, melyek etnikai és határkérdésekkel kapcsolódnak össze.

A kelet-közép-európai régió politikai folyamatai

A térségben, a társadalmi átalakulások részeként folyamatban van a pluralista demokráciák állami intézményrendszereinek megteremtése és mind teljesebbé tétele. A kelet-európai átalakulások jellemzője az is, hogy a létrejött demokráciák a pluralista modern berendezkedéstől és felfogástól a neopaternalista, neomonista, újtekin-telyelvűig terjednek. Ezen rezsimek a rendszerváltással jelentkező társadalmi, gazdasági és — néhol polgárháborúba torkolló — etnikai, nemzetiségi feszültségekkel közdene.

A térség másik nagy kihívása a tervgazdaság orientált piacának és az állami, „össznépi” tulajdonformának mind teljesebb elmozdulása a piacgazdaság, a privatizáció irányába. Ez változó hatásfokkal és mélységben történik az érintett államokban, amit az magyaráz, hogy ezek a társadalmi, gazdasági változások egy nacionalista villongásokkal, belső társadalmi feszültségekkel terhelt régióban mennek végbe.

Kelet-Közép-Európában a Cseh és Szlovák Köztársaság, Lengyelország és Magyarország átalakulási folyamatait elemezve, megállapítható, hogy bár a demokra-

tizálódás és a piacgazdaság megteremtése eltérő módon és mélységben bontakozott ki a három országban, előrehaladottságuk azonban a régió többi országához viszonyítottan kétségbevonhatatlan.

Biztonságpolitikánk egyik fő kérdése a határainkon túl élő jelentős számú magyar kisebbség helyzete. Ez meghatározója az adott ország hozzánk fűződő külpolitikai kapcsolatainak is. A problémák egyik része, hogy a Romániában, a Szlovákiában és a Szerbiában élő magyar kisebbség az európai normáknak megfelelő önrendelkezési jogáért, autonómiájáért küzd. Törekvéseiket támogatjuk, Helsinki szellemében minden politikai fórumon síkra szállunk jogaikért. A probléma másik oldala, hogy ez a kisebbségi törekvés az adott országokban nem találkozik a kormányok és a többségi nemzetek támogatásával. Az autonómiát követelő kisebbségi törekvéseket gyanakvással, elszakadási kísérletként vagy a Magyar Köztársaság által támogatott szeparatista mozgalomként kezelik. A helyzetet súlyosbítja, hogy nálunk, de a határainkon kívül élők körében is jelentkeznek nacionalista felhangok, amelyek igen komoly hatással vannak a térség biztonságára.

Véleményem szerint folytatnunk kell azt az igen aktív *külpolitikát*, melynek célja a nyugat-európai integrációkon keresztül az ország felzárkóztatása a modern nyugat-európai demokráciákhoz. Külpolitikai törekvéseink másik fő irányában biztonságunk bilaterális szerződésekkel történő erősítésére, a hazánk ellen irányulható fenyegetések elhárítására, megelőző biztonsági garanciák létrehozására kell törekednünk.

Csatlakoznunk kell a térség biztonságát erősítő, valamint a kollektív európai biztonsági rendszer létrehozására irányuló minden politikai irányhoz. Széles körű kapcsolatrendszer építünk ki a transzatlanti gondolatot képviselő államokkal és erősítjük a hagyományosan jó magyar–német kapcsolatokat. Ápoljuk és fejlesztjük a kelet-közép-európai térség országaival kialakított kapcsolatrendszert, kiemelt figyelmet fordítva a Lengyelországgal, a Cseh és Szlovák Köztársasággal kötött megállapodásainkra. A lehető legkedvezőbb megoldást kell találni a Cseh és Szlovák Köztársasággal a dunai vízlépcső kapcsán létrejött konfliktushelyzet felszámolására.

Külpolitikánk szerves része az a gyakorlat, mellyel el kívánjuk osztatni a nemzetiségeinkkel kapcsolatos állásfoglalásunk iránti kételyeket. Világosan kifejezésre juttattuk, hogy területi igényeink nincsenek, de a kisebbségek jogaiért minden politikai fórumon szót emelünk. Ugyanakkor vérrokonainknak meg kell érteni, hogy az európai határok térségünkben hol húzódnak és nincs realitása azon törekvéseknek, melyek a Magyar Köztársaság és a határos államok szembeállítását célozzák.

Gazdasági, társadalmi helyzetünk biztonságpolitikai hatásai

Gazdasági helyzetünk alakulása enyhe optimizmusra ad lehetőséget. A közös piaci társult tagság a Világbank megítélése, az Expo megrendezése is szerény bizakodással tölthet el bennünket.

A gazdaság privatizációjának előmozdítása, a működőképes piacgazdaság megteremtése fő stratégiai célkitűzésünk. Az ország adottságainak, a nemzetközi gazdasági, ipari trendeknek, az európai munkamegosztásban betöltendő várható

szerepünknek megfelelő gazdaságpolitika kialakítása folyamatban van, amely hosszú távon meghatározza az iparfejlesztés fő irányait. Az európai gazdasági folyamatokba való, mind erőteljesebb bekapcsolódásra törekszünk. Sokoldalú, nyitott politikával fokozzuk exportunk dinamizmusát.

A biztató jelek mellett fel kell készülnünk a nehézségekre is. A gazdaság átstrukturálódása, az ezzel kapcsolatos gazdasági, társadalmi mozgás nemkívánatos kísérőjelenségekkel jár együtt. Növekszik a munkanélküliség, az elszegényedés és nő a szociális létbizonytalanság. A szociális védőháló létrehozásával növelni kell a biztonságérzetet, csillapítani kell a társadalmi feszültségeket. Hosszabb távon el kell érniünk, hogy tartósan egyetlen társadalmi réteg se kerüljön a létminimum alá. Ezért fejlesztenünk kell pluralista, demokratikus intézményrendszerünket. El kell érniünk, hogy a politikailag fontos beosztásokat hitelt érdemlő új emberek töltsék be.

Nem elhanyagolható tényezőként meg kell említeni, hogy a hazai és a nemzetközi politikai és társadalmi életben vannak olyan elemek, amelyek a létrejött pluralista demokráciákat átmeneti megoldásnak tartják. A gazdasági élet és bizonyos politikai funkciók kezükben tartásával, meglévő kapcsolataik, összefonódásaik felhasználásával gátolják a monista vonásoktól való eltávolodást.

A rendszerváltásnak természetesen vannak „vesztesei”, ezeknek az elsősorban politikai értelemben vett veszteseknek be kell látniuk, hogy az új társadalom, a modern Magyarország megteremtéséhez a régi rendszer koncepciója, politikai eszmérendszere nem elegendő. Nem lehet szó boszorkányüldözésről, az új nem követheti el a régi rendszer hibáját, amely emberek ezreinek okozott szenvedést és megaláztatást.

Azokra a szakmai területekre kell ezeket a rétegeket orientálni, amelyeken felkészültségüknél fogva képesek színvonalas tevékenységet folytatni és meg kell adni a lehetőséget, hogy az új, pluralista demokrácia részeseivé váljanak. Nagyon lényeges, hogy az új rendszer „vesztesei” ne azok legyenek, akik a szocializmusban is hátrányos helyzetben voltak, vagy éppen a vegetálás engedélyével rendelkeztek.

A társadalmi átalakulás és a gazdaság átállítása nagy feladata a nemzetnek. Igen lényeges, hogy ezek a folyamatok kezelhető szinten, intézményes összeomlás nélkül menjenek végbe. A demokratikus, modern pártoknak ebben hatalmas felelősségük van.

Számíthatunk idegengyűlölet, túlzott nacionalizmus és újfasiszta csoportok megjelenésére is. A pártoknak, a médiáknak határozottan és következetesen fel kell lépni ezek képviselői és eszmerendszerük ellen. Nem hagyatkozhatunk csupán a felszínre bukkant, a rendszer alapjait veszélyeztető áramlatok elleni fellépésre, ezek időbeni felfedezésére is gondolnunk kell. Ezt a tevékenységet az emberi jogok és a demokratikus többpártrendszer alapján berendezkedett modern állam magas általános műveltséggel és szakmai felkészültséggel rendelkező, törvényileg szabályozott biztonsági szolgálata végezheti.

Katonapolitikánk és a honvédség feladatai, fejlesztésének irányai

A VSZ-ből történt kilépésünk és függetlenné válásunk után lehetővé vált az önálló magyar katonapolitika és a nemzeti haderő megteremtése. Katonapolitikánknek és hadseregünknek a nemzeti érdekeink szem előtt tartásával hatásosan támogatni kell a biztonságpolitikában feltétlenül prioritást élvező politikai megoldások békés kivitelezését.

A NATO különböző szervezeteivel és a tagállamaival kötendő katonai együttműködési egyezményekkel, a környező országok katonai vezető szerveivel kialakított jó kapcsolatokkal és szerződésekkel jelentősen növelhető az ország és a térség biztonsága. Belépésünk a NATO szervezetébe sem politikailag sem katonatechnikailag nem időszerű. Ez vonatkozik a térség többi államára is.

A megoldás a kelet-közép-európai régióban az önálló nemzeti haderő létrehozása. Az önálló nemzeti érdekeket képviselő haderő megteremtésének útja a társadalom más szféráihoz viszonyítva azonban nagyon bonyolult. Az átalakításnak az „öröklött” területekre kell kiterjedni, a szellemi szférára, a szervezeti és a diszlokációs területekre, a fegyverzetre és a technikára. Az átalakításnál gazdasági, politikai megfontolásokat kell figyelembe vennünk. Sem gazdasági helyzetünk, sem politikai céljaink nem teszik lehetővé új, modern fegyverrendszerek azonnali rendszerezését és az ennek megfelelő, gyors szervezeti változásokat.

Külpolitikai törekvéseinkre — amelyek a határos országokkal történő legteljesebb együttműködésre és harmonikus együttélésre irányulnak — irritáló hatással lenne egy túlzott katonai erő képzése és fenntartása. Ebben az időszakban a hadsereg új szellemi szférájának, bázisainak kialakítására kell törekednünk. Adaptálni kell a modern biztonságpolitikai, katonai elméleteket.

Ki kell alakítani azokat a hadseregbeli szellemi bázisokat, szervezeteket, amelyek a modern, pluralista rendszerekben általánossá váltak. Ezek: az oktatási, szociális érdekvédelmi, tájékoztatási, információs területek, valamint a harc és a háború megvívására vonatkozó elméleteink koncepcionális átalakítását és újak bevezetését ölelik fel.

Erősíteni kell a hadseregben azokat a hatásokat, melyek az új szellemű magyar tisztikar kialakítására, a tiszt társadalomban, hadseregben elfoglalt helyének, szerepének újragondolására és kialakítására irányulnak.

El kell érni, hogy a tisztjelöltek a tisztképzés során olyan, a polgári életben is konvertálható tudást szerezzenek, amelyek pályamódosítás esetén biztosítják az egyszisztenciális folyamatosságot. A tisztképzést az egyetemi oktatás-képzés színvonalára kell emelni. A modern európai biztonságpolitikai elméleteket a tisztképzés, a felkészítés és a továbbképzés rendszerébe is be kell illeszteni. Világossá kell tenni az európai integráció szükségességét, fontosságát — amely az egész európai és világpolitikai helyzetet taglaló, aspektusait számba vevő, modern, az ország sajátosságaihoz igazodó biztonságpolitikai koncepció széles körű vitáján, feldolgozásán és elfogadtatásán alapul. Tisztjeinket fel kell készíteni ezen gondolatoknak és az állomány előtti hatásos képviselésére.

Az összefegyvernemi és szakharcászati elvekben, törzsmunkában rövid időn belül,

elsősorban az oktatási fázisokban, fel kell használni a hazai kutatások eredményeit, figyelembe véve a hadtudomány nemzetközi vonatkozású elméleti és gyakorlati tételeit is.

Geopolitikai helyzetünket mérlegre téve, ismételten megállapíthatjuk, hogy szükséges egy önálló visszatartó védelmi erő, mely a mindenkori agresszort meggondolásra készíti és visszatartja támadó szándékától. A katonai erő visszatartó jellegéből adódóan hatékonyan demonstrálni kell önállóságunkat; a nemzet minden katonáját, különösen a tiszti állományát átható elkötelezettségét a magyar nemzet jogainak és a köztársaságnak végsőkéig kitartó megvédésére.

A haderő védelmi jellegét, főbb elgondolásának, védelmi csoportosításának, biztonságpolitikai célkitűzéseiben elfoglalt helyének bizonyítását nyílt publicitással, annak sokoldalú bemutatásával érjük el. Védelmi elképzeléseink olyan elgondolást tükröznek, mely szerint a haderő a fő erő kifejtést az ország központi részéhez történő kijutás megakadályozására fordítja és olyan veszteséget okoz a támadónak, mely nem áll arányban az elért sikerrel.

Megjelöltük azokat az irányokat, melyekből a veszélyeztetettség valószínűbb. Így világosan látjuk, hogy a haderő jelenlegi diszlokációja nem felel meg az új védelmi követelményeknek. Az azonnali készenléti, „gyors reagálású” erőket az ország keleti részében a Dunától Keletre, elsősorban a nyílt területeken — ahol a szabad, gyors manőverezés lehetséges — kell diszlokáltatnunk és az itt folytatott tevékenységre kell elsősorban felkészítenünk.

A kisebb mozgékonyasággal, de erős páncéelhárító képességgel rendelkező területiális (helyi) erőket, kisebb gépesített alegységekkel kiegészítve, fedett, erdős, átszegdelt területeken, elsősorban az ország, a Dunántúl déli részén és az Északi-Középhegységben célszerű diszlokáltatni és alkalmazni.

Véleményem szerint, ebből az elgondolásból adódóan egy nagyobb mértékben hivatásos és továbbszolgáló állománnyal feltöltött nagy mozgékonyaságú — gépesített — erő képzéséről kellene gondoskodnunk, valamint békében csak törzsekkel rendelkező tartalékos (territoriális) ezredek, alakulatok felállítását kellene megoldanunk.

A törzsezredek békében kisebb létszámú hivatásos állománnyal a tartalékosok képzését, a tényleges szolgálati idejüket töltők felkészítését végeznék. A mozgósítás után feltöltésre kerülő ezredek egy kis része gépesített, döntő többsége a környékből behívottak helyismeretére és békében előkészített, készenlétkben tartott védőkörletekre támaszkodva alacsonyabb mozgékonyasággal, de erős páncéelhárító képességgel rendelkezve oldanak meg feladataikat.

Szükség van a sorkatonai szolgálat idejét, a kiképzési rendszer tartamát átalakító koncepció kidolgozására. A tartalékos tisztek helyét és szerepét a hivatásos tiszti állománnyal egy fázisban kell helyére állítani. Képzési rendszerüket és felkészítésüket kiemelt figyelemmel, új tartalommal kell megtölteni. Hosszabb távon meg kell alapozni a professzionális hadsereg alapjait.

Figyelemmel kell lennünk arra a tényre, hogy technikai eszközeink túlnyomó részben a volt Szovjetunióból származnak, ezt az arányt csökkenteni, másrészt az alkatrész-utánpótlást biztosítani kell.

Az új fegyverrendszerek bevezetésénél messzemenően az új védelmi koncepciónak megfelelő eszközöket kell előnyben részesíteni. Kevesebb, de minőségileg első osztályú fegyverzetet kell vásárolni. Az első ütemben korszerű kézi légvédelmi

rakéták, páncélelhárító fegyverek és egy többcélú harci repülőgép anyagi fedezetét kellene megteremteni.

A hadsereg átalakításánál természetesen figyelembe kell venni a társadalomban jelentkező más veszélyforrásokat is, amelynek várható hatásai érezhetőek, beszűrődnek a hadseregbe is. Jelentős számú munkanélküli, szociális gonddal, feszültséggel terhes fiatal vonul be. Növekszik a deviáns magatartású (drog, ital) fiatalok száma. A problémák kezelésére létre kell hozni a hadseregben a megfelelő pszichikai, egészségügyi szaktisztekből álló csoportokat, melyek a parancsnoki vonalhoz csatlakozva hatásosan kezelik ezeket a problémákat.

Nagyon lényeges és kihangsúlyozott szerepet kell kapnia az egyházi-lelkészi szolgálat bevezetésének, mely régi alapértéket állít helyre. A tisztikarban támogatnunk kell a keresztény alapértékek újbóli kihajtását és méltó jellemformáló, erkölcsi értékrendjeinek kívánatos érvényesülését.

Beszűrődhetnek faji, nacionalista ellentétek, amelyek elleni fellépés parancsnoki és publicisztikai irányvonalait erősíteni kell. Jelentős cigányetnikum kerül a hadseregbe szociális hiányosságokkal és faji előítéllettel terhelten. Hivatásos állományukat fel kell készíteni gondjaik emberi módon történő kezelésére. El kell érni, hogy a hadseregbeni felkészítésük segítse leszerelés utáni elhelyezkedési lehetőségeiket, növelje esélyegyenlőségüket.

Befejezésül még egy problémára utalnék. Jelentős számban érkeznek hazánkba menekültek, melyek ellátása, elszállásolása emberi kötelességünk, de felmérjük a migráció nemkívánatos hatásait is.

Amerikában és Európa nyugati és most már keleti felében is növekvő kábítószerfogyasztói hullám tapasztalható, amely morálisan és gazdaságilag súlyos károkat okoz a fejlett demokráciáknak. Az „áruáramlás” irányai Dél-Amerikából Észak-Amerika és Európa, Dél-Délkelet-Ázsiából a Balkánon át Kelet- és Nyugat-Európa. Meg kell teremtenünk a megelőzés eszközrendszerét és csatlakoznunk kell a nemzetközi kábítószerellenes szervezetekhez. Nem valószínű, hogy célpontországként számolhatunk terrorcselekmények végrehajtásával, de természetesen az nem zárható teljesen ki.

A felsorolt nemkívánatos hatások ellen nemzetbiztonsági szolgálatunk magas fokú felkészítésével, a tömegtájékoztatás eszközeinek felhasználásával, a nemzeti és a nemzetközi szervezetek összefogásával léphetünk fel.

Világméretekben jelentkezik napjainkban a környezetszennyezés problémája. Veszélyezteteti vizeinket, a levegőt, egészségünket. Ez a probléma felöleli az atomerőművek által okozott balesetek környezeti ártalmait, a földünket védő ózonréteg károsodását, a gépjárművek, a motorizáció által okozott levegőszennyeződést.

Átfogó környezetvédelmi tervekkel és a megvalósításukra tett konkrét intézkedésekkel, a nemzetközi szervezetekkel történő összefogással meg kell előznünk környezetünk további súlyosabb károsodását.

*

Az általam felsorolt biztonságpolitikai megfontolások és gondolatok természetesen vitára adhatnak okot, de ennek elkerülése nem lehet cél. Csak a széles körben megvitatott és megvilágított elméletek alapoizhatják meg az egész nemzetet érintő biztonságpolitikai elgondolásokat.

Pirityi Sándor

Húsz év távlatából: a SALT—I.

Alig 30 évvel ezelőtt tette meg a nemzetközi közösség az első lépéseket az atomleszerelés, az atomfegyverzet ellenőrzésének irányába. A hatvanas években megkötött atomcsend- és az atomsorompó-szerződéseket 1971-ben a „tengerfenék-szerződés,” majd a két világhatalom közeledése, az atomháború kirobbanásának veszélyét csökkentő lépések követték. Így születtek meg 1972-ben az első SALT-megállapodások. A szerző a húszéves folyamat kezdeti, bizonytalan lépéseit, majd az egyre bizakodóbbá váló tárgyalássorozat szerződéseibe foglalt eredményeit tekinti át. A SALT-folyamat ismerete, tanulságainak megértése közelebb hozhatja a két évtized alatt követett gondolatvilágot a mai hadászati realitásokhoz.

Ez év (1992) szeptemberében lesz ötven éve annak, hogy elindult a megvalósulás útján az amerikai Manhattan-terv, amelyet Albert Einstein kezdeményezett Roosevelt elnökhöz intézett 1939. augusztusi híres levelében, s amely a New Yorkban működő Manhattan District katonai csoporttól kapta nevét. Valamikor 1942 júniusában Georgij N. Flerov szovjet atomfizikus azt írta az Állami Honvédelmi Bizottságnak, hogy „parancsoló szükség egy urániumbomba haladéktalan előállítása”, mégis Truman elnök közölte 1945. július 24-én Sztálinnal, hogy Amerika minden eddiginél rombolóbb bombát fejlesztett ki, és annak alkalmazását tervezi.

A Manhattan-terv amerikai atombombaterv volt, de aligha kétséges, hogy a nukleáris és termonukleáris fegyverek megjelenését századunk derekán tudományos-technikai szükségszerűségnek tekintették, s egy kétpólusú világ valójában sohasem mondta ki egyértelműen az atomfegyver értelmetlenségét.

Az elmúl fél évszázad ezért is az atomfegyver, az atomstratégia, az atomhatalmak ki- és továbbfejlődésének korszaka volt és alig harminc évvel ezelőtt tette meg a nemzetközi közösség az első tétova lépéseket az atomleszerelés, a nukleáris fegyverzet-ellenőrzés irányában.

Húsz esztendő telt el azóta, hogy a moszkvai Brezsnyev–Nixon csúcstalálkozó 1972. május 26-án megjelentek a legmagasabb vezetők aláírásai az első szovjet–amerikai SALT-megállapodásokon, amelyek mai szemmel nézve meglepően rövid, két és fél éves, hétfordulós tárgyalásokra tették fel a koronát.

1962-ben — amikor nemcsak karibi válság volt, hanem virágkorukat élték az általános és teljes leszerelésről szóló világmegváltó tervek —, a szovjet koncepció az volt, hogy minél hamarabb számolják fel az atomfegyverek célba juttató eszközeit, annál hamarabb érhető el egyenlőség, következésképpen az egyensúly. Az amerikai ellen-

tervben a hasadóanyagok katonai célokra való előállításának beszüntetése szerepelt első helyen. Washington 1964-ben a hadászati fegyverek „befagyasztását” szorgalmazta, amire Moszkva válasza előre várható volt: ez ellenőrzés leszerelés nélkül.

Az Egyesült Államok vezetését 1966 végén aggodalommal töltötte el a szovjet rakétaelhárító rendszer kiépülése, ami az amerikai támadó eszközök hatékonyságának csökkenését vetítette előre. Érthető, hogy szovjet részről nem honoráltak egy olyan amerikai moratórium-javaslatot, amely kizárólag a rakétaelhárító rendszerekre korlátozódott volna.

Az atomsomorpó-szerződés 1968. július 1-jei aláírásra bocsátása alkalmat adott olyan szovjet–amerikai megnyilatkozásokra, amelyekből kitént, hogy készek a legközelebbi jövőben kétoldalú megbeszéléseket kezdeni a hadászati fegyverrendszerek korlátozásáról. Ma már nehéz megállapítani, hogy a Varsói Szerződés csehszlovákiai akciója hiúsította-e meg akkor a SALT-párbeszédet, vagy az amerikai Safeguard-terv, hiszen Laird hadügyminiszter azzal is indokolta az amerikai rakétaelhárító rendszer sürgősségét, hogy ez „további ösztönzést ad a Szovjetuniónak a fegyverzetkorlátozási megbeszélések felvételére”.

Helsinkiben 1969. november 17-én végül mégiscsak megkezdődtek a SALT-tárgyalások (SALT=Strategic Arms Limitation Talks), amelyeket a Neue Zürcher Zeitung úgy jellemzett, mint „kísérletet az egyensúly stabilizálására, mielőtt technikai újítások azt felborítanák”.

A potenciális szerződő feleknek mindenekelőtt meg kellett állapodniuk abban, hogy mit értenek hadászati, tehát korlátozandó fegyverrendszerek alatt. A hadászati támadó fegyverekhez sorolták az interkontinentális ballisztikus rakétákat, amelyek hatótávolsága meghaladja a Szovjetunió kontinentális területének északnyugati határa és az Egyesült Államok területének északkeleti határa közötti legkisebb távolságot, vagyis amelyek hatótávolsága nem nagyobb, mint 5500 kilométer. Ugyancsak hadászati támadó fegyvernek minősültek az atomhajtóműves tengeralattjárókról indítható atom-robanótöltetű ballisztikus rakéták, nagyjából függetlenül a hatótávolságuktól.

„Korlátozott korlátozással” indult tehát — és folytatódott is — a SALT, ami tárgyalástechnikai, ellenőrzés-technikai és leszerelésttechnikai problémákkal függött össze, de természetesen visszavezethető volt arra is, hogy amit a felek biztonsági értelemben a fegyverkezéssel értek, és tartósan lényegesnek ítélték, azt nem akarták egyhamar a fegyverzetkorlátozás oltárán feláldozni. Magyarán: a tárgyalások hátterében mindig ott lebegett egy sokrétű erőviszony-problematika, a tényleges vagy vélt erőviszonyok megítélésének, az erőviszony-tényezőkben végrehajtandó kiegyensúlyozott változtatások kimunkálásának számtalan nehézsége.

A konfrontációs időszakokban, a „közvetlen szembenállás” periódusaiban a hadászati gondolkodás elsősorban a hadászati atomháború körül forgott, amelyben a felek a leghatározottabb politikai és katonai célokat tűzik maguk elé, s korlátlanul alkalmazzák a rendelkezésükre álló összes erőket és eszközöket. A katonai ideológusok meggyőződéssel vallották mindkét oldalon, hogy a hadászati atomháború területi kiterjedését tekintve globális, tehát világméretű lesz, az alkalmazásra kerülő fő eszközök a két fél hadászati támadó fegyverrendszerei lesznek, amelyeket tehát végsőig kell tökéletesíteni és szaporítani.

Az a lehetőség, hogy a hadászati atomháború szükségletei ésszerűen elégséges

szinten behatárolhatók, hogy az erőviszonyok a hadászati támadó és védelmi potenciál kölcsönhatásában alakulnak, hogy a hadászati erőegyensúly alacsonyabb szinten is megvalósítható, és akár hatékonyabb is lehet, végül az a lehetőség, hogy a hadászati erőviszonyok a tárgyalóasztalnál is megváltoztathatók, külön fontosságot adott a SALT-folyamatnak. A 60-as évektől a hadászati erőviszonyokat összetettebben kezdték vizsgálni mind egy esetleges háború, mind a politika, mind pedig a fegyverzetkorlátozás szempontjából.

A SALT-tárgyalásokat kísérő elemzőmunka kezdettől kiterjedt a hadászati erőviszonyok és a sebezhetőségi viszonyok korrelációjára, az „elrettentési” formulákra, az úgynevezett „másodikcsapás-mérési képességre”, vagyis a hadászati támadó fegyverrendszerek minél nagyobb hányadának arra a képességére, hogy „túlél” egy meglepetésszerű tömeges atomcsapást, és felhasználható megtorlásra.

Mindebből következik, hogy amikor a SALT-tárgyalások elkezdődtek, a feleknek eléggé megbízható adatokkal kellett rendelkezniük egymás hadászati erőiről, ami természetesen nem jelentette azt, hogy ezeket az adatokat tárgyilagosan vagy maradéktalanul közölték akár saját szövetségeseikkel is. A tárgyalások a „legzártabb” ajtó mögött folytak, s a világ kénytelen volt beérni a nyitottabb fél publikációival, majd a nyilvánosságra hozott megállapodásokkal, illetve harmadik országok, kutatóintézetek és kutatók ellenőrizhetetlen megbízhatósági fokú közléseivel és találgatásaival.

Az Egyesült Államok hadászati erőiben az interkontinentális ballisztikus rakéták (IBR) száma 1967-ben lett 1054, és ugyanennyi volt 1972 derekán is. Ebből a mennyiségből 1000 volt szilárd hajtóanyagú Minuteman-rakéta, 54 pedig folyékony hajtóanyagú Titan. A Minuteman szintet a 60-as évek elején tervezték meg és 1967-ben érték el. A Minuteman—I-est 1962-ben kezdték rendszerbe állítani, de 1970-től Minuteman—III-asokkal váltották fel őket. Az első Minuteman—II-esek 1966-ban kerültek hadrendbe, 1–2 megatonnás robbanófejekkel. A Minuteman—III-asokból — amelyeket három, egyenként 200–200 kilotonnás robbanófejekkel láttak el —, 550 került az ezer megerősített Minuteman-silóba. A SALT—I aláírásakor még 54 darab „élt” az 1962–63-tól telepített Titan—2-esekből, amelyek mindegyikéhez egy, hozzávetőleg öt megatonnás robbanófejet rendszeresítettek.

A szovjet IBR-potenciál a 60-as évek első felében csak lassan nőtt. Az Egyesült Államok úgy vélte, hogy fölnye tartós marad, a szovjetek nem fognak kellő erőforrásokkal rendelkezni az amerikai szint eléréséhez. Ám Moszkva 1969-ben maga mögé utasította az amerikaiakat és 1972-ben IBR-állománya meghaladta a másfél ezret. Ebből 210 volt öt megatonnás SS—7-es és SS—8-as (USA-NATO kód szerint) típusú, folyékony hajtóanyagú rakéta, 288 SS—9-es, amely vagy egy 25 megatonnás vagy három öt megatonnás robbanófejet volt képes célba juttatni. Ezt a típust orbitális rakétaként is alkalmazták. 1970 közepén a szovjet hadászati erőben volt továbbá 970 SS—11-es, amelyet több, de önállóan nem irányítható robbanótöltettel is kipróbáltak, végül 60 darab SS—13-as szilárd hajtóanyagú rakéta, egy robbanófejjel, egy megatonnás hatóerővel.¹

Ami a tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikus rakétákat (TFBR) illeti, valamint hordozóhajóikat, az Egyesült Államokban 1960-ban jelentek meg az első olyan Polaris-tengeralattjárók, amelyekről atom-robbanófejes ballisztikus rakétákat lehetett indítani. Amerikának 1967-re 41 ilyen tengeralattjárója volt, mindegyik 16–16 rakéta-

indító állással. Támaszpontjaik Skóciában, Spanyolországban és Guam szigetén helyezkedtek el. Az első, A—1-es TFBR-ek hatótávolsága 2000 kilométer körül mozgott, az A—2-esek és A—3-asok hatótávolsága valamivel nagyobb volt, hasznos terhelésük úgyszintén. 1972-ben az Egyesült Államok már tíz tengeralattjárót szerelt fel a közel 4000 kilométeres hatótávolságú C—3 Poseidon ballisztikus rakétákkal, amelyek tíz darab, önállóan külön-külön célra vezérelhető, 50 kilotonnás robbanófejet voltak képesek célba juttatni. Washington célja egyrészt a szovjet rakétavédelem „telítése”, másrészt a TFBR-ek pusztító kapacitásának növelése volt. A SALT—I tárgyalások alatt fejlesztették ki a C—4-es rakétát, mintegy 6000 kilométeres hatótávolsággal, hogy a szovjet célok az Indiai-óceánról is támadhatók legyenek, majd 1972-ben kezdték meg a Trident típusú hadászati tengeralattjáró munkálatait. Ez a hajó 24 darab C—4, később D—5 típusú TFBR indítására volt alkalmas, mely utóbbiak hatótávolsága immár a Los Angeles—Moszkva közötti távolságnak felelt meg.

Az első szovjet gyártmányú rakétás tengeralattjáró (Y osztály) a 60-as évek közepén jelent meg. A SALT—I aláírásakor 29 ilyen tengeralattjáró volt hadrendben. Akkoriban évente nyolc egységet bocsátottak vízre. Rendszerben állt továbbá tíz, ugyancsak atomhajtóműves H osztályú és néhány dízelhajtóműves G osztályú rakétás tengeralattjáró, de 1972 elején bemutatkozott az első, Delta osztályú hadászati tengeralattjáró is, 12 indítóállással, valóban interkontinentális hatótávolságú ballisztikus fedélzeti rakéták számára.

A szovjet hadászati tengeralattjárók — nyugati vélemény szerint — minőségben elmaradtak az amerikaiak mögött, ráadásul jóval nagyobb távolságot kellett megtenniük ahhoz, hogy például az Atlanti-óceán közepére eljussanak, ahonnan rakétaik elérték volna az Egyesült Államok kontinentális területét. Az utóbbi sarkallta a szovjeteket tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikus rakétaik hatótávolságának látványos növelésére.

*Bár a SALT—I nem korlátozta a hadászati bombázókat, és bár az utóbbiak megítélése sokban függ a légvédelmi adottságoktól, annyi elmondható, hogy 1972 táján az Egyesült Államok mintegy négyszáz darab B—52G és B—52H típusú géppel rendelkezett (rendszerben 1959 óta), a Szovjetunió pedig közel száz darab Tu—95-össel, amelyek 1956-tól álltak hadrendben. 1972-ben az amerikaiak már foglalkoztak a B—1-essel, a szovjetek pedig a „Backfire”-ral (Tu—22M), amelyek később meglehetősen sok gondot okoztak a SALT-tárgyalásoknak!*²

Mindkét nagyhatalom az 50-es évek közepén kezdett foglalkozni a rakétaelhárító rakétarendszerek gondolatával. Az Egyesült Államokban a Nike-Zeus, a Nike X, a Sentinel rendszer, a Safeguard-rendszer voltak a fejlődés állomásai. A Szovjetunió a 60-as évek elején Leningrád körül létesített rakétavédelmi rendszert, de ezt — valószínűleg műszaki nehézségek miatt — hamar lebontották. A 60-as évek közepén Moszkva kapott rakétavédelmet 64 ellenrakétával és négy műveleti központtal. Ekkorra mindkét oldalon megkísérelték differenciálni az IBR-támaszpontok és a nagyobb települések rakétavédelmének követelmény- és eszközrendszerét.

A szovjet—amerikai SALT—I tárgyalásokon 1971. május 20-án jelezték a nyilvánosság számára, hogy az erőfeszítéseket a rakétaelhárító rendszerek kiépítésének korlátozását célzó megállapodásra összpontosítják, emellett a hadászati támadófégyverzet korlátozása terén is megállapodásra jutnak „bizonyos intézkedések tekintetében”.

ben". Felülkerekedett tehát az a felfogás, hogy a rakétavédelmi rendszerek elsődleges korlátozásával „nagyobb fékhatás” érhető el a hadászati fegyverek vonalán kialakult fegyverkezési hajszában, ami azután nem teljesen igazolódott. Az 1972–1992 közötti időszak azt mutatta, hogy a hadászati támadó fegyverrendszereknek meglehetősen nagyfokú fejlődési önállóságuk, sőt automatizmusuk van.

A SALT—I keretében a hadászati védelmi fegyverrendszerek korlátozása lényegében négy amerikai–szovjet megállapodásban, valamint állásfoglalás-csomagban öltött testet, amelyek 1972-ben, illetve 1974-ben keltek.³ Ezek a következők:

- 1) amerikai–szovjet szerződés a hadászati fegyverek felső határáról és a rakétaelhárító védelmi rendszerek korlátozásáról (1972);
- 2) közösen elfogadott értelmezések, közös megállapodások és egyoldalú nyilatkozatok (1972);
- 3) jegyzőkönyv a Szovjetunió és az Egyesült Államok között a rakétaelhárító védelmi rendszerek korlátozásáról kötött szerződéshez (1974);
- 4) a rakétaelhárító rendszerek és összetevőik cseréjét, leszerelését vagy megsemmisítését szabályozó eljárások és az azokról szóló tájékoztatás (1974).

Míg a védelmi kategóriában a két nagyhatalom 1972-ben „örök érvényű” szerződést kötött, addig a hadászati támadó fegyverrendszerek vonalán csak öt évre szóló ideiglenes egyezményben szabályozta ezek kölcsönös korlátozását.

A Leonid Brezsnyev és Richard Nixon által 1972. május 26-án aláírt ideiglenes egyezmény bevezetőből és nyolc cikkből állt. A felek mindenekelőtt kötelezettséget vállaltak arra, hogy 1972. július 1. után (tehát a hatálybalépés időpontjától függetlenül) nem kezdenek hozzá szárazföldi telepítésű interkontinentális ballisztikus rakéták (IBR) újabb helyhez kötött indítóállásainak építéséhez, a könnyű IBR-ek indítóállásait és általában az 1964 előtt rendszerbe állított IBR-ek indítóállásait nem építik át 1964 utáni nehéz IBR-ek indítóállásaivá.

Ami a tengeri hadászati potenciálokat illeti, a „korszerű” hadászati tengeralattjárók és rajtuk a fedélzeti ballisztikus rakéták (TFBR) indítására kiképzett berendezések számát az 1972. május 26-i állapotnak megfelelően „befagyasztották”.

Az ideiglenes egyezmény is kínált lehetőséget (túl az építés alatt álló rakéták és indítóberendezések befejezésén) a rakéták korszerűsítésére és cseréjére, egyébiránt augyanazokat az ellenőrzési módozatokat tartalmazta, mint a szovjet–amerikai szerződés.

A felek úgy rendelkeztek, hogy az egyezmény öt évig marad érvényben, amennyiben ez idő alatt nem váltja fel egy másik megállapodás, amely a hadászati támadófegyver-rendszerek korlátozásával kapcsolatos teljesebb intézkedéseket foglal magában. (Nem váltotta fel.)

Az ideiglenes egyezmény nem korlátozta az egyik leglényegesebb amerikai fejlesztési programot, a rakéták MIRV-csítését (MIRV=Multiple Independently Targetable Reentry Vehicle), vagyis több, önállóan külön-külön célra vezérelhető robbanófejjel való szerelését. Nem korlátozta az Egyesült Államoknak Európában és a világtenge-reken elhelyezett, úgynevezett előretolt nukleáris rendszerét. Mint erre másutt már utaltunk, nem korlátozta a hadászati bombázókat, amelyek vonalán az Egyesült Államok nyomasztó mennyiségi és minőségi fölényrel rendelkezett, nem beszélve az amerikai bombázókon 1972-től elhelyezett levegő–föld rakétákról

(SRAM = Short Range Armed Missile). Az egyezmény nem érintette a rakéták pontosságát, hatótávolságát, hasznos terhet és a töltetek hatóerejét, általában inkább az indítóállásokkal foglalkozott, mint magukkal a bonyolult ellenőrzési problémákat jelentő rakétákkal.

Viszont az ideiglenes egyezményhez csatoltak a felek egy jegyzőkönyvet, amely előírta, hogy amíg az egyezmény hatályban marad, az Egyesült Államok nem rendelkezhet hadászati tengeralattjáróin 710-nél több TFBR-indítóállással, egyáltalán 44-nél több korszerű rakétás tengeralattjáróval. Bőkezűbb volt az egyezmény a Szovjetunióval szemben, amelynek 62 modern hadászati tengeralattjárót és 950, fedélzeti ballisztikus rakéta indítására szolgáló berendezést engedélyezett. Új indítóállásokat csak a régiek kiiktatása esetén és feltételével lehetett létesíteni. (Az ideiglenes egyezmény és a jegyzőkönyv aláírásának időpontjában az Egyesült Államok 656, a Szovjetunió pedig 740 kész rakétaindító berendezéssel rendelkezett atomhajtóműves tengeralattjáróin.)

A szovjet fél 1972-ben nem ment bele a helyváltoztató indítóállású IBR-ek korlátozásába, abban reménykedve, hogy a SALT—II szentesíteni fogja ezeket. Ugyanakkor az amerikai tárgyalóküldöttség 1972. május 20-án „egyoldalú nyilatkozatban” szögezte le: az Egyesült Államok „működőképes helyváltoztató IBR-indítóállások rendszerbe állítását az ideiglenes egyezmény érvényességi ideje alatt, az egyezmény céljaival összeegyeztethetetlennek fogja tartani”.⁴

A szovjet SALT-küldöttség vezetője, Vlagyimir Szemjonov külügyminiszter-helyettes 1972. május 17-én egyoldalú nyilatkozatot tett, azzal az igénnyel, hogy a Szovjetuniót a tengerek felől veszélyeztető NATO-fenyegetés hadászati szinten kapjon kollektív korlátozó keretet. Moszkva eszerint hozzájárult ahhoz, hogy az egyezmény érvényessége alatt az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország összesen maximum 50 hadászati tengeralattjáróval és 800 TFBR-indítóállással rendelkezzen, ám ha túllépik ezt a két keretszámot, akkor szovjet részről is párhuzamos növelést hajtanak végre. Az amerikai küldöttség vezetője elutasította a szovjet fenntartást.

Amikor Andrej Gromiko szovjet külügyminiszter 1977 szeptemberében Washingtonban járt, Carter elnökkel és Vance külügyminiszterrel folytatott tárgyalásai során a SALT—II előkészítése mellett felvetődött a lejárt, 1972-es ideiglenes egyezmény sorsának kérdése is. Úgy döntöttek, hogy mindegyik fél egyoldalú nyilatkozatban erősíti meg: semmi olyant nem tesz, ami összeegyeztethetetlen az ideiglenes egyezmény rendelkezéseivel, feltéve, ha a másik fél is ugyanilyen önmérsékletet tanúsít.⁵

Ismeretes, hogy a *hadászati támadó fegyverrendszerek további szovjet—amerikai szerződéses korlátozására, illetve csökkentésére* 1979. június 18-án, majd 1991. július 31-én került sor. Bár a SALT—I-nek „a növelés megállítása”, az 1979-es SALT—II-nek „a paritás rögzítése” funkciót tulajdonítottak, becslések szerint 1972-től 1990-ig a Szovjetunió atomfegyver-kapacitása négyszeresére, az Egyesült Államoké is legalább kétszeresére nőtt, nem beszélve a minőségi mutatók rohamos tökéletesedéséről, ami együtt kényszerítette ki 1991-ben a mennyiségi csökkentést és minőségi korlátozást ötvöző monumentális új (START) szerződést az Egyesült Államok és az akkor még meglévő Szovjetunió között.

Húsz év alatt a SALT—I részesei legalább annyit vádaskodtak a szerződés és az egyezmény megsértése miatt, mint ahányszor nyugtázták rendelkezéseik kielégítő teljesítését. A SALT—I valamiféle mérlegének megvonása tehát nem egyszerű, de néhány mozzanat közelebb hozhatja az 1972-es gondolatvilágot a mai hadászati realitásokhoz.

- * Sajátos jelenség, hogy a SALT—START rendszer érdemi bírálata 1992-re elsősorban az Egyesült Államok atomstratégiájának bírálatává vált, és csak másodsorban jelentette a közös amerikai—szovjet erőfeszítések elégtelenségének, határozatlanságának, olykor szemfényvesztő voltának bírálatát.
- * Kétségtől sok szó esik a volt szovjet atomfegyverek körüli kaotikus állapotokról — minden vádat cáfolat követ —, de ma a nukleáris szempontból bizonytalan és megbízhatatlan világkörnyezet legfőbb okát az amerikai atomelrettentési koncepcióhoz való makacs ragaszkodásban, egyfajta nukleáris megszállottságban látják. Washington soha nem volt hajlandó lemondani az atomfegyverek tökéletesítéséről, az atomtechnológiai fölényről, s ehhez — a másik vagy többi féltől eltérően — minden anyagi és személyi feltétele is megvolt. Ennek folyománya, hogy nem volt kész lemondani az atomfegyver-kísérletek folytatásáról, a nukleáris erők magas fokú és széles harckészültségének fenntartásáról, támogatta nukleáris szövetségeseit, nem hajlandó megfontolni a „minimális elrettentés” eszközszükségletét.
- * Szembeötlő és bizonyos szempontból érthető, hogy ma már a hadászati atomfegyverekkel kapcsolatos amerikai politikát nem elsősorban orosz, ukrán vagy kazah, hanem mindenekelőtt kínai részről bírálják. Olyan stratégiai orientációjú testületek, mint a Kínai Műszaki Fizikai Akadémia, a Kínai Védelemtudományi és Védelemtchnológiai Információs Központ, az Alkalmazott Fizikai és Számítógépes Matematikai Intézet, elégelelnek tartják Bush elnök 1991—92-es egyoldalú bejelentését, amelyek háttérben folytatódnak az amerikai korszerűsítési programok, hogy az Egyesült Államok párhuzamosan és egyszerre kerüljön fölénybe mind a támadó, mind a védelmi hadászati fegyverrendszerek és különösen a tengerre telepített hadászati erők vonalán. Az amerikai ajánlatok ilyen értelmű egyoldalúsága elmentmondásban van az atomfegyverek stabilizáló hatását reklámozó vagy szorgalmazó megnyilatkozásokkal.

Peking persze lát és láttat bizonyos amerikai—orosz cinkosságot abban, hogy eddig gyakorlatilag nem konkretizálódott az atom-robbanótöltetek fizikai és ellenőrzött megsemmisítése és még sok időnek kell eltelnie, amíg arányos és párhuzamos lesz például orosz—amerikai relációban a hadászati célba juttató eszközök és a nukleáris robbanótöltetek felszámolása, amelyet a kínaiak csak visszafordíthatatlan és állandó folyamatban tudnak elképzelni. Az atomleszerelés enélkül nem atomleszerelés, mint ahogy nélkülözhetetlen az atomfegyverek elsőkénti alkalmazásáról való határozott lemondás nemcsak Kína és a Szovjetunió, illetve Oroszország és a Független Államok Köössége, hanem az Egyesült Államok és a NATO részéről is. Enélkül nem akadályozható meg új atomhatalmak megjelenése a „harmadik világban”, nem gátolható meg az atomfegyverek, atomtechnológiák, atomtudósok „proliferációja”.

* Kína természetesen nem hallgat arról, hogy a nukleáris szuperhatalom Szovjetunió helyén négy atomhatalom jelent meg, miközben a 27 000 atom-robbanó-töltetet birtokló Oroszország megmaradt atom-szuperhatalomnak. A Független Államok Közösségének atomarzenáljában veszélyesen magas a nehezebben ellenőrizhető harcászati atomfegyverek aránya, ami labilitást visz a hadászati fegyverek helyzetébe is. A szovjet utódállamoknak és az Egyesült Államoknak radikális lépéseket kell tenniük a katonai célokra szolgáló hasadóanyagok előállításának beszüntetésére, a harckészültségben és raktárakban levő atomfegyverek, a kikísérletezés és gyártás stádiumában levő atomfegyverek felszámolása, az atomfegyverkezést szolgáló kutatás-fejlesztés leállítására érdekében. Csak így lehet reálisan számítani arra, hogy Nagy-Britannia, Franciaország és a Kínai Népköztársaság is belép a nemzetközi atomleszerelési folyamatba.

* Ha ezek után végül mégis megkísérelnénk érinteni 1972 és a SALT-folyamat legfőbb pozitív tanulságait, hasznosítható eredményeit⁶, elsőnek is azt kellene kiemelni, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió megtanult tárgyalni egymással a hadászati fegyverrendszerek korlátozásáról. Már a SALT—I gazdag lehetőségeket kínált: a fegyverekre vonatkozó vélemények kölcsönös megismerésére; az adatok azonos közlékenységi szintű cseréjére és egyeztetésére; annak kiderítésére, hogyan születnek a stratégiai döntések a másik félnél; az egyensúlyképletek kimunkálására, eltérő fegyverrendszerek tekintetbevételével; a fölényt elvesztő és a hátrányt behozó nagyhatalom viselkedési normáinak tanulmányozására.

Nem más ugyanis, mint az Egyesült Államok volt hadügyminisztere, Robert McNamara jelentette ki a hatvanas évek elején: „Álláspontom a leszerelés vagy a fegyverzet-ellenőrzés kérdésében rendkívül egyszerű: úgy gondolom, hogy ezekben a kérdésekben csak olyan feltételek között kell belemennünk megállapodásokba, amikor azok nem csorbítják erőfölényünket.”⁷

* A SALT—I vitte bele a nemzetközi katonapolitikai-katonadiplomáciai tárgyalásokba a tárgyszerűség fogalmát és követelményét, nevezetesen azt, hogy a feleknek maximálisan tartózkodniuk kell egymás negatív minősítésétől, hogy nem vélt vagy vonatkoztatott szándékokból, hanem a felek ismert és elismert lehetőségeiből kell kiindulni.

Ha két nagyhatalom, két katonai-politikai csoportosulás vezető hatalma tárgyal egymással, óhatatlanul felvetődik az egész szövetségi rendszer és az egyes szövetségesek érdekeinek képviselője, és az azoktól való függetlenülés kérdése is. A szovjet félnek nem kevés problémát okozott nemcsak az, hogy az Egyesült Államok szövetségesei között két atomhatalom is volt, hanem az is, hogy Washington a 40-es évektől segítette Nagy-Britannia hadászati fegyverrendszereinek kiépítését, ugyanakkor ellenezte bevonását a tárgyalásokba.

* A SALT—I, még inkább a SALT—II és a START-tárgyalások megtanították a feleket az időtényező szerepének értékelésére. Míg a hosszú tárgyalások, az új tárgyalásokra való felkészülés, az elnyújtott ratifikálási folyamat az összes ebből eredő nehézségekkel sokszor végül is merőben más helyzetet

produkált, mint amilyen a folyamatok kezdetekor volt, addig a szerződések előkészítésének folyamatos egymásutánja, a megállapodások „hosszú lejáratúsága” nem lebecsülhető stabilitást vitt a stratégiai helyzetbe, biztosította a felek között a szinte állandó érintkezést, a párbeszéd lehetőségét, ami önmagában is biztonság- és bizalomerosztó tényező.

A fegyverzetkorlátozáson fáradozó felek rájöttek, hogy egy-egy leszerelési folyamat időtartamának kérdése nem szubjektív óhaj tárgya, hogy a leszerelésnek vannak technikai feltételei, ahhoz külön „leszerelési ipar” kell, szakemberekkel, technológiával, biztonsági ellenőrzéssel. Rádöbrentek, hogy a leszereléshez rengeteg pénz kell, hogy a hadügyi költségvetéseket fegyverzetkorlátozási költségvetésekkel kell kiegészíteni.

Előállhat olyan helyzet, amikor a korábban egyenlők már nem egyenlők, nem is azok, akik korábban voltak, mégis végre kell hajtani a megállapodásokat, át kell örökíteni a kötelezettségeket, tárgyalni kell új helyzetben, új célokról, nem elszakadva a múlttól, nem szem elől tévesztve az elért mérföldköveket. S ha a tárgyalások nem tudnak lépést tartani a fegyvertárak terebélyesedésével, tudni kell egyoldalú lépéseket tenni, ahogy ezt Washington és Moszkva tette az utóbbi időben ismételten, a kölcsönösség és a nem csökkenő biztonság reményében.

*

Alig száradt fel a tinta az 1991. július 31-én aláírt START-szerződés példányain — szovjet részről idegenkedtek a START betűszótól, mert nem utalt arra, hogy a támadó hadászati fegyverrendszerekről volt szó —, az amerikai és a szovjet elnök, a két aláíró 1991 szeptember — októberében egyoldalú fegyverkezési önkorlátozásokat jelentett be, majd George Bush 1992. január 28-i kongresszusi üzenetében és Borisz Jelcin 1992. január 29-i nyilatkozatában — előzetesen egyeztetve egymással — továbbvitte ezt a gyakorlatot.

Az Egyesült Államok elnöke felajánlotta, hogy ha a Független Államok Közössége (a volt Szovjetunió) felszámolja összes MIRV-esített szárazföldi interkontinentális ballisztikus rakétáját — ez orosz közlés szerint 744 IBR-t jelentett 5958 robbanótöltettel —, akkor az Egyesült Államok felszámolja összes MX (Peacekeeper) rakétáját, egy-robbanótöltetűvé teszi a Minutemaneket, körülbelül egyharmadával csökkenti tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikus rakétáinak robbanófejeit és a hadászati nehéz-bombázók jelentős részét „atomfegyvermentesíti”.

Az amerikai ajánlatot egyoldalú intézkedések egész sorának bejelentése kísérte: a hadászati légi- és rakétaerő fejlesztésének visszafogásától a korszerű nukleáris robbanófejek és manőverező robotrepülőgépek gyártásának leállításáig, illetve beszerzésének korlátozásáig.

Borisz Jelcin a hadászati bombázók és a manőverező robotrepülőgépek gyártásának leállítását, a rakétaindító állások felszámolását, a fejlesztési és korszerűsítési programok törlesztését, a hadgyakorlatok korlátozását jelentette be az orosz leszerelési politika minden területét átfogó nyilatkozatában. Bushtól eltérően, érintette a hadászati védelmi fegyverrendszerek kérdését is és közölte: „Készek vagyunk együtt kidolgozni, majd létrehozni és együtt működtetni egy globális védelmi rendszert, az SDI helyett.”

Miután az Egyesült Államokban felismerték, hogy az 1983-ban meghirdetett

„hadászati védelmi kezdeményezés” (SDI) nem biztosíthat teljes védelmet ballisztikus rakéták tömeges támadásával szemben, s ilyen támadás reális valószínűsége immár elenyésző, kezdtek átállni „a korlátozott rakétacsapások elleni globális védelem” (GPALS — Global Protection Against Limited Strikes) koncepciójára, amely bizonyos mértékig találkozott az orosz biztonsági érdekekkel, tekintettel az atom- és rakétahatalmak száma növekedésének fokozódó veszélyére. A „kezdeményezés” nem került le teljesen a napirendről, ezért fogalmazódott meg az az orosz fenntartás, hogy a „kozmosz pajzs” létrehozásában való közreműködés feltétele az SDI amerikai részről való elutasítása. A Pentagon abban is reménykedik, hogy a GPALS-terv módosíthatóvá, fellazíthatóvá teszi a rakétavédelmi rendszerekről szóló 1972-es szerződést és így végül is keresztülvihetővé válik az újragondolt SDI-program.

Oroszország januárban egyébként hajlandónak nyilatkozott kölcsönös alapon felszámolni a meglévő műholdelhárító rendszereket és megállapodást kidolgozni a műholdak elpusztítására szerkesztett fegyverek teljes tilalmáról.

1992 tavaszán a START-megállapodásköteg ratifikálásának előkészületei párhuzamosan folytak amerikai és orosz egyoldalú fegyverzetkorlátozási intézkedésekkel és előrejelzésekkel, a START csökkentési rendelkezéseit messze meghaladó elképzelések párbeszédszerű összevetésével. Amerikai részről immár 4500, orosz részről 2000–2500 hadászati robbanótöltetről beszélnek, mint felső „nemzeti” határtól, ami a leszereléstechológiai lehetőségeket számításba véve is az ezredfordulón túlnyúló program. Katonai szinten ugyanakkor olyan paritásképleteket kérnek számon a politikusoktól, amelyeket a politikai fejlemények és a gazdasági kényszerhelyzetek mindkét oldalon jó ideje túlhaladottá tettek, közben persze hol amerikai hadászati tengeralattjárók bukkannak fel orosz tengerészeti támaszpontok előtt, hol orosz hadászati bombázók tűnnek fel az amerikai légtér szélén...

A SALT-partner Szovjetunió szétesése nyomán előállt helyzet, a végeláthatatlan tárgyalási folyamatok népszerűtlensége, a ratifikálási eljárások útjában tornyosuló akadályok, végül a végrehajtás és ellenőrzés nehézségei (több száz oldalas megállapodáskötegek mellett) a dolgok újragondolását teszik szükségessé a harmadik SALT-évtized kezdetén, nem beszélve a „kétoldalúság” idejétmúlt voltáról egy olyan világban, ahol máris tucatnyi állam rendelkezik „hadászati” — szinte kizárólag támadó — fegyverrendszerekkel.

Jegyzetek:

- 1) SALT, The Moscow Agreements and Beyond, Macmilan Publishers New York—London, 1974. 51—53. o.
- 2) A 60-as és 70-es évek szovjet és amerikai hadászati támadó fegyverrendszereinek főbb jellemzőit lásd: Pirityi Sándor: Hadászati fegyverrendszerek és korlátozásuk, Zrínyi Katonai Kiadó, 1982., 96., 101., 104.o.
- 3) A SALT-megállapodások lényegesebbjei (1972—74) nem hivatalos magyar fordításban megtalálhatók Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945—1982 (Budapest, 1985) című könyvében, 492—501. o.
- 4) SALT, The Moscow Agreements and Beyond, id.mű 306.o.
- 5) Pravda, 1977. szeptember 25.
- 6) A szerző megvonta a SALT első évtizedének tanulságait a Külpolitika című folyóirat 1982. évi 2. számában (90—102.o.)
- 7) W. Kaufmann: The McNamara Strategy, New York—London, 1964. 213.o.

A katonai doktrínákkal kapcsolatos második bécsi szeminárium (III. rész)

Az európai országok, valamint az USA és Kanada küldöttei immáron két ízben vitatták meg katonai doktrínájuk időszerű kérdéseit. Az Európa Biztonsági és Együttműködési Értekezlet keretében megtartott találkozókön mindenekelőtt a bizalom erősítése, egymás szándékainak megértése volt a cél. Az elhangzott előadások alkalmat adtak arra is, hogy a jelenlevők következtetéseket vonhassanak le saját doktrinális nézeteik formálásához, gazdagításához. Folyóiratunk előző két számában publikáltuk a magyar küldöttség és a szomszédos országok, továbbá néhány fontosabb NATO-tagállam küldöttségének felszólalását. Jelen számunkban a semleges országok közül Svájc, Svédország és Finnország delegációvezetőjének felszólalását ismertetjük.

Svájc biztonságpolitikájáról és védelmi koncepciójáról

Heinz Hässler altábornagy, a svájci haderő vezérkari főnöke adott tájékoztatást.

Svájc biztonságpolitikáját és annak hozzájárulását elemezve az európai biztonsági rendhez, az előadó abból indult ki, hogy a katonai fenyegetés lényeges csökkenése Európában, s a biztonsági kapcsolatok átalakítására ebből adódó lehetőségek és a svájci belső fejlemények miatt újra kell értékelni Svájc biztonságpolitikáját. A Szövetségi Tanács az 1990-es jelentésében rögzítette, hogy az ország védelmének biztosítása a lakosság alapszükségei közé tartozik. Ugyanakkor azt is megállapította, hogy a nemzetközi stabilitás — különösen az európai biztonság — elősegítése éppúgy beletartozik Svájc biztonságpolitikai céljaiba, mint a béke, a szabadság és a függetlenség, valamint a cselekvési szabadság fenntartása és a területi integritás védelme.

Egy esetleges természeti vagy technikai katasztrófa, továbbá az európai államok szorosabb kooperációjának lehetőségét figyelembe véve Svájcban az a nézet alakult ki, hogy a mai biztonságpolitika valamennyi ország együttműködésétől függ. Svájc megbízható és aktív partnerként szeretne hozzájárulni az európai békefolyamat konszolidálásához.

Hässler altábornagy rámutatott: „Mi nem egyszerűen kényelemből akarjuk fenntartani semlegességünket, hanem azért, mert nem akarunk letérni egy irányról, amelyhez a múltban elköteleztük magunkat. Úgy értékeljük ezt, hogy országunk

fegyveres semlegességének a nemzetközi közösséget kell szolgálni a békefolyamat támogatásával, így hozzájárulva Európa stabilitásához. Számunkra a semlegesség nem dogma, hanem az európai békerendhez való hozzájárulásunk alapja.”

A hadsereg stratégiai feladatairól szólva megállapította, hogy „a kockázatok és nemzetközi környezet lehetőségeinek a nemzeti politikai céljainkkal való összevetése lehetővé tette a Szövetségi Tanács részére, hogy a '90-es jelentésében újra definiálja a hadsereg stratégiai feladatait. Ezek a következők.

A hadsereg hozzájárulása a béke elősegítéséhez azon célunkon alapszik, hogy foglalkozzunk a problémák és feszültségek forrásaival is, és ne csak azok hatásaira reagáljunk. Nyilvánvaló, hogy ez csak szorosabb biztonságpolitikai kooperációval valósítható meg.

A politikai-katonai helyzet pozitív változásai és az egész Európára kiterjedő kooperáció ellenére a *Svájcot befolyásoló katonai konfliktusok lehetősége nem zárható ki. Ilyen esetekben hadseregünkre hárul az ország légtérének és területének védelme.* Ezen stratégiai védelmi feladaton belül a hadsereg kizárólagosan a saját területen folyó védelmi harcra készül fel. Felismertük, hogy ez nem könnyű feladat. Egy olyan kis ország, mint Svájc még békeidőben is — a források korlátozott volta miatt — nehezen találja meg a megfelelő megoldást.

Nem feledkezünk meg az előttünk álló problémákról a kiképzés és a korszerű fegyverek és felszerelések beszerzése terén. Hadseregünket illetően jelenleg kritikus periódusban vagyunk, fegyveres erőinket a Hadsereg 95 elnevezésű terv szerint fogjuk átszervezni. Ez a terv a (háborús) létszámot 400 000 főre csökkenti úgy, hogy a szolgálat felső korhatárát 40 évre szállítjuk le. Egy ilyen csökkentés hozzávetőlegesen a jelenlegi (háborús) létszám egyharmadát jelenti.

A hadsereg stratégiai hozzájárul ahhoz az általános politikához, amelynek célja *létünk forrásainak védelme*, s ez a szerepe a jövőben egyre inkább növekedik. Az ilyen természetű feladatok példái a természeti katasztrófák felszámolásában való közreműködések.

Svájc katonai doktrínájában lényeges változást jelent a zárt, merev területvédelem elvének feladása és a dinamikus területvédelem koncepciójának beiktatása.

Korábbi doktrínánk arra épült, hogy egy esetleges támadáskor — kihasználva területünk teljes mélységét — az ellenséget felmorzsoló háborúban kell megsemmisíteni. A határt lezáró állandó telepítésű alegységek, erőddandárok azonban gyakorlatilag nem tették lehetővé a változó helyzetekhez való alkalmazkodást. Az új koncepciónak „dinamikus területvédelem” a neve. Ennek alapján az országunk területére behatolt ellenséges erőt a határhoz lehető legközelebb kell megtámadni, s arra kényszeríteni, hogy az ország területét elhagyja, vagy megakadályozni további támadását. Végezetül a támadóerőket meg kell semmisíteni. Az erők gyors koncentrációja lehetővé teszi számunkra a kezdeti szakaszban elvesztett területek visszaszerzését.

A dinamikus területvédelem a korábbi eljárásaink módosítását igényli. A hangsúly a vezetésre; a szabadon csoportosítható földi erőkre; a légierő és a légvédelem csapataira; az állandó helyen állomásozó csapatokra tevődik át.

Hogyan képzeljük el az erők és eszközök alkalmazását? Az új szervezeteknek

és eszközöknek bizonyos szintű készséget kell biztosítaniuk, amely az adott helyzethez alakítható, fokozatos és időbeni válaszlehetőséget biztosít. Jelenlegi készségi erőink — mint az erődsapátok, a zürichi és genfi repülőteret biztosító alegységek, a készenléti ezredek, melyek részére a továbbképzés egész éven át tart, a felderítőrepülő és más kiképzéssel foglalkozó csapatok — az új riasztási rendszernek megfelelően kerülnek átforgatásra. Létrehozunk Bern főváros és a szomszédos repülőtér védelmére egy egységet. A különleges szervezet és kiképzés eredményeként az állandó készenléti csapatok rövid idő alatt riaszthatók, feladatuk elsősorban őrzés és biztosítás.

A hadsereget a jövőben nem fogjuk egy előre megtervezett harci csoportosítás alapján állásokba vonultatni, mint a múltban, hanem a főparancsnok — adott helyzetnek megfelelő — tervei alapján bontakoztatjuk szét.

Tudatában vagyunk annak és elfogadjuk azt a tényt, hogy a létszámcsökkenés üres zónák kialakításával jár együtt, ahol alig vagy egyáltalán nem lesz harcos erő. A hadtestek feladata a döntő ütközet megvívása, különösen a védelem szempontjából kedvező területeken. Ezen feladat érdekében mindegyik hadtest két hadosztályból és egy páncélos dandárból áll, míg a hegyi hadtestet három hegyi hadosztály alkotja. A szabad mozgás és a tűzmentes zónák létrehozásával ezek az erők hadműveleti szabadságot élveznek.

A milicrendszer és az általános hadkötelezettség egysége a svájci védelmi doktrína sajátos vonása, amelyet Hässler altábornagy kissé részletesebben is megvilágított.

Történelmileg, valamint nemzeti és társadalmi-politikai okok miatt mi a milicrendszer fenntartása mellett voksolunk. Tisztában vagyunk annak erős és gyenge oldalaival.

A milicrendszer az általános hadkötelezettségre épül. Ezt a továbbiakban is fenntartjuk. Az alternatív polgári szolgálat vagy a kötelező általános szolgálat bevezetésének lehetőségét szintén megvizsgáljuk.

Egy milichadseregben, amely a polgári igények és az állampolgár-katonák hivatásos igényeire támaszkodik, a motiváció fontos szerepet játszik. Az alapvető politikai gondolatok, a társadalom befolyása, a hivatásos hadsereg iránti növekvő igény, a gazdaság és a közszolgálat helyzete, a katonai kiadások és más tényezők befolyásolják az állampolgárok motivációját a szolgálathoz. Jelentős lépéseket tettünk, hogy a katonai és polgári élet körülményeit azonos színvonalra hozzuk.

Svájc konstruktív módon és nyíltan vesz részt a leszerelési, a bizalom- és biztonságépítő tárgyalásokon és minden tőle telhetőt megtesz az európai stabil, békés rend létrehozása érdekében.

A CFE- és EBEÉ-tárgyalások — melyek a hagyományos szárazföldi erőket érintik — sikeres befejezése után is további lépéseket kell tenni az európai stabilitás megszilárdítása érdekében. Meggyőződésünk az, hogy lényegesen többet lehet tenni az európai védelmi katonai struktúrák megvalósítása terén. Ennek a folyamatnak minden EBEÉ-tagállam biztonsági érdekeit garantálni kell — ez olyan elv, amit az EBEÉ-folyamat kezdete óta tiszteletben tartunk, s amelyet az új európai biztonságpolitikai dimenziók tükrében ismét előtérbe kell állítanunk” — fejezte be felszólalását a svájci haderő vezérkari főnöke.

Svédország biztonságpolitikáját és katonai doktrínáját

Bengt Gustafsson vezérezredes, a svéd fegyveres erők főparancsnoka vázolta.

Az európai változásokról szólva abból indult ki, hogy „az 1990. novemberben aláírt Párizsi Charta megszünteti a katonai tömbök közötti szembenállást és jelzi az EBEÉ-országok eltökéltségét, hogy egy igazi demokrácia, a béke és az egység új korszakát kezdik el Európában. A legutóbbi hónapokban négy új állam — Albánia, Észtország, Lettország és Litvánia — csatlakozott az értekezlethez, az EBEÉ üdvözölte őket.

A közép-európai országok számára a korábbi keleti—nyugati elválasztóvonal mentén a konfrontáció véget ért. A haderők létszáma, a csapatok készenléti foka jelentősen csökkent, a nagyméretű támadó tevékenységekhez békeidőben meglévő lehetőségek gyorsan mérséklődtek. A bizonytalanság azonban még nem szűnt meg.

Az elvetélt szovjet puccs emlékeztet arra, hogy ma még a demokrácia nem szilárdult meg és a szovjet belső fejleményekben lehetséges váratlan fordulatok súlyos visszalépéseket jelenthetnek a nemzetközi kapcsolatokban.

A jugoszláviai események ugyanúgy azon tény tragikus emlékeztetői, hogy belátható időn belül egy nagyméretű európai katonai konfliktus kockázata ugyan kicsi, de a helyi háborúk veszélye nem múlt el, sőt növekedett.

Számos etnikai és más belső konfliktus fölött elnéztünk a keleti-nyugati szembenállás és a totalitárius rendszerek „uralkodása” idején. A háborúk eszkalációjának csökkentett kockázata, az európai változások új és veszélyes potenciális hátteret biztosítottak az ilyen konfliktusokhoz. Ezek a jelenségek nagy és azonnali kihívást jelentenek egy új európai biztonsági rendszer kutatására és megteremtésére.

Nézetünk szerint a tartós európai biztonsági rendszernek képesnek kell lennie arra, hogy a Szovjetuniót — függetlenül annak jövőbeni politikai arculatától — Európával összekösse és arra is, hogy megfelelően kezelje az elnyomott nemzetiségek gondjait és megoldja az esetleges konfliktusokat Európa különböző részein.

Svédország biztonsági helyzetét úgy ítélte meg, hogy „az európai drámai politikai és katonai változások egyértelműen kedvező következményekkel járnak az északi régió számára is.

Katonai értelemben a hidegháború befejezése kisebb hatást fejtett ki az északi régióban, mint Közép-Európában. Ez vonatkozik mind a körzet változatlan értékű geostratégiai helyzetére, mind arra a tényre, hogy északon a katonai helyzet nagymértékben olyan irányt követ, mint amilyen most van Közép-Európában kialakulóban. A hagyományos fegyverek csökkentéséről szóló tárgyalások megkezdése előtt északon a katonai helyzetet a reguláris erők kis létszáma jellemezte. A különböző katonai szövetségekhez tartozó országok rövid határok mentén érintkeztek. Az erőkre jellemző volt a mozgósítástól való nagyfokú függés.

Európa legészakibb részén a hadászati helyzet továbbra is a nukleáris-stratégiai és általános haditengerészeti-stratégiai kapcsolatok függvénye. A térség stratégiai szerepéről meglévő ismereteink szerint erősen hisszük, hogy a hadászati érdekkeresztződés területe marad továbbra is. Ma még kevés jel mutat arra, hogy a Kola-félsziget és az azt körülvevő tengeri területek stratégiai értéke csökkenne. Úgy értékeljük, hogy a körzetben a globális stabilitás szükséges a regionális biztonsághoz.

Szeretném hangsúlyozni azonban, hogy a jelenlegi változásoknak jelentős ka-

tonai hatásuk van Észak-Európára is. Az európai változások hosszú távon elősegíthetik, hogy egy Közép-Európából kiinduló konfliktusnak nem lesz szükségszerű velejárója az északi terület katonai konfliktusba sodródása.

A hagyományos fegyverekről szóló szerződés jelentőségét értékelve először is egyértelműen kijelentem, hogy a nehézfegyverrendszerek nagymértékű csökkentését olyan jelentős fejleménynek tekintjük, amely befolyásolja az átfogó katonai helyzetet Európa egész területén. Reméljük, hogy a szerződést minél hamarabb ratifikálni fogják és megvalósítására is sor kerül.

Az északi körzet részére előírt alacsony szinteket — a más területeken történt csapatmozgás korlátozásával együtt — igen pozitív lépésnek tekintjük az igazi bizalomépítés katonai vetületének további fejlődése szempontjából.

Vannak a CFE-szerződésnek és a szovjet csapatok Kelet-Közép-Európából történő teljes kivonásának olyan velejárói is, amelyek más szempontból érdemelnek figyelmet. A közép-európai kivonulás következményeként a légi- és helikopteres erők mennyiségi és minőségi növekedését figyelhetjük meg szomszédságunkban, ahol a katonai képességek — legalábbis rövid távon — a korábbihoz hasonló erős szinten vagy attól jobb helyzetben lesznek. Ugyanakkor a CFE-szerződés a NATO-erők képességét az északi körzetben igen kis mértékben befolyásolta. Ez annak a nyilvánvaló ténynek tudható be, hogy a NATO elsősorban a haditengerészeti és légierőkre támaszkodik az északi hadszíntéren.

Úgy értékeljük, hogy jelentős katonai törekvéssel támogatott biztonságpolitikára a jövőben is szükség lesz. A jelenlegi képlékeny helyzetben továbbra is hozzájárulunk körzetünkben egy magas szintű katonai, politikai stabilitáshoz, amely a saját érdekeinken túl az egész régió érdekeit is szolgálja.

El nem kötelezett politikánk lényege az, hogy a semlegességet háborúban is fenntartjuk. Béke idején teljes mértékben kizárható mindenfajta előkészület vagy hadműveleti tervezés, melynek célja háború esetén a katonai együttműködés más, körzetünkben lévő országgal.

Egy olyan független kis országnak, mint Svédország, egy erős ország lehetőségeire kell felkészülniük lennie ugyanúgy, ahogyan azt nagyon hosszú ideje tesszük. Nem vagyunk olyan helyzetben, hogy gazdasági előnyöket szerezhethetnénk az általános európai katonai helyzet fejleményeiből.

A jövőbeni biztonságnövelő eljárásnak katonai területen stabil és megbízható biztonsági feltételeket kell kialakítani és fenntartani az el nem kötelezett kis országok számára nemcsak európai értelemben, hanem regionális viszonyok közepette is.

Az európai változások egésze tehát pozitívan járul hozzá a biztonság feltételeihez északon is, ezeknek azonban a svéd védelmi tervezésre ható közvetlen és azonnali hatása kisebb, mint az európai országok zöménél.

A svéd katonai doktrína fő elemei nem változtak és az elkövetkező években sem változnak. Ezek a következők:

- az egész társadalom bevonása területünk védelmére, vagyis a totális védelem koncepciója;
- a kötelező és általános katonai szolgálat elve;
- a gyors és biztonságos mozgósítási rendszer;
- a rugalmas készenléti rendszer, amelyben a csapatok közül néhány békében is magas készenlétben van;

- a mozgékony és a területiális erők koordinált alkalmazása;
- a szervezés, a felszerelés, a harcászati és a kiképzés adaptálása a svédországi változó földrajzi és klimatikai feltételeknek megfelelően;
- támaszkodás a polgári infrastruktúra szervezett támogatására;
- nemzeti védelmi ipar.

Védelmünk felépítése, készsége és ereje úgy van kialakítva, hogy az agresszort meggondolásra kényszerítse: a veszteségek és áldozatok nagyobbak lesznek a várt „nyereségnél”, ha országunkat megtámadják. Svédország védelmi helyzete olyan, amit egyetlen más ország sem tekinthet számára veszélyesnek.

Célunk: fegyveres erőink összehangolt akcióival az esetleges agresszor megállítás és visszaverése a parti és határ menti területeken. Hadászati védelmi koncepciónk nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az ellenünk indított támadás után a hadműveleti vagy a harcászati kezdeményezést megragadjuk. Ez a védelmi koncepció azon szándékunkat is jelzi, hogy védelmet szervezünk a mélységben is.

A katonai doktrínákkal kapcsolatos legutóbbi tanácskozásunkon egyéb kérdések mellett, megbeszéltük a szándék és a lehetőségek, a védelmi elegendőség és a védelmi struktúrák problémáit. Ezt folytatva felvetődik, hogy lehet-e az országvédelemben a védelmi hadviselés ideáira támaszkodni. Úgy véljük, hogy Svédország ilyen — védelmi jellegű — országvédelemmel rendelkezik. Mint hivatásos katonák mindannyian tudjuk, hogy a teljesen statikus védelem nem elegendő. A mozgékony és a támadóképeség még egy hatékony védelmi jellegű országvédelemnél is feltétel.”

Befejezésül a svéd főparancsnok kifejezte azt a reményét, hogy a szeminárium értékesen hozzájárulhat az EBEÉ keretében folyó további tanácskozások sikeréhez.

A finn katonai doktrínát

Jan Klenberg admirális, a finn fegyveres erők vezérkari főnöke ismertette.

Az első témakör, amelyet a vezérkari főnök érintett, az európai biztonság és stabilitás problémája volt. Ezzel kapcsolatban kiemelte, hogy „Finnország üdvözlí a gyors változásokat, a biztonsági kapcsolatok új módjának építését Európában, amit a katonai nyíltság és együttműködés jellemez. Ennek az átalakulásnak legfontosabb eleme a támadóképeség csökkentése, a későbbiekben pedig megszüntetése, valamint a stabilizáló intézkedések bevezetése. Ezek eltüntetik az ellentéteket és aggodalmakat, ami a megosztott Európát jellemezte. E téren az utóbbi időben jelentős lépéseket tettünk.

Az Európában folyó markáns politikai, katonai és gazdasági változások egybeesnek a népek akarataival és kormányaik eltökéltségével, hogy teljesen betartják a közösen vállalt elveket és szabályokat. A változások ugyanakkor új kihívásokat jelentenek az európai államok számára. Meghatározó fontosságú, hogy hatékony és megbízható válságkezelő képességgel rendelkezzen az EBEÉ. Készeknek kell lennünk további mechanizmusok kidolgozására a viták békés rendezésére.

A Párizsi Charta, a CFE-szerződés és az 1990-es bécsi dokumentum, továbbá az EBEÉ-tanács berlini találkozásán hozott döntések fontos eredmények az európai stabilitás és biztonság feltételeinek megteremtéséhez.

A reménykeltő jelekkel párhuzamosan az EBEÉ-csúcstalálkozó óta aggasztó eseményekre is sor került. Konfliktusok, még teljes skálán mozgó fegyveres ellenségeskedések is tényekké váltak a mai Európában. Finnország teljes mértékben támogatja az EGK és az EBEÉ törekvéseit a jugoszláv válságban egy tartós tűzszünet és a békés megoldás érdekében. Az 1992-es helsinki utótalálkozón kezdődő biztonsági tárgyalásokat növekvő stabilitást eredményező törekvéseknek kell jellemeznünk. A Helsinkit követő fórumra olyan széles skálájú, rugalmas napirend vár, amely csökkentéseket, továbbá a nyíltság és az átvilágíthatóság elérése érdekében bevezetendő intézkedéseket tartalmazza. Rendezni kell az alrégiók biztonsági elveit. Ebben a vonatkozásban az EBEÉ erejét az jelenti, hogy annak részese az európai biztonságért felelős valamennyi ország.

A gyors ütemű európai változások a rendszeres párbeszéd értékét mutatják, továbbá a konfliktusmegelőzés, -levezetés és -rendezés növelésének fontosságát húzzák alá. E téren a bécsi Konfliktusmegelőző Központ potenciálisan értékes szervezet.”

Finnország biztonsági helyzetével kapcsolatban az alábbiakat emelte ki.

„A semlegesség elvét követve Finnország aktív részvevője az EBEÉ-folyamatnak. Az ország legfőbb semlegességi elve, hogy nem kíván egyetlen szervezetnek sem tagja lenni. Ezen nemzeti biztonsági rendszeren keresztül tudjuk saját érdekeinket legjobban védeni, s hozzá tudunk járulni a regionális és a nemzetközi stabilitáshoz.

A finn kormány 1990 szeptemberében deklarálta, hogy az 1947-es párizsi békeszerződés Németországra vonatkozó része, továbbá a szerződés Finnország szuverenitását korlátozó rendelkezései értelmüket veszítették.

Az európai megosztottság megszűnése eredményeként Finnország új alapú kapcsolatokról fog tárgyalni keleti szomszédaival. Célunk az, hogy ezek az egyezmények az egyetértés alapján működő elveknek megfelelően a felek érdekeit szolgálják Európában és erősítsék a jószomszédi kapcsolatok folytatását.

Finnország geostratégiai helyzetének alapelemei nem változtak, biztonsági rendszerünkben ugyanakkor új lehetőségek és kihívások adódtak, illetve jöttek létre.

A CFE-szerződés történelmileg hozzájárult a meglepetésszerű támadás veszélyének felszámolásához és az európai háború veszélyének csökkentéséhez. A CFE-szerződés Közép-Európa biztonsági problémáira tette a hangsúlyt. Érdeklünk, hogy a szerződést teljesen betartsák az északi szárnyon is. Bízunk benne, hogy északi alrégióink teljes mértékben haszonélvezője lesz a jövőbeni fegyverzetkorlátozási szerződéseknek.

Az északi körzet megtartotta hagyományos stabilitását. Minden lehetőséget meg kell ragadni a Balti-tenger országai biztonságának növelésére.

A finn védelmi erők feladatai általánosságban két csoportba oszthatók: Finnország területi integritásának védelme és agresszió esetén az ország védelme. A nem katonai veszélyek — mint pl. természeti katasztrófák vagy nagy tömegű migráció — esetén a fegyveres erők feladata behatárolt, elsősorban más hatóságok támogatásában realizálódik.

A tengerészet és a légvédelem jelentősége a terület ellenőrzése és a területi integritás védelme terén nagy. A földi erők meghatározó szerepet töltenek be az ország védelmében, az agresszió visszaverésében.”

A vezérkari főnök hangsúlyozta, hogy „a finn katonai doktrína nem támadó jellegű. Finnország védelme a határoknál kezdődik.

A területiális védelem képezi Finnország katonai doktrínájának alapját. Célja a stratégiai fontosságú területek megtartása. Az ország mélységéből adódó előnyök kihasználásával késleltetjük és felmorzsoljuk az agresszort úgy, hogy visszaveréséhez és megsemmisítéséhez megteremtődjenek a feltételek. Az ellenség ellen — megteremtve a védelmi célok eléréséhez szükséges feltételeket is — a harcterületen harccal, a mögöttes területeken pedig teljes skálájú gerilla-harctevékenységgel harcolunk.

A légvédelem — a légierő és a légvédelmi egységek — feladata, célja, hogy megakadályozza az ellenséget a légi fölény elérésében, oltalmazza csapatainkat és a nemzet számára fontos objektumokat.

A tengeri védelem terén a cél a sajátos finn szigetcsoportok adta védelmi lehetőségek kihasználása. A haditengerészet számára a tevékenység fő körzete a Finn-öböl és bejárata, s az Aland-szigetek területe.

A védelmi terveket háromféle támadásra dolgoztuk ki: (1) meglepetésszerű támadás az állam megdöntésére; (2) támadás egy harmadik ország ellen finn területen és (3) nagyszabású támadás az ország elfoglalása céljából.

Finnország a maga részéről nem tartja szükségesnek a stratégiai gondolkodás megváltoztatását. Doktrínánk katonai biztonságunk követelményeit elégíti ki, és úgy tűnik, megfelel a szomszédos országok elvárásainak is. Egyértelműen úgy ítéljük meg, hogy képesek vagyunk a finn terület integritásának megvédésére.

Finnországban jelenleg folyik a katonai védelem parancsnoki és vezetési rendszerének racionalizálása. 1993 elejétől az országot három regionális parancsnokságra osztjuk, amelyek alárendeltségében 12 katonai terület lesz.

A nemzeti katonai szolgálat képezi a finn védelem alapját. Területvédelmünk nem felelne meg a követelményeknek a nagyszámú tartalékos nélkül, akik a kötelező katonai szolgálat és az ország megvédése iránt kifejtett erős akarat alapján válnak alkalmassá Finnország megvédésére.

A finn katonák a jövőben is részt vesznek a békefenntartás feladataiban, 1957-től több, mint 27 000 finn vett részt ilyen akcióban. Békefenntartó erőket más országokkal közösen is kiképeztünk. Meg vagyunk győződve arról, hogy ez a tapasztalat hasznos lehet az EBEÉ területén is.”

Befejezésül a vezérkari főnök rámutatott, hogy a biztonságot nemzetközi törekvésekkel és szerződésekkel lehet növelni, de a kis országoknak is örködniük kell hazájuk biztonsága felett úgy, hogy megbízható védelmet tartanak fenn.

Kiss Lajos

A Magyar Köztársaság honvédelmi elveiről*

Az új honvédelmi alapelveknek megfelelően a felkészítés keretében számos olyan rendszabályt kell kidolgozni és előkészíteni, amelyek szükség- vagy rendkívüli állapot, illetve egy esetleges agresszió esetén biztosítják az ország háborúra történő (gyors és zavartalan, szervezett) átállását, illetve a fegyveres erők funkcióba lépését. A szerző az ország erőforrásai, különböző intézményei (eü., közlekedés stb.) átállásának lehetőségeivel, a személyi tartalékok létrehozásával és karbantartásával, valamint az anyagi-technikai és más készletek igénybevételével kapcsolatos kérdésekkel (elvekkel, feladatokkal, megoldásokkal) foglalkozik.

A tanulmány megírására az készített, hogy az utóbbi 1—2 évben a honvédelem fejlesztésének — amennyire azt a kívülről által megszerezhető információk alapján meg tudtam ítélni — nincsenek olyan alapjai (elvei, komplex elgondolásai, megvalósítási programja stb.), amelyek szükségesek a legcélszerűbb megoldásokhoz és a legmagasabb szintű eredmények eléréséhez. A honvédelmi alapelvek kidolgozása, a honvédség struktúrájának, szervezeteinek átalakítása a politikai és a katonai legfelsőbb vezetés által szabályozott tartalommal és ütemben folyik. Az országvédelem komplex rendszerének elgondolása, az ahhoz való felkészülés programja, a megvalósítás terve azonban — megítélhetően — lépéshátrányban van (ha egyáltalán folyik ilyen irányú elmaradhatatlannak minősíthető munka).

Az általam hiányoltak a szakirodalomban az országmozgósítás fogalomkörébe tartoznak, az ország szellemi, személyi, anyagi-technikai és más erőforrásainak a haza védelme érdekében történő összefogásával és igénybevételével kapcsolatosak. A problémakör megoldása — a jelentősen megváltozott nemzetközi körülmények között — újszerű, többek között gazdaságosabb megoldásokat követel.

Egy állam létének, szuverenitásának és területi integritásának biztosítása, illetve politikai céljainak elérése érdekében fegyveres konfliktusok esetén, a felek hosszú évszázadokon át tömeghadseregeket alkalmaztak. A helyzeteknek és a körülményeknek megfelelően az sem volt egyedi eset, hogy a hadviselő felek hátszágában — a termelésben fogantatosított rendszabályokon túl — szinte változatlan élet folyt, a lakosság nem érezte a háború közvetlen hatását (ez volt jellemző még az első világháború időszakára is).

* Az MHTT 1991. évben kiírt pályázatára beérkezett tanulmány, kissé rövidítve.

A harci repülőgépek megjelenése, hatótávolságuk és pusztítókéességük megnövekedése, valamint a haditengerészet korszerű eszközeinek kialakulása kibővítette a haditevékenységek határait, és magával vonta az új eszközök elleni védelem rendszerének (eszközeinek, szervezeteinek stb.) kialakítását. Létrejött a légvédelem és a légoltalom stb.

A tömegpusztító eszközök megjelenése megszüntette a korlátokat a harcterület és a háterszág, a hadviselő felek és a haditevékenységben részt nem vevők, valamint a kontinensek között. A hadviselés lehetőségei egyre jobban kiterjednek az úrra is.

Az új körülmények új megoldásokat követelnek, nevezetesen: a komplex védelem erői, eszközei, szervezetei, eljárásai megváltozott viszonyoknak megfelelő kimunkálását.

A nukleáris energia békés célú alkalmazásának elterjedése, a természet erőivel és adottságaival esetenkénti, illetve folyamatosan végzett rablógazdálkodás, valamint az ilyen területeket érinthető provokációk ugyancsak veszélyhelyzetek kialakulását eredményezhetik.

A fentiekben elmondottak miatt került bevezetésre az atom-, a vegyi- és a bakteriológiai védelmi rendszer, fejlődött tovább a légvédelem és kerültek kialakításra a rakétaelhárító rendszerek, nyert új tartalmat a pusztító következmények felszámolásának (az élet feltételei helyreállításának) rendszere. A kialakulás stádiumában van a kozmikus védelem rendszere.

Az adott országon belül egyes körzetekben, kontinens-, illetve világméretben is az emberi létfeltételek veszélyeztetettek. Ezért az államok és a felelős világszervezetek részéről halaszthatatlan feladat a megelőzéshez, illetve a védelemhez szükséges körülmények megteremtése, a rendszabályok bevezetéséhez való készenlét biztosítása. Ennek elmulasztása beláthatatlan következményekhez vezethet egy adott ország, kontinens állampolgárain túl az emberiség egésze vonatkozásában is.

Az állam szükségállapot-beli léte, valamint a rendkívüli állapot közötti tevékenységének biztosítása az ország erőforrásainak (békés körülményekhez viszonyítottan) más csoportosítását igényli, rendkívül nagy erőfeszítést követel minden területen. Nevezetesen:

- folyamatosan szinten kell tartani a készenlétet a vezető állami szerveknél és a fegyveres erőknél; létre kell hozni és fel kell készíteni a hadrafogható személyi tartalékokat, felhalmozni az ország anyagi-technikai és más tartalékait, azokat időközönként újraképezni; kidolgozni és készenlétben tartani a szükség-, valamint a rendkívüli állapotra áttéréssel összefüggő rendszabályokat (intézkedéseket, terveket);
- a változtatásokat előidéző eseményekkel párhuzamosan, illetve preventív jelleggel rendszabályokat kell bevezetni az állami szerveknél, valamint a fegyveres erőknél a védelmi potenciál növelése, a szemben álló fél meggon-dolatlan cselekedetektől való visszatartása céljából;
- nem zárható ki azonban annak a lehetősége sem, hogy adott körülmények között az ország erőforrásainak újszerű csoportosítását kell létrehozni és fenntartani, miközben minden más kérdés csak a védelem elsődlegességének érvényesítésével nyerhet megoldást. Ekkor következhet be a szükség-, a rendkívüli, illetve a hadiállapot kinyilvánítása, és azok kapcsán az alapvető jogok gyakorlásának felfüggesztése, illetve korlátozása (a külön meghatározottak kivételével) az alkotmány rendelkezésének (8. paragrafus 4. pont) megfelelően.

A témakör kifejtése során — kiindulólhelyzetként és bázisként — feltételezem az állami szerveknek a honvédelem érdekében kifejtett diplomáciai, gazdasági és más vonatkozású tevékenységét, melyek a katonai intézkedésekkel összehangolt elgondolások alapján történnek. *Mindvégig az a gondolat vezérel, hogy az ország védelme érdekében történő erőfeszítések között a honvédség igénybevétele végső eszköz.*

Az elmúlt évtizedekben az országvédelem katonai vonatkozásban a szovjet hadsereg és a Varsói Szerződés egyesített fegyveres erői által is „elfogadott” hadászati alapokon épült fel. A polgári vonatkozású előfeltételek megteremtése pedig a szovjet állami megoldások kieroszakolt változatai voltak.

Szükségmegoldásként egyes kérdéseknél összehasonlítást alkalmazok az elmúlt évtizedek viszonylag azonosítható körülményeivel. Bár tudom, hogy abban az időben olyan „védelmi” koncepciók voltak hatályosak, amelyek a honvédség részére, az országhatáron túli hadszíntéren is konkrét célokat és feladatokat (haditechnikai eszközök, katonai csoportosítások, vezetési pontok, polgári objektumok stb. megsemmisítését, illetve bénítását) szabtak meg. A „megelőző csapások” elvei és fő módszerei (erős harcokcsízó csoportosítások alkalmazásával) az ötvenes évek kezdetétől Rotmisztrov marsall nevéhez kapcsolódtak. A hatvanas években pedig Grecsko marsall által kerültek továbbfejlesztésre, miszerint az ellenséget akkor kell megsemmisíteni, amikor annak legalacsonyabb a harcászati állapota (szó szerint a laktanyákban alszik). A megsemmisítés fő eszközei a tömegpusztító eszközök voltak, közöttük is meghatározó jelleggel a hadászati rakéták nukleáris és termonukleáris harci fejekkel.

Mindezek a politikai és katonai elvek alapvetően ellentétesek a Magyar Köztársaságban alakuló védelmi koncepcióval, egyes esetekben mégis szükségesnek tartom az összevetést: egyrészt a kontrasztok megállapíthatósága, másrészt javaslataim és észrevételeim egyértelműbbé tétele céljából.

Köztudott, hogy szükség- vagy rendkívüli állapot esetén számos olyan rendszabályt kell kidolgozni és előkészíteni, amely egy esetleges agresszió esetén biztosítja az ország háborúra történő gyors és szervezett áttérését, illetve a fegyveres erők funkcióba lépését. *A továbbiakban négy fő kérdés köré csoportosítva fejttem ki véleményemet az ezzel kapcsolatos teendőkről.*

1) Elgondolás a Magyar Köztársaság erőforrásai igénybevételére szükség-, valamint rendkívüli állapot között. A hadiállapotban folytatott tevékenység irányítása és ezzel összefüggésben a Honvédelmi Tanács megítélése. Legszükségesebb előkészületek békés körülmények között.

„A Magyar Köztársaság védi a nép szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét és területi épségét, valamint a nemzetközi szerződésekben rögzített határait.

A Magyar Köztársaság elutasítja a háborút, mint a nemzetek közötti viták megoldásának eszközét, és tartózkodik a más államok függetlensége vagy területi épsége ellen irányuló erőszak alkalmazásától, illetőleg az erőszakkal való fenyegetéstől.”

(Alkotmány 5., 6. paragrafus)

A Magyar Köztársaság vezetése (mindenekelőtt az Országgyűlés, a köztársasági elnök, a kormány, a kormányzati és az önkormányzati szervek) alkotmányos kötelezettsége alapján intézkedéseket fogantatosít az állampolgárok, a termelő-, szolgáltató-, biztosító- és más szervek veszélyhelyzetek közötti tevékenységéhez,

feltételezve a személyek és a szervek országvédelem iránti (személyükre és tulajdonaikra alkotmányban és törvényekben előírt) kötelezettségeinek teljesítését. Megtervezi, előkészíti és időben aktivizálja azokat a rendszabályokat, amelyek által a köztársaság szellemi, személyi, anyagi-technikai és más erőforrásai a változtatásokat megkövetelő körülményekhez alkalmazkodva, azok függvényében új csoportosításokra térnek át.

A Magyar Köztársaság létének, állampolgárai szabad életének, a személyek és a szervek tulajdonainak védelme, valamint a köztársaság függetlenségének és területi épségének megóvása érdekében a vezetés már béke idején (a lehető legkisebb ráfordításokkal) megtervezi és előkészíti a szükség-, valamint a rendkívüli állapot:

- vezető szervezeteit;
- a termelő-, szolgáltató-, biztosító- és más ágazatok struktúrájában és csoportosításában szükséges változtatásokat, valamint
- a fegyveres erők, a rendőrség, valamint a büntetés-végrehajtási szervek új körülményeknek megfelelő áttérését, és az új viszonyoknak megfelelő működtetését.

A tervezett rendszabályok egyaránt vonatkoznak a szükségállapotra való áttérésre (az alkotmányos rend megdöntésére, a hatalom kizárólagos megszerzésére, valamint az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát tömeges méretekben veszélyeztető fegyveres vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos, erőszakos cselekmények kísérleteire, illetve elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetére), valamint a rendkívüli állapot (idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye, illetve hadiállapot) bekövetkezése folytán szükséges teendőkre.

Az utóbbi változatokkal összefüggésben meg kell jegyezni, hogy a két állapot esetén azonos és eltérő rendszabályokra van szükség.

Az országvezetés struktúráját (szervezeteit, rendszerét) idegen hatalom támadásának közvetlen veszélye esetére, valamint hadiállapotba lépést követően aszerint célszerű kialakítani, hogy abban legyenek:

- a meghatározó jellegű döntéseket hozó, esetenként tanácskozó vezető szervek, valamint
- az operatív (a vezetés folyamatos feltételeit biztosító és megvalósító) irányító szervek.

Meghatározó jellegű döntéseket hozó vezető szervek közé sorolandónak tartom: az Országgyűlést, a kormányt, a Honvédelmi Tanácsot, a külön meghatározott minisztériumokat és országos hatáskörű szerveket, az önkormányzatokat, valamint a néhány külön kijelölt gazdálkodó szervet.

Polgári operatív irányító szervezetek lehetnek: a köztársasági elnök, mint a fegyveres erők főparancsnoka (a rendelkezésére álló operatív törzsre alapozva), az országos szakszolgálatok parancsnokságai, valamint a polgármesteri hivatalok.

Meggondolásra ajánlom és javaslom a kormánybiztosi hálózat működtetését területi jellegű operatív szervként, mely egyben a területileg illetékes magasabb szintű katonai parancsnokságok partnereként is megjelenhetne. A fegyveres erők és a rendőrség operatív irányító szervezeteivel a tanulmányban nem foglalkozom.

A rendszerváltás előtt érvényben volt vezetési struktúrához viszonyítva feleslegesnek tartom a megyei, a járási, a városi honvédelmi, illetve védelmi bizottságok működtetését. Operatív jellegű feladatoktól célszerűnek tartom mentesíteni a Honvédelmi Tanácsot, a kormányt, a minisztériumokat és az országos hatáskörű szer-

veket (a külön kijelöltek és előbb jelzettek kivételével) és általában a gazdálkodó szerveket. Véleményem szerint a polgári védelem országos és helyi szervezeteinek jelentős átalakítása is szükséges (a későbbi részletezéseknek megfelelően).

A meghatározó döntéseket hozó szerveknél és intézményeknél a tájékozottságot a folyamatos ügyeleti szolgálatok hálózata biztosítaná. Az operatív irányító szerveknél a folyamatos vezetés a váltásos rendszerű vezetői csoportokon alapulna. A polgármesteri hivatalok irányító szerveiben szükségesnek tartom a területileg illetékes katonai és rendőri igazgatási szervek megbízottainak jelenlétét.

Megítéléseim szerint az elmúlt évtizedekhez viszonyítva:

- a konkrét előkészületekre (a tervezésre, a rendszabályok előkészítésére, valamint a bevezetés feltételeinek biztosítására) kötelezett szervek mennyiségét mintegy kétharmadával lehetne csökkenteni;
- az előkészítő tevékenység konkrét tartalmát (a munka részletessége, az adatok előkészítettsége, összesítettség, területi bontások, a biztosítás naprakészségének tartalma stb.) még az előzőnél is nagyobb mértékben át kell alakítani.

Mindez hazánk bel- és külpolitikájából, az új honvédelmi alapelvekből (annak gyakorlatilag támadóból védelmivé válásából), a lehetséges események előreláthatóságából, a hadiállapotra való áttéréshez reálisan rendelkezésre álló időszak megnövekedéséből adódik. Mindez állami szinten feltételezi azonban a rendkívüli, valamint a hadiállapotra való áttérés elgondolásának, valamint keretjellegű tervének kidolgozását és alkalmazáshoz való megfelelő készenlétét.

2) A rendkívüli állapotra való áttérés, illetve a Magyar Köztársaság védelme időszakában, a Magyar Honvédség rendeltetésszerű feladataival összhangban, a polgári védelmi, a közlekedési, a hírközlési, valamint az egészségügyi szervezetek (azok békehálózatának) átrendezése szükséges.

A köztársaság védelmének komplex rendszere, melyben éppen úgy megtalálhatók a rendkívüli, mint a szükségállapotra vonatkozó rendszabályok, a dolog természete miatt még nem alakulhattak ki. Ennek okai a következők:

- a védelmi koncepció kidolgozása, és az illetékes szervek által való elfogadásának időigénye (a kidolgozás jelenlegi stádiumából kiindulva);
- a rendszerben lévő haditechnikai eszközök színvonala, a szükség-, valamint a rendkívüli állapot kialakulásának körülményei és azok elképzelt következményei;
- az új körülményeknek megfelelő kellő tapasztalatok hiánya (korlátozottsága).
- Közismert, hogy a magyar honvédséget az első és a második világháborúban (leszámítva a második világháború befejezésének utolsó hét hónapját) az ország területén kívül alkalmazták:
- az első világháborúban való részvétel (az akkori államszervezetbe tartozás miatt) nem tekinthető az összehasonlító jellegű vizsgálat tárgyának;
- a második világháborúban való részvétel nyújtott ugyan bizonyos tapasztalatokat (például a légvédelem és a légoltalom terén, a pusztító hatások felszámolásához szükséges előkészítő teendőket illetően), de a legjelentősebb területeken, mint például: az ország függetlenségének, területi épségének, határainak védelme, a haditevékenységek vezetése, a fegyveres és a hátszági szervek együttes erőfeszítéseinek biztosítása stb. kérdéseiben azonban nem.

A honvédségnek a területi visszacsatolások idején folytatott tevékenysége, úgyszintén a Szovjetunió elleni hadviselés — a német katonai vezetéshez való kötöttségek stb. miatt — sem alkalmas az összevetésre.

A rendszerváltás előtti időben, az országvédelem alapgondolata szerint, a Magyar Néphadsereg háborús hadrendjének túlnyomó többsége (a harcoló és a harcbiztosító szervezetek szinte teljes egésze) az egyesített fegyveres erők kötelékében, gyakorlatilag a szovjet Déli Hadseregcsoport, mint frontparancsnokság alárendeltségébe tartozott. Hadműveletekben való részvétele az ország területének elhagyásával volt tervezve. A néphadsereg hátszói rendeltetésű szervezetei pedig a személyi tartalékok felkészítésével, újabb katonai szervezetek megalakításával, a haditechnikai tartalékok előkészítésével és biztosítási feladatokkal foglalkoztak volna.

Rendkívüli körülmények közötti tevékenységek esetére, a néphadsereg részére is előirányoztak feladatokat, azonban annak feltételezésével, hogy a haderő mindezekelőtti feladata a hadműveletek színterének mielőbbi áttétele a szomszédos ország(-ok) területére.

A hadsereg szerepe a szükségállapot közötti tevékenységekben tehát nagyon korlátozott és feltételes volt.

Az ország területén a polgári vonatkozású vezetés feltételeinek biztosítása, valamint az ABV-tevékenység (a riasztás, értesítés, jelentés, mentesítés, helyreállítás, a folyamatos és mindenoldalú felderítés) végrehajtására a polgári védelem készült fel. A polgári védelem országos parancsnokának alárendeltsége, ezáltal feladata is, az évtizedek alatt több esetben is módosult (a parancsnokság közvetlenül a Minisztertanács, majd a Honvédelmi Minisztérium kötelékébe tartozott, de arról is voltak elképzelések, hogy belügyi alárendeltségű legyen, mint az napjainkra jellemző). Ebből eredően a polgári védelemnek olyan szervezetek, eszközök és rendszerek álltak — és állnak — rendelkezésre, amelyek közel azonosan megtalálhatók voltak a néphadseregben is. (Ennek oka a hadsereg országhatáron kívüli elsődleges alkalmazásának elgondolása volt, továbbá az alárendeltségre irányuló önállósítási törekvések, valamint a költségvetés által több ágazat által biztosított pénzügyi lehetőségek kimerítése).

A szükség-, a rendkívüli és a hadiállapotoknak megfelelő hírközlési, szállító-, építő- és helyreállító tevékenységek szervezésében és biztosításában további magyar „sajátosságok” érvényesültek. Ennek legfőbb oka az volt, hogy az eszközök és a rendszerek nem voltak kompatibilisak: a híradás, a szállítás és más vonatkozásokban. Hiányos volt az összehangoltság, valamint az együttes tevékenységre törekvés is.

A fegyveres erők, valamint a polgári híradó rendszerek, rejtjelző rendszerek annyira eltértek egymástól, hogy emiatt (eszközök vonatkozásában) alapvetően nem volt biztosítható az együttes tevékenység. A postai távközlési szervek hálózata (csakúgy, mint jelenleg) minden más területi rendszertől eltért (a postai igazgatóságok illetékességi területei). A hadsereg jelentős mennyiségű vezetékes kapacitást vont el rövidebb-hosszabb időre a polgári hírszisztemből, tovább csökkentve ezzel az amúgy is korlátozott lehetőségeket. Két egymáshoz közel eső település közötti távbeszélő-kapcsolathoz nemritkán megyék, járások központjain keresztül lehetett csak „eljutni”, a zömmel munkaidőben működtetett, kézi kapcsolású központok útján.

A közlekedés vasúti szervezete az ország egyetlen más szervezeti felépítéséhez sem csatlakoztatható, nehezen áthidalható problémákat okoz. A hadsereg elvonu-

lásra tervezett igényeinek kielégítése jelentős erőket és eszközöket (vasútépítő anyagokat stb.) vont el az amúgy is csak korlátozottan rendelkezésre állóból. A közúti közlekedés eszközeinek jelentős része (a legkorszerűbb eszközök zöme) a tervek szerint ugyancsak elvonásra került a háborús feladatok végrehajtásához, közöttük a Déli Hadseregcsoport részére történő utanszállításhoz.

Az állami egészségügyi biztosítás rendszerében (melynek keretein belül a legjobban felkészült „kivételes” állami egészségügyi intézetek mellett) a hadsereg háborús szervezett egészségügyi szolgálata volt a legerősebb, és mobil működtetésre kész. Ez a szervezet a tervek szerint fel volt készítve arra, hogy rövid időn belül kitelepüljön az országhatáron túlra, a hadművelleti területre. Ilyen prioritások mellett jöttek létre a további egészségügyi szervezetek, így a polgári védelmi, a kiürítő kórházak rendszere, arra alapozva, ami az előzőekben jelletteken túl az országban megmaradt.

A személyi, technikai és az objektumigények a követelményekhez viszonyítva (már a hadsereg vonatkozásában is) csak részben voltak kielégítve. A rendelkezésre álló lehetőségek korlátozottak voltak. Az országvédelem hátszágai szervezeteinek biztosítottsága a legalacsonyabb szintű volt.

Összegezve az előző évtizedekben végzett országmozgósítási, honvédelmi előkészítő, biztosító tevékenység hiányosságai: a sajátosan értelmezett védelem — gyakorlatilag „támadó” — koncepcióból; a Varsói Szerződéshez tartozásból, és annak kapcsán az egyesített fegyveres erők keretében a Magyar Néphadsereg hátrított feladatokból; a közel azonos szervezetek dublázottságából, a végzett munka megalapozatlanságából, a „fetiszmusból”, a tervezőmunka kezdetlegességeiből; valamint az országos lehetőségek korlátozottságaiból eredtek. Mindezek alapján a megszerzett tapasztalatok az országvédelem komplex rendszerének új viszonyok közötti kiépítéséhez nem, illetve csak kismértékben alkalmazhatók. Arra azonban alkalmasak, hogy figyelmeztessenek, mit és hogyan nem szabad, illetve nem célszerű tenni.

A célszerű megoldások kialakítását ezért a meglévő és hasznosítható tapasztalatok (köztük külföldi) alapján, az újszerű körülményekből eredően, alkotó módon kimunkálva a következők figyelembevételével ajánlom.

a) A köztársaság létét, népünk szabadságát, az ország függetlenségét és területi épségét, határainak biztosítását, az állampolgárok személyes biztonságát, a magán- és a vegyes tulajdon védelmét biztosító rendszabályok az ország védelmi koncepciójának komplex rendszerében, a katonai és a polgári erőforrások igénybevételenek legjobb összhangjával, ugyanakkor kettős jellegű kötelezettségek érvényesítésével kerüljenek kidolgozásra. A rendszabályok egyaránt biztosítsák a működés feltételeit a szükség-, valamint a rendkívüli állapot esetén.

b) A honvédelmi alapelvekből eredően szűnjön meg annak feltételezése, hogy a honvédség tevékenysége az országhatáron kívülre irányulhat. Ennek megfelelően a katonai és a polgári erőkkel számoljunk racionálisabban. A fegyveres erők vonatkozásában is a területhez kötöttség elvének elsődlegességét kell érvényesíteni. A szükség-, valamint a rendkívüli állapot rendszabályai között sok lesz a hasonlóság (például a vezetési rendszer, a feladatokban részt vevők fő erői és eszközei, az együttes tevékenység a központi rendeltetésű, valamint a területileg illetékes szervezet között stb.), de a feladatok különbözősége miatt jellemzőek lesznek (lehetnek) az eltérések is.

Például: a hadiállapot közötti feladatok, valamint az ipari szerencsétlenség vagy termomukleáris katasztrófa (veszélyének) viszonyai közötti tevékenység esetében.

A veszélyhelyzet két csoportja (a szükség-, valamint a rendkívüli állapot) értelmezésében feltételezzük, hogy azok egymástól függetlenül is kialakulhatnak, vagy egymás után (esetleg egymással összefüggésben). Ebből jellemzően következik, hogy a rendszabályokat szinte majdnem minden esetben azonos erők és eszközök megközelítően azonos területen hajtják végre. Ez lehetőséget ad arra, hogy megszűnjenek az átfedések, a dublázások, és az egymást keresztező intézkedések. Ennek eredményeként kevesebb erővel és eszközzel, nagyobb hatékonysággal és több feladat lesz végrehajtható.

Javaslom, hogy a honvédség védelmi fő feladatai függvényében a polgári védelem a lehetséges mértékben szervezen épüljön be a Magyar Honvédségbe. Az ily módon szervezett polgári védelem (túl a polgári viszonylatokon) a honvédségre is kiterjedően irányítsa az ABV-védelem felderítő, riasztó és értesítő rendszerét. A honvédség vegyvédelmi és a polgári védelem azonosítható szervezeteiből egységes szervezet alakuljon. A honvédségen belül ez a szervezet irányítsa, illetve végezze, az előzőleg jelzett tevékenységeken túl, a mentesítő, helyreállító feladatokat is. A központi rendeltetésű szervezetek felett közvetlen irányító hatáskörrel rendelkezzen. A területi jellegű szervezeteket a területi önkormányzatok útján koordinálja, és nyújtson segítséget.

A polgári védelem területi alakulatai, a központi rendeltetésűek kivételével, kerüljenek a területi önkormányzatok alárendeltségébe (a kormánybiztosi hálózat kereteiben). Őket a minisztériumok és az országos hatáskörű szervek veszélyhelyzetekben se utasíthassák.

A honvédség erői és eszközei fokozottabban vegyenek részt a szükségállapot esetére tervezett feladatok ellátásában, közülük többet maguk lássanak el. Szűnjének meg a dublázó jellegű szervezetek. A honvédség és a polgári védelem erőiből és eszközeiből (a polgári kiegészítést feltételezve) egységes, a veszélyhelyzetek bármelyikében alkalmazható szervezetek jöjjenek létre.

A veszélyhelyzetekben országos szakszolgálati parancsnokságok alakuljanak a szállítás (valamennyi ágazatára vonatkozóan összevontan), valamint az egészségügyi biztosítás területén. Az országos szakszolgálatok fő feladatait és azok végrehajtása során az együttműködés rendjét a honvédséggel, valamint a kerületi alakulatokkal — a köztársasági elnöktől kapott felhatalmazás alapján — a polgári védelem parancsnoka határozza meg. Ezzel összefüggésben valósuljon meg a honvédség területi rendeltetésű szervei és az alakulatok közötti együttes tevékenység. Mindezek előfeltétele az ország honvédelmi alapelveiből ered(het). Létrehozása eredményezheti az előzően (hozzávetőlegesen) jelzett munkaerő és ráfordítás csökkentést.

Az ország hírközlő szerveiből, valamint a meglévő (bármely szervezet alárendeltségében lévő) híradóeszközökből nem tartom indokoltnak országos szakszolgálat kialakítását, mivel a hírközlő szervek a különböző vezető szervezeteket szolgálják ki és biztosítják azok tevékenységét. A közszolgálati rádió és a televízió igénybevételének kérdésére külön tanulmányban célszerű kitérni.

3) A köztársaság védelméhez megfelelően képzett személyi tartalékok létrehozása és „karbantartása” szükséges.

Az országvédelem kereteiben, a szükség-, illetve a rendkívüli állapot esetén megteendő intézkedések törvényszerűen felborítják a békés viszonyokra jellemző életmódot a polgári életben éppen úgy, mint a fegyveres erőknél. Tekintettel arra, hogy az ilyen körülményeket az alapvető törvények (így az alkotmány is) pontosan körülhatárolja és megfogalmazza, az illetékes szervek részére adottak a feladatok ahhoz, hogy a lehetséges körülmények közötti cselekvés körülírható legyen. Ennek alapján meghatározhatóak a feladatok végrehajtásához szükséges erők és eszközök.

Az ilyen irányú munkának jól kialakult gyakorlata van. A békés viszonyok közötti életfeltételek alapján, figyelemmel az állam működését biztosító jogrendre, a lehetséges (a különböző állapotok esetén bekövetkező) körülményeknek megfelelően, több változatot feltételezve kerülnek kidolgozásra a szükséges (a magyar terminológiában ez ideig hadinak nevezett) szervezetek, és az azok működtetésére való áttérés számvetései, tervei.

Azt, hogy békeidőszakban a honvédség (a fegyveres erő) milyen szervezetben és felöltöttséggel rendelkezik, az általános katonapolitikai helyzet, az állam politikája, a gazdaság lehetőségei, valamint további körülmények (a lélekszám, az ország területének sajátosságai stb.), illetve az ezek alapján hozott legfelsőbb szintű döntések határozzák meg.

A békés körülményeknek megfelelően készenlétben tartott had-(fegyveres) erő, valamint a veszélyhelyzetekben lehetséges feladatok ellátásához elengedhetetlen erők (figyelemmel a szükséges tartalékokra is) összevetése alapján viszonylag egyszerűen megállapíthatók azok az igények (személyi tartalékok, azok mennyiségi és szakmai összetétele stb.), amelyek biztosítják a követelmények kielégítését. Ezek a számvetések képezik, többek között annak a munkának az alapját, melyek révén a védelemhez szükséges személyi tartalékok időben képezhetők, illetve karbantarthatók.

Nemzetközi tapasztalatok is igazolják, hogy a különböző veszélyhelyzetekben szükséges erők (azok létrehozásával összefüggő személyi szükségletek), valamint a békeidőszakban fenntartott haderő belső struktúrája (a fegyvernemek és a szakszolgálatok, a tisztek, tiszthelyettesek, tisztések, honvédek arányai stb.) között ellentmondás létezik. Ezeket ismerve és „elfogadva” alakítható ki az ellentmondás feloldása.

Általános tapasztalatok szerint, ha a békehaderő, valamint a háborús (hadi) hadrend létszáma között:

- az arány 1:2-höz, akkor annak biztosításához, hogy a háborús hadrend megalakítható legyen és a meghatározott körzetekben rendelkezésre álljanak a szükséges személyi tartalékok, a békehadrend létszámának mintegy 1,5–2 %-át (létszámkeretet) arra kell felhasználni, hogy az egyébként célirányosan képzett személyi tartalékok (melyek a sorkatonai kiképzés által jönnek létre) kiegészüljenek, a szükséges szakmai összetételnek megfelelően. E szükségletek eredője a békés körülmények, valamint a veszélyhelyzetekben lehetséges feladatok közötti különbözőség;
- az arány 1:3-hoz, akkor ahhoz, hogy a mozgósítási személyi tartalékok rendelkezésre álljanak, folyamatosan fel kell használni a békelétszámkeret mintegy 3–4 %-át. Nemzetközi tapasztalatok szerint ugyanis a békelétszám-szükséglet nem arányosan, hanem a hadrend belső összetevőiből eredően nő ilyen vonatkozásban;

- az arány nagyobb az 1:3-nál, akkor a békelétszámkeret-szükséglet elérheti a 6, vagy ennél is nagyobb %-os mértéket.

Ezek az éves békelétszámkeretek a tartalékosok átképzésével realizálják a sorkatonai kiképzéssel létre nem hozható személyi tartalékok kialakítását, valamint a személyi tartalékok karbantartását (a továbbképzést, a szükséges feladat ismeret, illetve a begyakorlottság fenntartását).

Az általános tapasztalatok alapján kiszámítható adatok a tényleges körülményeknek megfelelően pontosítandók, mert a létszámkeret-szükségletek egyes viszonylatokban tovább nőhetnek. Ezek függhetnek: a haditechnikai eszközöktől, az eszközöket kiszolgáló személyzet felkészítéséhez szükséges időtől, a beosztásokkal összefüggő követelményrendszerrel és másoktól.

Az országvédelemmel összefüggésben a honvédség a különböző veszélyhelyzetekben szükséges személyi tartalékokat, a békeidőszakban végzett sorkatonai (tartalékos tiszti és tiszthelyettesi) kiképzéssel nem képes maradéktalanul létrehozni. A személyi tartalékok felkészültségének „karbantartása” és a szükséges átképzések, valamint a hadi hadrend felvételével összefüggésben elengedhetetlenül szükséges ismeretek és a felkészültség megszerzésével kapcsolatos teendők biztosításához további ráfordítások (éves létszámkeret, anyagi-technikai eszközök, pénzkeret stb.) kellenek.

A szükségletekkel kapcsolatos adatok, számvetések több évtizedes szakmai munka tapasztalatai alapján fogalmazódtak meg, amelyek újra értelmezendők és vitathatók, illetve megkérdőjelezhetők. A tanulmányban mindössze arra kívántam választ adni, hogy mi az, amire feltétlenül fel kell készülni és e felkészülés mibe kerül. Hogy szükség van-e erre, illetve másként kell-e értékelni a körülményeket, ennek megítélése katonapolitikai kérdés és felelősség.

A követelményrendszerben elképzelhető a szigorítás, illetve a feltételezett körülmények másként értékelése, melynek folytán a szükségletek esetleg csökkenthetők. Mindezekre azonban a politikai vezetés köteles meghozni a döntéseket. Ezek alapján csak a katonai vezetés biztosíthatja a meghatározott feladatok magas szintű végrehajtásának, valamint az elrendelt készenlét fenntartásának feltételeit. Figyelemmel a jugoszláv polgárháborúra, valamint más külpolitikai körülményekre, úgy gondolom: felesleges e kérdés fontosságának további bizonyítása.

4) A Magyar Köztársaság anyagi-technikai és más készleteinek (tartalékainak) igénybevétele szükség-, valamint rendkívüli állapot esetén, illetve az országvédelem során.

A különböző veszélyhelyzetek kivédése, illetve az ország védelme szempontjából jelentős, egyik alapvetően meghatározó tényező a meglévő anyagi-technikai készletek nagysága és összetétele, a gazdaság struktúrája, a kommunikációs viszonyok és további (más) feltételek megléte, állapota, igénybevételeinek lehetőségei és nem kismértékben az igénybevétel előkészítettsége (átgondoltsága, tervezettsége stb.).

Az országvédelem a szó teljes értelmében társadalmi ügy, emberi, anyagi-technikai és minden vonatkozásban. Az élet és a javak védelme veszélyhelyzetekben és a védelem során csak társadalmi összefogással oldható meg. Ebben meghatározó jelentőségű:

- az országos hatáskörű szervek szerepe a szükséges törvényes rendelkezések meghozatalában, az állampolgárok és szervek felkészítésében, az anya-

- gi-technikai készletek (szervezetek, rendszerek) megalakításában és igénybe vehetőségük előkészítésében;
- valamennyi állampolgár személyes részvétele a védelemben, amely kiterjed a személyüket, valamint a javaikat illető korlátozásokra, a törvényes rendelkezésekben pontosan szabályozott kötelezettségek teljesítésére.

Elengedhetetlen azon törvények és rendelkezések kidolgozása, melyek (adott esetekben) az ország területén lévő magyar és nem magyar (vegyes vagy külföldi) állami, társasági és magántulajdonú eszközök igénybevételét lehetővé teszik. Tekintettel arra, hogy az igénybevétel ez esetben nem a társadalmi viszonyok változását feltételezi, e területen is újszerű rendszabályokat szükséges kidolgozni. Ezzel összefüggésben hasznosíthatóak az osztrák, valamint a német államban honos igénybevételei elvek és rendszabályok, melyek megfelelően adaptálhatók.

A tanulmányban nem tértem ki a gazdaságmozgósítás veszélyhelyzeti, illetve a köztársaság védelme során szükséges megvalósítására. Az ezzel kapcsolatos elvek és rendszabályok kimunkálását önálló tanulmány keretében célszerű kidolgozni, feltételezve mindazon kérdéseket, amelyekkel jelen írásban foglalkoztam, valamint további — vonatkozó — megítéléseket és követelményeket.

A honvédelmi alapelveknek megfelelően a szervezeti és a strukturális változtatások feltételezésével még a jelenlegi korlátozott lehetőségek (eszközök, anyagok) között is megnyugtató előfeltételek állnak rendelkezésre.

1) Megszűntek az országhatáron kívüli hadműveletekre vonatkozó kötelezettségek, amelyeknek kihatásai az államot terhelték (pl. a polgári gépjármű- és műszaki munkagép-igénybevétel terén e csökkenés mértéke több tízezer darab lehet. A felhalmozott anyagi készletek nagysága pedig több százezer tonnával lehet kisebb).

2) Csökkenthetőek és nem kis mértékben meg is szüntethetők azok a tartalékok, amelyek a védelem folytán az adott körzetekhez kötöttséget feltételeznek. Ez eredhet még a jelenleg is meglévő duplázottság és felesleges önállósodás megszüntetéséből.

3) Kialakíthatóak az ország polgári lakosságát, valamint a fegyveres erők adott vonatkozású biztosítását egyaránt ellátni képes összevont, komplex szervezetek és rendszerek. Ezek alkalmazása során jól megosztható az országos hatáskörű, valamint a területi önkormányzati szervek hatás- és jogköre, felelőssége stb., ami a hatékonyság növelését eredményezheti.

*

A tanulmány megírására végső indítékot az adott, hogy a rendszerváltás folyamatában törvényszerűen, illetve óhatatlanul kiesnek (egyrészt életkoruk, másrészt a rendszerváltás következtében) a munkaterületről azok a szakértők, akik tapasztalataik átadásával segíthettek volna az újszerű feladatok kimunkálásában. Hazánk az elmúlt évszázadban már nem egy rendszerváltást megélt, és felhalmozódott az aggályaimmal kapcsolatos tapasztalatok. Végre az volna jó, ha nemcsak szavakban, de tettekben is érvényesülne az az elv és akarás, amely lehetővé tenné a magyar „szürkeállomány” alkotni képes részének összefogását és az úgy érdekében történő felhasználását.

Gáspár Tibor

A fegyverzeti, a technikai és az anyagi szolgálatok integrációjáról

A fegyverzeti és a technikai, majd az ún. anyagi-technikai szolgálatok integrációja napjainkban is tartó folyamat. A szerző — a társaság 1991. évi pályázatán harmadik díjat nyert tanulmányában, amelyet rövidítve közlünk — a technikai és az anyagi szolgálatok egységesítésének gyakorlati lépéseit, majd a szervezeti változások keretében a vezetés, az irányítás és a szakmai hozzáértés; a kiképzés és a felkészítés; a kiszolgálás és a javítás; a gazdálkodás és az anyagellátás kérdéseit, problémáit érinti, szól továbbá a rendszer hatékonyabb működését biztosító feltételekről, lehetőségekről, a megoldandó feladatokról.

A harci technikai eszközök típuskálája állandóan bővül. Újabb és újabb fegyverek, eszközrendszerek, biztosítási szakfeladatokat szolgáló speciális eszközök jelennek meg.

Az első világháború idején a szárazföldi és a légi tevékenységekben öt alkalmazó fegyvernemet tartottak számon: a gyalogságot, a lovasságot, a tüzérséget, a műszakiakat és az akkor születő repülőket. A hadseregek — különösen a tüzerő és a mozgás-szállítás vonatkozásában — csak részben és kezdő fokon voltak gépesítve. Egyéni fegyverrel és kéziszerszámmal felszerelt katonák ezrei kellettek a harchoz és a mindenoldalú biztosításhoz. Ma a hadtudomány — a haditengerészettel együtt — ugyanennyi (5) haderőnemet és többször ennyi fegyvernemet különböztet meg. A szárazföldi és a légi haderőnem napjainkban legalább 15 általános vagy szakosodott rendeltetésű csapat- és szakcsapatfajtát fog össze. Ugyanakkor ezek a szervezetek — feladataikkal és a többrendeltetésű eszközeikkel, anyagaikkal együtt — belsőleg is jóval szakosodottabbak és többértékűek, mint korábban.

Az integráció első lépései és eredményei

A hetvenes években számos új haditechnikai eszköz, eszközrendszer, technológia került rendszeresítésre és bevezetésre a hadseregben. Az eszközök üzemeltetése, kezelése és alkalmazása, illetve üzemben tartása a parancsnokokat és a beosztottakat egyaránt nehéz feladat elé állította. A felmerült gondok és problémák világosan mutatták, hogy a haditechnikai eszközök fejlettségében, bonyolultságában bekövetkezett változásokat nem követi a rendszerben tartást biztosító műszaki-technikai ágazatok szervezeti struktúrája.

Az 1980-as évek közepén a csapatok jelentős részénél létrejött a fegyverzeti és

technikai szolgálat. A fegyverzeti és technikai főnök (a parancsnok fegyverzeti és technikai helyettese) alárendeltségében összevonták az ágazati-technikai szolgálatokat.

A döntésnek megfelelően az integráció alkotóelemei a fegyverzeti és technikai biztosítás feladatait végző *haditechnikai ágazatok csapatszervei lettek*: a fegyverzeti, a páncélos és gépjármű-technikai, a műszaki-technikai és a vegyvédelmi-technikai szolgálatok. Ezek egyesítés előtti helyzete és felső szintű vezetésének módja azonban eltérő volt (a híradó-technikai szolgálat például csak a csapatjavító szerveivel kapcsolódott az integrált szolgálathoz).

Az integráció lényegét tekintve nem egyszeri aktus, hanem folyamat. Első lépésként, az egyesítéssel kialakult a szervezeti alap, a szervezeti integráció. Ebben kiemelkedő jelentőségű az egységes vezetés (vezetési integráció), amelynek saját felelősségérzetű és érdekeltségű kötelme a rendszer további feladatainak „öntanuló-önfejlesztő” elvű-módú vezérlése. Ennek hatására lépésről lépésre megváltozott a funkcionális és az egységes szakmai munkamódszerek aránya, és ezzel növekedett az úgynevezett integráltsági fok, és a működési integráció mint „felépítmény” fokozatosan tért nyer. Az utóbbi fejlődése természetesen az alap, a vezető és végrehajtó szervek, azaz a szervezeti integráció megfelelő szakaszos továbbfejlesztésével jár együtt.

A csapatszintű fegyverzeti és technikai szolgálatok vezetésének alapelve a következő lett: a szolgálat (főnökség) élén egyszemélyi vezető — mint a parancsnok fegyverzeti és technikai helyettese — áll, aki (parancsnokhelyettesek kivételével) szolgálati előljárója a katonai szervezet teljes személyi állományának. A főnökség (szolgálat) a fegyverzeti és technikai biztosításért viselt felelősségéből eredően, a technikai biztosítás feladatainak szervezése, irányítása és végrehajtása terén koordináló hatáskörrel rendelkezik az alárendeltségébe nem tartozó technikai szolgálati ágak irányában, az anyagi biztosítás feladatainak összehangolt irányítása érdekében pedig szakmailag irányítja az ágazati raktárak tevékenységét is.

Az integrált szervezet csapattagozatban a következő fő tevékenységeket fogja össze.

a.) *A vezetés funkcióit illetően:*

- a harcészültség és mozgósítás;
- a harcjármű- és gépjárművezetői, a szakszerelői, a szaktechnikai, valamint szakharcászati kiképzés (továbbképzés) feladatainak tervezését, szervezését, a döntés-előkészítést és a végrehajtás ellenőrzését;
- a hadműveleti és a fegyvernemi törzsekkel, valamint — az anyagszállítást illetően — a hadtápszolgálattal való együttműködést;
- békében és háborúban az operatív tervezést, a helyzetnyilvántartás és az összefoglaló jelentések, intézkedések kidolgozását;
- az elemző-értékelő tevékenységet valamennyi ágazatnál;
- a szakkiképzés anyagi-technikai biztosítását és a gazdálkodást, valamint az ágazatok szakmai irányítását.

b.) *A helyreállítási és a javítóanyagellátási funkciót illetően:*

- a tevékenység integrációját valamennyi szinten az ágazati javítóműhelyek összevonása, a javítóerők profilisztizálással egybekötött belső átcsoportosítása, a kapacitás célszerű, arányos felhasználása és a vezetés komplex technikai szemlélete révén;
- a javítóanyag-ellátás integrációját — az eddigi ágazati raktárakban külön tá-

rott — javítóanyag-készleteknek az ellátó szervezetből kiemelt és közvetlenül a javító szervekhez kapcsolt anyagellátó alegységekhez való átcsoportosításával. Az anyagellátó alegységeknek így kettős funkciójuk van: az alegységek, illetve közvetlenül a műhelyraktár ellátása.

c.) *A harc- és szakanyag-biztosítási funkciót illetően:*

- a tevékenység tervezését, szervezését;
- a harc- és szakanyagok tárolását, megőrzését, kezelését, nyilvántartását, a készletek frissítését;
- a felhasználás ellenőrzését és felügyeletét.

1985 elején jöttek létre az integrált fegyverzeti és technikai szolgálatok (főnökségek) javító szervezetei is. Az integrációval a szárazföldi csapatok fegyverzeti és technikai szolgálatainak hatáskörébe kerültek a fegyverzeti, a páncélos és a gépjármű-, a műszaki, valamint a vegyivédelmi technikai eszközök, harc- és szakanyagok. Az integrált szolgálatok feladata lett a híradó-, a hadtáptехnikai eszközök egység- és ettől magasabb szintű technikai kiszolgálása, javítása, továbbá a felderítő-, a zavaró-, a repülő-műszaki és más technikai eszközök üzemfenntartásának koordinálása is. Csapatszinten a szolgálatok hatáskörébe került a harc- és a gépjárművezetők (gépek-kezelők), a szakjavító katonák kiképzése.

A szervezetek integrációja az eddigieknél magasabb szintű és hatékonyabb munka lehetőségét teremtette meg. Az előrelépés mellett a tapasztalatok azt mutatják, hogy több területen *nem jött létre az összhang a cél, a feladat és a feltételrendszer* — ezen belül a szervezetek — között. Ennek oka egyrészt az, hogy a szervezetek kialakításánál — a létszámfejlesztés korlátai miatt — nem volt és ma sincs mód az előző évek során kialakult és ténylegesen meglévő kapacitáshiányok feloldására; másrészt az, hogy a szolgálati ágak ragaszkodtak korábbi pozícióikhoz, a létszámhoz, a beosztásokhoz stb. Így a szervezetek több helyen kevés strukturális változtatással vagy anélkül, lényegében „összevonással” hozták létre. Ennek következtében a biztosítási feladatok és a szervezetek egy része között továbbra is megmaradtak az ellentmondások. A végrehajtó szervezeteknél szolgálati áganként eltérő, esetenként jelentős feszültségek keletkeztek a kiszolgálási és javítási feladatok mennyisége és a rendelkezésre álló létszám, illetve kapacitások között.

A javítószervezetek integrációjával a csapatok rendelkezésre álló szakjavítói létszám nem emelkedett ugyan, azok összevonása, az egyszemélyi vezetés, az úgynevezett profiltisztítás és struktúraváltozás azonban mind magában hordozta a megfelelő kapacitások hatékonyabb kihasználásának, az eszközök kiszolgálásának és javításának jobb lehetőségét még akkor is, ha a szervezetek nem kerültek teljesen szinkronba a tényleges szükségletekkel.

Az integrációval egyidejűleg állománytáblával vagy kísérleti jelleggel létrehozott laktanyaszintű összevont technikai szolgálatok, javítószervezetek csak ott igazolták létjogosultságukat, ahol az elhelyezési és működési feltételek adóttak, az érintett csapatok parancsnokai, a szolgálatok vezetői felismerték az összevonás előnyeit és megvolt bennük az együttműködési szándék.

Közismert, hogy a fegyverzeti és a technikai szolgálatoknál még be sem fejlődött a törzsek és az alegységek összekovácsolása, az idő rövidsége miatt még nem tapasztalhatták az integrált szervezetek igazi előnyeit, máris megkezdődött a

hadsereg átszervezése. Az éppen kialakult kollektívákat, javítószervezeteket sok helyen felszámolták, átszervezték, hogy máshol vagy ugyanott új szervezeteket hozzanak létre. Így az indulás után hiába telt el két-három év, még mindig nem került napirendre a működési integráció funkcionális kiterjesztésének kérdése.

Rövid „pihenő” után új irányt vettek a változások. Megkezdődött a hadsereg csökkentése, ami ismételten megakadályozta a fegyverzeti és a technikai szolgálatok további egységesítését.

A fegyverzeti, a technikai és a hadtápszolgálat egységesítésének irányai, az úgynevezett anyagi-technikai integráció

Ebben az állapotában érte a fegyverzeti és a technikai szolgálatot az újabb integráció. 1990-ben megkezdődött és napjainkban valósul meg teljes egészében csapatszinten is a fegyverzeti és a technikai szolgálat, valamint a hadtápszolgálat integrációja — az *anyagi-technikai integráció*.

Az anyagi-technikai szervezetekben lévő haditechnikai főnökségek (szolgálatok) a fegyverzeti és a technikai főnökségek (szolgálatok) tevékenységének jogutódai, folytatói az alapvető szakmai kérdésekben. Az anyagi-technikai integráció sem okozott előrelépést a működési rend összevonása területén. A fegyverzeti és a technikai, valamint a hadtápszervezetek csak egymás mellé kerültek az új szervezetben. A funkciók összevonására csak minimális mértékben, a vezetés területén (a harckészültségi és mozgósítási feladatok tervezése, szervezése, a kiképzés elvi irányítása, az értékelő-elemző tevékenység) volt lehetőség. A fegyverzeti és technikai integráció kezdetén, 1985-ben felvázolt működési integráció megvalósítása most is elmaradt.

Az elmúlt években végrehajtott átszervezések, összevonások hatására a haditechnikai szolgálatok nagyon sok megválaszolatlan problémával együtt kerültek az anyagi-technikai szervezetekbe. A továbbiakban vegyük számba azokat a kérdéseket, problémákat, amelyek megoldása teljesebbé tenné az anyagi-technikai szolgálatok integrációját, s hatékonyabbá annak működését.

1.) Elsőként a vezetés, az irányítás és a szakmai hozzáértés kérdése merül fel.

A fegyverzeti és a technikai, majd az anyagi-technikai szervezetek összevonásával csökkentek a parancsnok információs csatornái, egyre több információt kap egy kézből, az anyagi-technikai helyettesétől. Ez egyrészt jó, mert a parancsnok egy felelős vezetőtől rendszerezve, egyeztetve kapja az anyagi-technikai biztosítással kapcsolatos összes információt. Másrészt viszont nem mindig jó, mert az anyagi-technikai helyettes nem rendelkezhet minden területről olyan alapos, sokrétű információval, ismerettel, mint a területért felelős szolgálati ág főnöke. Az információáramlás lelassul, mivel újabb vezetési szintek léptek a rendszerbe. Az integráció előtt például a fegyverzeti szolgálat főnöke közvetlenül a parancsnoknak volt alárendelve, neki jelentett. Most a haditechnikai főnök beosztottja, aki a parancsnok anyagi-technikai helyettesének van alárendelve.

A vezetés összpontosítása mind nagyobb szakmai hozzáértést követel a vezetőktől (fegyverzeti és technikai főnök, haditechnikai főnök, anyagi-technikai főnök). Függetlenül a vezető szakmai „előéletétől”, elvárható szinten ismernie kell a többi

szolgálati ág feladatát, működési mechanizmusát, gondjait és problémáit, az általános érdekeket kell szolgálni az egyéni (egy szolgálati ág) érdek helyett. Ez az a szempont, ami aláhúzza a hozzáértés fontosságát.

A haditechnikai eszközök jelen helyzetét, a szükségesnél kevesebb létszámot és javítókapacitást figyelembe véve, a haditechnikai szolgálatoknak nagyon nagy szükségük van a jól felkészült műszaki szakemberekre.

A többszöri integráció meg az át- és leszervezések hatására a haditechnikai szolgálatokon belül nagyon nagy volt a személyi fluktuáció. Az alakulatok egy részénél, a vezető kiválasztásánál a „kisebbik rossz” elv miatt, más lehetőség hiányában, kevésbé felkészült személyek kerültek fontos beosztásba. Nem mindig vezetett eredményre az az elv sem, amely kimondta, hogy az egyenszilárdság érdekében a főnöknek és helyettesének ellentétes szakmájúnak kell lenni. Így esetenként egyesek csak a szakmai hovatartozás miatt jutottak felelős beosztásba.

A korszerű és kevésbé korszerű — különösen a huzamosabb ideje rendszerben tartott — eszközök üzemben tartásához, a hadsereg minőségi fejlesztéséhez egyre inkább szükség van mérnöki tudásra és gyakorlatra. A haditechnikai szolgálatoknál az egyetemi, akadémiai beosztások egy részét alacsony képzettségű, jelenleg az átlagostól nagyobb gyakorlati, vezetői tapasztalattal rendelkező tisztek töltik be. Ez kényszerhelyzet következménye, ami nem tartható fenn hosszú ideig.

Összefoglalva hangsúlyozom, hogy az integrált szolgálatok működésének javításához, a vezetők kiválasztásánál feltétlenül mindenképp főlé kell helyezni a szakmai hozzáértést és a rátermettséget. Ennek hiányában az egész szervezet működése kétségessé válhat, egy ideig még a szervezetet viszi az inercia, de hosszú távon a szolgálatot beláthatatlan veszteségek érik.

2.) A kiképzés, a szakmai felkészítés javítása és a rendszerhez igazítása a másik fontos kérdés

A felkészítési idő világszerte nagyon lerövidült. Valaha az egyszerű hadiszerszámok (puska, kard) korában a katonák 5—7 évet szolgáltak. Később az állományok csak kis részét, a tüzéreket kellett a lövegek — mint akkori egyedüli harci technikai eszközök — kezelésére, alkalmazására megtanítani, legkevesebb 3 év alatt. Ma pedig a katonák jelentős része a polgári életben meglévőktől többségükben eltérő technikai eszközöket kezel vagy szerel — és erre kell őket rövid idő alatt felkészíteni.

Az integráció hatására a szakágak önálló kiképzési rendszerei módosultak, de összességében nem alakult ki egységes elképzelés a korszerűsített szervezethez igazodó kiképzési követelményekre. A korszerű technikai eszközök üzemeltetésének általában feltétele a különleges szakjavításokra képes ember.

Körülményeink között, amikor a sorkatonai szolgálati idő 12 hónap, a szakjavítói kiképzés jelen formája, a javítószervekhez rendszeresített sorállományú szakjavító állomány léte erősen vitatható. Néhány, polgári életben is használatos szakbeosztás (lakatos, esztergályos, hegesztő, gépkocsiszerelő stb.) kivételével a kiképzésre fordított idő és energia nincs arányban a kiképzést követő időben végzett szakjavítói tevékenységgel. Ezért feltétlenül felül kellene vizsgálni a szakjavítók, és növelni a polgári alkalmazottak vagy a szerződéses katonák számát.

A hivatásos tiszti és tiszthelyettesi állomány szakmai továbbképzése szintén

gondot jelent. Az előzőekben vázolt szervezeti változások (sok tiszt és tiszthelyettes került többször is más munkakörbe, más munkaterületre) sokkal hatékonyabb továbbképzési rendszert tennének szükségessé. A szakmai előrejutásnál követelmény a különböző szintű szaktanfolyamok elvégzése.

A mérnöki állomány egyik fő feladata a csapatoknál, hogy keresse, kutassa azokat a lehetőségeket és módszereket, amelyekkel racionálissá lehet tenni a rövidített kiképzési idő kihasználását, fokozva a hatékonyságot és az eszközök gazdaságos üzemeltetését. A mérnöki állománynak a jövőben fokozott intenzitással kell részt vennie a technikai kiképzésben, elsősorban a hivatásos állomány technikai ismeretszintjének fokozása érdekében.

3.) A technikai integráció a kiszolgálás és javítás területén is jelentős változásokat idézett elő.

Csapat szinten létrejöttek az integrált javítószervezetek, ahol megteremtődtek a komplex javítás feltételei. Bevezetésre került az új egységes technikai kiszolgálási rendszer, amely megfelelő kereteket biztosított az összes haditechnikai eszköz egységes elvek szerinti, egyszilárd rendszerben történő kiszolgálásához. Ezen alapok azonban nem mindenhol és minden szervezetnél egyformán érvényesültek.

Az integrált javítószervek alapvetően a meglévő szervezetek egymás mellé helyezésével, minimális létszám-átcsoportosítással jöttek létre. Az integrációban részt vevő szolgálati ágak igyekeztek megőrizni a saját javító létszámokat. A közös szervezeti elemeket általában a fegyverzeti, a páncélos- és gépjárműtechnikai szolgálatok létszámából hozták létre, mivel ez a két szolgálat rendelkezett a legnagyobb létszámú szakjavító állománnyal.

A javítószervezetek felépítése nem mindig illeszkedik kellőképpen az adott alakulat feladataihoz. Felépítésüket és létszámukat nem mindig a feladat, hanem a lehetőségek (általában a korlátozott létszám) határozták meg.

Az alakulatok jelentős részénél hiányoznak a korszerű javítás és technikai kiszolgálás tárgyi feltételei. Nincsenek megfelelő műhelyek és gépi felszerelések, a meglévő létesítmények a laktanya különböző pontjain találhatók, nem a technológiai rendnek megfelelően helyezkednek el.

A pozitív eredmény (összevont javítószervezet) mellett negatívumként jelentkezik a szolgálati áganként megvalósuló irányítási rendszer. A törzsekben nem sikerült megtalálni a javítószervek irányításának hatékony, egyértelmű és áttekinthető módszerét. Az intézkedések és elvek szerint a fegyverzeti és technikai főnök helyettese vagy a fegyverzeti és technikai főnök által megbízott személy irányítja a javítószervezetet. Az anyagi-technikai integráció után ez a feladat a haditechnikai főnökre vagy az általa megbízott személyre hárul. Véleményem szerint csapatainknál a technikai kiszolgálás és javítás területén meglévő gondok jelentős részének ez a vezetési elégtelenség az oka.

Egy csapatszintű javítószervezetben legalább öt szolgálati ág szakjavítói dolgoznak együtt. Az irányítás csak úgy működhetne jól, ha a haditechnikai főnök kellőképpen összehangolná a szolgálati ágak technikai kiszolgálási és javítási feladatait, és azt szinte napi pontosítással, parancsok és intézkedések formájában továbbítaná a javítószervezet parancsnokának. A jelenlegi gyakorlat szerint a haditech-

nikai főnök ezenkívül még számos fontos feladattal kénytelen foglalkozni, ezért általában a javítószervezet gyakorlati irányításával megbíz „valakit”. Ez a „valaki” lehet szolgálatiág-főnök (fegyverzettechnikai vagy páncélos- és gépjármű-technikai) vagy valamelyik szolgálati ág mérnök főtisztje. Ezeknél a beosztásoknál is plusz feladatként jelentkezik a javítószervezetek szakmai irányítása.

Több alakulatnál tapasztalható olyan kedvezőtlen gyakorlat is, hogy mind-egyik szolgálati ág önállóan irányítja a szakmájához tartozó szakjavítókat. Ez a javítószervezet széteséséhez vezet.

Ebben a kérdésben megoldást csak a szakmai irányítási feladatok egy felelős személyhez (szervezethez) való kötése eredményezné. Ezt a feladatot felsőbb szinten javítási osztály (alosztály), a végrehajtási szinten pedig a dandár (ezred) haditechnikai főnökének közvetlen alárendelt javítási főtiszt (aki egyben a haditechnikai főnök helyettese) láthatná el megfelelő eredményességgel.

A javítószervezetek jelentős részére jellemző, hogy az alacsonyabb szintű kiszolgálásokat, szükség szerinti javításokat és nem a részükre meghatározott tervszerű megelőző kiszolgálásokat végzik. Hiányoznak a jól felkészült szakemberek, a műveleti, technológiai utasítások, alacsony szintű a szervezethez, az ellenőrzés.

Tapasztalatok igazolják, hogy — a viszonylag rendszerben elvégzett technikai kiszolgálás mellett is — a tervezettnél hosszabb ideig rendszerben tartott eszközök állapota 8—10 év után erősen leromlik. Amennyiben ezen eszközök ipari javításra nem kerülnek, hadihasználhatóságuk, üzembiztonságuk csak úgy tartható fenn, ha rajtuk egy szükség szerinti javítást vagy műszaki felülvizsgálatot végeznek el. Ehhez viszont jól felkészült mérnökökre, technikusokra, szakemberekre, kidolgozott technológiai utasításokra, a szervezésben és a végrehajtásban megfelelő tapasztalatokra, valamint elegendő fenntartási anyagi háttérre van szükség.

4.) *A technikai integráció keretében a gazdálkodás és az anyagellátás is nagyon fontos kérdés.*

A csapatgazdálkodás területén a haditechnikai szolgálatok tevékenységét alapvetően a változásokhoz való alkalmazkodás, az új módszerek, eljárások bevezetésére, elterjesztésére való törekvés jellemzi. El kell azonban ismerni, hogy ma még — kényszerítő körülmények hatására — a hadrafoghatóság, az üzembiztonság helyreállítása, az anyag- és költségvetési előirányzat hiányának pótlása érdekében és nem a tevékenységek folyamatában folyik a gazdálkodás. Így a gazdálkodás helyett a rendelkezésre álló eszközök és anyagok gazdaságos felhasználására való törekvésekről lehet inkább beszélni.

A parancsnokok, de a haditechnikai szolgálatok (fegyverzeti és technikai szolgálatok) sem mentesek attól a helytelen szemlélettől, amelynek öncélú takarékoság a következménye. Nem mindenütt és mindenkor veszik figyelembe, hogy a harc- és gépjárművezetők, szakjavítók jelentős részének előképzettsége a minimális követelményeket sem elégíti ki. Takarékos gazdálkodásra való hivatkozással hagynak el kiképzési feladatokat, csökkentik a követelményeket, megtakarítanak bizonyos mennyiségű üzemanyagot, és hiányos felkészültségű katonáknak adják át üzemeltetésre, kiszolgálásra, javításra a nemegyszer több millió forintos haditechnikai eszközöket, anyagokat.

Nagyon nehezíti a szolgálatok vezetői és a gazdálkodással, anyagellátással foglalkozók helyzetét az egyértelmű és egységes szabályzó intézkedések és ellátási, biztosítási rendszerek hiánya. Egyes kérdések a gyors változások miatt teljesen kimunkálatlanok. A múlt év elején a felső szintű gazdálkodás visszakerült a technikai szolgálati ágakhoz. Az előjáró szervek a csapathiteleket — a már megszokott és elfogadott fegyverzeti és technikai csapathitel helyett — külön-külön, szolgálati áganként biztosították. Így most a csapatok szolgálati áganként kapták a hitelkereteket, de azt csak egyben (költségvetési tételenként és nem szolgálati áganként) tudják felhasználni, mivel a javítószervezet és a fenntartási anyagraktár összevont, integrált, az eszközök jelentős része komplex, a feladatok döntő része nemcsak egy szolgálati ágat érint. Ezért teljesen felesleges a hitelkeretek szolgálati ágankénti szétbontása. A felső szintű gazdálkodási funkciót e nélkül is gyakorolhatják a szolgálatiág-főnökségek, de véleményem szerint célszerűbb lenne a működési integráció irányába elmozdulni, és a feladathoz — gazdálkodás, anyagellátás — igazítani a szervezeteket, nem pedig fordítva: a már integrált feladatot újra szétszedni szolgálati ágakra.

A korszerű hadseregek anyagi szükségleteinek teljes nomenklatúrája bármely polgári ágazat rendszerénél nagyobb, több százezernyi, sőt milliónyi tételt tartalmaz, amelyeknek 65–80 %-a a haditechnikai biztosítás hatáskörébe tartozik. Ez utóbbiaknál a technikai eszközök aránya szerkezetileg már most vagy alkotóelemeik (alapanyagok, félkésztermékek, tartozékok, gépelemek, részegységek, készülékek és fődarabok) mennyisége a listában 90–95 %-os. Ezek közül legfeljebb 10–12 % lehet annyira speciális, hogy csupán egyetlen fegyvernem eszközeiben jelentkezik. A beszerzésükhöz, tárolásukhoz és megóvásukhoz szükséges szakértelem azonban a hasonló gépészeti, elektromos-elektronikai, vegyi cikkével jórészt konvertálható.

A négy pontban vázolt problémák egyértelműen bizonyítják, hogy ezen a területen nagyon nagy szükség van a kutató-elemző munkára. A felvázolt feladatok megoldása sürgős és hatékony munkát követel a csapatoknál dolgozó mérnököktől, jól felkészült szakemberektől.

Sajnos a feladatok megoldását illetően nem vagyunk könnyű helyzetben. Ma az emberek figyelmét elsősorban a társadalmi-politikai fejlődésfolyamat, saját sorsuk alakulása köti le, ami érthető; ugyanakkor a szükségesnél és lehetségesnél kevesebbet foglalkoznak a kiképzés, az üzemben tartás, a gazdálkodás feladataival. Elégé jellemző, hogy a vezetők előjárói intézkedésre várnak, amelyek majd megoldják az előttük álló feladatokat. A célokkal, a meghatározott feladatokkal általában mindenki egyetért, amikor azonban azokat meg kell valósítani és az fegyelmezettebb magatartást, ha nem is több, de pontosabb, hatékonyabb munkát követel, gyakran hivatkoznak objektív nehézségekre, nemegyszer elodázzák a legszükségesebb tennivalókat, kitérnek a feladatok elől.

Vannak, akik jól látják a gondokat, tudnak is megoldást a felmerült problémák megoldására, de mindenféle okra hivatkozva, nem veszik a fáradságot, hogy azt leírva, előterjesztve valamit tegyenek a megoldás érdekében. Sok helyen a körülmények nem segítik az új gondolatok, javaslatok kialakulását, a helyi vezetők nem támogatják, sőt néha akadályozzák az új gondolatok felszínre kerülését.

Fontos lenne ezen a helyzeten sürgősen változtatni.

Jelenlegi gondjaink egy részének megoldását az elfekvő javaslatok biztosítanák. Ezek között nagyon fontos az üzemeltetési színvonal javítására irányuló módszerek, eljárások kimunkálása.

Az üzemeltetési színvonal emelése a mérnöki, műszaki állomány feladata. Az üzemeltetés színvonala ugyanis az egyik biztosítéka és függvénye az eszköz tervezett vagy meghosszabbított idejű rendszerben tartásának. Ez pedig egyértelműen az üzemeltető és az üzemfenntartó állomány felkészültségének a függvénye, mely utóbbi a jövőt illetően egyre inkább a mérnöki állomány munkájától függ, aminek óriási gazdasági jelentősége van.

Hasonló értelemben gazdasági kihatása van a javításközi és a rendszerben tartási idő növelésének, az üzemfenntartási költségek csökkentésének. Az ilyen lehetőségek kutatását a hadsereg elsősorban a mérnöki állománytól várja. Ugyanígy mérnöki feladat a jelenleg érvényben lévő technikai kiszolgálások rendszerének műszakilag megalapozott korszerűsítése, komplex jellegének kialakítása, az üzembiztonság és a folyamatos üzemkésztség egyidejű fokozásával. Ehhez természetesen elengedhetetlen az üzemeltetési tapasztalatok gyűjtése, közreadása, az új eszközök rendszerbe állításánál való hasznosítása, más területre való adaptálása, felhasználása. Ez viszont az elemző-értékelő munka tudományos megalapozottságát és intensitását fokozását igényli minden szinten.

A felső vezetés több kísérletet tett, illetve tesz a *tudományos kutatómunka felfelfrítése érdekében a csapatoknál*. Az MH fegyverzeti és technikai főcsoportfőnöke, majd az MH anyagi-technikai főcsoportfőnöke évente pályázati felhívással fordult, illetve fordul az intézetekben, csapatoknál dolgozó szakemberekhez a meglevő problémák megoldása érdekében. Az érdektelenségre jellemző, hogy tavaly a szárazföldi hadsereg állományából egy fő kapott jutalmat az értékelésnél. Sajnos, a pályázatokra beküldött vagy az intézetekben, csapatoknál kidolgozott jó megoldások, ajánlások, javaslatok jelentős része nem jut el azokhoz, akik alkalmazhatnák, továbbfejleszhetnék, ezek a javaslatok különböző fiókokban, polcokon elfeksznek.

A hadtudományi kutatómunka javítása érdekében nagyon jó kezdeményezésnek tartom a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulását és fejlődését. Jelenleg úgy tűnik, hogy ez a társaság túlzottan Budapest-centrikus, bár már alakulnak területi (vidéki) tagozatok is. A haditechnikai szolgálatok problémáinak tudományos megoldása érdekében talán előrelépést jelentene bizonyos rétegszerveződések létrejötte. Ilyen lehetne például a hadsereg, hadtest, dandár (ezred) haditechnikai szakembereiből szerveződő tagozat, ahol a problémák azonosan jelentkeznek, így a megoldások keresése közös érdek lenne. Egy ilyen tagozat megszervezése (tagjai szinte az egész ország területéről jönnének össze) jelentős szervezést és anyagi ráfordítást igényelne.

*

Összegezve a haditechnikai szolgálatok területén jelentkező gondokat és problémákat, az előrelépés érdekében az alábbi feladatokat látom:

- felül kell vizsgálni a katonai szervezetek feladatait, szervezeti felépítésüket és létszámukat; feltétlenül meg kell teremteni az összhangot ebben a kérdésben;
- lényeges követelménynek kell tekinteni a szakmai hozzáértést minden szinten, fokozni kell a személyi állomány technikai felkészültségét;

- a feladatok meghatározása, megszervezése és végrehajtása területén előtérbe kell helyezni a gazdaságossági szempontokat, a kínálgózó megoldások mérlegelését tudományos alapon;
- népszerűsíteni kell a tudományos kutatómunkát, el kell érni, hogy a csapatoknál jelentkező jó és hasznos javaslatok ne sikkadjanak el.

Jól működő anyagi-technikai biztosítás nélkül minden katonai tevékenység eleve sikertelenségre van kárhoztatva. Kérdés, hogy a mai anyagi-technikai szervezetek (törzsek és csapatok) elegendőek-e, helyesen illeszkednek-e az összstruktúrába, szervezésük megfelelő-e, és korszerű technológiával lehetséges-e tökéletesítésük. Ezek azok a legfontosabb kérdések, amelyekre — úgy gondolom — csak közös erővel, a csapatok szakembereinek széles körű bevonásával lehet és kell választ adni.

Felhasznált irodalom

1. Andrew E. Andrews: Az új elvek kialakításának és a fegyverzet fejlesztésének összhangja, Honvédelem 1982. évi 6. sz.
2. Dr. Bencsik István mk. ezds.: Technikai biztosítási elvek és követelmények a Bundeswehrben, Hadi-technika 1984. évi 1. sz.
3. Gáspár Tibor mk. örgy.: A fegyverzeti és technikai javító szervek szervezeti és működési rendjének korszerűsítési lehetőségei (az MH ATFCFSF által meghirdetett pályázaton 1990-ben jutalmazott pályamű)
4. Geller István mk. ezds.: Az integráció tapasztalatai a szárazföldi csapatoknál, Honvédségi Szemle, 1987. évi 4. sz.
5. Geller István mk. örgy.: A fegyverzeti és technikai eszközök kiképzésorientált, gazdaságos üzemeltetése, Honvédségi Szemle, 1989. évi 5. sz.
6. Dr. Janza Károly mk. örgy.: A katonai doktrína és a nemzetgazdaság időszerű kérdései, Honvédelem 1989. évi 5. sz.
7. B. S. Jones: Az alegységek anyagi-technikai ellátása harcban; cikkfordítás az Infantry 1982. 2. számából, Honvédelem 1982. évi 12. sz.
8. Dr. Kazinci István ny. alez.: Hozzászólás „A csapatok fegyverzeti és technikai szerveinek integrációjáról” című cikkhez, Honvédelem 1985. évi 8. sz.
9. Kiss Sándor mk. altbgy.—Lévay Gábor mk. ezds.: A csapatok fegyverzeti és technikai szerveinek integrációjáról, Honvédelem 1984. évi 11. sz.
10. Kónya Béla mk. alez.—Farkas Zoltán örgy.: A technikus szakállomány kiképzése, Honvédségi Szemle 1985. évi 2. sz.
11. Lévay Gábor mk. ezds.: Változások a csapatok fegyverzeti és technikai szolgálatában, Honvédségi Szemle 1985. évi 2. sz.
12. Lewis Sorley: Szakmai hozzáértés, mint erkölcsi kötelesség; cikkfordítás az Army, 1982. 8. számából, Honvédelem 1983. évi 3. sz.
13. Ungvár Gyula mk. ezds.: A mérnök helye, szerepe és feladata a csapatoknál, Honvédelem 1982. évi 8. sz.
14. Dr. Ungvár Gyula mk. örgy.: A fegyverzeti és technikai szolgálatok integrációja, Honvédségi Szemle 1987. évi 4. sz.

Galovicz János

Légvédelem és/vagy légierő

A szerző a légvédelem és a légierő múltját, jelenét és jövőjét elemző cikkében az Öböl-háború általánosítható légi-légvédelmi tanulságait, a déli határaink mentén kialakult háborús veszélyeztetettségű helyzet légvédelmi konzekvenciáit összegezi. Ennek alapján értékeli az MK légvédelmének, légvédelmi és repülőcsapatainak helyzetét, vázolja feladataikat és lehetőségeiket; választ keres az és/vagy (légvédelem-légierő), a címben is kifejezésre juttatott, fejlesztés irányaira.

A légitámadás és a légvédelem — az első világháborús megjelenésük óta — egymástól elválaszthatatlan, ugyanakkor egymással kibékíthetetlenül szemben álló tevékenység, kategória, ami több vonatkozásban is kifejezésre jut.

Az első és alapvető: a levegő, pontosabban a légtér, mely tevékenységük, harcuk közege, „színtere” a maga különleges, sajátos — semmi más közeggel össze nem vethető vonásaival, jellemzőivel.

A másik: mindkettő tevékenységi „célobjektumának” azonos volta, természetesen más és más — ellentétes — megközelítésben és rendeltetéssel. Az egyik támadja, vagyis meg akarja semmisíteni, a másik pedig védelmezi, oltalmazza ettől ugyanazon objektumot (objektumcsoportot).

A harmadik, összekapcsoló tényező: a két tevékenység eszközrendszere egy részének azonossága. Ismert, hogy a légitámadás alapvető eszközrendszere a légierő, a légvédelemé pedig a légvédelmi csapatok, melyeknek egyik fegyverneme a vadászpilóták (minden légvédelmi rendszer rendelkezik szervezetszerű repülőcsapatokkal), mely akár azonos is lehet a légierő harcászati vadászpilótáival.

A negyedik összekapcsoló tényező: a légvédelmi csapatok — a légierőhöz hasonlóan — kezdetben harcászati szerepkörrel, jelentőséggel bírtak. A légierőnek a két világháború közötti, majd a második világháború alatti rohamos fejlődése és ennek eredményeként tevékenységének kiterjesztése a hadművelleti mélységbe, valamint az ellenfél hátsószárába, a légvédelmet, a légvédelmi csapatok tevékenységét — melynek fő üttörését akkor vadászpilóták alkották — hadművelleti, sőt harcászati jellegűvé változtatta. A második világháború utáni évtizedekben — a rakétaűrfegyverek kifejlesztésével — a légvédelem komplex és globális szerepet és jelentőséget kapott.

Az ötödik tényező: a légierő tevékenységének formái önálló, illetve más haderőnemekkel közösen vívott hadműveleteiben öltöttek testet, melyek több napon át tartó, egységes elgondoláson alapuló és központilag vezetett légi csapások, ütköze-

tek és harcok sorozatát foglalják magukba. Vagyis a légi támadó tevékenység rendszert alkot, melynek visszaverése, az objektumok sikeres oltalmazása hasonló jellegű tevékenységet, azaz a légvédelem rendszerjellegű felfogását és szervezését követeli meg nemzeti, koalíciós, illetve nemzetközi (szövetségi) vagy más formációkban.

A két, egymással szemben álló — de néhány elemében hasonló vagy azonos — rendszer rendszerpárként, de bizonyos értelemben egy dinamikus rendszer két — elmentéses célú, egymás megsemmisítésére törő — alrendszereként is értelmezhető.

A hatodik tényező: a hadtörténet tanúsága szerint a hadművészet fejlődésének motorja a haditechnika dinamikus változása, néha forradalmasító fejlődése. Az utóbbi évtizedek, évek emellett azt is tanúsíthatják, hogy a haditechnika a technikai innováció élvonalát, sőt a csúcát képezi. Ezen belül is — a háború egyik, legalábbis eddigi törvényszerűsége szerint — mindig a támadó tevékenységet szolgáló haditechnika fejlődött elsődlegesen.

Ennek megfelelően a légítámadás—légvédelem ellentétpárosból a légi támadóeszközök fejlődtek gyorsabban, míg a légvédelem eszközrendszere „követő” fejlődést mutat. (A légvédelem megszállottai mindmáig abban reménykednek, hogy ez a tény egyszer megváltozik legalább annyira — s erre van némi realitás —, hogy a két eszközrendszer fejlesztése párhuzamos lesz.) Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a légvédelem új technikája és ennek sikerei visszahatnak a légítámadás eszközeinek innovációjára is, ami persze törvényszerű, de a légvédelem számára nem nagy öröm.

A hetedik összekapcsoló tényező: a légítámadás és a légvédelem kapcsolata szervezeti-hadrendi vonatkozásban is kifejezésre jut, noha ez ugyanazon az oldalon (haderőben) jelentkezik. E kapcsolatnak a következő változatai találhatók a világ haderőiben:

- a légvédelmi csapatok a légierőnek mint haderőnemnek a részét képezik, de ezen belül önálló légvédelmi rendszert alkotnak (mint pl. a NATO-ban);
- a légvédelmi csapatok önálló haderőnemet képeznek;
- a légvédelmi és a repülőcsapatok egységes szervezeti rendszert alkotnak, együttesen képezve haderőnemet.

Természetesen ezek az alapváltozatok, melyeket több tényező motivál (mint pl.: a történeti hagyomány; a klasszikus haderőnemi triász; a haderő nagysága és szerepe; a biztonságpolitika és a katonai doktrína; a geopolitikai és a geostratégiai helyzet; a gazdasági-pénzügyi lehetőségek; a szövetségi rendszer „jellege”).

A légítámadás és a légvédelem kapcsolatának felvázolása és rövid elemzése nem ok nélkül történt. Célom az volt, hogy írásom további részében eljussak a magyar légvédelem—légierő problémakörének reális, prespektivikus megítéléséhez természetesen elvi-elméleti síkon maradva.

Az Öböl-háború néhány általánosítható légi-légvédelmi tanulsága

Az 1991-es Öböl-háború — nem lebecsülve a szárazföldi, főként a befejező tevékenység szerepét — elsősorban a csúcstechnika teljes arzenálját felvonultató légi és egyúttal rádióelektronikai háborúként írta be nevét a hadművészet történetébe. Az

Öböl-háború légi-légvédelmi tanulságait — figyelembe véve a szövetségesek minőségi és mennyiségi erőfölényét — témám szempontjából az alábbiakban látom.

- a) Az USA hadvezetése messzemenően érvényesítette harcászati szabályzatának azon passzusát, mely szerint sikeres harctevékenység, illetve a szárazföldi csapatok eredményes támadó tevékenysége a légi fölény kivívása és hatékony légi támogatás nélkül nem folytatható.
- b) A szövetségesek páratlan méretű, a legkorszerűbb eszközrendszert felvonultató légi támadó tevékenységének — légi hadművelet, légicsapások sorozata, folyamatos és rendszeres harctevékenység — ellensúlyozása hasonló légi tevékenységet, de még inkább ennek megfelelő légvédelmet, légvédelmi rendszert követelt volna Irak részéről. Mint tudjuk, e rendszer nem ilyen volt, illetve meglévő lehetőségeit sem használta ki. Eredményt csupán a légvédelem fogalmába tartozó egyéb rendszabályok — erők, főként a repülőek csapás alóli kivonása, önvédelmi rendszerek, megtévesztés, álcázás, manőverezés stb. — foganatosítása hozott. Ez azonban nem pótolhatta a légvédelmi csapásmérés (légi harc, légvédelmi harc), a vezetés, a felderítés, a zavarvédelem és rádióelektronikai ellentevékenység hiányát és súlyos fogyatékosságait.
- c) A harcoló felek — főként a szövetségesek — a légi támadóerők és eszközök minden fajtáját bevetették, repülőgépek, helikopterek, robotrepülőgépek és levegőföld rakéták, hadműveleti-harcászati ballisztikus rakéták (hagyományos robbanófejjel) széles körű alkalmazása volt tapasztalható a légi háborúban.
- d) A légi támadóerők alkalmazása során maximális mértékben használták ki a technika és a terep nyújtotta lehetőségeket — kis és földközeli repülési magasság, rádióelektronikai komplex zavarás, bonyolult viszonyok létrehozása a légvédelem számára — és a felkészültség-kiképzettség biztosította taktikai fogásokat és eljárásokat.
- e) Az iraki légierő erőtlen csapásmérő képessége, kivonása-kimentése a harcból (főként Iránba) egyrészt nem befolyásolta a szövetséges légierő harcképességét és a légi fölény kivívását-megtartását, másrészt jelentősen tovább súlyosbította az iraki légvédelem amúgy is kritikus állapotát. (A légierő hiánya vagy nem hatékony tevékenysége aránytalan terheket ró a légvédelemre, illetve felértékeli annak szerepét és feladatait!)
- f) Az iraki SCUD-rakéták alkalmazása hagyományos robbanófejjel, noha a PATRIOT-légvédelmi komplexumok jelentős részüket megsemmisítették, rámutatott e támadó fegyver veszélyességére — a rombolás mellett főként morális, hangulati, pszichikai tekintetben — a hátszági objektumok és a lakosság ellen, valamint arra, hogy a korszerű légvédelemnek ezen eszköz kihívásával is szembe kell néznie.

A déli határaink mentén kialakult háborús veszélyeztetettség helyzete légvédelmi konzekvenciái

A déli határaink mentén kialakult — sajnálatos — túloltdali belháborús helyzet éppen azon reális és potenciális veszélyforrások egyike, mely hazánk biztonságát, katonai eszközökkel és tevékenységekkel közvetlenül érinti, sőt fenyegeti. A háborús

cselekmények átcsapása határainkon — főként a légierő berepüléseivel, netán célirányos vagy véletlen csapásméréseivel — olyan helyzetet teremthet (teremtett is!), mely a légvédelmi rendszer kellő és arányos, de jelentős ellentevékenységet, illetve rendszabályok foganatosítását igényli-igényelte.

Ilyen rendszabályok az alábbiak lehetnek:

- az egész légvédelmi rendszer — egyébként is meglévő — állandó harckészültségének fokozása a teljes vezetési rendszer aktivizálásával, a készültségi (főként repülő- és rádiótechnikai) erők megerősítésével és készenlétük fokozásával, a személyi állomány nagyobb mérvű és a háborús helyzethez hasonló igénybevételével;
- a légvédelem struktúrájának módosítása, az érintett és a veszélyeztetett határszakasz, berepülési irány és sáv megerősítése az erők és eszközök összpontosításával és manővereztetésével, valamint ideiglenes állaskörletek kialakításával;
- a szárazföldi haderőnem állományába tartozó harci helikoptererők átalárendelése a légvédelmi parancsnokság állományába légvédelmi feladat végrehajtása céljából;
- szoros kapcsolat kialakítása és folyamatos fenntartása nem a légvédelem állományába tartozó, de a légvédelem fogalmába beleértendő erőkkel és szervekkel — határőrőrsök, polgári védelem stb.;
- kapcsolatfelvétel kezdeményezése és megvalósítása az érintett ország katonai-szakmai (légi-légvédelmi) vezető szerveivel a határ menti repülések szabályozása és a további konfliktusok (át- és berepülés!) megelőzése, illetve megakadályozása céljából.

Levonható következtetések.

Mindenekelőtt: szükség van egy, a szomszédainkéval arányos, kellő visszatartó, ugyanakkor hatékony és cselekvőképes légvédelemre, légvédelmi rendszerre. Olyan légvédelmi rendszerre, melynek erői és eszközei mindhárom időszakban — béke, veszélyeztetettség, háború — a helyzettel arányos fokú és mérvű harcászültségben vannak (kell legyenek), gyors reagálóképességgel rendelkeznek és felkészültségük, azaz harcképességük nem ismer hullámvölgyet, kihagyásokat.

További következtetés, hogy a légvédelem erői önálló tevékenységet is folytathatnak, illetve ilyenre is sor kerülhet. Vagyis a légvédelmi csapatok harctevékenysége olyan körülmények között is bekövetkezhet, amikor a haderő többi része még az erre vonatkozó felkészülést sem kezdte el. Ki lehet és ki is kell mondani, hogy a légvédelmi csapatok harctevékenységet folytathatnak: a haderő többi részével, elsősorban a szárazföldi csapatokkal közösen; önállóan valamely harctevékenységi mód és forma alkalmazásával, különösen az alacsony intenzitású, illetve az előbbiekhez hasonló konfliktusok esetén.

Harmadik következtetés, hogy a légvédelem fogalma és tartalma komplex összállami, összhaderőnemi kategória, melynek értelmében — adott esetben — a

légvédelem katonai rendszerébe kell valamilyen módon és formában integrálni az e feladatra alkalmas, de más haderőnemhez, szervekhez tartozó erőket és eszközöket. Ehhez azonban nélkülözhetetlen, hogy a légvédelem kérdései és a vele kapcsolatos intézkedések a legmagasabb állami vezetői testület elé kerüljenek, s ha szükséges, állami szintű hadászati döntések szülessenek.

Fontos következtetés, hogy a korszerű légvédelmi rendszerrel szemben olyan követelményeket kell (célszerű) támasztani mint: a rugalmasság és a manőverezőkészség, mely a felderítőerők és -eszközök, valamint — és mindenekelőtt — a repülőerők kellő mennyiségét és minőségét feltételezi; gyors reagálóképesség, mely a vezetési-információs rendszer lehetőségeire és működőképességére utal; a hosszan tartó és rendszeres tevékenység, mely mind a személyi állomány, mind az anyagi-technikai ellátás tekintetében számottevő minőségi és mennyiségi tényezőket, kellő utánpótlási lehetőséget igényel.

A légvédelem, a légvédelmi rendszer által ma és a közeljövőben leküzdendő légi támadóeszközök (rendszerek)

1. Növekvő harcképességű repülőgépek, melyek jellemzői: a nagy áthatolóképesség; a lopakodó technológia és a csúcstechnológia vívmányai; nagy pontosságú és romboló erejű fegyverzet és pusztítóeszközök, s emellett nagy manőverezőképesség és növekvő repülési idő.
2. Javuló harci lehetőségekkel, növekvő manőverezőképességgel és védettséggel bíró harci helikopterek.
3. Tovább korszerűsödő, különféle indítású és hatótávolságú robotrepülőgépek, valamint levegő—föld rakéták tömeges, illetve rendszeres alkalmazással.
4. Hadművelési-harcászati ballisztikus rakéták korszerűsített változatai nagy hatású és rombolóképességű hagyományos robbanófejekkel.

A légi támadóeszközök alkalmazását — a konkrét helyzet, a haditevékenységek jellege és az erőviszonyok függvényében — a módok, a formák és a harc eljárások változatossága jellemezheti: a kisebb-nagyobb határsértésektől a felderítő- és megtévesztő berepülésektől az egyedi és az összpontosított csapásokon keresztül azok sorozatáig, sőt nem zárható ki többnapos támadó, légi hadművelet végrehajtása sem, amelyet széles körű és intenzív rádióelektronikai zavarások és a légvédelem számára létrehozott komplex-bonyolult körülmények fognak kísérni.

A fentiekben kifejtett tényezők, levont tanulságok és tapasztalatok a *korszerű légvédelemmel* kapcsolatosan az alábbi következtetések levonását követelik meg.

- a) A légvédelem az országvédelem rendszerében növekvő, meghatározó és egyúttal hadászati jelentőséggel bír. A légvédelem megnövekedett és felelősségteljes feladatait — békében, veszélyeztetett helyzetben és háborúban egyaránt — csak összlami komplex rendszerként, a védelem hadászati elgondolásának és tervének megfelelően, az e célra alkalmas és rendelkezésre álló összes erő, eszköz és szerv egységes elgondolás alapján és központi vezetéssel történő alkalmazásával képes — a szükséges és lehetséges színvonalon és eredményességgel — megoldani.

- b) A légvédelem rendszerének az ország, a határok és a légtér egészét, illetve a bármely lehetséges irányból történő támadás vagy fenyegetés visszaverését, visszatartását tekintve egyenértékűnek, egyenszilárdságúnak kell lennie, mely kellő rugalmasságot, gyors reakcióképességet és a harcrend, a település, a diszlokáció lehető legkedvezőbb kialakítását (időbeni létrehozását) igényli.
- c) A légvédelem rendszere — összességében — alkalmas kell legyen a légi támadóerők és -eszközök mindegyike elleni megbízható védelemre s ennek érdekében az időbeni felderítés, harcba lépés, a légi és a légvédelmi harc (tűzcsapás) eredményes megvívására, a légítámadás visszaverésére.
- d) A légvédelemnek korszerű, de legalább a szomszédokéval arányos színvonalú eszközrendszerrel, fegyvernemi csapatokkal kell rendelkeznie. Különösen kiemelő a rendszer rugalmasságát alátámasztó harcászati vadászpilóták szükségessége, mely lehetőséget ad a légvédelem erő kifejtésének kívánt irányú gyors áthelyezésére, illetve összpontosítására és a földi eszközökhöz képest nagyobb területek, térségek átfogására és ellenőrzésére.
- e) A légvédelmi rendszer meglévő lehetőségeit, az erők és eszközök hatékony alkalmazását — mintegy erősokszorozó tényezőként — csak jól működő, megfelelő felderítő és információs rendszerre támaszkodó, eszközrendszerét tekintve minden alárendelt erő tekintetében kompatibilis és operatív vezetés (vezetési rendszer) képes kihasználni és biztosítani. A felderítés és a vezetés a légvédelmi rendszer — főként a légi és a légvédelmi tevékenységek hallatlan dinamikussága és bonyolultsága miatt — meghatározó, döntő eleme.
- f) A légvédelem csapatainak felkészültnek és képesnek kell lenniük oltalmazási feladataikhoz, a légítámadás változatos módjaihoz és formáihoz jól igazodó és a mindenkorli helyzet lehetőségeit a legjobban kihasználó különféle módok és formák (harctevékenységi változatok) alkalmazására, harckészültségük folyamatos fenntartására, harci lehetőségeik és fegyvernemi sajátosságaik teljes mérvű kihasználására.

Az MK légvédelmének, légvédelmi és repülőcsapatainak helyzete, feladatai és lehetőségei

A magyar légvédelem, a légvédelmi és a repülőcsapatok — hasonlóan az egész haderőhöz — átmeneti s egyúttal bizonytalan állapotban vannak. Hogy ennek ellenére képesek a déli határaink mentén kialakult helyzet miatt rendeltetésűeknek, a fokozott követelményű harckészültségnek megfelelni, és azt huzamosabb idő óta azonos szinten fenntartani, mutatja és bizonyítja az állomány kitűnő hozzáállását, áldozatkész magatartását, a csapatok, a légvédelmi rendszer szakmai értékét és a benne rejlő lehetőségeket.

Az átmeneti helyzetnek éppen az a jelentősége és egyben feladata, hogy mentse át, őrizze meg ezeket a még meglévő értékeket, mint a jövő lehetséges fejlődésének, fejlesztésének zálogát és kiindulópontját. Aligha kétséges, hogy a készülő új biztonsági stratégia és védelmi doktrína egy, a körülményeinkkel és földrajzi helyzetünkkel, valamint gazdasági-pénzügyi lehetőségeinkkel arányos, korszerű, ütő-

képes és a cikk előző részében vázolt légi támadóeszközök elleni hatékony védelmet megvalósítani képes légvédelmi rendszer szükségességét fogja megfogalmazni. A feladat tehát elméletileg és gyakorlatilag az, hogy a jelenlegi állapotot, lehetőségeket miként lehet megfeleltetni e követelménnyel, és melyek azok a tudományos-elméleti megközelítést is igénylő kérdések, vélemények-változatok, melyek — ha kis lépésekben is — a kibontakozást, a majdani tényleges technikai korszerűsítést szolgálják, de a jelenben is előremutató módon alkalmazhatók, bevezethetők.

Az alapvető kérdés és egyúttal feladat az önálló nemzeti légvédelem kialakítása oly módon, hogy az feleljen meg minden tekintetben egy korszerű légvédelmi rendszer követelményeinek, valamint a légtér, a légi határok és a védendő objektumok szükséges és lehetséges oltalmazási igényeinek.

A másik feladat a szárazföldi csapatok védelmi harca-hadművelete — valamennyire is elfogadható mérvű és hatékonyságú — légi támogatásának a megoldása. Tekintettel a Magyar Honvédség múltjából örökölt (VSZ-struktúra, elégtelen fejlesztési források) és az általános európai haderőnemi struktúráról eltérő hadrendi realitására (vagyis hogy nincs elsősorban csapásmérésre, mindkét feladat egyenértékű és egyidejű megoldására alkalmas légierő), igen nehezen és csak bizonyos mértékig valósítható meg.

Véleményem szerint a jelenlegi helyzetben — figyelembe véve a rendelkezésre álló légvédelmi és repülőcsapatok helyzetét és lehetőségeit, veszélyeztetettségünk jövőképét — a légvédelmi rendszerépítés feladatát teljesértékűen, a légi támogatást pedig szükségszerűen, illetve perspektivikusan a többrendeltetésű repülőerők fejlesztése elsődlegességével kell és lehet megoldani.

Véleményemet nemcsak a szűkös és néhány évig még aligha változó gazdasági-pénzügyi realitások, hanem a légvédelemnek a nemzetközi szakirodalom és gyakorlati tapasztalatok által is alátámasztott felértékelődése, a nemzeti szuverenitás, légtér-szuverenitás támasztotta magas és objektív követelményei, valamint egy korszerű légvédelmi rendszer alapjainak a megléte — mely már a gyakorlatban is bizonyított — teszi reálissá, és nem csak elméletileg. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a légvédelem állományába tartozó repülőerők — amennyiben erre irányuló felkészültségük és (személyi, anyagi-technikai stb.) feltételeik ezt lehetővé teszik — második feladatként ne vegyenek részt a légi támogatás megvalósításában.

A légvédelem és a légi támogatás feladatainak végrehajtásához rendelkezésre álló légvédelmi és repülőcsapatok állapotát, szervezeti-hadrendi-harcrendi tagozódását, vezetési és információs rendszerét — a közelmúltban lezajlott változtatásokat is figyelembe véve — elvileg az alábbiak szerint lehet jellemezni.

- a) A korábbi honi légvédelmi magasabbegység bázisán, alárendelt csapataiból, a csapatlégvédelmi rakétaegységekből és a rádiótechnikai alegységből létrejött az MH légvédelmi haderőneme, mely a nemzeti légvédelmi rendszer lényegét képezi, élén haderőnemi parancsnoksággal és annak központi harcálláspontjával. A haderőnem rendelkezik az ismert fegyvernemekkel és szakcsapatokkal, valamint anyagi-technikai erőkkkel és eszközökkel.
- b) A szárazföldi csapatok hadrendjébe légvédelmi rakétaalegységek, légvédelmi tüzéregységek, rádiótechnikai alegységek és a korábban meglévő vezetési rendszer elemei tartoznak.

- c) A magyar csapatrepülő-erők — melyek korábban az MH légvédelmi és repülő-főcsoportfőnökség irányította csapatrepülő-parancsnokság alárendeltségébe tartoztak — a szárazföldi haderőnem állományát, annak egyik fegyvernemét képezik. Szakirányításukat a haderőnem vezetési rendszerében a repülő-fegyvernemi vezetési alrendszer valósítja meg.
- d) A korábban a honi légvédelem állományába tartozó légvédelmi zavaróalegység szervezeti integrációval a szárazföldi haderő állományába került.
- e) A légvédelmi és repülőcsapatok békediszlokációja — a volt csapatlégvédelmi rádiótechnikai alegység kivételével — nem változott.

A kialakult új helyzet, a bekövetkező változások eredményeinek az alábbiak tekinthetők.

- A Légvédelmi Parancsnokság (LP) létrejöttével egyrészt megszűnt a légvédelmi rendszer irányításának korábbi két — tekintettel az egy alárendelt harcászati magasabbegységre, nagyrészt párhuzamos — vezetési lépcsője, másrészt kialakult a nemzeti légvédelmi rendszer felelős, egységes, egyszintű, s ezáltal operatívabb (hadműveleti-harcászati) vezetési szerve, mely képes saját alárendeltjei, a hadműveletileg alárendelt és a koordinálásra (célmegjelölésre) kerülő erők vezetésére, irányítására.
- A csapatlégvédelmi rakétaegységeknek az LP alárendeltségébe rendelése több vonatkozásban is előnyökkel kecsegtet: a magyar földi légvédelmi eszközök fő és alapvető tűzereje egységes alrendszert alkothat (lérak. oltalmazás alrendszere); nő a légvédelmi rendszer rugalmassága ezen erők nagyobb manőverezőképességével; némiképp csökkent a korábbi csapatlégvédelem—honi légvédelem objektíve létező vezetési-együttműködési problémája.
- Némiképp korszerűsítést, eszközracionálizálást is feltételezve, javulhatnak a felderítési-információs alrendszer lehetőségei, az egységes és egyértelmű légihelyzet-tájékoztatás — centralizált és decentralizált — megvalósítása, a rádiótechnikai rendszer országos egyszilárdságának vagy az aktuális fő irány (térsg) „kitüntetett” figyelembevételének a feltételei.

Emellett nem tekinthetők kedvező hatásúnak, de legalábbis gond és probléma hordozói lehetnek az alábbiak.

- Az együttesen sem „nagy” harcértéket képviselő repülőcsapatok két haderőnemhez való tartozása nemcsak biztonsági-felelősségi-szakmai problémát vethet fel, hanem az előzőekben említett két — légvédelmi és légítámogató — feladat szükséges és lehetséges megvalósítását is megnehezíti. A rendelkezésre álló — nem sok — repülő- és helikoptererő szervezeti szétválasztása ugyanis csak látszólagos és formális megoldása e problémakörnek. Miután nagy a valószínűsége annak — a jelenlegi gyakorlat ezt igazolja is —, hogy a helikoptererőket légvédelmi, illetve légvédelmi repülőerőket légi támogatási feladatra kell szükségszerűen alkalmazni, célszerűbb lenne ezen külön-külön nem nagy repülőerő egységes vezetés alá rendelése, ennek eredményeként rugalmasabb, hatékonyabb és egyúttal gazdaságosabb alkalmazásuk biztosítása.
- A légvédelmi zavaró alegység szárazföldi haderőbe történő szervezése egy-

részt alkalmazási-vezetési problémákat vethet fel, amit adott esetben hadműveleti átalárendeléssel kell majd feloldani, másrészt e ténnyel hiányossá vált a légvédelem rendszere, melynek tudvalevően szerves részét képezi a rádióelektronikai zavarási, lefogási és védelmi alrendszer, együtt alkotnak egységet és korszerűt.

- Nem szervezeti-hadrendi, hanem továbbélő technikai-módozati probléma a volt honi légvédelmi vezetési rendszer, a rendszerbe integrált tábori (manőverező) légvédelmi rakétaegységek, valamint a szárazföldi csapatok légvédelmi és repülőcsapatai vezetési rendszerének kompatibilitáshiánya, elsősorban ami a technikai (automatizált) vonatkozásokat illeti. Ez a vezetést tekintve operativitási, az alkalmazást tekintve pedig együttműködési problémákat és összességében hatékonyságcsökkentő tényezőt jelenthet.

A kedvező tényezők kihasználása, valamint a problematikusnak tetsző kérdések kompenzálása célszerű alkalmazási — együttműködési —, vezetési módok és formák kialakítását, illetve következetes megvalósítását igényli. Ezek közül a legfontosabbaknak és legsürgősebbeknek az alábbiakat tekintem:

- a vezetés és az együttműködés feltételeinek, a vezetési és információs eszközrendszernek a korszerűsítése egyrészt az operativitás, másrészt az egyöntetű légihelyzet-ábrázolás tekintetében, különös hangsúllyal a légvédelmi rakétaegységekre, valamint a szárazföldi csapatok légvédelmi vezetési pontjaira. E fejlesztés nem igényel „kibírhatatlan” anyagi-pénzügyi ráfordításokat;
- a szűk kiképzési (anyagi-pénzügyi) lehetőségek ellenére is meg kell szervezni és rendszeresen megvalósítani a teljes légvédelmi rendszer együttes gyakoroltatását, legalább a csapatok parancsnokai, törzsei, valamint az összes harcálláspont, vezetési pont bevonásával;
- vissza kell állítani, illetve létre kell hozni a repülő-(helikopter-) csapatok légitámogató tevékenységét — földi célokra történő rávezetését — biztosító vezetési-irányítási rendszert, mert enélkül még a meglévő lehetőségek sem realizálhatók;
- a Magyar Honvédség légvédelmi és repülőcsapatait, tekintet nélkül jelenlegi szervezeti hovatartozásukra, egységes elgondolás és terv alapján, az arra legalkalmasabb és legjobb feltételekkel rendelkező parancsnok (vezető szerv) központi vezetésével kell alkalmazni — a helyzet és a prioritások figyelembevételével — mind a légvédelmi, mind a légi támogatás megoldása érdekében. A végleges és perspektivikus megoldás — szerintem — szervezeti és harcrendi változtatást igényel.

A magyar légvédelem csapataira, a nemzeti légvédelmi rendszerre — a magyar légierő hiánya miatt — megnövekedett feladatok hárulnak. A támadó fél az általános haditevékenység sikere, és a szárazföldi csapatok támadásának lényeges támogatása és megkönnyítése érdekében — lásd Öböl-háború! — a légi fölény mielőbbi kivívására és megtartására törekszik. Ez a siker egyik záloga! A védő fél törekvése természetesen ennek megakadályozása, csökkentése, gyengítése. Ebben a fő erőt a légierő és a légvédelem csapatai együttesen alkotják.

E feladat, vagyis a légi fölény meghiúsítása, következményeinek, hatásának a

csökkentése — légierő hiányában — nemzeti légvédelmünk kizárólagos és szükség-szerű feladata, melyet nem külön, hanem oltalmazási feladatával együtt kell meg-valósítani. Mindezek biztosítása érdekében, a jelen realitásait és a közeljövőt figye-lembe véve arra a következtetésre jutottam, hogy a célszerűség, a meglevő lehetőségek leg-teljesebb kihasználása, a gazdaságosság, valamint a biztonság és a szakszerűség garantálása azt kívánja, hogy a Magyar Honvédség haderőnemi struktúrájának másik haderőnemének szükségyszerűen és kötelezően légvédelmi és repülőcsapatoknak kell lenniük, melyeket bé-kében és háborúban a Légvédelmi és Repülőparancsnokság vezet, mely egyaránt felelős a légvédelmi, mint alapvető és a légítámogató, mint második feladat végre-hajtásáért — a mindenkori helyzet, a központi hadászati vezetés döntései, valamint csapatai harci lehetőségeinek messzemenő figyelembevételével. A haderőnem ilyen kialakítása — véleményem szerint — nem járna különösebb megrázkódtatással, a feltételek és körülmények kedvező irányú változása esetén ugyanakkor alapul szol-gálhatna a légierő önálló haderőnemkénti létrehozásához, ezáltal az európai had-erőnemi struktúrához történő igazodáshoz, felzárkózáshoz.

*

A légvédelmi és repülőcsoportok szervezésével és vezetésével kapcsolatos kérdésekről az utób-bi időben több hazai szerző, szakember véleményét ismerhettük meg.

Legutóbb dr. Szabó József ny. vezérőrnagy, a Hadtudomány 1991. évi 1. számában Egy haderőnem bukdácsolásai című cikkét olvashattuk, amelyben a történelmi áttekintést nyújt a légierő önálló haderőnemmé válásáról, majd a légvédelemben való beolvadásáról. Je-lenleg is valós ellentmondásokra utalva — a légierő szerepét, helyét vizsgálva — fogalmazza meg újszerű javaslatait.

A másik szerző, dr. Kormos László ny. ezredes a Magyar Hadtudományi Társaság 1991. évi pályázatán második díjat nyert tanulmányában, amely megjelent az Új Honvéd-ségi Szemle mellékletében, ugyancsak a légvédelem és a légierő témakörében gondolkodva ír-já le tapasztalatait és fogalmazza meg a haderőnem feladataira, szervezésére és vezetésére vonatkozó ajánlásait.

A légvédelem jelentőségét, helyét, szerepét és jellegét, valamint továbbfejlesztésének szükségességét a külföldi szakirodalom is gyakran értelmezi. Ezek közül is az olvasók figye-lmébe ajánljuk a NATO Sixteen Nations 1991. évi 1. számában és az Europäische Sicherheit 1991. évi 1. számában megjelent cikkeket.

A három hazai illusztris szerző tollából (Szabó — Kormos — Galovicz), akik korábbi beosztásaiknál fogva a haderőnem (szakterület) legkompetensebb személyiségei, áttekinthető képet kaphatunk a haderőnem múltjáról, jelenéről és jövőjéről.

A szerkesztőség

Bimbó József

Az Öböl-háború légvédelmi és repülőtapasztalatai

Az Öböl-háború helyi és nemzetközi hatását, méretét, a résztvevő erők nagyságát, az államok számát, a felek egyenlőtlen erőviszonyát, az amerikaiak és a szövetségesek elsöprő technikai fölényét tekintve, az utóbbi idők egyik legsajátosabb háborúja volt. A szerző e sajátos, alapvetően a légierővel megvívott háború tapasztalatait írja le és néhány tanulságát ajánlja az olvasó figyelmébe.

Az iraki haderő — hosszabb és alig titkolt előkészület után — 1990. augusztus 2-re virradó éjjel megtámadta és egy nap alatt elfoglalta Kuvaitot. Ezzel Irak nem egyszerűen az ENSZ alapokmányában foglaltakat, hanem az USA és szövetségesei alapvető világgazdasági érdekeit is megsértette. Ezt követően — az ENSZ Biztonsági Tanács határozataira támaszkodva — az USA és szövetségesei azonnal megkezdték, majd öt és fél hónapon keresztül folytatták a mindenoldalú felkészülést az eredeti helyzet visszaállítására. A Biztonsági Tanács felhatalmazása alapján az utóbbi idők leghatalmasabb légi, haditengerészeti és szárazföldi erők csoportosítását vonták össze Irak és Kuvait határai mentén, amelyek zöme Szaúd-Arábia területén, a Vörös-tengeren és az Arab-öböl vizein helyezkedett el. A csapatok és a hadianyagok szállítása több légihídon (köztük az NSZK területéről Magyarország légterén át), továbbá tengeri úton történt.

1991. január közepére (a légi háború megindításakor) az általános erőviszonyok a táblázat szerint alakultak. Az adatokból kitűnik, hogy: az élőerő és a harckocsik vonatkozásában Irak fölényben volt. A harci repülőgépek és a harci (főleg páncélvadász) helikopterek terén viszont a szövetségeseknek volt döntő fölényük, arról nem is szólva, hogy a technika színvonala, valamint a katonák kiképzettsége — felkészültségi szintje (vagyis az úgynevezett minőségi oldal) — egyértelművé tette a szövetségesek fölényét. Az amerikai minőségi fölény legszembetűnőbben a felderítés, a vezetés-irányítás terén mutatkozott meg. Közismert, hogy az iraki — egyébként is korszerűtlen — vezetési-irányítási rendszert a rádióelektronikai harc eszközeivel teljesen megbénították.

Az Öböl-háború lefolyása két fő szakaszra bontható: 1.) a légi előkészítés szakaszára 1991. január 17-től február 23-ig (38 nap), 2.) légi és a földi hadművelet szakasza február 24-től február 28-ig (5 nap).

A harccselekmények lefolyása az első szakaszban

A harcászati és haditengerészeti légierő elhelyezkedéséből adódóan a légi hadműveleteknek két fő iránya volt: délkeleti irányból az Arab-öbölben levő repülőgépanyahajók fedélzetéről, délnyugati irányból a szaúd-arábiai repülőterekről.

A légi csapások súlyllyal Irak déli területei ellen irányultak. Kuvait területén az iraki megszálló csapatok és létesítményeik ellen az amerikaiak a Líbiából már ismert „sebészeti beavatkozás” módszerét alkalmazták. A katonai célpontok ellen csak a legszükségesebb csapásokat hajtották végre, de azokat olyan pontossággal, hogy Kuvaitban lévő objektumokban minél kisebb kárt okozzanak. (A kuvaiti olajkutakat nem az amerikai légierő, hanem a visszavonuló irakiak gyújtották fel.)

Az amerikai és a szövetséges légierő tevékenysége mindvégig az E-3A/C AWACS és E-2C Hawkeye légi, valamint a földi repülésirányítás együttműködésén alapult, amire viszont az iraki légierőnek nem volt lehetősége.

Erőviszonyok az Öböl-háború megindításakor

	USA és szövetségesei	Irak
A haderő létszáma	680 000	1 000 000
	Ebből:	Ebből:
	— amerikai 500 000	— Kuvaitban és Irak déli részén kb. 540 000
	— szövetséges 180 000	
Harcocsi	kb. 1 760	kb. 4 280
	Ebből:	Ebből:
	— amerikai 1 000	— a térségben 2 000
	— szövetséges 760	
Harci repülőgép	kb. 1 306	kb. 650
	Ebből:	
	— amerikai harcászati kb. 600	
	— haditengerészeti 400	
	— Nagy-Britannia 72	
	— Franciaország 36	
	— NSZK 18	
	— arab 180	
Harci helikopter	kb. 1 500	kb. 150
	Ebből:	
	— USA 120	
	— francia 120	
	— egyéb szövetséges 1 260	

Az első tömeges légicsapás január 17-én, magyar idő szerint 00.30—04.00 között zajlott le, főleg amerikai, továbbá angol és francia repülőgépek részvételével. A szövetségeseknek ez az első tömeges légicsapása nem a Kuvaitban levő iraki erőkre irányult, hanem Irak szinte egész területén a repülőterek, a légvédelmi rakétaállások, a vezetési pontok, valamint a SCUD-rakéták kiépített állásai ellen. Az iraki légvédelem részéről sem vadászipülőgép-felszállás, sem légvédelmi rakétaindítás nem történt, vagyis az amerikai és a szövetséges repülőök zavartalanul tevékenykedtek.

Még aznap, 17-én 10.00—12.00 között került sor a második tömeges légicsapásra több hullámban, majd este a harmadik tömeges légicsapást is végrehajtották. A légicsapások során harci körülmények között először alkalmazták a Tomahawk szárnyas rakétákat.

Az első napon a szövetségesek összesen 1200 repülőgép-bevetést hajtottak végre és 18 ezer tonna robbanóanyagot juttattak célba. A légitámadás intenzitása fokozódott, napi átlag kb 2000 repülőgép-bevetést hajtottak végre.

Január 20-án este amerikai A-10 repülőgépek érkeztek Szaúd-Arábiába a későbbi szárazföldi harcokban, elsősorban a páncéllhárításban való részvétel céljából.

Január 22-én került sor Baszra iraki kikötőváros szőnyegbombázására, ami szörnyű — katonai értelemben azonban kevésbé jelentős — pusztítást okozott. Ezen a napon a légierő 58 iraki harckocsit semmisített meg. Estig a szövetségesek harcirepülőgép-bevetéseinek száma összesen 10 ezerre nőtt.

Január 27-én kiderült, hogy iraki repülőgépek iráni repülőterekre települnek át nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy kivonják őket az amerikai és szövetséges légicsapások alól. Eddig összesen mintegy 30 különböző típusú iraki repülőgép települt át iráni repülőterekre, amelyeknek a száma a háború végéig összesen 137-re nőtt.

Az amerikai B-52-es hadászati bombázók január 30-án Angliából felszállva, többszöri légi utántöltéssel, megkezdték rendszeres bevetésüket Irak ellen — egyes útvonalon, többek között a független Magyarország légterén keresztül.

A légi tevékenység tovább fokozódott és február 2-án a szövetségesek 24 óra alatt már 2300 repülőgép-bevetést hajtottak végre. Február 3-án főleg az iraki utánpótlási vonalakat rombolták, többek között 25 nagy vasúti és közúti hidat romboltak le Irak déli területén. Február 11-re az amerikai és szövetséges légierő napi bevetéseinek száma elérte a 2900-at. Eddig összesen több mint 70 ezer harcirepülőgép-bevetés történt. Február 18-án este nyolc órától másnap hajnalig érte a legsúlyosabb légitámadás Irak fővárosát, Bagdadot és ez már azt a célt szolgálta, hogy teljes bénultságot okozzon. Ez volt a feltétele az új szakasz megindításának.

A harccselekmények lefolyása a második szakaszban

1991. február 24-én hajnalban megindult az amerikai és szövetséges csapatok szárazföldi hadművelete a Kuvaitban és Irak déli részén levő erők ellen. Ezzel egy időben nagy erejű légideszantot dobtak le Irak déli területére és Kuvait-City mellett. Ez volt az eddigi hadtörténelem legnagyobb helikopter-támadása: több mint 300 amerikai helikopter, hat folyosón, 2000 katonát tett földre Irak területén a határtól 50—80 km-re. Ugyancsak földre tettek 50 db TOW páncéllhárító rakétaharcjarművet és két 105 mm-es tarackos üteget. A nap további részében a helikopterek még 2000 kato-

nát tettek földre. Mindezekkel szemben az iraki légvédelem csak minimális tevékenységet mutatott. A szállító helikopterek CH-47 Chinok és UH-60 Black Hawk a kísérő-biztosító helikopterek pedig főleg AH-64 Apache típusúak voltak.

A légierő részéről ebben a szakaszban a fő szerepet a páncélvadász A-10-esek és a harci helikopterek játszották, amelyek kb. 4000 (ebből Kuvait területén kb. 3000) iraki harckocsit semmisítettek meg. Az amerikai és a szövetséges erők február 28-ig (4 nap alatt) kiűzték az iraki erőket Kuvaitból, elkerülve az iraki nemzeti gárda erőivel való közvetlen összeütközést — és ezzel február 28-án reggel az Öböl-háború befejeződött.

Az amerikai és szövetséges légierő az Öböl-háborúban összesen több mint 110 ezer repülőgép-bevetést hajtott végre.

A szövetségesek veszteségei:

Emberveszteség 138 fő, ebből 79 amerikai (az utóbbiból 42 fő a szárazföldi hadműveletek megindítása előtt elesett, valószínűleg repülőhajózó személyzet volt).

Repülőgép-veszteség összesen 93 (iraki jelentés szerint több mint 180). Ebből vadász- és vadászbombázó repülőgép összesen 45 — de harci bevetés közben csak 36, a többi baleset következtében veszett el.

Az irakiak veszteségei:

Emberveszteség 85 000—100 000 katonahalott és kb. 50 000 polgári személy, nagy többségükben a légítámadások áldozatai.

Repülőgép-veszteség: összesen 91. Ebből 35 légiharcban, 56 a földön semmisült meg. (Más adatok szerint február 2-ig több mint 100 iraki repülőgép semmisült meg a repülőtereken az amerikai és szövetséges légicsapások következtében.)

Harckocsiveszteség: 4000 db (ebből Kuvait területén kb. 3000 db).

A repülőgépveszteség típus szerinti sorrendje:

a szövetségesek oldalán: Tornádó 9, F-16-ból 7, AV-8-ból 6, a többi egyéb típus;

az irakiak oldalán: Mirage F-1-ből 9, MIG-23-ból 9, a többi más típus.

Jellemző, hogy az amerikaiak és szövetségeseik fenti repülővesztesége kizárólag az iraki földi légvédelmi tüzeszközök (főleg a ZSZU-24 Silka géppágyú) tüzetől és baleset következtében veszett el. Légi harcban az iraki vadászipilóták egyetlen gépet sem lőttek le. Vagyis: a viszonylag elvélve sorra került légi harcban kizárólag amerikai és szövetséges légi győzelmek születtek.

A ballisztikus rakéták alkalmazása és az ellenük való harc tapasztalatai

Irak már korábban is alkalmazott hadműveleti (szovjet gyártmányú) ballisztikus rakétákat az iraki—iráni háború idején. 1988-ban több mint 120 ballisztikus rakétát lőtt ki iráni városokra, ebből 103-at Teheránra. Hasonló volt az irániak tevékenysége az iraki városok, elsősorban Bagdad ellen. Ezekből azonban akkor semmilyen légvédelmi és repülőtapasztalatot nem lehetett leszűrni, mert egyik félnek sem volt az ilyen rakéták elhárításához légvédelmi eszköze és egyik fél légierője sem támadta ezen rakéták indítóállásait.

Más volt a helyzet az Öböl-háborúban. A háború kitörésekor Irak két hadműveleti rakétadandárral, összesen 36 db SCUD-B (NATO-elnevezés) típusú rakétaszállító harcjárművel rendelkezett (a rakéták pontos száma ismeretlen). Az egyik dandár Irak nyugati részén Izrael ellen, a másik az ország délnyugati részén Szaúd-Arábia ellen volt felkészítve (nem telepítve — mert ezek mozgó, manőverező rendszerek). Ezen

rakétáknak két alváltozata van: a SCUD-B eredeti változat hatótávolsága 600 km, a továbbfejlesztett altípusé 900 km. Röppályájuk csúcsmagassága (a lőtávolságtól függően) kb. 100—150 km, végsebességük kb. 3600 km/óra (M3), azaz kb. 1000 m/sec. Az iraki haderőben csak hagyományos robbanófejjel voltak felszerelve.

Harci alkalmazásuk 1991. január 18-án (a háború második napján) *éjfél után kezdődött*, amikor is Irak (amire előre számolni lehetett, csak az időpont nem volt ismeretes) SCUD-rakétákkal csapásokat mért előbb Izrael, majd Szaúd-Arábia ellen. Hajnalig 10—12 rakéta csapódott be zömmel Tel-Aviv és Haifa körzetében.

Az amerikaiak azonnal három Patriot légvédelmi rakétaüteget (12 indítóállvány, 48 rakéta) „dobtak át” légi úton az NSZK-ból Izrael legveszélyeztetettebb területeire, melyek még aznap (19-én) estére — vagyis rekordidő alatt! — tűzkészek voltak. Ez a gyorsaság fantasztikus teljesítmény volt, de megtehették volna már napokkal azelőtt is. Az átszállítás folytatódott és 22-én már hat Patriot üteg volt Izrael és Szaúd-Arábia területén, természetesen amerikai személyzettel. Hangsúlyozni kell, hogy a Patriotok eredetileg nem ballisztikus rakéták, hanem repülőgépek ellen tervezték. Mégis sikeresen vették fel a harcot az iraki ballisztikus rakétákkal.

Repülőgépek ellen alkalmazva a Patriotok megsemmisítési lehetősége magasságban 60 m-től 25000 m-ig, távolságban 110 km-ig terjed. A rakéta végsebessége 4750 km/óra (M4) vagyis 1300 m/sec.

Január 23-án este Irak újabb rakétacsapásokat mért Izrael és Szaúd-Arábia területére, majd a legnagyobb SCUD-rakétacsapás e két ország ellen 25-én este következett be, de ekkor már a Patriotok csaknem mindegyik iraki ballisztikus rakétát megsemmisítették a levegőben még azok becsapódása előtt. Így az anyagi és emberi sérülések zömét a rakéták földrehulló darabjai okozták.

Január 28-án este az irakiak újabb SCUD-rakétatámadást intéztek Izrael és Szaúd-Arábia ellen, de már teljesen sikertelenül. Ezután fél hónapos szünet következett, majd február 15-én az irakiak felújították a SCUD-kilövéseket Izraelre és Szaúd-Arábiára, de már teljesen tervszerűtlenül és eredmény nélkül.

A háborúban alkalmazott rakéták eredményességét és elhárításuk hatásfokát szemléltetik az alábbi adatok.

	Szaúd-Arábia ellen	Izrael ellen	Összesen
Indított SCUD-rakéták száma	43	39	82
Ebből:			
— megsemmisítve a Patriotok által	29	13	42
— célt tévesztett vagy irányíthatatlanná vált	11	10	21
— becsapódott a célterületre	3	16	19

Mindebből az alábbi következtetések vonhatók le.

Az irakiak a SCUD hadműveleti ballisztikus rakétákat teljesen tervszerűtlenül, időben elaprózva és nem az ilyen rakétaerő eredeti hadműveleti rendeltetése szerinti célpontok ellen alkalmazták. Az iraki rakétacsapások már csak ezért is értelmetlennek és katonai eredményességük szempontjából teljesen hatástalannak bizonyultak.

Az amerikai Patriot légvédelmi rakéták — eredeti rendeltetésüket messze meghaladón — eredményesen „fogták el” és semmisítették meg a levegőben az iraki ballisztikus rakétákat. Hogy ez mennyire bonyolult feladat volt, annak érzékeltetésére csak egy példa: az amerikai kezelőszemélyzetnek a közeledő iraki rakéta felderítésének pilanatától a Patriot indításáig csak 2–5 másodperc idő állt rendelkezésre!

Nem ennyire egyértelmű az amerikai légierő tevékenysége a SCUD-rakéták indítóállásai ellen — ugyanis annak eredményessége elmarad attól, amire az ott bevetett amerikai légierő képes lett volna. Szakmai szempontból nem fogadhatók el azok a sajtómagyarázatok, hogy az iraki rakéták „manővereztek” és ezért az amerikai repülők „nem találták meg őket”. Az amerikai felderítő mesterséges holdak, az E-3A/C AWACS, az E-2C Hawkeye és más típusú speciális felderítő-célrairányító repülőgépek, valamint a földi rádióelektronikai felderítő rendszerek együttesen olyan lehetőségekkel rendelkeztek (amelyek részletezésére itt most nincs mód) és az amerikai csapásmérő repülőgépek olyan fedélzeti célravezető és megsemmisítő fegyverzettel voltak ellátva, ami a tapasztaltaknál messze túlmenő lehetőséget biztosított volna az iraki rakétaszállító-indító harcjárművek és rakéta-célrairányító állomások megsemmisítésére. Arról már nem is beszélve, hogy ezeknek az indítóállásoknak közvetlen légvédelmi biztosítása gyakorlatilag nem volt. Az amerikai harcászati és haditengerészeti légierő kötelékei rendszeresen támadták is ezeket a célpontokat, sőt a B-52-es hadászati bombázók néhány-szor bombázták is az iraki SCUD-állásokat, azok egy jelentős része a háború végéig mégis megmaradt. További kutatást és elemzést igényel e tény okainak tisztázása.

A háború összegzett tanulságai

Ez a háború a felek egyenlőtlen háborúja volt: az amerikaiak és szövetségeseik azt csináltak, amit akartak, az iraki hadsereg és a nép pedig csak „a vágóhídra hajtott áldozat” szerepét töltötte be. Abból a tényből, hogy az iraki halottak száma több mint ezerszerese volt az amerikaiak és szövetségeseik emberveszteségének, hogy az irakiak 4000 harckocsit veszítettek, míg a szövetségesek egyet sem — ez tulajdonképpen nem is háború volt a szó klasszikus értelmében, hanem egyoldalú irtás. Az amerikaiak és szövetségeseik elsöprő technikai fölényükre támaszkodva irtották az iraki katonákat és a polgári lakosságot. Ez némi utólagos magyarázatot ad arra, hogy az Öböl-háború első, úgynevezett légi szakasza miért húzódott 38 napig. Ennek kettős oka lehetett: egyrészt az amerikaiak és szövetségeseik igyekeztek olyan helyzetet teremteni (és ezt el is érték), hogy a szárazföldi hadművelet megindításakor már ne ütközzenek ellenállásba, másrészt szükségük volt hosszabb időre ahhoz, hogy gyakorolhassanak, kísérletezhessenek a legújabb szuperfegyverek valós körülmények közötti alkalmazására.

Az USA és szövetségesei „élő kísérleti lőtérként” használták fel ezt a konfliktust. Ezt bizonyítja, hogy a legújabb harci technikai eszközök közül itt kerültek első ízben harci körülmények között (vagyis tényleges) kipróbálásra az F-4G Wild Weasel, az F/A-18 Hornet, az F-117 Stealth, az Alpha Jet, a Jaguár, a Tornado, a Mirage-2000 típusú harci repülőgépek, az A-10 páncélvadász repülőgép, az E-3A/C AWACS, az SLCM Tomahawk szárnyas rakéta (hagyományos töltettel), az AGM-888 HARM

lokátor-elleni rakéta, a Paweway-II. lézervezérlésű bomba, a Hellfire lézervezérlésű páncéltörő rakéta és még ki tudja hányféle legújabb haditechnikai eszköz.

Ez volt az első

- olyan háború, amikor az úrfelderítés és az úrtávközlés eszközeit és módszereit, közvetlenül használták fel;
- igazán elektronikai háború — de teljesen egyoldalúan, ezért nem ad reális képet;
- olyan háború, amikor légierő „küldött padlóra” szárazföldi erőt: pl. a kb. 4000 iraki harckocsit csaknem kizárólag a harci helikopterek és az A-10-es páncélvadász repülőgépek semmisítették meg és a kb. 150 ezer fős iraki emberveszteséget is csaknem kizárólagosan a légierő okozta. (Amerikai pilóták beszámolója szerint pl. két A-10 repülőgéppel egyetlen napon 23 iraki harckocsit semmisítettek meg.)

Ebben a háborúban fordult elő először, hogy amerikai repülőgépek (kötelékek) rendszeresen átrepültek oda és vissza olyan — semlegességüket és szuverenitásukat fenn hangoztató — államok légterén, mint pl. Magyarország, az illető kormányok előzetes hozzájárulásával anélkül, hogy beleszólási és ellenőrzési lehetőségük lett volna arra vonatkozóan, hogy az átrepülő gépek (kötelékek) milyen veszélyes terheket szállítanak. (Csak emlékeztetőül: 1986-ban a Líbiára mért amerikai légicsapás során az Angliából felszálló amerikai F-111 repülőgépek azért kényszerültek Délnyugat-Európa körberepülésére, mert az egyébként NATO-tagállam Franciaország és Spanyolország nem engedélyezte az átrepülésüket!)

A B-52 hadászati bombázók Irak területén elsősorban a repülőtereket, hadiüzemeket, raktárakat, vasúti és közúti hidakat, vezetési és hírközpontokat, valamint a SCUD ballisztikus rakétaállásokat bombázták.

Ami a nukleáris fegyvereket illeti: *a térségben összevont és a háborúban részt vevő 6 amerikai repülőgép-anyahajón* (ennyi még a vietnami háború legfeszítettebb időszakában sem volt összevonva) *több mint 300 nukleáris fegyver volt készenlétben* és egyes adatok szerint az amerikai harcászati légierő számára is szállítottak ilyeneket a szaúd-arábiai repülőterekre, de ezek alkalmazására szerencsére nem került sor (mert nem is volt rá szükség).

Az, hogy a totális katonai győzelmet kihasználva egyúttal miért nem számolták fel Irakban Szaddám Huszein rendszerét, csak azzal magyarázható, hogy az USA-nak és szövetségeseinek ez nem állt érdekében. Ezek szerint a hadászati cél csak a Kuvait megszállását megelőző eredeti helyzet visszaállítása volt.

„...A bölcsesség legnagyobb mestere az élet; azonban gyakran felkeresd a rég elhunytakat is, kik tanulások, vizsgálatok és tapasztalatok által gyűjtött kincseket a maradék számára könyveikbe letették,”
Kölcsey Ferenc: Parainesis Kölcsey Kálmánhoz

Deák Mihály

Kövessük elődeink katonai erényeit!

 A Magyar Hadtudományi Társaság pályázatára benyújtott dolgozat (a cikk ebből közöl részleteket) a magyar hadi dicsőségek vezéralakjai vitézi tetteinek és katonai erényeinek követésére szólít fel. A feltárást és a megismerést üzenetként, követendő szükségszerűségként fogalmazza meg a mai magyar nemzedék számára. A feledés homályából kiragadott példákkal bizonyítja, hogy elődeink katonai erényeinek követése nem egyszerűen politikai filozófia, hanem a függetlenné vált nemzet morális kötelessége.

A nemzeti függetlenségünkért vívott évszázados küzdelmekben olyan követésre érdemes történelmi nagyságok születtek hazánkban, amelyekre méltán lehet büszke a ma és a későbbi felnövekvő nemzedék. Azokról a kiemelkedő tehetségű katonákról és államférfiakról van szó, akiket jellemük, országigazgatási és hadvezéri tehetségük, valamint korfeltárási éleslátásuk miatt nemzeti történelmünk a legjelesebb személyek közé emelt. Katonai hadvezéreink nagy többségét a haza iránti mély felelősségérzet, a megalkuvást nem tűrő emberség és a bölcs előrelátás jellemezte. Tiszta és gazdag életpályájukból mindmáig erőt meríthetünk. Helytállásuk, vitézségük és bátorságuk, kötelességtudatuk és felelősségérzetük, a beosztottaik iránti tisztelet, megbecsülés és szeretet — mind-mind olyan erény, melyek birtokában a maguk oldalára állították a lelkes vagy éppen elkeseredett néptömegeket s a fegyvert hodozó katonákat. Kezeik alatt újabb történelmi nagyságok emelkedtek ki, akik már egy következő korban szereztek felülmúlhatatlan érdemeket hadvezéri tehetségükkel. Mások páratlan vitézi tetteikkel hívták magukra koruk és a későbbi évszázadok figyelmét.

A kitűnően megszerkesztett hadtörténelmi munkákban, történelmi tárgyú értekezésekben, monográfiákban a szerzők plasztikusan az olvasók elé tárják az eseményi összefüggéseket. Ez eddig rendjén is lenne. Ugyanakkor több munkában sajnálatosan hiányos az „emberi oldal” értékelése. A hadtörténelem neves személyiségeit — főleg emberi értékeiket! — elnagyoltan mutatják be. Nem a harcselekmények irányításában szerzett érdemekre gondolunk elsősorban, ezt többé-kevésbé kiolvashatjuk az egyébként értékes munkákból. Sajnos, a korfeltárási tanulmányok egynémelyikéből a szóban forgó hadvezérek emberi értékeinek, erkölcsi tisztaságának teljesebb feltárása hiányzik. Hogyan testesülnek meg a „védőkben” vagy „támadókban” a legkiválóbb katonai erények, melyek azok a példaértékű tulajdonságok, amelyek ré-

vén az olvasó lélekben is azonosul a megteendő cselekménnyel, miként ad erőt a vezér példás helytállása, bölcsessége a csüggedőknek? És milyen érzelmi tényezők motiválják a harccselekmények alakulását?

Napjainkban mind többet beszélünk a jellemformálás és a képességfejlesztés, a tisztesség és a megbízhatóság, a becsületesség és az őszinteség és más, követésre érdemes erény fejlesztésének legidősebb feladatairól. Gyakorta felmerül az új elvárás, hogy rendezni kell múltunkhoz való viszonyunkat. Megtörtént a katonai alakulatok, intézetek névfelvétele, minek eredményeként katonáink teljesebb tartalommal köthetnek történelmi múltunk kiemelkedő személyiségeihez. Jelenünkben kiemelt helyet kell biztosítani történelmünk értékeinek tudatosítására, a haladó hagyományok további kutatására. Múltunk katonai erényeinek további kutatása, feldolgozása és adaptálása elodázhatatlan feladatunk egyike. Ennek a feladatnak kapcsolódnia kell a hadtudományi kutatásokhoz, összhangban kell lennie a jellemformálás, a képzés és az oktatás újonnan jelentkező tennivalóival.

A katonai erények kutatásában — a történelmi események ismerete mellett — meghatározó szerepe van a szépirodalomnak. A magyar irodalmat számos kiváló katonánk művelte, és mi is azt szeretnénk bizonyítani, amit Babits Mihály tanított: „az irodalmi nevelés az emberi szellem minden nevelésének tengelye”.

Pusztán megfontolásra, gondolatébresztőnek szántam a cikkben leírtakat. Attól a jó szándéktól vezéreltetve, hogy kövessük a múlt jeles hadvezéreinek, kiváló katonáinak példás életútját. Együttal lássuk be azt is, hogy *gondolataikra ma igen nagy szükség van!*

*

Kezdjük legnagyobb magyar lovas fejedelmünkkel, Árpáddal (889—907).^{} Lángelméjéről, vezéri bölcsességéről és vitézségéről évszázadokon át mondák keringtek.¹*

A mai hazába érkező elődeink az őshazából magukkal hozták a szabadságszeretetet és a vitézséget. Az ősi nemzeti erényekről és katonaeszményekről előbb mesék, majd hősi mondák születtek.² A honfoglalás kori epika (A csodaszarvas monda, Álmos, A fehér ló, Lehel és Botond mondái stb.) kiemeli Árpád és a többi honfoglaló vezér hősi tetteit. (Kissé előregorva jegyezzük meg: a vitézi cselekedetek megéneklése — elsősorban regösök és lantosok révén — a későbbiekben is jelen volt az irodalomban. Szent László személyét többek között már-már a csodatételek sugaraival glóriázták. Így például László király imádságára az üldöző kunok előtt megrepedt a föld; a király bárdjával a sziklából forrást fakasztott szomjazó seregének; a menekülő kunok pénzét kavicscsá változtatta, elkerülve, hogy a pénz után kapkodó magyarok hadirendje felbomoljék; amikor dögghalál pusztított az országban, László király kilőtt nyila megmutatta a gyógyító füvet stb. Mindezek a vezér jóindulatú cselekedeteire, már-már kiteljesedő erényeire utalnak.)

Visszatérve Árpád fejedelemre, való igaz: honalapító munkájáért mindmáig hálás az utókor! Méltán énekelte a hazáról a költő: „Itt küzdtenek honért a hős Ár-

^{*} Figyelemre méltó, hogy a Magyar Királyi Honvédségnél a 2. honvéd huszárezred Árpád fejedelem nevét viselte. A magyar katonai hadvezérek életútja és katonai erényeik bemutatására külön kiadványt adtak ki a csapatoknak. Az Árpád fejedelemről szóló zárógondolat — egyben a huszárezredhez szóló intelem — így szólt: „Árpád vitézeiben élni kell az élénk vállalkozószellemnek, a gyors elhatározásnak és cselekvésnek, az önfeláldozókészségnek és a haza igaz ügye iránt érzett lángoló lelkesedésnek, mert ezek az erények tették őseinket egykor a világ első és legkiválóbb harcosává.”

pádnak hadai..." A honfoglalás kori magyar sereg minden bizonnyal nem pusztán harcmódjában volt egységes, de szellemében, összetartozásában és egymásrautaltságában is. Ezek nem közhely-megállapítások! A legrégebbi történeti munkák feljegyzései vezéreink feltétlenül szigorú, de igazságos bánásmódjáról szólnak. Ez volt az alapja a honfoglaló és később a kalandozó magyarok harci fegyelmének. A X. századi Európa nem véletlenül volt hangos a fohásztól: „A magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket!”

Hadművészetünk írásos dokumentumai között igen figyelemreméltók az I. István királyunk (997—1038) katonai tevékenységéről, illetve államalapítónk példás erényeiről szólók. István törvénykönyvében már pontosan megfogalmazódik a „főemberek, ország-nagyok, ispánok, vitézek, nemesek hűsége, ereje, szerénysége, emberségtudása, bizodalma.”³ Kifejezetten pedagógiai ihletésűek az említett törvénykönyv további gondolatai, amikor is kiemeli a vitézlő rendek emberséges magatartásának szükségességét. Íme „...Uralkodjál felettek mindnyájan harag és kevélység és gyűlölség nélkül, békességesen, szelíden, emberségesen; megemlékezvén szüntelen, hogy minden ember azon egy állapotban legyen, és semmi fel nem emel, hanem az alázatosság, az semmi meg nem aláz, hanem a kevélység és a gyűlölség.” Mennyire megkapó és manák szóló egy másik cikkely gondolata: „Ha békességtűrő leszesz — így szól az intelem —, királynak mondatol és király fiának, és szeretni fognak minden vitézeit; ha haragos, kevély, gyűlölködő, békétlen, ispánok és főemberek felett fenhélyázó, bizony a vitézek ereje királyságod romlására vállik és idegen nemzetnek árulják el a te országodat.”⁴

A pedagógiai irodalom minden bizonnyal még hosszú ideig fog hivatkozni István király „erkölcsstanító könyvecskéjére”, melyet Imre fia számára fogalmazott meg. Itt találkozhatunk először olyan pontosan körülhatárolt életbölcseességekkel, melyek már a katonai erények kibontakozására is utalnak. Például: legyen igazságos és türelmes az ítélethozatalokban, gyámolítsa országában a máshonnan jövőket, kérje ki tisztelettel a királyi tanács tagjainak véleményét stb. „...Imádkozz azért is — szól az Imre herceghez címzett Intelem —, hogy a tétlenséget, tunyaságot Isten elkergesse tőled, megajándékozzon az erények összességének segédelmével, s így legyőzhesd látható és láthatatlan ellenségeidet.”⁵

A magyar hadtörténelem a legnagyobb elismeréssel méltatja I. (Szent) László (1077—1095) érdemeit. Rendkívüli adottságait és személyes bátorságát hiteles forrásmunkák méltatják. László király a kor lovagi felfogásának megfelelően mindig csapatai élén lovagolt és magabiztos kiállásával magával ragadta még az ingadozó harcosait is.⁶ Kitűnő hadvezérnek bizonyult.*

Történelmünk nagyságai között a katonai erények tekintetében megkülönböztetett szerepe van Hunyadi Jánosnak (1407—1456), akit a török elleni háborúk legkiemelkedőbb hadvezéréül tartottak számon. Egyetlen férfi volt korában, aki felismerte a török veszélyt, és képes volt tenni is ellene. Kortársai a „törökök egyetlen féltelmének”, az oszmánok pedig a „hadak villámának” nevezték. Hunyadi János nagy műveltségű hadvezér volt, vitézségéről és katonai felkészültségéről legendák keringtek. Csaknem minden ingóságát a haza védelmének szentelte: óriási birtokainak jövedelmét,

* Itt térünk ki a keresztény egyház egyik ősi énekére, mely a magyaroknak tiszta lelkét és érdemét hozsannázza: „István királynak szíve gazdagságát, / Szent Imre herceg kemény tisztaságát, / László királynak vitéz lovasságát...” Ugyanitt megfogalmazódik a szívbeli fohász és őszinte kívánság is: „Hadd legyünk mink is tiszták, hősök, szentek: / Hazánkat így mentsd meg!”

magánhadseregét — és eseményekben gazdag életútját is. Emberségéről és vitézségéről messze földön híres volt. Nevéhez számos ütközet és diadal fűződik. Már neve hallatán felébredt katonáinak harci kedve. Olyan bátor vitézei voltak, mint Kemény (Kamonyai) Simon és Dugovics Titusz (?—1456), akik életüket áldozták urukért és hazájukért. „Hunyadi János, az melyet az én pennám soha elegendőül nem dicsérhet — írta róla később Zrínyi Miklós a Vitéz hadnagy című munkájában. — Töröké nem volnál-é most, Magyarország, ha János vajda nem lett volna, és el is volna immár az te neved felejtve, ha Hunyadi szorgalmatossága nem serénkedett volna.”⁷ Másutt Hunyadi János felkészültségét és találegonyságát dicséri: „Mennyiszer találta őtet a véletlen szerencse, mennyi veszedelem forgott az ő feje felett, de soha készületlen nem találta; mikor valami szerencsétlenség jött, nem tébolyodott meg az ő szíve: azt tudta volna, hogy mindenkor tanulta és régen tudta, miképpen kelljen ellentállani neki.”⁸ Nos, nem véletlen, hogy népünk évszázadokon át hősi példának tekintette Hunyadi János életét, küzdelmeit. A 16. századi históriás énekek, a már idézett Zrínyi Miklós, majd Kölcsey Ferenc, később a reformkor és 1848—49 költői állítottak maradandó emléket Hunyadi hősi alakjának. De emlékét megőrizték Délkelet-Európa népeinek mondái és hazafias költészete is. Legújabb korunkban Darvas József könyvét (A törökverő, 1960) ajánlhatjuk Hunyadi János nagyszerű katonai erényeinek bemutatására.

A Hunyadiaknál maradva az „igazságos” Mátyás királyt (1443—1490) méltassuk! Ebben az írásban azonban csak érinteni tudjuk a magyarok királyának nagyságát. A közelmúltban (1990 áprilisában) emlékeztünk meg halálának 500. évfordulójáról. Ez alkalommal a tanulmányok ismét aláhúzták: Mátyás király egy személyben testesítette meg a nemzeti király és a reneszánsz fejedelem; a társadalmi reformer és az egyetemes kulturmecénás; a hadseregszervező és a népboldogító jogalkotó eszményét. Uralkodásának éveiben fejlődött a királytól függő, állandó zsoldos haderő, amelyből később kinőtt Mátyás híres fekete serege.

Mátyás királyt a nép joggal ruházta fel az „igazságos” jelzővel. Az uralkodó köztudottan a szilárd hatalom megeremtésére törekedett. Ebbéli törekvéseit a hadseregben is megvalósította. Mátyás nem kegyelmezett a rabló, a szökevény és a lázongó katonáknak! És mégis — vagy talán éppen ezért — Mátyás seregei a korabeli harci fegyelem és kiképzettség mutatóiban felülmúlták a szomszédos hadseregeket. A hajdani forrásmunkák kiemelik hadvezéri tulajdonságait csakúgy, mint az iránta megnyilvánuló őszinte tiszteletet. Nézzük meg, hogyan ír erről egy korabeli tudósítás. „Mikor Mátyás a csapatok elé lépett, először is csendet parancsolt. Tisztelettel megtartották azt nemcsak az emberek, de még a lovak is (...) Oly nagy fegyelem, félelem és tisztelet uralkodott s a vezért annyira szerették, hogy parancsait mindenki nyomban végrehajtotta, életét is semmibe vette, csakhogy vezérét kielégítse.”⁹ „...Inkább szolgáltak Mátyásnak ingyen, mint másnak pénzért”¹⁰ — olvashatjuk egy másik kortársi feljegyzésben.

A magyar katonai erényeket kutatva figyelemre méltó forrásokkal találkozunk a végvárrendszer korából. Ismeretes, hogy a végvárak katonasága a török elől menekülő vagy a harcok során otthonából kivetett lakosság különböző rétegeiből került ki. Másrészt a köz- és a bocskoros nemesekből, főleg pedig a jobbágyokból toborzódott. A vitézi élet egyebek mellett a hírnév lehetőségét is biztosította számukra. Ezért is őrzi méltó módon a magyar hadtörténelem a hős várkapitányok és vitézek bátor helytállását, a hazához való rendíthetetlen hűségüket.

A 16. században élő Tinódi (Lantos) Sebestyén (1505–10—1556) vándor énekes forrásértékű históriás énekeiben igen találóan örökítette meg a török elleni harcok eseményeit és erkölcsi tanulságait.¹¹ Figyelemre méltóak és lényegében katonapedagógiai értékűek a várkapitányokról (hadnagyokról) írott strófái.

Nehéz lenne valamiféle sorrendiséget felállítani a hős várkapitányok között, mert a nemes katonai erények vonatkozásában kinél-kinél szép számmal találhatunk követendő példát. Dobó Istvánnak (kb 1500—1572) például előrelátását és szervezőkészségét emeli ki a hadtörténeti irodalom. A várkapitány tudatában volt a veszély nagyságának, de nem rettent vissza. Nemcsak vitézeinek, de a környék lakosságának a bizalmát is megnyerte és az adott helyzetben mozgósítani tudta őket a vár védelmére. A várvédő kapitány nagyra értékelte a kiváló katonai erényekkel rendelkező vitézeket, de könnyörtelenül lesújtott az árulókra és megalkuvókra. „Dobó István katonai! Tegyetek ti is tanúbizonyságot arról, hogy él még bennetek is az a rettenthetetlen magyar bátorság, amely a sokszorosan hatalmasabb ellenséggel is dacolni tudott. — Ezeket a sorokat abban a korabeli kiadványban olvashatjuk, melyek a Dobó nevét viselő 14. honvéd gyalogezred katonáihoz íródtak mintegy 60—80 évvel ezelőtt. — De azt is bizonyítsátok be, ti 14-es honvédek — folytatódik a kérés —, hogy a jó magyar katona legszebb erényei — a törhetetlen fegyelem és a kötelességtudás — hasonlóképpen élnek lelketekben.”¹² Ezeket a gondolatokat a Dobó István nevét viselő mai katonai szervezeteknek is ajánlhatjuk!

És itt van Zrínyi Miklós (1508—1566) horváth bán, dunántúli főkapitány, Szigetvár hős védője. Katonai erényeiről a forrásmunkák száma igen jelentős. De mi ezúttal Zrínyi Miklós (1620—1664), a költő és hadvezér unoka munkájához fordulunk méltató szavakért. A *Szigeti veszedelem* című hőskölteményről, azaz Szigetvár 1566. évi ostromáról van szó. (Csak zárójelben jegyezzük meg: mennyi szép példát találunk a hőskölteményben a katonai erények bemutatására! És őszintén sajnálhatjuk, hogy eddig nem akadt vállalkozó szerző vagy kutató, aki a hőskölteményt feldolgozta volna az érdeklődő olvasóközönség számára!) Az események ismertetése helyett álljon itt a várvédő Zrínyi gyermekéhez küldött utolsó üzenete:

„Tanulj én tőlem is nehéz vitézséget
Tanulj fáradtságot A hazádhoz hűséget,
Tanulj tőlem jóságos cselekedetet,
Mástól pedig szerencsét s annak gyümölcsét.”¹³

És ha már a költő és hadvezér eposzáról beszélünk, szóljunk magáról Zrínyi Miklósról is. Köztudott, hogy Zrínyi nemcsak hadtudományi íróként és költőként volt ismert, de korának kimagasló politikai és katonai személyisége is volt. A katonai erények tanulmányozásában tőle valóban tanulhatunk. Jelleme és hadvezéri tehetsége, nemkülönben politikai éleslátása Zrínyit történelmünk legnagyobbjai közé emelte. „Átható és gyors felfogóképessége oly messzire terjedt, mint hatalma, legalább annyi különböző nemzetet vezérel a harcmezőkön, mint amennyi kiváló gondolata támadt könyvtárszobájában.”¹⁴ A Londonban 1664-ben megjelent angol Zrínyi-életrajz egyebek mellett kiemeli bátorságát és türelmét, igazságosságát és szigorú fegyelmét, hűségét és mértéktartását.

A korabeli dokumentumok méltatással írnak a költő-hadvezér pedagógiai képességeiről is. Mindannyiunk okulására nézzünk két tanulságos idézetet a már említett Zrínyi-

életrajzból. „Oly nagyon leereszkedő, hogy osztozik a közönséges katonákkal a nélkülözésekben és a veszélyes helyzetekben, gyötrelmeikben és fáradozásaikban, jó- és balszerencséjükben egyaránt. Ki ne pusztulna inkább ezzel a tábornokkal, mintsem, hogy győzedelmeskedjen másokkal? Kinek az ágya oly kemény, étrendje oly közönséges, szolgálata oly rendszeres, szorgalma oly fáradhatatlan, álma oly rövid, mint a legközönségesebb gyalogosé; a bátor ember ily módon szentesíti a megpróbáltatásokat, megkedvelteti a szükségét, megszenteli a nyomorúságot és szerelmessé teszi az embereket a gyötrelmekbe.”¹⁵

A katonapedagógiai irodalomban aligha találkozunk megkapóbb idézettel, mint amely a leghűbben kifejezi Zrínyi Miklós viszonyát az egyes emberhez, vitézeihez. „Igen előnyös saját maga és a közösség javára, hogy pontosan számon tartja minden egyes ember érdemeit és szolgálatait; a gazda szeme neveli a jó lovat, a tábornoké pedig a jó katonát. Illő jutalomnak találtatott egykor az atléták olimpiai erőfeszítéseit azzal tisztelni meg, hogy a győztes a király színe előtt küzdhetett; most az ítéltetik kellő bátorításnak a komoly szolgálatokra, hogy az arra érdemes katona életét kockáztathatja Zrínyi szeme látára, aki soha meg nem tagadja az érdemet, tudván, hogy az elhanyagolás jobban pusztít, mint a kard; ahol egy megöletik az egyik által, százak pusztulnak el a másiktól. Egyszóval soha nem volt még olyan tábornok, ki ennyire szerette volna katonáit, és akit katonái ennyire szerettek volna.”¹⁶

Zrínyi Miklós munkásságának egészét természetesen a szűkre szabott oldalaikon nehéz lenne méltatni. Ez külön tanulmányt érdemelne. Egyébként a legfontosabb Zrínyi-munkák ma már a széles olvasóközönség rendelkezésére állnak.* Valamennyiben felismerjük a nemes katonai erényeket. Műveinek népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy mindmáig szívesen idézünk a Vitéz hadnagyból, a Török Áfiumból. De a Tábori Kis Traktában és a Mátyás-tanulmányban is találunk számos időszerű gondolatot.

A katonai nevelés történetében egyébként figyelemmel kísérhetjük, hogy miként fejlesztik tovább Zrínyi Miklós tanításait. A katonai erényekről kialakított nézeteket a történelemből merített újabb tapasztalatokkal bővítik. Teszik ezt oly módon, hogy az adott kor hibáit is igen tárgyilagosan az olvasók elé tárják. Egy Zrínyi korát követő tanulmányban már ezt olvashatjuk: „A vitézség előmozdítására (azaz a vitézi tettek folyamatos ápolására — a szerző) való a közterhek apasztása, a vitézek jöltartása, a népesség oltalma, a bátorság, a tobzódás elkerülése, a fegyelem, gyorsaság a csata hevében, a prédálás kerülése, a győzelemmel élni tudás, jó hadnagyok, a végvárak megtartása, a fejedelemhez való hűség, a csatában a helyválogatás megszüntetése, az ellenség kicsinyülésének kerülése, igazságszeretet, a várostromban való rend és komoly eljárás. (És itt jutunk el az egyik fontos erényhez, hogy tudniillik a katonai vezető gondoskodik ismereteinek folyamatos bővítéséről.) Tudós vitéz kell a hadnagysághoz, ki nem csak fellemben tudja népét tartani, hanem egész hadat is tudjon igazgatni, takargatni, sereget bölcsen rendelni és az ellenséggel okosan megütközni.”¹⁷ A katonai erények elemzésével kapcsolatban megjelenik a háborúban tanúsított bátor magatartás fontossága. „A

* A legismertebbek: Klaniczay Tibor: Zrínyi Miklós, Bp. 1954, Második javított kiadás; 1964; Zrínyi Miklós összes művei I—II. (Szerk.: Csapodi Csaba és Klaniczay Tibor), 1958 (a költői és prózai művek mellett közli Zrínyi valamennyi eddig ismert levelét); Perjés Géza: Zrínyi Miklós és kora, Bp. 1965; Perjés Géza: Zrínyi Miklós hadtudományi munkái, Bp. 1976; Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem, Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp. 1974; Négyesy László, Zrínyi-filológus munkája (megjelenőben a Zrínyi kiadónál).

harciaság szuggesztív ereje növeli az egyéni bátorságot, a vállalkozó szellemet (...) Az egymásrautaltság nem csak a nemzeti érzést erősíti, hanem fokozza az olyan általános emberi erényeket is, aminők a jószívűség, megértés, szánakozás. A kegyesség, könyörületesség, a vitézség, hűség, engedelmesség és az ezekkel kapcsolatos erények megvalósításának, elismerésének és méltánylásának sehol sincs olyan gazdag tere, mint a háborúban. Fokozottabb mértékben megbecsüljük sajátos nemzeti vonásainkat. Odaadóbban ragaszkodunk a hazai földhöz. Az egymásra ismerés, közös baj, közös szenvedés közelebb hozza bennünk az embert az emberhez. A háború folyamata, mint a választóvíz megmutatja, mi bennünk az igazi arany és mi a haszontalan külső csillogás.”¹⁸

A katonai erények formálásában ez idő tájt új tartalmat kap a haza fogalma és a hon védelme is. Emlékezzünk vissza Bornemissza Péter Siralmas énnéköm kezdetű versére, aki az „áldott Magyarországtól” búcsúzik. Balassi Bálint pedig „édes hazájába” kíván visszatérni. A népköltészetben érelemre hatóan jelenik meg a haza iránti oltahatatlan ragaszkodás: „Elindultam szép hazámbul, / Híres kis Magyarországbul, / Visszanéztem fél utambul, / Szememből a könny kicsordul.” Ez időben a magyar népköltészetben tucatjával jelennek meg a haza védelmére ösztönző katonadalok is. A Katona vagyok én, ország őrizője kezdetű dalban a hazát védő vitéz így énekel: „Megpendül harangom, pallérozott kardom, / Áldozom életem az ország javára, / Forgatom fegyverem vitézek módjára.” Másutt a hazáért érzett tiszta ragaszkodás érezhető: „Felkötöm a kardot / Apámért s anyámért, / Megforgatom én a / Szép magyar hazáért.”

A hadtörténelem Thököly Imrét (1657—1705) a legendás „kuruc királyként” tartja számon. Thökölynek valóban nem kevés érdeme volt az ütöképes hadsereg létrehozásában. Figyelemre méltóak a katonai fegyelem megteremtésében tett intézkedései is. Az 1681-ben általa kiadott katonai szabályzatban a kor követelményeit is felülmúló szigor és fegyelem tükröződött. Thököly szabályzata egyebek mellett halálbüntetést helyezett kilátásba, ha a katona fegyverrel támad parancsnokára; ha az ellenséggel szövetkezik; ha hamis híreket költ vagy gyáván megfutamodik a csatában. De a szabályzatban a bajtársiasság, az alakulathoz való tartozás szelleme is kifejeződött: szigorú büntetést kapott az a katona, aki másik zászló alá állt; aki táborát elhagyta, vagy aki társát megsebesítette. Láthatjuk tehát, hogy Thököly Imre szabályzata — bizonyos összefüggésekben — már megteremtette a későbbi, korszerűsített szabályzatok alapjait.

Folytassuk a magyar katonai hadvezérek eredményeiről szóló tallózásunkat történelmünk egyik legtiszteltebb alakjával, II. Rákóczi Ferencel (1676—1735). Itt nyomban eszünkbe jutnak hagyatékának üzenetei: „Bárki légy, ne dicsérj, ha megírod életem történetét.” Pedig a tények tények maradnak: Rákóczi Ferenc nevét nemcsak népe és katonái, de még ellenfelei is a legnagyobb tisztelet hangján ejtették ki. Ha katonai erényeit elemezzük, mindenekelőtt tiszta hazaszeretetét és példás kötelességtudatát kell kiemelniünk. „...Minden cselekedetem célja kizárólag a szabadság szeretete volt, és az a vágy, hogy hazámat az idegen járom alól felszabadítsam” — írta önvallomásában.¹⁹ A francia udvarnak küldött utolsó emlékiratában — rodostói magányában — így üzen az utókornak: „Én ma is lelkes fia vagyok hazámnak, ma is állom esküvésemet, hogy fejedelemségem szabadságát és törvényeit meg fogom védeni.”²⁰

Rákóczi Ferenc államférfi, hadvezér, író és gondolkodó volt egy személyben. Halhatatlanságát mindenekelőtt történelmi tetteivel vívta ki. Emellett igen jelentő-

sek morális és állambölcseleti tárgyú elmélkedései, beszédei, szónoklatai. Különösen *katonái előtt mondott tábori beszédei* (pl. az ütközet előtt mondott beszéd, a gyömrői beszéd) *kelthetik fel a mai katonaelőadó érdeklődését*. Aligha férhet kétség ahhoz, hogy a legfontosabb katonai erények egyikét Rákóczinál figyelhetjük meg. Nevezetesen azt, hogy a fejedelem *rendkívül gondosan készült beszédeire*, azokat írásban készítette el és szövegüket is megőrizte. A tömegeket magával ragadó beszédek összeállításának egyébként maga a kor is kedvezett. A teatralitást, szertartásosságot kedvelő barokk korban a szónoklat külsőségeinek, formájának és hatásosságának igen nagy fontossága volt.

Rákócziról feljegyezték, hogy *szívesen merített történelmi és irodalmi példákból*. Szónoki szenvedélye, fejedelmi pátosza és elszántsága tüzet lobbantott hallgatói lelkében. Katonáit képes volt az érzelmek minden fokozatán keresztülvezetni, hogy elérje akarátát. Beszédei közben számos alkalommal hivatkozott önmagára, szenvedéseire és a harcokban elesett áldozatokra. Ilyenkor — mint kortársai írták róla — könnyekig meghatotta együttérzésre hajlamos hallgatóit. A korabeli feljegyzések szerint Rákóczinak páratlan érzéke volt a színpadias előadásmódra, a hangárnyalatokkal való „szuggerálásra”. Éles kérdésfeltevésekkel, drámai válaszokkal, szenvedélytől átítatott gesztusokkal győzte meg hallgatóit. (Csak zárójelben jegyezzük meg: kortársai azt írták róla, hogy az ónodi országgyűlés sorsdöntő perceiben a szenvedélyes vallomástétel lenyűgöző erejével, könnyeivel döntötte el a gyűlés kimenetelét.)

Idézzünk ezúttal II. Rákóczi Ferenc 1705. július 3-i híres gyömrői beszédéből. Ez volt az a beszéd, amellyel a sok dicsőséget szerzett, elcsüggedt tiszántúli csapatok harci kedvét igyekezett feltámasztani. Íme egy rövid ízelítő: *„Engedjétek, keressem ellenségem fegyvereit inkább, mintsem veletek együtt haldokló gyalázatos életet éljek! Vagy ha bennetek vagyon az magyar vér, hozzám, nem uratokhoz, de atyátokhoz, társatokhoz, véretekhez való szeretet, bosszujátok gyalázatunkat azon hazánk árulói büntetésével, az kik nemzetünknek s mindnyájunknak becsületit gyászban öltöztették! (...) Nem kívánok bizodalmat, nem kincset tőletek, s nem egyebet: az igaz bátor magyar szívet, hogy az magaméval összekapcsolván, veletek éljek és haljak”*²¹

A vezérlő fejedelemről feljegyezték: *igen tisztelte a jó csapattiszteket, a megbízható ezredparancsnokokat, akik a kuruc sereg legütközesebb egységeit vezették*. Közéjük tartozott Bottyán János (1643—1709) kuruc tábornok is, aki a császári hadseregtől megválva a fejedelem seregéhez csatlakozott. Bottyán Jánost nem csak híres törökverő hősként tartotta számon kora. Vak Bottyán rendelkezett az egyik legfontosabb katonai erénnyel: *példás fegyelmet tartott. De emellett nagyon szerették katonái! Számára legfontosabb volt a csapatok helybéli szemléje. Lovon vagy a gyalogság soraiban mindig elől „emberkedvén”, jó szavakkal biztatta a „vitélző népet”. Kedvenc rigmusa volt: „Rajta édes fiam! Lőjjed, vágjad — apád, anyád, nemzeted nyomorítóját!”*²²

Bejegyezte nevét történelmünkbe Bercsényi Miklós gróf (1665—1725), a Rákóczi szabadságharc másik főtábornoka is. Bercsényi még 1686-ban, Buda visszafoglalásánál hallatta nevét, harcolva vitézül. Később Rákóczi oldalán végig szervezte a szabadságharcot, a kor függetlenségi mozgalmát. A kuruc katona iránta érzett tiszteletét jól kifejezi a korabeli katonadal:

„Nagy Bercsényi Miklós, nemzetünk oszlopa,
Sok vitéz legénynek te vagy édesapja,
Szabadságkereső szegény magyarokat
Te vezérléd őket, az ő táborokat.”

Hasonló tisztelet és megbecsülés övezte a kuruc világ többi vezérét is. Béri Balogh Ádámról (?—1710) a kuruc világ egyik legkiválóbb lovasvezéréről tudjuk, hogy huszárai örökös rettegésben tartották a császári csapatokat. Balogh Ádám vitézének lenni megtiszteltetés volt. A ma is felhangzó toborzónóta nem véletlenül hangzott így: „Balogh Ádám a nevem, / Ha vitéz vagy, gyér velem.”

A kuruc katonaköltészet egyik legszebb vonása a *fejedelem és a vezérek iránti odaadó rajongás*. A szabadságharc leverése utáni Rákóczi-nótákból már a bús katonáember igen megrázó férfitpanasza érezhető. Lehanyatlottak a kurucok csillagai. A reményt veszített nép kitörő fájdalommal emlegette szeretett vitézeit:

„Hej, Rákóczi, Bercsényi,
Vitéz magyarok vezéri,
Bezerédy!
Hová lettek magyar népnek
Élő tüköri,
Nemzetünk hírszerzői,
Fényes csillagi?

Korban és időben kissé előrehaladva Hadik András (1710—1790) nevével találkozunk. Ő furfangos huszárgenerális jelzővel került be történelmünkbe. Hadik Andrástól (akinek emlékét egyébként ma is lovasszobor őrzi a Budai Várban) feljegyezték, hogy a kor szinte valamennyi háborújában hadakozott. *Mintegy huszonegy csatában és ütközetben adta tanújelét páratlan vitézségének*. Csakhamar kiderült róla: képes nagyobb egységek és seregek vezetésére, volt érzéke a hadászat problémáinak megoldásához is. Nevét ismertté tette Hollandiában, Sziléziában, harcolt a poroszok ellen. Gyakorta kezdett merész vállalkozásokba, szívesen és sikerrel alkalmazta a hadicseleket. Emberszerető és tapintatos modorával megkedveltette magát huszárai és a lakosság között. Hadik András — később — Erdély katonai kormányzójaként is rendkívül szíven viselte a lakosság sorsát. Különösen a hazájuktól elszakadt székely telepések emlékeztek rá jó szívvel és nem múló hálával.*

Széchenyi István gróf (1791—1860), katonai erényeit számos tanulmányban méltattuk az elmúlt esztendőben, hiszen 1991-ben ünnepeltük születésének kétszázadik évfordulóját. Nem kétséges, hogy Széchenyi alakja valamennyi rákövetkező kor középpontjában állt, hiszen ő volt az első politikai gondolkodó, aki a gazdasági kérdéseket a nemzet fejlődésének középpontjába állította. A művelődésről vallott nézeteit is a gazdaságpolitikai reformkonceptió talajáról fejtette ki.

Bennünket most elsősorban Széchenyi mint katona érdekel. Korabeli dokumentumokból ismerjük, hogy igen hamar *kitűnt parancsnoki képességeivel és bátorsá-*

*A magyar huszárokról ez idő tájt már legendák keringtek. Például *Simonyi őbester* (Simonyi József báró) neve is többnyire ismert az olvasók előtt. A mészáros legényből lett huszár a napóleoni háborúkban tűnt ki rendkívüli személyes bátorságával. Tetteit messze földön ismerték. Számos kitüntetést kapott, 1804-ben bárói rangra emelték.

gával. Megjárta a katonai beosztások olyan fokozatait, ahol közvetlen érintkezésben lehetett alárendeltjeivel. Bátor tetteire itthon és külföldön egyaránt felfigyelnek. Soron kívül előléptetésekben részesül, számos külföldi kitüntetést kap. Sokatmondó az utolsó tiszti minősítése, melyből számos katonai erényét megismerhetjük. Szívesen idézünk belőle: „...egészsége jó; jó, vidám és derűs kedélyű; természetes tehetsége nagyon sok; németül, magyarul, latinul, franciául, angolul és olaszul beszél; magatartása el-lenség előtt kiválóan vitéz, határozott belátással, civilekkel szerény és nagyon udvarias; az ezredben előzekény és kedvelt, alárendeltjeivel méltósággal barátságos és méltányos; szorgalma és igyekezete sok; jó gazda; nem italozik; adósságot nem csinál; nem kötekedő; a szolgál-talban pontos és szorgalmas, az előléptetést kiválóan megérdemli.”²³

Széchenyi gondolkodó katona típus, a „kiművelt emberfő” képviselője. Tudományszerű alaposággal foglalkozik a háborúval, a hadüggyel és honvédelemmel. Fi-gyelemre méltók a katonai kiképzéssel és neveléssel kapcsolatos nézetei és tanítá-sai. Különösen a közkatona iránti tisztelet és gondoskodás válthat ki nagyobb érdeklő-dést az olvasóból. A *Hitel és a Világ* című munkáiban számos katonai erény eredőjére ka-punk választ. És mennyire időszerű egyik mottóként is felhasználható gondolata! „Első rendű feladatunk: csinosítsuk értelmünket, terjesszük tapasztalatainkat, keressük fel a tudóst, társalkodjunk az elmetelhetőséssel, nagyobbítsuk könyvtárainkat, jutalmazzuk a tu-dományokban, művészetekben fáradozót, haladót, üljünk kocsira, szálljunk hajóra, nézzük a világot, s emeljük hazánkat a dicső nemzetek sorába.”²⁴

Történelmünkben tallózva Kossuth Lajoshoz (1802—1894) az 1848-as forradalom és szabadságharc vezető politikusához érkeztünk. Kossuth a hadsereg szervezésé-ben kiemelkedő feladatokat hajtott végre. Hajdani toborzóbeszédeinek bizonyos elemeit ma is példaként idézik a retorika tudományában. A tömegeket magával ra-gadó egyéniségét meleg szívvvel emlegették a kortársak és az utódok. „Igaz, ami igaz, s ezért meg kell vallani — írta róla Mészáros Lázár, az 1848—1849-es szabadságharc hadügyminisztere —, hogy széles e világon nem lehetett, nem lehet, s talán sok ideig nem is lehetend találni egyéniséget, ki a magyar szívhez, érzelemhez úgy tudjon beszélni; ki ma-gát azzal úgy tudja azonosítani; ki a sokaság gondolatát minden tárgynál úgy ki tudja fe-jezni; ki e nemzet erejét és gyengéit úgy ismerje; aki szónoklata hatalmával a hallgatóságot annyira meghódítsa, anélkül, hogy leszálljon s pórias szavakat használjon (...) aki tetőtől talpig olyan magyar szónok legyen.”²⁵

Kossuthnak ugyanakkor nemcsak szépveretű szavai voltak, de mondanivalója mögött mély tartalom húzódott. Tucatjával lehetne idézni toborzóbeszédeiből, képviselőházi felszólalásaiból. Most egyetlen — tettekre sarkalló és mának is szóló — beszédre szorí-tunk közre. Gondolkozzunk el rajta, rólunk van szó! „...Az emberben érzelem, aka-rat, szó és tett között nagy mélység tátong; és e nemzetben sokaknak adott a pillanatnyi lel-kesedés, de keveseknek a tette mindíg kész vasakarat.”²⁶

S ha már a szónoklás tudományánál időzünk, Kiss Károlyra (1793—1866), a ma-gyar hadtudományi irodalom egyik jeles képviselőjére hívjuk fel az olvasói figyelmet. A hadi szónoklatokról című székfoglaló értekezésében Kiss Károly sokoldalú vizsgálat tár-gyává tette „milly dicső tettekre buzdíthatja ékesszólással harcosait a csatatéren a vezér”. Kiss Károly szerint e tulajdonságot nem könnyű megszerezni, ám szorgalommal, gya-korlattal, remekmunkák olvasásával ez kialakítható. Erre törekedni is kell! „...Hasznát veheti a hadi tiszt a szónoklatnak, s azzal mint legjelesebb s nemesebb eszközzel meggyőzheti

a katonát".²⁷ A szónoklattal összefüggésben Kiss Károly is utal a korát megelőző haditapasztalatokra: „Mennyi részt vón az ékesszólás a régi rómaiak és görögök győzedelmében, a történet tanúbizonyság.”²⁸

Mészáros Lázáról (1796—1858), az 1848—1849-es szabadságharc hadügyminiszteréről sokat hallottunk a közelmúltban. Az 1848-as, első felelős magyar kormány honvédelmi miniszterének hamvait nemrégiben hozták haza és szülővárosában, Baján helyezték végső nyugalomra.

Mészáros Lázár nevéhez egy olyan dokumentum fűződik, amely mindmáig figyelmet felkeltő okmány a katonai erények tanulmányozásában. Ez a „Huszárok kézikönyve,” amely annak idején a 7. huszárezred altisztjei és közhuszárai számára íródott, de tartalma messze túlmutat a helyi hasznosításon. Különösen figyelemreméltóak a katonai kötelességekről írott akkori gondolatok. A fejezetekben helye van minden nemes katonai erénynek: a hazaszeretnek, a hazáért hozandó áldozatnak, az engedelmességnek és becsületességnek (becsületszeretnek), a jó hírnévnek és a bajtársiasságnak, a példás katonai magatartásnak, az egyetértésnek és az összetartozásnak. Figyelmet érdemel az ezredhez való kötődés érzésének kifejtése. Arra a kérdésre, hogy „minő tulajdonosok (tulajdonságok) kívántatnak azon katonáktól, ki igaz szívvel van ezrede iránt” a Mészáros Lázár által összeállított szabályzat így válaszol: „Mindenek előtt megkívántatik, hogy ezrede főkarbeli vagy törzs- és többi főtisztjeit minél előbb jól és helyesen ismerni tanulja a ggett, hogy kit-kit közölök rangjához képest tisztelhesen; továbbá iparkodjék ismerni és tudni mindazon híres és nevezetes hadi tetteket, melyek által ezrede kívált háborúk alkalmával ki-tüntette s jelesítette magát; mert ezek ismeretének következtében azon szerencsését, hogy ő mily híres ezrednek lehet tagja, annál nagyobbra fogja becsülni.”²⁹

Végezetül említést érdemel, hogy a Huszárok kézikönyvében mély pedagógiai ihletésű gondolatok is megfogalmazódtak. Például: Miként járjon el a huszártiszt, ha csüggedő beosztottakkal kell foglalkoznia? „Ha a legénységével bizalmasan fog bánni, csüggedő és levert keblüket lelkesíteni és velök el fogja tudni hitetni, miszerint nem az az igazi vitéz katona, ki csak boldog időkben az úgynevezett gyöngynapokban tudja teljesíteni kötelességeit, hanem az, ki minden szenvedések, viszontagságok közt, inség- és nyomorban állhatatosan végrehajtja szolgálatát. Hol azonban a biztatás és lelkesítő szó haszontalan volna — hangsúlyozza a Huszárok kézikönyve —, ott az az elüljárónak tudni kell keményen is bánni, főképp egyes kötelességmellőzőkkel és kötekedőkkel.”³⁰

Elődeink követésre méltó katonai erényeire további szép példákat találunk Lenkey János (1810—1849) Bem József (1794—1850), Damjanich János (1804—1849) tábornokok esetében is. Ki-ki személyes bátorsággal, katonáikat magukkal ragadó igazságos és becsületes jellemmel, kitűnő emberismerettel és más kiváló erényével vívta ki a katonatömegek tiszteletét.

És még nem is szóltunk azokról a névtelen harcosokról, akik bátor cselekedeteikkel, vitézi tetteikkel örökbecsű hírnevet szereztek a magyar névnek, a magyar katona becsületének! Azokról, akik az első vonalakban tisztként vagy honvédként áldozták életüket a hazáért. Katonai erényeiket követve őrizzük meg emlékeiket.

*

Ma joggal lehetünk büszkék arra, hogy van Zrínyi Miklósról elnevezett akadémiánk, Kossuth Lajos és Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolánk. Közös örömünkre már

van Béri Balogh Ádám, Lenkey János és Damjanich János katonai gimnáziumunk Győrött, Egerben, illetve Szegeden. Alakulataink olyan elődeink nevét vették fel, mint: Bocskai István, Báthory István, Bercsényi Miklós, Hunyadi János, Klapka György és Mészáros Lázár. De méltán viselik Bem József, Bottyán János, Dobó István, Esze Tamás, Jurisics Miklós, Kinizsi Pál, II. Rákóczi Ferenc és Thury György nevét is. A felsorolás ezzel még nem teljes, hiszen találkozhatunk Aulich Alajos, Bornemissza Gergely, Perczel Mór, Tóth Ágoston és más hírességek nevével is.

Irodalom:

1. Magyar történelmi nagyságok életrajza, kinek nevét a m.kir. honvéd csapattestek viselik; a M.Kir. Hadtörténelmi Levéltár kiadványa, 162. old.
2. A magyar irodalom története; Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964, 24—29. old. (A hősi énekek)
3. Válogatás a magyar hadügy írásából; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986, 28. old.
4. Mindkét idézet ugyanott
5. A magyar nevelés története I. kötet; Tankönyvkiadó, Budapest, 1988, 11. old.
6. Magyarország hadtörténete I. kötet; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984, 40. old.
7. Zrínyi Miklós hadtudományi munkái; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1976, 126. old.
8. Ugyanott, 155. old.
9. Válogatás a magyar hadügy írásából, 136—137. old.
10. Magyarország hadtörténete I. kötet, 15. old.
11. Tinódi Sebestyén: Krónika; Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984, 298. old.
12. Magyar történelmi nagyságok életrajza ... 111. old.
13. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem; Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, V. ének 79. versszak
14. Angol életrajz Zrínyi Miklósról; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987, 99. old.
15. Angol életrajz ... 116. old.
16. Ugyanott, 117. old.
17. Saád Ferenc: A katonai nevelés történeti fejlődése; Magyar Katonai Szemle, 1939, 12. szám 222. old.
18. Ugyanott
19. Rácz Gyula: A vezérlő fejedelem, 1676—1976; Pol.nev. Anyagi és Módszertani Központ kiadványa, Budapest, 1976, 5. old.
20. A magyar irodalom története; Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. 375. old.
21. Válogatás a magyar hadügy írásából, 421. old.
22. Várkonyi Ágnes: Vak Bottyán; Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1951, 104. old.
23. Ács Tibor: Gróf Széchenyi István — a katona; Honvédségi Szemle, 1986, 8. szám 8. old.
24. Módszertani Közlemények, (az MH Módszertani Központ kiadványa) 1990. decemberi sz.
25. Pásztor Emil: A tizenötödik aradi vértanú. Kazinczy Lajos, dokumentum-életrajz; Kossuth Könyvkiadó — Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979, 54. old.
26. Dokumentumok a magyar nevelés történetéből, 1100—1849; Neveléstörténeti könyvtár, Tankönyvkiadó, Budapest, 1966, 347. old.
27. Ács Tibor: Tudós és katona. Kiss Károly élete és hadtudományi munkássága (1793—1866); Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1982, 108. old.
28. Ugyanott
29. A szabadságharc vitézregulái. Mészáros Lázár: A katonai kötelességekről; Néphadsereg c. hetilap. 1988. szept. 24.
30. Válogatás a magyar hadügy írásából, 485. old.

Csabai György

A volt szovjet védelmi (hadi-)ipar és a konverzió

(A közelmúlt, a jelen és a lehetséges jövő)

A volt Szovjetunió védelmi (hadi-)iparában — a szovjet állam megalakulása óta — négy alkalommal történt kísérlet az átalakításra. Az első három átalakítási kísérlet nem járt együtt az akkori hivatalos szovjet politika fő célkitűzéseinek megváltoztatásával (feladásával), sőt azt szolgálta. A negyedik átalakítási kísérlet — a megváltozott történelmi helyzetben — abból a politikai felismerésből indult ki, hogy „a szovjet népgazdaságot újra-élessze”. Az események felgyorsulása miatt a konverzió megvalósítására már nem nyílt mód. A szovjet állam 1991 végére megszűnt, a hadiipar megbénult, létesítményei az utód-államok tulajdonába kerültek. A szerző a konverzióval kapcsolatos alaphelyzetet, a célt és filozófiát vázolja fel. Választ keres a volt szovjet védelmi (hadi-)ipari komplexumnak, a társadalmi átalakulás bonyolult viszonyai közötti konverziós lehetőségeire.

A korábbi katonai világhatalom, Szovjetunió, 1991 decemberében szétesett. A volt szovjet állam fennállása óta a széthullásig mindent megtett a katonai potenciáljának és az azt szolgáló ipari szektor kapacitásának a növeléséért.

A gorbacsovi vezetés a nyolcvanas évek vége felé a peresztrojka és a glasznosztj hazájában, elsősorban gazdasági kényszerűségből, hozzálátott a biztonsági szükségleteknél nagyobbra méretezett fegyveres erők csökkentéséhez, a katonai kiadások lefaragásához. A túlméretezés felismerése és más egyéb szorító tényezők késztették az akkori vezetést az óriási védelmi ipari komplexumban a konverzió megkezdésére. Az elképzelések kialakítása és a kezdeti lépések megtétele után az unió szétesett.

Felvetődik a kérdés: hogyan tovább a konverzióval. A választ csak a jövő adhatja meg. A konverzióval kapcsolatos kiinduló alaphelyzetet, tételeket, a konverzió célját, filozófiáját és kezdetét ez az írás igyekszik vázolni.

A második világháború után a volt Szovjetunió vezetése hosszú évtizedeken át — egy adott időszakban — igyekezett fenntartani a katonai egyensúlyt az Amerikai Egyesült Államokkal, Japánnal, Nyugat-Európával és Kínával szemben.

Ennek az átgondolatlan politikai szándéknak a kinyilvánítása és a megvalósítására való törekvések értelmében az összköltségvetésben a katonai kiadások a bruttó nemzeti össztermék igen magas részarányát képviselték. Csak emlékeztetek arra, hogy a szovjet védelmi kiadások 1989-ben a bruttó nemzeti össztermék mint-

egy 8,5 százalékát, 1990-ben pedig a 7,6 százalékát tették ki. Ezek a mutatók a hasonló időszakban Nyugat-Európa vonatkozásában három százalék körül mozogtak, Japán esetében egy-, az Amerikai Egyesült Államok esetében hétszázalékos értéket tettek ki. A szovjet védelmi költségvetések mintegy 70 százalékát a haditechnika beszerzésére, a kutatásra és a fejlesztésre használták fel. Összehasonlításként érdemes megemlíteni, hogy ez a mutató az Egyesült Államokban alig érte el a 40 százalékot.

Az előzőeken túl felhívom az olvasó figyelmét arra is hogy a volt Szovjetunió védelmi ipara által előállított termékek exportja — közismerten haditechnikai exportja — a teljes exportban 1970-ben 12, 1975-ben 34, 1980-ban 73 és 1983-ban 40 százalékot tett ki.

Ezek a számadatok a volt szovjet védelmi iparnak a népgazdaságban elfoglalt helyét, a külkereskedelemben betöltött szerepét érzékeltetik. Ehhez még hozzá kell adni a szovjet fegyveres erők részére gyártott haditechnikai termékek értékösszegét. A politika által a védelmi iparra kirótt feladat és szerep tehát külső és belső vonatkozásban is igen jelentékeny volt. Hiszen a fegyveres erők mögött, a népgazdaságban elkülönítve és önállóan, ott állt a nagy „békeidőszaki” termelői kapacitással bíró és a mozgósítás után további kapacitásnöveléssel rendelkező védelmi ipari komplexum vagy szektor.

Ezért is indokolt többek között az a megállapítás, hogy a Szovjetunió az Egyesült Államoknak csak katonai riválisa volt. A két nagy vetélytárs közötti különbséget az a nemzetközileg elfogadott mutató is igazolja, mely szerint 1983-ban az egy főre eső GNP az Egyesült Államokban 14 120 dollárt tett ki, amíg a Szovjetunió esetében csak a 6765 dollárt érte el. Az eltelt évek folyamán e tekintetben közeledés nem következett be, sőt a különbség nagyobb lett.

A volt Szovjetunió védelmi iparának történetében a peresztrojka időszakában elindított konverzió ebben az évszázadban már a negyedik kísérlet volt.

Az első kísérletre a húszas évek elején, a másodikra a negyvenes évek közepén, a harmadik kísérletre a hatvanas évek elején került sor. Valamennyi folyamat részletes értékelése helyett most csak annyit jegyzek meg, hogy a konverziós folyamatok már a kezdetben vagy a felúton lefékeződtek és később kifulladtak. Ezek elsősorban a politikai szándékokat tükrözték és a nagyhatalmi álmokat szolgálták.

A negyedik konverzió (kísérlet?) alapeszméje a gorbacsovi érában került ki-munkálásra, elindításra és részleges megvalósításra. A gorbacsovi vezetés elképzelése szerint a konverzió fő célját az képezte, miként lehetne a védelmi ipari komplexumot (szektort), és annak összes lehetőségeit hatékonyan felhasználni a szovjet népgazdaság újraélesztésére.

Az átalakítás alapvető filozófiájában a fő hangsúlyt a világ gazdasági vérkeringésébe be nem kapcsolt, az önnön zártságában vergődő, a világ élvonalától lemaradt, a piacgazdaság jegyeivel nem rendelkező szovjet népgazdaság felélesztésére helyezték. Ismert, hogy az ellátás minden területen visszaesett: új problémák keletkeztek; megjelentek a sztrájkok.

Az akkori szovjet párt- és állami vezetés úgy vélte, hogy a konverzió megkezdése előtt a fogyasztási javakat termelő ágazatok technológiai színvonalát oly módon tudják megemlíteni és javítani, hogy kapacitásokat irányítanak át a polgári szektorból a védelmi ipari komplexumot (szektort) képező és irányító minisztériumok-

hoz. A célok elérése érdekében már 1988 tavaszán a korábbi könnyű- és élelmiszeripari gépeket gyártó minisztériumtól 250 vállalatot irányítottak át a védelmi ipari szektorba. Ez a lépés csaknem teljes monopóliumot biztosított a védelmi ipari szektornak a fogyasztói javakat előállító gépgyártásban, valamint a háztartási elektromos és elektronikai termékek előállítása terén.

Az ily módon végrehajtott lépés után váratlanul bekövetkezett az ellátás érezhető javulása. Megítélésem szerint az ellátás javulása nem a konverzió első lépésének hatására, hanem a kapacitások jobb kihasználása és a bizonyos mérvű modernizálás eredményeként állt elő.

Később ez az ún. „transzferpolitika” folytatódott. Ennek keretében az egészségügyi berendezéseket gyártó iparágat is átirányították a védelmi ipari komplexumhoz. Ebben a vezető szerepet a rakétagyártást felügyelő általános gépgyártó minisztérium játszotta.

Az „állami konverziós program” (a továbbiakban ÁKP) végrehajtásának megkezdése már a kezdet kezdetén egy sor nehézséggel és ellentmondással járt együtt. A valóságban az történt ugyanis, hogy az ÁKP-t csak 1991 elején hagyták jóvá. Egy évvel később a tervezettnél, s így eleve egyéves késéssel kezdték el a végrehajtást.

Az ÁKP-t a GOSZPLAN védelmi ipari osztályai a katonai-ipari bizottsággal közösen dolgozták ki. A sajtóban erről először 1990 februárjában jelentek meg információk. Az első változat az újbóli pontosítások elvégzése után a Legfelső Tanács Elnöksége elé került. Ez a testület a minisztertanácsnak adta vissza felülvizsgálatra. A minisztertanács a felülvizsgálat és a korrekciók elvégzése után elfogadta. A kidolgozás, az egyeztetés és az elfogadtatás adminisztratív és más zökkenőkkel járt együtt.

Az ÁKP egyik specifikája abban rejlik, hogy — a már korábban említettek szerint — a védelmi ipari komplexum által átvett polgári területeken prioritásokat és célirányos feladatokat határozott meg.

Ma úgy tűnik, hogy az ÁKP nem tett különbséget a már korábban is létező polgári termelés és azon kiegészítő polgári termelés között, amelyet úgy értek volna el, hogy a katonai programokhoz kapcsolt ipari kapacitásokat átalakítják.

Az ÁKP a védelmi ipari komplexum termelésének polgári részesedését 1988-ban 43, 1990-ben 50 és 1995-ben 65 százalékban határozta meg. A polgári termelést 1988 és 1995 között több mint kétszeresére tervezte növelni.

Ezek alapján elsődlegességet élvezett a fogyasztási javak termelése. Így az élelmiszereket előállító berendezések gyártása, a könnyűipar, a kiskereskedelmi és a szolgáltatási szektor, valamint az egészségügy. De ide sorolták még az elektronikát, a számítástechnikát, a hírközlést, a polgári repülést és hajóépítést, valamint a környezetvédelmi berendezések gyártását is.

Az ÁKP egyebek között megcélozta a védelmi ipari komplexum kutatásfejlesztés (K+F) részbeni reorientációját is. Úgy tervezték, hogy 1995-ben a K+F összértékének 46 százalékát tette volna ki a polgári K+F, az 1988-as 28,5 százalékkal szemben.

Az ÁKP 1991 szeptemberi változatának néhány célkitűzését az alábbi táblázat szemlélteti.

AZ ÁLLAMI KONVERZIÓS PROGRAM CÉLKITŰZÉSEI
(1995 viszonyítva 1990-hez: 1990=100)

Fogyasztási javak	180
Élelmiszer-ipari berendezések	260
Könnyűipari berendezések	190
Kereskedelmi és vendéglátó-ipari berendezések	190
Egészségügyi berendezések	240
Számítógépes berendezések	210
Hírközlési berendezések	200
Polgári repülési berendezések	200
Polgári hajóépítés	150

A polgári kutatások területén a nagy elmaradás miatt első helyre az információs technológiát helyezték. E területek kiadásaira az 1990-es színvonal 3,7-szeresét tervezték. Ez kb. 36 milliárd rubelt tesz ki. Ma még nem tudni, hogy kik lesznek e gazdasági terhek viselői. Valószínű, hogy az utódállamok, élükön Oroszországgal.

Az ÁKP egyik! sajátos összetevője a katonai K+F. Hiszen e területen a pénzügyi költségvetési előirányzat csökkentése és a kutatási létesítmények reorientációja várható.

Az ÁKP katonai természetű alapfilozófiáját az képezte, hogy egyrészt kiegyenlítsék a katonai költségvetési csökkentéseket, másrészt a konverziót úgy hajtsák végre, hogy abban sok vállalat vegyen részt, illetve ilyen vagy olyan mértékben kerüljenek bevonásra. Ez pedig a gazdasági vonatkozáson túl politikai megfontolásokat sejtet. Sőt az alábbiak is ezt a hipotézist erősítik meg.

A konverziót a védelmi ipari komplexum 420 vállalatánál és más minisztériumok 100 vállalatánál tervezték végrehajtani. A védelmi ipari komplexum 242 vállalatánál 20 százalékkal, vagy kevesebbel tervezték csökkenteni a katonai termelést. Mindössze hat átállítást tervezték teljes mértékben a polgári termelésre.

A védelmi ipari komplexumon kívüli vállalatok közül csupán 34-et terveztek átállítani polgári termelésre.

A volt szovjet védelmi (hadi-)ipari komplexumon belül jelentőségénél fogva privilegiált helyet foglalt el a legfelső pártvezetés által felügyelt, a Kurcsatov és Szaharov tudósok kutatásainak eredményeire épülő, zárt városokban és övezetekben telepített nukleáris ipar.

Ezek a zárt kutatóhelyeken, az üzemekben, föld feletti és föld alatti kísérleti bázisokon, lötereken végezték a kutatást, a fejlesztést, a kísérleteket, a hatáspróbákat, az összeszerelést és a rendszerbe állítást előkészítő munkálatokat. Ezeknek az objektumoknak a zöme Oroszország, Ukrajna, Kazahsztán és Fehér-Oroszország területén található.

A nukleáris ipar a védelmi ipari komplexum kiemelt és élenjáró kutató-kísérleti-fejlesztő alrendszerét képezte. A nukleáris technológia néhány területén világelsőséget vívtak ki, amely területeken megelőzték az amerikaiakat is.

A korszerű atoműtőerő megteremtése után a csernobili atombaleset, az atommeghajtású tengeralattjárón bekövetkezett működési rendellenességek miatti kényszerű elszüllesztés és más tények a világot rádöbbenítették a létező nukleáris veszélyek lehetséges következményeire, borzalmaira. Így a felhalmozott nukleáris arzenál felhasználhatatlanságára is. Ezután katonai területen az atomeszközök csökkentése, megsemmisítése, a meglévők megbízható tárolása és őrzése, polgári területen pedig az atomerőművek biztonságos üzemeltetése és az „atomhulladékok” tárolása került előtérbe.

A nukleáris ipar múltbeli kapacitását az a mutató is érzékelteti, amely az utódállamok területén lévő, ún. *hadászati szint alatti* atomlőszerek számát ismerteti:

- a szárazföldi haderőnemenél — 4800 darab harcászati és hadműveleti robbanófej és tüzéségi atomlőszer;
- a légierőnél — 4000 darab bomba és robbanófej;
- a légvédelemnél a hadműveleti és hadászati légvédelmi komplexumoknál — 2500 darab robbanófej;
- a haditengerészetnél — 3400 darab robbanófej a manőverező rakétákon.

Természetesen a reális termelési kapacitásbecsléssel megállapított fenti adatokhoz hozzá kell adni a hadászati rendeltetésű rakétacsapatoknál és a központi bázisokon tárolt atomlőszereket is. Az utódállamokban mintegy 150 tonna nukleáris fegyver gyártására kész plutóniumot és kb. 800 tonna dúsított urániumot halmoztak fel.

A nukleáris ipar kiemelt jelentőségének csökkenésével és a megrendelések egy részének visszaesésével válságba került.

Megkezdődött a kutatók exodus. Elvesztették a kiemelt fizetésű és jól dotált állásaikat. Az exodus veszélye abban is rejlik, hogy a kutatók magukkal viszik az atomtitkaikat, sőt eladják azokat az új atomhatalom-jelölteknek. Ennek következtében az atomhatalmak száma növekedhet, így az atomsorompó-egyezményt megszeghetik.

A feleslegessé vált atomtudósokat az egzisztenciális jólét biztosításával alkalmazni kellene és lehetne az atomarzenál megsemmisítésében, a működő békés célú atomerőművek biztonságának megteremtésében, valamint a nukleáris és más energiák békés célú felhasználásában.

Az ÁKP-vel kapcsolatban azonban számos kritikai észrevétel merült fel. A *katonai és védelmi ipari lobby* a mozgósítási képesség megőrzésére tett erőfeszítéseket. A volt szovjet katonai vezetés (az 1991. évi augusztusi puccs után leváltásra került) hivatalból nem értett egyet a teljes, ún. irreverzibilis, vagyis visszafordíthatatlan konverzióval egyetlenegy területen sem.

Ez a felemás elképzelés felemás eredményeket hozhat. Ez ugyanis nem más, mint részleges konverzió. A tervezett konverzió kb. félmillió embert tehet feleslegessé. Jelenleg az új munkahelyek teremtése meghaladja az utódállamok képességeit. Ezért a jövedelemkiesés kompenzálására jelentős összeget fognak fordítani. És költségátfordítás nélkül az ún. „humán konverzió” sem megy máról holnapra.

A védelmi ipari komplexum keretében a konverzió végrehajtására 1991–1995 között 49 milliárd rubel felhasználását tervezték. Az üzemek átszerszámozása, a termelőkapacitás átállítása igen költséges dolog. A jövőben felmerülhet a privatizáció kérdése, sőt a nemzetközi tőke bevonása is a konverzióba.

Az ÁKP ellenében a tudományos akadémia néhány akadémikusa (mint például A. Izjumov, V. Ardujevskij, J.A. Jarescsenko) a konverzió alternatív stratégiáját dolgozta ki.

Ők úgy vélték, hogy a hivatalos stratégia nem felel meg a piacgazdaságra való áttérés követelményeinek, a gazdaság állapotának és lehetőségeinek.

Javasolták: először kíséreljék meg annak felmérését, hogy a jövő gazdaságában mekkora lehet a védelmi ipari termelés aránya, és az milyen szerepet játszon. Szerintük a gazdaság újraélesztéséhez a tervezettnél sokkal erőteljesebb demilitarizációra lesz szükség. Ezért a védelmi ipari komplexumot a szükséges, de a lehető legalacsonyabb szintre kell csökkenteni.

Véleményem szerint a Szovjetunió szétesése, az utódállamok új geopolitikai és biztonsági környezete feleslegessé teszi majd a védelmi iparhoz tartozó, de tulajdonképpen nem létfontosságú haditermékeket előállító vállalatokat. Ezekből talán önálló részvénytársaságokat lehet majd létrehozni — a nemzetközi tőke bevonásával. Ezáltal megindulhat a gazdaság szerkezetátalakítása és ez elősegítheti az iparnak a védelmi iparral történő és jövőbeni természetes úton megvalósuló integrációját.

Közismert tény, hogy a védelmi ipari komplexum vállalatainak többsége az Urálban, a leningrádi körzetben, a tulai körzetben, Szverdlovszk környékén, Frunzéban, a Távol-Keleten és másutt található. Ezekben az egymástól távol eső térségekben a konverzió megkezdése, illetve folytatása felerősítheti a szociális konfliktusokat is. Fokozhatja a konzervatív és a progresszív erők közti feszültségek kiéleződését, felszínre kerülését. Az utódállamok közül, a konverzió érdekében 1992 januárjában — elsőként — Oroszországban alakították meg az Orosz Iparosok és Vállalkozók Szövetségét. A szövetségben a konverzióval az állandó bizottság, a végrehajtással pedig az igazgatóság fog foglalkozni. A szövetség elnökévé Arkagyij Volszkijt nevezték ki.

A továbblépést, a konverziót illetően is sok a kérdőjel. Az azonban biztos, hogy az 1991-es és az 1992-es Bush—Gorbacsov-megállapodás, a NATO új hadászati koncepciója, az USA nagyarányú leszerelési tervei, Nagy-Britannia és Németország csapatcsökkentése, mind-mind a konverziót helyezi a világ globális problémáinak első sorába.

Ebből a folyamatból az utódállamok, ha Európába akarnak jutni, ha népüknek jól akarnak, akkor nem maradhatnak ki. Ezért a már megkezdett konverziós lépések nem tekinthetők sem ma, sem holnap értéktelennek. A jelen kevésbé értékeli, a jövő azonban meg fogja becsülni az elért soványka eredményeket is.

*

Befejezésül, a peresztrojka érában elkezdett negyedik konverzióval kapcsolatosan néhány sajátosan egyedi és néhány általános érvényű következtetés vonható le.

ELŐSZÖR. A volt Szovjetunió 1991. decemberi szétesése következtében a *védelmi ipari komplexum vállalatainak nagy többsége Oroszország területén található*. Jelen-tős számú hasonló üzemmel rendelkezik Ukrajna is. Nem elenyésző számúak a többi utódállamban találhatóak sem. Ennek az ún. katonai háttérpotenciálnak a termelői kapacitását megállapítani ma meglehetősen nehéz.

MÁSODSZOR. A védelmi iparban negyedik alkalommal elkezdett konverzió a világtörténelmi változások révén, a kezdeti elindulási nehézségek után, a „tulajdonosváltások” révén az utódállamok új gazdasági struktúrájába kerül. Ez a helyzet a megkezdett átalakításra lassítólag, vagy később akár gyorsítólag is hathat. Egyúttal kedvező hatást gyakorolhat a fogyasztói javak termelésére és a feleslegessé váló munkaerő „lekötésére”.

HARMADSZOR. Az utódállamok, ha saját nemzeti haderővel fognak rendelkezni, akkor annak felszereléséhez feltehetőleg elsősorban a területükön lévő „saját” védelmi és polgári üzemek haditermékeit használják majd fel. Az is valószínű, hogy a nemzetközi fegyverkereskedelemben elfoglalt előkelő pozíciójukat megtartani igyekeznek.

Az utódállamok védelmi ipari vállalatai között vélhetőleg két- és többoldalú megállapodások születnek a fennmaradás, vagy a kapacitásbővítés érdekében.

NEGYEDSZER. A peresztrojka alatt megkezdett konverzió más, eltérő jegyekkel rendelkezik, mint például a brit, a svéd vagy az olasz konverzió. Ez megmutatkozik a célkitűzésben, a konverziós filozófiában és politikában, valamint a végrehajtás gyakorlatában.

ÖTÖDSZÖR. Ha az utódállamok a konverziót végre akarják hajtani, akkor számukra ezen a területen is létfontosságú lesz a Nyugat segítsége: szakértelem és gazdasági segélyek formájában. Ehhez még hozzá kell adni az óriás fegyverhegyek megsemmisítésének problémakörét is. Nemcsak a leszerelés, hanem annak ellenőrzése is nemzetközi feladatot képez. Ebben a folyamatban az ENSZ-en kívül az USA-ra is felelősség hárul. Az USA jövőbeni biztonsága nem a nukleáris paritáson nyugszik, hanem a volt szovjet atomarzenál esetleges szervezeti szétesésének ellenőrizhetetlenségéből adódó veszélyek keletkezésének megakadályozásán.

HATODSZOR. A cikkben taglalt átalakítás kérdésének ilyen vagy olyan megoldása Oroszország, Ukrajna és a többi utódállam kompetenciája, és teljes körű felelőssége. A védelmi ipar nagysága és koncentrációja jelentős kihívás az utódállamok politikai és gazdasági vezetése számára.

Számukra a kihívás megnyugtató megoldása létkérdés. Vizsga lesz önmaguk és a világ előtt. Évtizedünkben a távoli és közeli területen lévő fegyvergyárakat már nem lehet többé elrejtetni. A fegyverhegyek pedig nem a békét, hanem a hamis politikai álmokat szolgálják.

VÉGEZETÜL. Az utódállamok csak akkor kapnak bebocsátást a demokratikus nemzetek nagy közösségébe, ha érvényesítik a demokráciát a gyakorlatban is, továbbá ha biztosítják az emberi jogokat és megoltalmaznak a kisebbségeket. Együttal a békés átalakulás tiszteletben tartásával teljesítik a nemzetközi kötelezettségeiket. Ebben a konstellációban a békére való törekvést a leszereléssel, a csapatcsökkentéssel, a fegyverzetmegsemmisítéssel és a konverzióval lehet hitelessé tenni.

Felhasznált irodalom

1. Dr. Horváth Pál: A Szovjetunió hadiipara, Új Honvédségi Szemle 1991/2.sz.
2. Georgij Arbatov: És ravaszság nélkül? Ogonyok 1991. április 17.
3. Szergej Rogov: A katonai költségvetés rejtélyei, Novoje Vremja 1991/11. sz.
4. The Soviet Economy Under Gorbachev, Editor Reiner Weichhard; Colloquim, 20—22 March 1991., Brussels
5. Dr. Csabai György: Biztonság — Stabilitás — Változás (Visszatekintés és előrejelzés), Új Honvédségi Szemle 1991/6. sz.
6. Varga György főhadnagy: Rekonvertálás: a hadiipar polgári termelésre való átalítása, Honvédelem 1990/3. sz.
7. The Military Balance, 1989—1990 és 1990—1991, évkönyvek
8. Stern Magazin, 1992. március 19. (13. szám)

Bagóné Jehoda Rozália — Szternák György Mihály

Hazánk gazdasági biztonságáról

A szerzők az európai változásokból kiindulva részletesen szólnak a gazdasági biztonság helyéről a biztonsági rendszerben, majd hazánk helyzetét elemezve a gazdaságunkat befolyásoló veszélyforrásokról és a gazdasági biztonság megteremtésének lehetőségeiről.

Nagy jelentőségű, az egész világ jövőbeni fejlődését meghatározó változások korát éljük, amelyek közül talán a legfontosabb, hogy megszűnt a világ ideológiai kettéosztottsága.

A 80-as évek végére bebizonyosodott, hogy ez a kétpólusú világ eszmeileg, politikailag, katonailag és gazdaságilag sem állja meg a helyét. Az elmúlt két esztendő eseményei és változásai új fejezetet nyitottak a világ, Európa, és kiemelten a közép- és kelet-európai országok történelmében. Az új biztonságpolitikai felfogás elveti az ideológiai alapon manipulált, hidegháborús, nagyrészt csak a katonai erőre alapozott biztonsági elméletet. Ugyanakkor létszükségletként tűzi ki célul a gazdasági növekedés feltételeinek megteremtését, a tudományos-technikai megújulást, a szociális biztonságot és az emberi jogok egyetemességét.

Az elmúlt évtizedekben világossá vált az is, hogy az úgynevezett szocialista országok nem áru- és pénzviszonyokon alapuló gazdasági fejlődése képtelen felszámolni a világ iparilag fejlett országaihoz, régióikhoz viszonyított műszaki-technológiai, gazdasági-társadalmi relatív elmaradottságát. Eközben a magántulajdon és a piacgazdaság alapjain álló térségekben a centrum olyan — elsősorban műszaki-technológiai — impulzusok kibocsátására volt képes, amelyek ezt a hosszú ideig egy központú tőkés világ gazdaságot fokozatosan több-, hasonló fejlettségi szintet megtestesítő és egymással versengő pólusú világ gazdasággá alakították át. Ma már az USA-hoz hasonló gazdasági potenciállal rendelkezik, s kiterjedt perifériarendszerrel manőverez az Európai Közösség, illetve Japán is. Ugyanakkor egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a nemzetközi munkamegosztás nem nemzeti alapon szerveződő válfaja, a vállalatoknak a termelési és elosztási folyamatok globalizálása irányába ható multinacionalizálódása.¹

Napjainkban a közép- és kelet-európai országokban lezajló változások világ gazdasági jelentősége éppen abban áll, hogy miután megszünteti a világ ideológiai kettéosztottságát, megteremti a lehetőségét annak, hogy a régió országai — visszakérülve a magántulajdon, a piacgazdaság és a verseny által szabályozott „nyitott” rendszerbe — közvetlen alanyai lehessenek a fentebb vázolt kapcsolatrendszernek, a világ gazdasági fejlődését egyre inkább jellemző és meghatározó globalizációs folyamatoknak.

Rövid írásunk célja, hogy hozzájáruljon hazánk biztonsági stratégiaájának elméleti megalapozásához, bizonyítván, hogy a gazdaság biztonsága alakulásának jövőnk szempontjából kiemelkedő jelentősége van.

Az új biztonságpolitikai felfogás alapján *a biztonságot egyetemlegesnek, komplexnek, ugyanakkor rendszerjellegűnek kell tekinteni*. Hazánk biztonságának leghatékonyabb belső és külső garanciarendszerét az állam bel- és külpolitikája, gazdasága, alkotmányos rendje és védelmi ereje együttesen alkotja. A rendszerjelleg kifejezi az összetevők (a politikai, a katonai, a gazdasági, a környezeti, a humanitárius biztonság) közötti viszonyt. *A katonai erő — mint e rendszer eleme — nem képezheti az államok biztonságának elsődleges garanciáját*. A biztonság egymással dinamikus viszonyban álló összetevői közül a katonai erőnek fokozatosan háttérbe kell szorulnia. Az európai politikai és katonapolitikai helyzetet elemezve nyilvánvaló, hogy a katonai erő ma már nem képes a biztonság szavatolására. Hangsúlyozzuk továbbá, hogy a biztonság fogalmát és elemeinek összefüggéseit nem lehet leegyszerűsítve, egymástól függetlenül kezelni.

Az európai térség és közvetlen környezetünk biztonsággal összefüggő kérdéseinek folyamatos elemzése mellett *a biztonságpolitika önálló alakításának nemzeti igénye csak az ország gazdasági biztonságának megteremtése vagy annak bizonyos mérvű elérése után lehetséges*.

Az ország biztonságát fenyegető legsúlyosabb és legközvetlenebb veszély napjainkban a nemzetgazdaság összehangolatlansága.² Ennek esetleges bekövetkezése alááshatja a politikai rendszert, kiszolgáltatottá teheti az országot a kedvezőtlen külső hatásokkal szemben.

Véleményünk szerint a gazdasági biztonság szempontjából az alábbi konkrét veszélyforrásokkal lehet számolni.

1.) *Az összeomlott KGST-kapcsolatrendszer piaci alapokra helyezése vontatottan halad*. Csökkentek, bizonytalanná váltak a nyersanyag- és az energiaszállítások, az iparcikkeink, mezőgazdasági termékeink iránti kereslet mögött alig van fizetőképesség, illetve ha lenne is, az átalakulóban lévő döntéshozó, engedélyező hierarchia áttekinthetetlenségéből adódóan ez csak igen sok kockázati tényező mellett realizálható.

Ezzel kapcsolatban Csaba László, a KOPINT-DATORG Kutatóintézet főosztályvezetője a következőket nyilatkozta:³ „Nem valószínű, hogy a volt Szovjetunió utódállamainak együttes részesedése kivitelünkéből az 1991. évi 12 százalékos szinten marad. Már a Szovjetunió is fizetéképtelen volt és a nyugaton számított aránykészletének is csak jó ha a fele vagy harmada áll a rendelkezésére. A korábban benyújtott exportigényeket is felül kell vizsgálni, hiszen eddig sem az volt a gond, hogy nem vásároltak tőlünk, hanem hogy nem tudtak mivel fizetni.” Ez pedig — Csaba László szerint — a közeljövőben sem lesz másképp. A másik, ami aggodalomra adhat okot, hogy exportunkból a Szovjetunió elmúlt évi 12 százalékos részesedése a hazai költségvetés komoly támogatásával valósulhatott meg. Ez pedig a jövőben már nem tartható.

2.) *A következő veszélyforrás, hogy a magyar ipar és mezőgazdaság termékszerkezete még nem igazán alkalmas a fejlett államok közötti, új típusú munkamegosztásba történő bekapcsolódásra, a termelés alacsony hatékonyságú és nem tud megfelelő ütemben igazodni a világ gazdaságban végbemenő változásokhoz. A külgazdasági orientáció-*

váltás hatásai ugyanabban az időszakban érik az országot, amikor az egész gazdasági rendszert új, piaci alapokra kell helyeznünk.

Ezekre a problémákra hívja fel a figyelmet a KOPINT-DATORG Kutatóintézet elmúlt év végén közreadott gazdasági elemzése is. Közép- és Kelet-Európa jelenleg a világgazdaság legváltásosabb régiója, ahol ma még egyetlen ország gazdasága sem érte el teljesítménye mélypontját. Hiába jobb az elmúlt évben a makrogazdaság pénzügyi mutatói hazánkban, a reálfolyamatok nem adnak okot a túlzott bizakodásra. Kedvezőbbek ugyan a külkereskedelmi eredmények, de a termelés csökken, a munkanélküliség túl gyorsan nő, s a vállalatok likviditási gondjai a mikroszféra súlyosbodó zavarait jelzik. A magyar gazdaság kedvező irányú — főként pénzügyi — folyamatai rendkívül törekenyek. Nem kellően erőteljesek és meggyőzőek azok a reálgazdasági folyamatok, amelyek már rövid távon is fordulatot eredményezhetnek. A szakemberek szerint az exportnövekedés fenntartásához szakítani kellene a reálfelértékelő árfolyampolitikával. Úgy vélik, ez rövidebb ideig előfordulhat ugyan, de nem válhat tartós pénzügy-politikai stratégiává. A világgazdaság kilátásai szempontjából van remény, hogy a fejlett tőkésországokban elkezdődik a fellendülés. A kelet-közép-európai régióban mindebből azonban kevés lesz érzékelhető. Mindenütt gyorsuló romlás várható. A volt Szovjetunióban pedig a gazdasági folyamatok kiszámíthatatlannak, ott már nem sokk-, hanem egyenesen „robbanásterápia” várható.

Gidai Erzsébet, a Társadalomkutató Intézet igazgatója a gazdasági biztonság vonatkozásában a következőket állítja: az új politikai elit Magyarországon és más közép- és kelet-európai országban nem képes átfogó gazdaság- és társadalomátalakítási, modernizálási programot kidolgozni. Ehelyett az összetett és mélyülő válság tüneteit felületileg kezelő, a túlélésre szolgáló taktikai lépések sorozatát lehet megfigyelni, amelyek között nincs összhang. „A jelenlegi magyar gazdaságpolitikát döntően egy neoliberálisnak mondott monetarista szemlélet uralja, amely nem a magyar gazdaság és társadalom jelenlegi állapotából és szükségleteiből indul ki, hanem a régi doktrínák tagadásából és azok ellentétes végleteiből.”

3.) Egy további veszélyforrás az, hogy *műszaki-tudományos téren stratégiai hátrányban vagyunk a legfejlettebb, de az újonnan iparosodott országokkal szemben is*. A fejlődés felgyorsulása növelte az államok műszaki-tudományos színvonalában meglévő különbségeket és gyors ütemben elavulttá tette a hagyományos gazdasági tevékenységet.

Hasonló problémára mutat rá dolgozatában Donald M. Snow az Egyesült Államok Szárazföldi Haderő Kollégiuma nemzetbiztonsági és stratégiai osztályának vendég professzora.⁴ Véleménye szerint a csúcstechnológia forradalma, amelyet harmadik ipari forradalomként is emlegetnek, drámai módon érinti a világ országait és elkerülhetetlen hatással lesz a biztonsággal, a gazdasági biztonsággal kapcsolatos szemléletmódunkra. A probléma lényege abban van, hogy a csúcstechnológia elősegíti az ismeretek igen gyors fejlődését és terjesztését, az adatkezelést és terjesztést, a kapcsolódó és a származéktechnológiák létrejöttét, amit a számítástechnika és a telekommunikáció ösztönöz. Ez a fejlődés minőségi áttörésekben nyilvánult meg a számítógépi és a kommunikációs eszközök iparának területén, ami eddig soha nem tapasztalt ütemben tette lehetővé az információ terjesztését és alkalmazását. Ez a forradalom elsősorban az Egyesült Államokhoz, a nyugat-európai államokhoz és Japánhoz fűződik, amelyhez számos csendes-óceáni ország kapcsol-

lódott a csúcstechnológiát alkalmazó gyárak létrehozásával, illetve az azt reprezentáló termékek előállításában (alkatrészek, részegységek beszállítása), továbbá a végtermékek összeszerelésében történő közreműködésével.

A volt szocialista országok nem szerepelnek a csúcstechnológiát fejlesztő és gyártó nemzetek listáján. A csúcstechnológiát fejlesztő és gyártó folyamat növekvő mértékben nemzetköziesül. A fejlett országok multinacionális társaságai átszarmaztatják technológiájukat egymás vállalataihoz, példátlan mértékben hozzájárultak a nyugati gazdasági fejlődéshez és a jóléthez. A volt szocialista országok nincsenek ezen technológiai nemzetköziesülés metszéspontjában, pedig a szakemberek szerint egy ország gazdasági sikerének, gazdasági erejének ez a kulcsa.

A szerző szerint a gazdasági erő mindig is fontos valamennyi ország számára, mert katonai biztonságának ez az anyagi alapja, ugyanakkor anyagi alapja és meghatározója az ország biztonságának is. *Napjainkban a csúcstechnológia, a gazdasági siker, a gazdasági erő elválaszthatatlan meghatározó tényező a gazdasági biztonság, egyáltalán a biztonság fogalmától.* Ez a tény szükségessé teszi az ideológiai alapon kettéosztott világ volt szocialista pólusán elhelyezkedő országok stratégiai helyzetének ártértékelését.

Ennek két okát említenénk meg. Először: *a nukleáris és katonai erő már nem első számú eszköze a hatalomnak, mint korábban volt.* A katonai eszközök háttérbe szorulásával egyidejűleg *a gazdasági erő válik egyre fontosabb tényezővé.* Másodszor: ez a változás olyan időszakban megy végbe, amikor megszűnt a Varsói Szerződés, s összeomlott a KGST, amely a maga speciális formájában ugyan, de bizonyos gazdasági biztonságot garantált tagállamai számára.

Ahhoz, hogy az egymásrautaltság „biztonságából” kiesve minél előbb eljuthassunk a világ gazdaságba integrálódás biztonságáig, hosszú és küzdelmes utat kell megtennünk. Kulcsfontosságú, hogy a cél felé igyekezvén milyen „járműre” tudunk felkapaszkodni, vagyis hogy a korszerű technika vívmányait milyen mértékben leszünk képesek megszerezni, alkalmazni, illetve alkalmazkodni az általuk indukált környezetváltozásokhoz. Ebben a vonatkozásban különösen nagy jelentőségű a komputerizáció, a számítógépek alkalmazása.

Ha egy ország hátrányba került a számítógépek és az ezekhez szorosan kapcsolódó információs és telekommunikációs eszközök alkalmazása területén, csak nagy erőfeszítések árán kerülheti el a további hátrányt. Hazánk messze elmaradt a kulcsfontosságú gyártó és alkalmazó technológiák területén, mint amilyenek a számítógépek és az ezekkel működtetett gépi eszközök, továbbá a kettős felhasználású (katonai és polgári) rugalmas gyártórendszerek. Az ország problémája mégis inkább strukturális természetű a gazdaságban, és ezt elég nehéz lesz orvosolni. A probléma ennél fogva hazánk gyengesége az olyan technológiák területén, amelyekre azért lenne szükség, hogy korszerű rendszereket hozhassunk létre a gazdasági struktúra megváltozása érdekében.

4.) *A következő veszélyforrás a volt szocialista országok katonai és gazdasági rendszerének maradványaiból fakad.* Erről a problémáról szól Ulrich Jacoby német gazdasági szakember a volt szocialista országok helyzetét elemző cikkében.⁵ A közép- és kelet-európai országoknak a termelési, illetve a gyártmánystruktúra, valamint az emberi tényező terén mutatkozó súlyos öröksége miatt a rugalmas termelés és a

gazdasági biztonság elérése nehéz lesz, nem is beszélve arról, hogy az ehhez szükséges technológiák is hiányoznak.

Reméljük, ezzel a rövid áttekintéssel sikerült érzékeltetnünk, hogy különösen kritikus helyzetekben prioritások megállapítására van szükség, s figyelembe véve adottságainkat és lehetőségeinket, megállapíthatjuk, hogy *hazánk számára is csak a gazdasági biztonság megteremtése után nyílik lehetőség az európai kooperatív biztonsági rendszernek és az ország reális fenyegetettségének megfelelő fegyveres erő kialakítására.*

A továbbiakban vizsgáljuk meg a gazdasági biztonság megteremtésének lehetőségeit! Ezzel kapcsolatban számos pozitív és negatív hangvételű elemzés látott napvilágot, amelyek egy dologban azonban azonos véleményen vannak: valójában csakugyan nincs mód arra, hogy hazánk egymaga oldja meg a jelenlegi gazdasági és adósság-problémáit. Számos gazdasági szakember azt jósolja, hogy a közép- és kelet-európai kis országok jó ideig megmaradnak a világ gazdaság periferiáján, és ezek az országok gazdasági szempontból legfeljebb másodrendű államaivá válnak a fellendülőben lévő Európának.

Az Európai Közöséggel 1991. december 16-án aláírt társulási szerződés hazánk számára számos előnyt jelent. Az egyezmény jelentőségét mutatja, hogy a térség a magyar exportnak csaknem a felét veszi fel. Az Európai Közöséghez társulással sikerült Magyarországot hozzákötni Nyugat-Európához. A társulás kulcsfontosságú eleme: Magyarország a másik két visegrádi állammal együtt elérte azt, hogy a szerződésben a közöséghez való csatlakozás lehetősége is benne foglaltatik, nem kerülünk olyan mellékvágányra, amely kizárná a későbbi integrációt. Ellenkezőleg, a szerződés tartalmaz mindent, ami mintegy ígéret arra, hogy később az unió rendes tagjai lehessünk. A társulási szerződés előnye vitathatatlan, de ennek rövid távon sajnos inkább a hátrányait, mint az előnyeit érezzük. Más nyugati szakemberek véleménye szerint Közép- és Kelet-Európának újabb válsaggal, második gazdasági sokkal kell számolnia, mert reformjai nem gazdasági növekedést eredményeznek, hanem a munkanélküliség baljós fokozódásához vezetnek ebben az évben.

Az átalakulási folyamatban nehéz kihívást jelent az is, hogy a romló gazdasági helyzetet sokan — jórészt tévesen — a jelenlegi változásoknak, azaz a tervgazdaságból a vegyes piacgazdasággá való átalakulásnak tulajdonítják. Éppen ezért olyan programra van szükség, amely egyrészt megszünteti a recessziót, beindítja, majd felgyorsítja a gazdasági növekedést, másrészt megőrzi a társadalmi és politikai stabilitást. A szakemberek szerint az elkövetkezendő három esztendőben a hazánk előtt álló kritikus feladat tehát az, hogy gyorsabb ütemben létesüljenek jobban fizető, új munkalehetőségek, mint ahogy az állami szektorban az ott végbemenő átalakulások, átszervezések folytán munkahelyek szűnnek meg. Amennyiben az átalakulási folyamat során a létszámcsökkenés és a munkanélküliség nagyobb mértékű lesz, mint az új munkahelyek kialakulása, ezt a problémát a szociális programoknak kell megoldaniuk.

Csak szociális megfontolásból, a munkanélküliség növekedésétől való félelemtől vezérelve azonban nem szabad halogatni a veszteségtermelő monstroomok bezárását, átalakítását! A munkanélküliséget aktív módon is lehet csökkenteni. Az aligha vegetáló termelőegységek közvetlen vagy közvetett támogatása helyett (ez utóbbi alatt az államkasszával, a társadalombiztosítással, illetve egymással és partnereikkel szembeni fizetési kötelezettségeik halogatásának elnézését értjük), a legutóbbi időben bizonyos

lobbik által egyre erőteljesebben követelt iparvédelem, vagyis protekcionista, importhelyettesítő gazdaságpolitikai intézkedések fenntartása, illetve bevezetése helyett — olyan korban, amikor külgazdasági partnereinktől elvárjuk piacaik megnyitását — inkább azon kellene gondolkodnia és munkálkodnia gazdasági vezetésünknek, hogy az ily módon elherdálódó pénzt infrastruktúra-fejlesztő, közmunkaalkalmat teremtő projektek szervezésére fordítsa. Azon túlmenően, hogy egyáltalán csökkenthető lenne a munkanélküliség, ilyen célra könnyebben kaphatnánk külföldi segítséget is.

A nemzetközi gazdasági és pénzügyi szervezetekben egyre erősödik az az irányzat, miszerint a volt szocialista országokat is a fejlődő országokhoz hasonlóan kezelik. A harmadik világ országainak nyújtott támogatások sorában viszont mind nagyobb szerepet kap a projektfinanszírozás, amely a potenciális magánbefektetők, vállalkozók bizalmát is növelő kedvező feltételek mellet folyósítandó hiteleken kívül az esetek többségében az előkészítéshez, a tervezéshez és a megvalósításhoz nyújtott szakértői segítséget is magába foglalja.

Ez a konstrukció azt is elősegíti, hogy végre kikerüljünk abból az ördögi körből, hogy külföldi hitelt elsősorban azért kényszerülünk felvenni, hogy eleget tudjunk tenni adósságszolgálati kötelezettségeinknek.

Véleményünk szerint a társadalmi feszültségek növekedésének féken tartása ily módon összeegyeztethető lenne a struktúraváltás s ezáltal a gazdasági fejlődés felgyorsításával. A gazdasági szerkezet átalakítása során kulcsfontosságú motívum, hogy *termelőmunkát végző új egységekre is nagy szükség van*. Jelenleg sajnos a magyar nemzetgazdaság egyre inkább csak eloszt és újraeloszt. Az új vállalatok zöme is a szolgáltatások szférájában tevékenykedik, a külföldi tőke is főleg ide áramlik. Való igaz, hogy hosszú távon a fejlett ipari országok, illetve a hozzájuk felzárkózó fejlődő országok zömére is a terciér szektor súlyának növekedése a jellemző, s hazánkban ez a terület alaposan el van maradva. A szolgáltatások jelentőségének növekedése azonban csak akkor tekinthető pozitív folyamatnak, ha nő az a torta — a nemzeti jövedelem —, amiből egyre nagyobb szelet juthat ennek a szférának.

Ugyancsak a terciér szektorral kapcsolatos az a probléma, hogy az imént vázolt boom csupán a fogyasztási szolgáltatásokra — a kereskedelemre, a vendéglátásra és a turizmusra — terjed ki, felpörgetve ezek (nyugaton is kétségtelenül létező, de közel sem a képzeletünkben élő méretű szerepet játszó) vadhajtasait. (Úgy véljük, elég, ha csak a csempészet és feketekereskedelem, a szerencsejáték és a szexbiznisz elburjánzására utalunk.) Másrészt az állampolgároknak nyújtandó, már az előző rendszerben is csapnivalóan rossz egészségügyi, kulturális, oktatási, tehát nem anyagi szolgáltatások színvonala tovább romlik.

Biztonságpolitikai szempontból is igen fontos, hogy végre megszűnjék az emberi tényező elhanyagolása. A gazdasági biztonságra például először csak közvetve lenne hatással, ha az idegen nyelvek elsajátítása olyan szintre emelkedne, mint néhány nyugat-európai ország esetében. Nyilvánvaló, hogy például Hollandiában, Finnországban vagy Svédországban, de még a harmadik világ országaiban is nagy szerepe van az angol, a német és a francia nyelv tudásának abban, hogy ezek az országok hatékonyan vesznek részt a nemzetközi munkamegosztásban. A jövőben mindenképpen támogatni kellene a konvertálható tudás megszerzésére irányuló képzést, továbbá a nyelvoktatási programokat, valamint azokat a tanfolyamokat, amelyek a szá-

mítógépekkel kapcsolatos műveltség terjesztését segítik elő, így a jövőben megnövekedne a korszerű technológia befogadásának esélye a lakosság körében.

Sajnos a realitás az, hogy a jelenlegi magyar gazdaság ki sem látszik a gondokból. A külföldi adósságoknak és kamatterheinek fizetése hazánk konvertibilis devizabevételének közel 40 százalékát emészti fel, melynek folytán nagyon kevés marad a jövőt érintő beruházásokra.

Akik ma nyugaton Magyarországról gondolkodnak, pontosan tudják, hogy hazánk előtt — az ő érdekeik szempontjából — a következő alternatíva áll. Vagy belső viszonyainkat kíséreljük meg maximális mértékben a nyugati világ vállalkozói elvárásaihoz igazítani, s ez végül is annyi tőkét vonz, hogy segítségével beindul a fellendülés (erre nekünk még mindig van esélyünk, bár — akár tetszik, akár nem — ma már kevesebb mint két évvel ezelőtt), vagy bekövetkezik az országra leselkedő legnagyobb veszély, a tartós leírás, vagyis besorolnak minket abba a kategóriába, amelyet kimondatlanul is perifériának tart a világ. Sajnos tulajdonképpen már benne is vagyunk ebben a csoportban, de egyelőre még — jórészt szimpátiából — bíznak bennünk. Amennyiben azonban ez az állapot akár csak még egy-két évig eltart, a tendencia akár visszafordíthatatlanná, de legalábbis még nehezebben visszafordíthatóvá válhat.

Jegyzetek

- 1) E témáról igen érdekes elemzést olvashatunk Havasi Béláné „Ázsia, Afrika és Latin-Amerika helye a világ centrumperiféria-rendszerében, ennek hatása az egyes régiók, országok műszaki-tudományos fejlődésére, illetve a magyar ipar e térségekkel kialakítandó kölcsönös technológia-transzferen alapuló kapcsolataira” című tanulmányában (KOPINT-DATORG, Budapest, 1991. november, kézirat).
- 2) A Magyar-Amerikai Vállalkozási Alap elnöke, Alexander Thomlison kíméletlen kritikával beszélt a magyar gazdasági állapotokról. Szerinte „a privatizálás nagyon lassú, s leragadt a bürokratikus folyamatok ingoványában”. Kijelentette, hogy a minisztériumok tehetetlenek, s a kormányhivatalok képtelenek felelősséget vállalni. A neves gazdasági szakértő szerint nem kizárt a gazdasági összeomlás sem, hiszen a magyar kormányzat a vállalkozói kapitalizmus helyett az államkapitalista szerepet erősíti. A magyar gazdaság teljesítményét kifejező bruttó hazai termék (GDP) értéke az elmúlt évben — folyó áron számolva — 2400—2500 milliárd forint volt, ami — összehasonlításként — mintegy 7—8 százalékkal elmarad az elmúlt évitől, s nagyságrendileg az 1980-as értéknek felel meg. A gazdasági visszaesés első helyen az ipari termelésben jelentkezett, e szektorban a csökkenés elérte a 19 százalékot. A legnagyobb mértékű — 34,9 százalékos — visszaesést a gépiparban regisztrálták, az áruszállítás teljesítménye 34, az építőiparé 17, a mezőgazdaságé pedig 3—4 százalékkal volt kisebb, mint tavaly (forrás: A KSH jelentése az elmúlt évről, Csökkent a gazdaság teljesítménye, 1992. február 21-i sajtóközlemény).
- 3) Csaba László: Félek, túlteng az optimizmus; Magyar Nemzet, 1991. december 30.
- 4) Csúcstechnológia és a nemzetbiztonság; Armed Forces and Society, Winter, 1991.
- 5) Ulrich Jacoby: Economic challenges for central and eastern-Europe; NATO's sixteen nations, september 1991.

MEGJEGYZÉS: Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága szerint Közép-és Kelet-Európában a nettó anyagi termék (tehát a szolgáltatások figyelembevétele nélkül az anyagi termelés hozzáadott nettó értéke) 1991-ben 15 százalékkal csökkent, miután 1990-ben 10 százalékos, 1989-ben pedig 1 százalékos volt a csökkenés, tehát 1988. évi értékének csaknem 3/4-ére esett vissza. A volt kommunista országokban 1991 végén a munkanélküliek számát 7 millióra becsülték, s munkanélküliség ugrásszerűen nőni fog: 1992-re 19,4 millió, 1995-re pedig 25 millió munkanélküli számíthatunk.

A régió lehangoló összképének összetevői: a külkereskedelem összeomlása; a folyó fizetési mérlegek súlyosbodó deficitje és az infláció (forrás: A gazdasági helyzet közelmúltbeli alakulása Európában és Észak-Amerikában, 1991. november 21-i sajtóközlemény. „Greater Europe 1992, The Year of Living Dangerously”, EuroStrategy, 14. sz. 1992. január 9., London).

Bleszity János

A katasztrófavédelemről

Az úgynevezett veszélyes anyagok emberéleteket követelhetnek, tragédiákhoz vezethetnek, nagyméretű anyagi károkat okozhatnak, károsíthatják a környezetet, katasztrófák kialakulását idézhetik elő. A szerző az országos elgondolások tükrében elemzi a katasztrófavédelemmel és a katasztrófa elhárításával kapcsolatos kérdéseket; a jövőt illetően hangsúlyozza, hogy a katasztrófavédelem országos rendszerének a kialakítása — benne a tűzoltóság helyének, szerepének és feladatának a pontos megfogalmazása — sürgető igény!

A fejlődés kísérőjelenségeként folyamatosan nő az olyan termékek, félkésztermékek, nyersanyagok száma, amelyek — ha előállításukat, tárolásukat és felhasználásukat kellőképpen nem ellenőrzik — fokozott veszélyt jelentenek az élő- és az anyagi világra. Adott körülmények között óriási károk okozói lehetnek emberéletben és anyagi javakban. Ezek az ún. veszélyes anyagok sok ember életét követelő és nagy anyagi veszteségeket okozó, a környezetet jelentősen károsító katasztrófák kialakulásához vezethetnek. Hasonló veszélyt hordoznak magukban a természeti katasztrófák is.

A nemzetközi tapasztalatok igazolják, hogy jól szervezett megelőzés és hatékony mentőegységek hiányában ezek az események beláthatatlan következményekkel járhatnak. Miután ilyen balesetek, katasztrófa-helyzetek kialakulásának feltételei hazánkban is megvannak, a megelőzés és az elhárítás lehetőségeinek vizsgálatával huzamosabb ideje — esetenként párhuzamosan — foglalkoznak a minisztériumok, az országos hatáskörű szervek és a különféle kormánybizottságok.

A katasztrófavédelem és a katasztrófaelhárítás problematikájával országos szinten 1984 óta foglalkozik a tűzoltóság, egységes nemzeti védelmi rendszerről, mint kialakult szisztémáról azonban sajnos ma sem beszélhetünk.

A honvédelmi bizottság 1985. május 14-én hozott határozata szerint az érintett minisztériumok és országos hatáskörű szervek (szám szerint 17) képviselőiből alakult munkabizottság felmérte a hazánkban előforduló veszélyes anyagok, hulladékok mennyiségét, a veszélyes tevékenységek körét, az elhárításba bevonható szerveket és erőket, a katasztrófaelhárítás jogi szabályozottságának helyzetét. A munkabizottság tevékenységét az akkori belügyminiszter megbízásából a tűzoltóság országos parancsnoksága koordinálta.

A vizsgálat eredményeit összegező jelentést és a problémák megoldását szorgalmazó javaslatot a Minisztertanács elé terjesztettük, amelyből már akkor egyértelműen megállapítható volt, hogy a katasztrófaelhárításnak nincs általános és egy-

séges szabályozása, a megelőzés, illetőleg az operatív beavatkozás feladatai, személyi és tárgyi feltételei rendezetlenek. *A jelentés az alábbi főbb javaslatokat tartalmazta.*

1. Ki kell alakítani a megelőzéssel és elhárítással kapcsolatos szervezeti és irányítási rendszert oly módon, hogy ezen feladatok kormányzati irányítását a Minisztertanács elnökhelyettese által vezetett kormánybizottság végezze. A balesetek, káresetek, illetve egyéb veszélyhelyzetek felszámolása során — kivéve azokat az eseteket, amelyeket a jogszabályok más szervezetek tevékenységi körébe utalnak — az operatív tevékenységet végző szervezet a tűzoltóság, ezért a koordinációs és titkársági feladatok ellátásával célszerű a BM Tűzoltóság országos parancsnokságát megbízni, ráépülve a meglévő, de továbbfejlesztendő ügyeleti, hír- és szervezeti rendszerére.
2. Az érdekelt miniszterek és az országos hatáskörű szervek vezetőinek meg kell vizsgálniuk, hogy a katasztrófaelhárítási tevékenység megfelelő színvonalú biztosításához rövid, illetve hosszabb távra szólóan milyen általános és speciális szervezeti, személyi, anyagi feltételek biztosítása szükséges.
3. A katasztrófamegelőzést és -elhárítást az érdekelteknek a feladatkörükben végzett felvilágosító és propagandatevékenység szerves részévé kell tenni.

A honvédelmi bizottság 1987. október 22-i ülésén meghozta az azóta is többször vitatott 3/383/1987. sz. határozatát, mely szerint az érdekelt minisztériumoknak fel kellett mérniük a katasztrófaelhárításhoz szükséges erőket, eszközöket és a beavatkozás feltételeit. A határozat rendelkezett arról is, hogy az állami tűzoltóságot — mint a leginkább mozgósítható szervezetet — fokozatosan alkalmassá kell tenni az eredményes elsődleges beavatkozásra a vegyi és a közlekedési baleseteknél, a meglévő hír- és ügyeleti rendszerének fejlesztésével létre kell hozni a katasztrófaelhárítás országos adatbankját. A döntés szerint a katasztrófaelhárítás a katasztrófa jellegének megfelelő illetékes miniszter feladata. A feladatok végrehajtásának összegzéseként megállapítható volt, hogy több tárca területén történtek lépések egyes részfeladatok rendezése érdekében, de a koordináció és a szükséges anyagi eszközök hiányában ez a munka nem hozta meg a kívánt eredményt. A gyors, hatékony beavatkozás feltételei csak nagyon kis mértékben javultak.

Már a határozat megjelenésekor érzékelhető volt, hogy a felelősökként megjelölt szervek a feladatot végrehajtani nem tudják, hiszen továbbra is hiányzott a katasztrófavédelmet teljeskörűen rendező jogszabályi alap, illetve az annak megfelelően kialakított koordináló, tervező és végrehajtó rendszer.

A téma rendezetlenségére tekintettel a Minisztertanács kabinetje 1989. július 3-i ülésén tárgyalta többek között a katasztrófaveszélyek elhárítási és biztonsági rendszerének javasolt korszerűsítését. A kabinet a következők szerint foglalt állást:

- a nem nukleáris természetű katasztrófák elhárítására, a következmények felszámolására a belügyminiszter vezetésével országos koordináló szervezet szükséges létrehozni, s a további intézkedések kimunkálását ennek feladatává kell tenni;
- a katasztrófamegelőzés és -elhárítás általános feladatait, szervezeti kereteit, működési rendjét, a kapcsolódó hatás- és jogköröket törvényben indokolt rögzíteni és szabályozni oly módon, hogy az a nagyobb baleseti, illetőleg katasztrófaveszéllyel összefüggő valamennyi kérdést egységesen rendezze;

- a katasztrófaelhárítás személyi és tárgyi feltételeit — a jelenlegi szervezetekre alapítva — oly módon kell fejleszteni, hogy annak anyagi eszközei az országos feladatok tekintetében zömében központi forrásokból — azok pótlólagos növelése nélkül — folyamatosan és fokozatosan legyenek biztosítva. A felkészülés gazdasági tervezése a biztonsági szférán belül, a kormány programjával összhangban történjen;
- a Honvédelmi Minisztérium által kezdeményezett felülvizsgálat során ki kell térni a polgári védelem helyzetére, szerepére, szervezeti és irányítási rendjére, különös tekintettel a tűzoltósággal azonos, illetve hasonló tevékenységi körökre.

A katasztrófa megelőzés és -elhárítás egységes rendjének kialakítását egyaránt sürgetik az úgynevezett fehér foltok, az ellátatlan területek, a párhuzamosságok, valamint az esetenként egymásnak ellentmondó hatályos rendelkezések, kormányzati döntések. Ezek alapján a múlt év júniusában a kabinet úgy foglalt állást, hogy a PV és a tűzoltóság által végzett azonos vagy hasonló tevékenységi köröket felül kell vizsgálni, továbbá gondoskodni kell a működési feltételrendszer megteremtéséről. Ez a döntés is az országban végbemenő változásokat tükrözte és figyelembe vette, miszerint a kormányzati munka korszerűsítése során egyre erőteljesebb hangsúlyt kapjon az az elv, hogy a minisztériumokat, országos hatáskörű szerveket mentesíteni kell az ún. „ragadványfeladatokról” (PV, tűzvédelem, munkavédelem, vagyonvédelem). Egyébként a gazdálkodó szervezetek és intézmények is egyre inkább tiltakoznak az ilyen feladatok és főként azok anyagi kihatásai ellen, s ez különösen igaz a külföldi tőkeérdekeltségű vállalatokra. Csak egy döntés lett végrehajtva, a PV átkerült a Belügyminisztérium irányítása alá.

Az egységes katasztrófavédelmi rendszer létrehozása érdekében a döntések most vannak folyamatban, ennek megfelelően a jelenlegi erőfeszítések szinte mind csak elhárításcentrikusak és előkészítő jellegűek.

Hazánkban kezd ugyan teret hódítani a polgári biztonsági szemlélet, a köztudatba azonban még nem sikerült beépülnie. Sajnos sem az alkotmány, sem az önkormányzati törvénykezés, sem pedig a kormányzati szabályozás nem biztosít megfelelő feltételeket és kereteket a rendezéshez. Mindezek alapján nem is csoda, hogy nem tudunk válaszolni az olyan jogos kérdésekre, mint hogy:

- kormányzati szinten milyen katasztrófavédelmi koordináció valósul meg, hogyan és milyen szervezeteken keresztül történik az operatív irányítás;
- milyen formában és kinek a koordinációjában valósul meg a megelőzési feladatrendszer;
- mikor lesz nemzeti katasztrófavédelmi törvény;
- hogyan lehet megfelelni a társadalmi kontroll mind jobban erősödő igényének, a környezeti veszélyeztetettség nyíltságának;
- milyen formában és ki által valósul meg a nemzetközi koordináció, hiszen a veszélyhelyzetek, katasztrófa helyzetek nem ismernek országhatárokat. Jogos igény az is, hogy a közös európai szellemet próbáljuk iránymutatásnak tekinteni.

Sokáig sorolhatnánk a felvetődő kérdéseket. Ami a lényeg: *rendszerrel, pontosabban a rendszer kiépítésének megkezdéséről csak akkor beszélhetünk, ha létezik egységes szemlélet*

és törekvés, ha megvalósul a koordináció és legalább az alapfeltételek tekintetében van hatályos törvényi szabályozás.

Megállapítható az is, hogy egyes katasztrófatípusok elhárítására, bizonyos vonatkozásokban megelőzésére hazánkban jól működő rendszerek funkcionálnak. Sajnos, ezek egymástól függetlenek. Megoldottnak tekinthető az árvíz- és a belvíz-védelem, valamint a járványvédelmi-közegészségügyi feladatrendszer. A nukleáris baleset-elhárítási rendszer is jó irányba fejlődött, de túlzottan elkülönült.

A tűzvédelmi feladatok (tűzmelegelőzés, tűzoltás, tűzvizsgálat, továbbá az ezekhez kapcsolódó funkcionális tevékenységek) ellátására, illetőleg az önkéntes- és a vállalati tűzoltóság, valamint a tűzvédelmi szervezetek tevékenységének szakmai irányítására az állami és önkormányzati tűzoltóság szervezete felkészült, azokhoz a szükséges feltételekkel rendelkezik és azokat az elvárásoknak megfelelően teljesíti. Ugyanakkor — más szervezet hiányában — a tűzoltóság egy sor olyan feladatot is ellát, amire jogszabály nem kötelezi, ahhoz sem felszereltsége, sem kiképzett állománya nincs. Ebbe a körbe tartozik a műszaki mentés, a katasztrófaelhárítás, valamint a baleseteknél és a káreseteknél való közreműködés. Miután a szűkös anyagi lehetőségek az alapfeladatok ellátásához is kevesek, a tűzoltóság a „rárakodott” tevékenységek végzéséhez nem tudja a személyi és technikai feltételeket megteremteni. Ennek ellenére végzi ezt a tevékenységi kört; miután pedig a közvélemény úgy hiszi, hogy fel is készült, elvárja, sőt követeli tőle azt. Ma az évi átlag 25 000—30 000 beavatkozásnak csaknem a felét teszik ki a nem tűzesetekkel kapcsolatosak.

A tűzoltóság számára a legnagyobb feladatot a veszélyes anyagok jelenlétében történő beavatkozások jelentik. Ilyen anyagok előfordulhatnak: a gyártás során a technológiai folyamatokban; a tárolás, a raktározás, a felhasználás, a szállítás és a megsemmisítés során.

A technológiai folyamatokban a veszélyes anyagot felhasználhatják segédanyagként valamely semleges termék előállításakor, de alapanyagként is egy más, szintén veszélyes tulajdonságokkal rendelkező készítmény gyártásához, illetve keletkezhet végtermékként is. Az első esetben a technológiának csak valamely része, a második esetben legtöbbször a teljes technológiai folyamat minősül veszélyesnek. Az utóbbi eljárás veszélyességét növeli a felhasznált és előállított anyagok nagy mennyisége.

A veszélyek elhárítása szempontjából a veszélyes technológiákkal termelő (vegyipari stb.) üzemeknek van elsődleges jelentőségük. A veszélyes anyagok elleni védekezés — ezen belül elsősorban a megelőzés, de az elhárítás — szemszögéből is nagy fontossága van egy folyamatosan működő, megbízható adatszolgáltatási rendszernek, amely választ tud adni olyan kérdésekre, hogy hol milyen és mennyi veszélyes anyagot gyártanak. Ilyen jelenleg nincs. Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium minden évben végez egy felmérést, de nem minden vállalat szolgáltat adatot, illetve a bevallott mennyiségek nem megbízhatóak.

Az ipari vállalatok által 1991-ben bejelentett veszélyes anyagok mennyisége országos szinten, 469-féle anyagra vonatkoztatva mintegy 442 ezer tonna volt. A felsorolt anyagféleségek* közül csaknem teljes mértékben hiányoznak a mezőgazda-

* Olfinek (etilén, propilén, butilén) 8003,3 t; benzin 137 001 t; olaj (kőolaj, fűtőolaj, gázolaj, stb.) 214 949 t; savak (sósav, kénsav, salétromsav, hangyasav, ecetsav, foszforsav) 44 060,3 t; lúgok (ammónium-hidroxid, nátrium-hidroxid, kálium-hidroxid) 12 867,3 t; lőporok, robbanóanyagok 287,7 t; propán-bután gáz 1505 t; propán-bután gáz (cseppfolyós) 23 825 t; foszgén 147 t.

ságban felhasznált készítmények. A gyártás biztonságát ágazati szabványok, rendeletek stb. hivatottak szavatolni. A legnagyobb gond ezek betartásával van, ami szubjektív és objektív okokra vezethető vissza. Szubjektív okok közé az emberi tényezőt, elavult, visszamaradt szemléletet, illetve a termelési kultúrát sorolhatjuk. Objektív okok közé tartozik a régi, elmaradott termékszerkezet, az előregedett gyártási és biztonságtechnika és mindezek következményeként az anyagi feltételek hiánya.

A gyártásból visszamaradt melléktermékek, illetve minőségi okokból már fel nem használható készítmények (továbbiakban veszélyes hulladékok) tárolása, megsemmisítése viszonylag új problémaként jelentkezik. Ennek legalábbis a formája még nincs elterjedve, kapacitása minimális (pl: dorogi veszélyeshulladék-égető, cementgyári csökemencék). Nagyobb gondot okoz a felhalmozódott hulladék kezelése. Ezt erősíti az elmúlt időszak két jelentősebb eseménye is, a szőnyi 5000 m² gumitűz, a Csongrád megyei, 10 000 m² területű műanyag hulladék tüze, amelyek jelentős környezetszennyezést és komoly anyagi veszteséget okoztak.

Potenciális veszélyessége, az események gyakorisága miatt kiemelkedik a szállítás is. A veszélyes anyagokat hazánkban közúton, vasúton, vízen, levegőben és csővezetéseken szállítják.

A módozatok közül a szállított anyagok sokfélesége és mennyisége miatt a közúti és a vasúti szállítás igen figyelemre méltó terület (a vízi szállítás jelenleg még fehér folt).

A szállítást nálunk is elfogadott és teljeskörűen érvényes nemzetközi előírások (ADR, RID, ADN) szabályozzák. Az előírások betartása nagymértékben garantálja a biztonságot, illetve az előre nem látható események bekövetkezésekor elősegíti azok kisebb károsodással járó, gyors felszámolását. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az előírások betartásának és betartatásának összességében hiányoznak a feltételei (jogi, szervezeti, működés-technikai, anyagi). A kiemelkedően fontos határ-, illetve közúti ellenőrzések végrehajtásának elméletileg létezik szervezete, de annak sem minőségi, sem mennyiségi feltételei nincsenek biztosítva. A szállított anyagok fajtáira, mennyiségére szintén nincs megbízható adatbázis.

Az Útinform adatai alapján a jogszabályok szerint az útvonalengedélyhez kötött 167-féle veszélyes anyagból (megyéken belüli szállítás nélkül) országos közúton 1990-ben 3728 tonnát, 1991-ben 6847 tonnát szállítottak.

A vasúton szállított veszélyes anyagok mennyisége igen jelentős, az események száma is igen magas. Veszélyességét bizonyítja a Százhalombatta melletti, 1992. június 13-i ammóniaömlés.

A tűzoltóságra vonatkozó jogszabályok káreseteknél, katasztrófahelyzeteknél csak közreműködési, segítségnyújtási kötelezettségeket állapítanak meg. Tekintettel azonban arra, hogy az állami tűzoltóság az egyetlen olyan szervezet, amelyet ügyeleti rendszere alapján a nap bármely szakában azonnal igénybe lehet venni, kénytelen ezt a veszélyes és felelősségteljes tevékenységet is végezni.

A bevetések hatékonyságának növelésére, az állomány felkészítése és védelme érdekében átalakítottuk képzési és továbbképzési rendszerünket, nagyobb teret biztosítva így a veszélyes anyagokkal kapcsolatos nélkülözhetetlen ismeretek megszerzésének.

Teljes körű légzésvédelmi rekonstrukciót hajtottunk végre. Erősen korlátozott mértékben ugyan, de elláttuk az állományt az elsődleges beavatkozáshoz teljes vé-

delmet biztosító védőöltőzettel. A még jobb ellátottság érdekében ebben az évben is további erőfeszítéseket teszünk.

Megkezdtük a veszélyes anyagok adatbankjának és az országos katasztrófa-információs rendszer tűzoltósági központjának kialakításához szükséges munkálatokat.

A honvédelmi bizottság által meghatározott korábbi feladat (a tűzoltóságot alkalmassá kell tenni az elsődleges beavatkozásra) eredményes végrehajtása érdekében, a veszélyes anyagok szállítási útvonalait figyelembe véve, kijelöltük azt a 15 tűzoltó-parancsnokságot, amelyeket katasztrófajellegű eseményeknél bevetethető, speciális járművekkel, felszerelésekkel kívánunk ellátni. Meghatároztuk az ehhez szükséges beruházási és létszámgigényt is, s elképzeléseinket döntésre felterjesztettük.

Szakmai irányítási rendszerünk átalakítása során mentési-katasztrófaelhárítási szakágakat szervezünk, központi ügyeleti rendszerünket rekonstrukció alá vonjuk. Riasztási-ügyeleti rendszerünkben kidolgoztuk a különböző veszélyhelyzetekre vonatkozó speciális intézkedéseket, jelenleg is egy felmérés van folyamatban az elsődleges beavatkozáshoz igénybe vehető nem tűzoltósági erőkről, eszközökről.

Folyamatosan részt veszünk hazai rendezvényeken (képzés, továbbképzés, konferencia, szimpózium), a szervezéshez próbálunk szakmai segítséget nyújtani.

Az elmúlt két évben — a közreműködő szervek bevonásával — négy sikeres komplex katasztrófaelhárítási gyakorlatot tartottunk.

Folyamatosan szakmai kapcsolatot tartunk az érintett tárcák és ágazatok, országos hatáskörű szervek partner szakembereivel.

Felismerve a katasztrófák tudatos megelőzésében, elhárításában a nemzetközi együttműködés szerepét, a BM Tűzoltóság országos parancsnoksága évek óta nagy súlyt fektet a környező országok gyakorlatának megismerésére. A tavalyi évtől kezdődően rendszeresen meghívjuk az osztrák és a német szakértőket, illetve tanulmányutakat is szerveztünk az NSZK katasztrófavédelmi rendszereinek megtekintésére. A Nemzetközi Tűzoltó Szövetség (CTIF) ülésén a Magyar Nemzeti Bizottság javasolta a veszélyes áruk szállítása, tárolása során előforduló balesetek, katasztrófák elhárításával kapcsolatos témakör napirendre tűzését.

Előkészítettünk egy — katasztrófák vagy súlyos balesetek és szerencsétlenségek esetére vonatkozó — magyar—osztrák kölcsönös segítségnyújtási államközi egyezményt. Az egyezmény az ipari haváriák határon túli hatásainak megelőzésére és a másik ország területén keletkezett katasztrófák esetén megvalósuló segítségnyújtásra terjedne ki. Az egyezmény keretén belül lehetővé válnának a tudományos, műszaki jellegű információcserék, közös kutatások, továbbképzések. A megoldás érdekében tanulmányoztuk több európai ország katasztrófa elleni védelmét.

Napjainkban a katasztrófavédelemhez kapcsolódó fogalmakban és megfogalmazásokban sincs hazánkban teljes körű szabályozottság.

Mi katasztrófa alatt — általában — sok ember életét, egészségét, ellátását, az anyagi javakat vagy a környezetet súlyosan befolyásoló természeti csapást, ipari, közlekedési, szállítási balesetet vagy más hasonló, a természetestől eltérő káros változásokat eredményező esemény bekövetkezését értjük, mely csak különleges helyi, illetve központi intézkedésekkel hárítható el. Ezek az események három fokozatba sorolhatók.

Az első fokozatúak a mikrokatasztrófa nagyságú események, melyeket a tűzoltóság egységei adatbankjaikkal, ügyeleti rendszerükkel és koordináló- szervező munkájukkal

el tudnak hárítani, illetve a káros hatásokat képesek jelentősebb külső erők és eszközök igénybevétele nélkül felszámolni, mivel megyei készenléti szolgálatot ellátó tűzoltási és mentési csoport és ügyeleti rendszer működik, megyei nagyságúnak ítéljük.

Második fokozatúak, meзокatasztrófa nagyságúak, azok a helyzetek, melyeknél jelentősebb külső erőt, eszközt kell felhasználni az esemény következményeinek felszámolásánál, és a tervező- szervező- koordináló feladat régió szintű szervezést igényel.

A harmadik fokozat a makrokatasztrófa a rendkívül ritka, a több régióra kiterjedő vagy országos katasztrófaelhárítást foglalja magába. Ezen kategóriával nem foglalkoztunk, hisz erőinket, eszközeinket ebben az esetben teljes mértékben a felszámolás érdekében működtetjük, ez több tárca gazdasági erejének, eszközeinek igénybevételét feltételezi.

A katasztrófavédelem három alapvető szakaszát különböztethetjük meg.

1. A megelőzés

A megelőzés mindazon intézkedés, szabvány, műszaki leírás, jogszabály, szankció, ellenőrzés, képzés, felvilágosítás és egyéb tevékenység összessége, amely a katasztrófa-veszélyhelyzet kialakulásának megakadályozását, az esemény bekövetkezésének elkerülését és elhárítását, illetve hatásainak csökkentését szolgálja. Minden katasztrófátípusnál optimális megelőzésre kell törekedni még akkor is, ha az esemény nem előzhető meg, de hatása csökkenthető. Törekedni kell a veszélyelemzés és az ésszerű kockázatvállalás figyelembevételével a gazdaságosság és a biztonság megfelelő arányának kialakítására.

A megelőzés megszervezésénél figyelembe veendő tényezők:

- a várható katasztrófa típusa, jellege;
- a bekövetkezés helye, ideje;
- a kiváltó okok;
- a várható katasztrófa hatásai és azok mértéke;
- a várható másodlagos események és azok hatásai.

A minimális biztonsági előírások megállapítását és betartását hatósági feladattá kell tenni. A minimális biztonsági előírásokat meghaladó védelmi- megelőző intézkedéseket megfelelő adó- és biztosítási rendszerrel államilag ösztönözni kell.

A megelőzés (mint az egész katasztrófa elleni védelem) jogi garanciák nélkül működésképtelen, ezért elengedhetetlen feltétele a védelem minden területét átfogó, egységes, hézagmentes jogi szabályozás.

2. Az elhárítás

Alapelv, hogy nem új szervezetek létrehozásával, hanem a már meglévő erők, eszközök, szervezetek koordináltabb és célszerűbb felhasználásával, illetve azok fokozatos személyi és technikai megerősítésével kell a katasztrófaelhárító rendszert működtetni. A feladatorientált szervezetek kialakítása azt jelenti, hogy a különböző szervezeti egységeket nem meghatározott típusú katasztrófa felszámolására kell felkészíteni, hanem a különböző jellegű katasztrófák esetén adódó egyes részfeladatokat koordinált végrehajtásra kell képessé tenni.

Az elhárítási feladatok két fő rendszere az alábbi:

- kiváltó ok megszüntetésére irányuló tevékenységek,
- a következmények felszámolására irányuló tevékenységek.

Ezek általában a következők: jelentés és riasztás; felderítés; műszaki elhárítás, felszámolás, mentés; egészségügyi mentés és elhárítás; szociális ellátás és biztosítás; rendfenntartás, közbiztonsági, területbiztosítási és útbiztosítási feladatok; területi nyilvántartás és tájékoztatás; szakértői információk gyűjtése, prognosztizálás, utóelemzés.

Egy később meghatározandó normarendszer alapján az önkormányzatoknak a lakossági és a másra át nem hárítható környezetvédelemre kell felkészülni, míg a katasztrófaveszélyes üzemeknél a vállalati profil figyelembevételével saját kár- és hibaelhárító egységek létrehozására kell koncentrálni.

3. A helyreállítás

Ez kevésbé a katasztrófaelhárítással, az eredeti állapot visszaállításához szükséges feltételek megteremtésével megbízott szakmai szervezetek, inkább az érdekeltek (önkormányzatok) feladata — a szakmai szervezetek, illetve hatóságok részvételével.

A katasztrófavédelemmel kapcsolatos feladatok, különösen az ipari, a vegyi és a veszélyes anyagok közúti szállításának megoldása érdekében három alapvető kérdés rendezése indokolt.

- A.) Szükség van egy olyan szervezetre, amely szakértői állományával alkalmas a katasztrófamegelőzési feladatok ellátására, szakmai és technikai felkészültsége alapján képes az elsődleges beavatkozásra, hír- és ügyeleti rendszerén keresztül a közreműködők riasztására; adatbankjával önkormányzati szinten a polgármester, regionális szinten a köztársasági megbízott, országos szinten egy ad hoc kormánybizottság vezetője rendelkezésére állni a döntéshozó munka támogatására, az informatikai rendszer kialakítására
- B.) A felkészülési időszakban szükség van a különböző szervezetek, intézmények tevékenységének koordinálására, a párhuzamosságok kiküszöbölésére.
- C.) Szükség van a katasztrófaelhárítási törvényre, mely meghatározza a feladatokat és a megoldás módját, utal a veszélyhelyzetet előidézők felelősségére és kötelezettségére.

A felsoroltak közül az A.) pont végrehajtására a tűzoltóság önállóan, országos, megyei és települési szinten alkalmassá tehető. A végrehajtás 1991 és 1994 között ütemezhető, ha a pénzeszközöket a tűzoltóság rendelkezésére bocsátják.

Külön regionális katasztrófavédelmi szervezetek létrehozása szükségtelen. Ez a feladat 1991-es árszinten 309 mFt építési, 2179 mFt jármű- és híradástechnikai beruházást igényelne, valamint a személyi állomány növelését (200 fő).

A B.) pont megoldása érdekében célszerű — hasonlóan a nukleáris baleset-elhárítási kormánybizottságéhoz — 2–3 fős katasztrófaelhárítási kormánybizottsági titkárságot létrehozni, esetleg a két kormánybizottságot összevonni. A titkárság elképzelhető vagy a Belügyminisztérium szervezetében, vagy — mint azt a honvédelmi bizottsággal közös belügyi, 1987-ben elkészített előterjesztés is tartalmazta — a megfelelő informatikai háttérrel rendelkező országos szakmai irányító szervnél.

Mivel a Magyar Köztársaság alkotmánya biztosítja az állampolgárok jogát az élet- és a vagyonbiztonságot veszélyeztető események elleni védelemhez, ezek következményeinek elhárításához, valamint tartalmazza az épített és természetes környezet védelmének kötelezettségét, szükséges a mielőbbi törvényi szabályozás.

A katasztrófa elleni védelem szabályozására két lehetőség kínálkozik. Az egyik:

közös törvény készüljön a katasztrófa elleni védelemről, a tűzoltóságról és a polgári védelemről. A másik: ezt a három témakört külön-külön törvény szabályozza.

A bármelyik megoldás szerinti törvény alapelvei:

- a biztonság prioritása,
- a közérdek elsődlegessége és az alapvető emberi jogok védelme,
- a magánszemélyekre és a jogi személyekre háruló kötelezettségek célszerű arányának megteremtése,
- a katasztrófatípusoknak megfelelő megelőzési tevékenység biztosítása,
- a megelőzés, az elhárítás során a lehető legkisebb jogi és anyagi hátrány okozásának kötelezettsége,
- a szükséges személyi, tárgyi, szervezeti feltételek optimális biztosítása.

A feladatok végrehajtásához szükséges meghatározni a hatósági feladatokat: megfelelő biztosítási díjrendszert kell kidolgozni; pontosan rögzíteni az egyes szakaszoknál a hatósági feladatokat, a gazdálkodó szervek feladatait, az önkormányzatok és az egyes minisztériumok feladatait; szükséges szabályozni a katasztrófavédelemhez az együttműködés formáit. Meg kell határozni az irányítási, a koordinálási feladat- és hatásköröket oly módon, hogy a legfelső irányítás a belügyminiszter feladatát képezze. A végrehajtással kapcsolatos koordinálási, irányítási, operatív feladatokat a BM Tűzoltóság országos parancsnoksága végezze. Az elsődleges elhárítás során — a közreműködő szervek szakértőinek javaslata alapján — a tűzoltóság szervezi, irányítja a munkálatokat.

A közvetlen veszély megszűnését követő munkák irányítása, szervezése a területileg illetékes önkormányzat vezetőjének hatáskörébe tartozik. E munkálatok a katasztrófa nagyságától függően lehetnek a köztársasági megbízottak feladatai is. Az egész országot érintő ügyekben, amennyiben szükségállapot bevezetésére kerül sor, az alkotmányban erre feljogosítottak döntenek, illetve az erről szóló törvényben foglaltakra tekintettel kell a szabályozást elvégezni. A nemzetközi együttműködést a nemzetközi jogban kialakult gyakorlatra tekintettel és a már meglévő nemzetközi egyezményekre figyelemmel kell szabályozni.

A gazdasági alapok tekintetében célszerű az alábbi elveket figyelembe venni.

- a.) A vállalatoknál erre a célra egységeket kell létrehozni, melyek költségeit a vállalatoknak kell fedezniük. Ugyanakkor szükséges a vállalati érdekelttség pénzügyi feltételeinek megteremtése (pl.: a biztonsági célú beruházások és egyéb költségek összegével a vállalkozási nyereségadó alapja csökkenthető legyen, külső igénybevétel esetén költségeiket meg kell téríteni).
- b.) A katasztrófaelhárításban végzett tevékenység 0 adókulcsos legyen. Létre kell hozni egy katasztrófaalapot.
- c.) A szükséges anyagi, személyi, tárgyi feltételek biztosításával a tűzoltóságot alkalmassá kell tenni a feladatok végrehajtására.
- d.) E feladatok elvégzését segítő, ösztönző biztosítási rendszert kell létrehozni.
- e.) A katasztrófaelhárítás feltételeinek javítása érdekében létre kell hozni a veszélyes anyagok tulajdonságait tartalmazó, valamint az elhárításra igénybe vehető erőket, eszközöket, szakértőket nyilvántartó adatbankot.
- f.) Rendelkezni kell a szabályozáshoz a katasztrófavédelemmel összefüggő dokumentálási feladatokról.

Összességében elmondható, hogy a katasztrófavédelem országos rendszerének kialakítása rendkívül sürgető igény, hisz a tűzoltóság állománya nap mint nap találkozik olyan eseményekkel, melyek kapcsán súlyos katasztrófák is kialakulhatnak. A korábban vázolt hármaskérdés végrehajtásával, valamint a Belügyminisztériumban a közelmúltban hozott döntések alapján biztosítottak látszik a garancia arra, hogy ez a fontos kérdés mielőbb rendeződjön.

A hadtudomány hazai értelmezéséről

A Magyar Hadtudományi Társaság hadművészeti szakosztálya és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, az MH egyik legfontosabb kutatási bázisa *A hadtudomány hazai értelmezése* címmel 1992. április 28-án elméleti konferenciát rendezett.

A konferencián részt vettek a társaság tagjain kívül a HM vezető szerveinek képviselői és a csapatok tudományszervezői. A tanácskozársra meghívást kapott néhány polgári tudós is.

A konferencia témájának megfelelően a hadtudomány fogalmáról, tárgyáról és struktúrájáról, helyéről és szerepéről újszerű — változó világunkhoz alkalmazkodó — gondolatokat ismerhettünk meg dr. Czékus János megnyitójából és dr. Ács Tibor, dr. Bognár Károly ny. ezredek és dr. Kovács Jenő ny. altábornagy, valamint dr. Ágh Attila és dr. Farkas János tanszékvezető egyetemi tanárok előadásából.

Az előadást követő vitában felszólt: dr. Czékus János, dr. Kovács Attila, dr. Kozma Endre, dr. Pekó József, Szabó Miklós, dr. Szenes Zoltán és Szentes László.

A Magyar Hadtudományi Társaság külön kiadványban közreadja a konferencia teljes anyagát — a megnyitón és a zárszón kívül öt előadást és nyolc hozzászólást — azzal a céllal, hogy a hadtudomány értelmezésével kapcsolatos gondolatok minél szélesebb körben ismertté váljanak.

FÓRUM

Néhány gondolat a hadtudományi pályázatokhoz

Hadcseregünkben gazdag hagyománya van a hadtudományi témájú pályázatoknak. A korábbi évtizedekben a volt Honvédelem, a Honvédségi Szemle és más katonai folyóiratok szerkesztőbizottságai, valamint a HM-szervek egyes főnökségei (ritkább esetben a seregtestparancsnokságok is) adtak ki pályázati felhívást bizonyos katonai témák, a hadtudomány egészét vagy részterületeit érintő elméleti és gyakorlati kérdések feldolgozására. A felhívások évenként sokakat ösztönöztek arra, különösen a hadtudomány iránt leginkább érdeklődő tisztek köréből, hogy gondolataikkal, tapasztalataik leírásával hozzájáruljanak a hadtudomány gazdagításához, a hadsereg előtt álló feladatok megoldásához.

Ezt a hagyományt folytatva az *MHTT 1990 végén színre lépett az első pályázati felhívásával*, amelyben a szakemberek és a hadügy iránt érdeklődők figyelmét olyan témák megírására hívta fel „...amelyek a hadtudomány magyarországi művelésének indokaival, tartalmi kérdéseivel, a nemzeti jelleg erősítésének szükségességével foglalkoznak”.

A felhívásra 50 tanulmány érkezett be, amelyekből a bírálóbizottság kettőt megosztva I., kettőt II., négyet III. díjban részesített, öt tanulmányt pedig jutalmazott.

A bizottság úgy értékelte, hogy „...a kiírt pályázat elérte a célját. Sok értékes tar-

talmi, módszertani gondolatot és tapasztalatot hozott felszínre, melyek jövőbeni hasznosítása a társaság fontos teendője.”

A pályázatok tartalmi kérdéseiről, feltételeiről, az elbírálás rendjéről, a bírálóbizottságok munkájáról és a pályázatok eredményeiről részletesen ír a Hadtudomány című folyóirat 1991. évi 2. számában dr. Harcz Tibor alezredes *A Magyar Hadtudományi Társaság első pályázatáról* című cikkében. A szerző tájékoztató jellegű írásában az eredmények bemutatása mellett néhány, negatív tartalmi értékelésre utaló megállapítást is tesz. Többek között: „A beérkezett munkákról megállapítható, hogy azokban sok gondolati felismerés fogalmazódott meg, ám több helyütt megfigyelhető a választott téma nem kellő ismeretéből adódó, azt leplező bőbeszédűség. Ennek tudható be, hogy a munkák több mint fele alacsony pontszámot kapott. Sok esetben érzékelhető volt az improvizáció, az ismeretek ellenőrzés nélküli felhasználása, a nemzetközi kitekintés hiánya...”, majd így folytatja: „...A legtöbb anyagban kevés helyet kapott a konkretizálás és a használhatóságra utalás. A jó gondolatok indoklása, illetve bizonyítása az esetek többségében elmarad. Jegyzeteket, forráskritikai észrevételeket a pályázatok nagy része nem is tartalmazott.”

A jövőre vonatkozóan a következőket írja: „Az újabb pályázatok kiírásakor szűkebb témakört kell meghatározni és többoldalúan körvonalazni a benyújtott pályaművekkel szembeni követelményeket.” Igényként fogalmazza meg: „...a szerzők a bevezetőben indokolják meg a téma választását, mutassák be művelésének jelenlegi állapotát, tehát azt a bázist, amelyről a pályamű kiindul és azt az irányt, amerre a szerző tovább kíván lépni.”

A korábbi években elkészített pályázatok tapasztalatai alapján és kapcsolódva a fentiekben hivatkozott írás tartalmi utalásaihoz a *pályázati tanulmányok megírásához, bírálatához szeretőnek néhány, tanácsként megfogalmazott* — bizonyos vonatkozásokban jobban kibontott, más irányú összefüggésekre is utaló — *gondolattal hozzájárulni.*

1.) A pályamunkák egy részénél hosszú a bevezető, a szerzők feleslegesen körülírják a témát, fejlődését messzire visszanyúlva részletezik. Korábban felesleges politikai fejtegetések hosszú sora, néha több oldal vezette be a választott szakkérdés részletes tárgyalását, indokolta a téma aktualitását, megírásának szükségességét. Az ilyen bevezető a témák legtöbbszörénél felesleges (kivétel lehet néhány eset, pl. ha a téma fejlődését kívánjuk bemutatni, illetve a történetét feldolgozni).

A kimondottan szaktéma feldolgozásánál elegendő, ha a szerző kérdést, kérdéseket tesz fel, amelyekre választ kíván adni, bizonyos problémát, problémákat vet fel, amelyeket meg kíván oldani, vagy bemutat bizonyos ellentmondásokat, amelyek feloldásának, „megtűrhetőségének, eltűrhetőségének” esélyeit latolgatja.

Egy ilyen bevezető segíti a szerzőt a téma kibontásában, tárgyalásában, a kidolgozás során mindig a bevezetőben feltett kérdésre, problémára stb. keresi a

választ, s végül javaslatait, következtetéseit is ezek figyelembevételével fogalmazza meg. Nagyon kicsi az esélye annak, hogy kitér a válaszadás elől és elkalandozik az eredeti célkitűzéstől. Így lesz kerek a tanulmány, logikailag egy- séges egész, összefüggő a mondanivaló.

Az olvasó — és miután bizonyos értelembe a bíráló is olvasó, de fordítva is igaz — *szempontjából is nagyon fontos a jó bevezető.* A hosszú, elvont, a témához feleslegesen kapcsolt bevezető a könnyű továbblépés irányába sürgeti, vagy maradandó első benyomásként értékítéletét befolyásoló tényező marad. A rövid, frappáns, az érdeklődést felkeltő kérdés, probléma stb. megköti az olvasót, arra ösztönzi, hogy végigolvassa a tanulmányt. A tanulmány első sorainak elolvasása után eldől, hogy érdekli-e a téma, számára probléma-e az, amit a szerző felvet stb.

A szerzőnek, ha nyerni akar, tudnia kell, hogy a tanulmányát áruként piacra bocsátotta, és most annak értékét a vevő — a bíráló — határozza meg, méghozzá az ő távollétében, alku nélkül. Az áru viszont különleges, absztrakt, nehezen mérhető, hasonlítható, sőt a vevő a saját belátása szerint értékelheti. Az objektivitásnak egyedüli biztosítéka a több bíráló és a másod- vagy különbizottság. Ilyen körülmények között nagyon nehéz a bíráló dolga is, különösen akkor, ha a szerző ezzel nem számol és a jó „tálatást” elmulasztja.

Hogy jelentkezik ez a gyakorlatban? Az elmúlt évben több pályázó annak a véleménynek adott hangot, hogy a bírálók nem ismerték fel a téma újszerűségét, s így a munkát alulértékelték. Tegyük fel, hogy a szerzőnek igaza van, valóban újszerű írásának mondanivalója és a tálalás is jó. Ha ez így van, akkor jogosként el kell fogadni az észrevételt: alaposabb munkára, színvonalasabb bírálatokra van

szükség. Van tehát javítanivaló a bírálatok terén is.

Más a helyzet, ha az áru bemutatásával van baj. Vagyis bizonyos értelemben a tanulmány bevezetőjének, szerkezetének, a hangsúlyok kiemelésének stb. hiányaira vezethető vissza az a látszólag ellentmondásos vélemény, hogy:

— *az egyik szakértő, a szerző* — nem érti azt, hogy miért nem értik őt meg. Hiszen olyant mond, állít, indokol, amelyet eddig mások nem tettek meg. Régi, korábbi állításokkal szemben újszerűen fogalmaz, indokol stb. Ami számára új, az mások számára miért nem az?;

— *a másik szakértő, a bíráló* nem látja, nem találja az állított újat, nem veszi észre a másféle, a korábbiaktól eltérő álláspontot, indokokat stb. Ennek oka lehet a rossz indítás, a tanulmány céljának, a szerző törekvésének a hiányos, elnagyolt indoklása, a rossz befejezés; a tanulmány három fő alkotó része — bevezető, tárgyaló és befejező rész — harmonikus egységének, egymásra építettségének hiányossága... stb.

Ezzel a kíváncsisággal szemben, bizonyára vannak, akik állítják, hogy — miután senki sem próféta — ha a bíráló alaposan tanulmányozza a pályamunkát, a kívánt bevezető, a hiányos bizonyítások, esetleg a rövid záró befejezés nélkül is észre kell vennie a szerző által vallott újat, önálló véleményt stb. *De nagy baj, ha ezt keresni kell!* Nem lehet tagadni, hogy könnyebb a felismerés, az értékelés, ha a szerző törekvései világosak, állításait megindokolta és a lényeg nincs elmosva, a hangsúlyok a kívánt állításokra tevődnek. Ezek érthető igények, a tanulmány értékét eldöntő tényezők!

2.) A másik kérdéscsoport, amire utalni szeretnék, az a régi és rossz, a lé-

nyezet elmosó, megkerülő gyakorlat, amikor a szerzők egy része úgy ír a választott témáról, mintha előttük arról senki semmit nem írt volna, visszanyúlva az ősmúltba, előről kezdik a témát: *a felismert felismerését!* Ennek negatív következménye, amire dr. Harcz alezredes is utal „...a bőbeszédűség, az ismeretterjesztő, magyarázó stílus, az elemzés nélküli leíró jelleg...” stb.

Az ilyen pályázók erősen kifogásolhatóan elhiszik magukról, hogy úttörők, pedig ősgyalogosok. A téma korábbi művelőiről nem szólva, a korábban megfogalmazott elméleti és gyakorlati kérdéseket elhanyagolva (eredményekre, állításokra, nézetekre nem hivatkozva), saját gondolatként írják meg mások gondolatait.

Kerüljük el most a plágium vádját, az etikátlannak is nevezhető írásformát — *mit is kifogásolhatunk a pályamű írójánál:*

— a szerző leértékeli a bírálókat, az olvasókat, feltételezi — rosszul —, hogy mások pályamunkájából szerzik meg az adott témához kapcsolódó ismereteket. Nem tudni, miért nem gondol arra, hogy mások, akiknek most ajánlja áruját, jóval korábban széles körű ismereteket szerezhettek a sajátként előadott mondanivalójáról. Néha az ember maga állítja ki bizonyítványát, amely arra vall, hogy a szerző most ismerte meg, vagy most „szerezte meg” az adott témát;

— az írás ilyen formájának egyenes következménye, hogy a szerzők egy része, féltve „önálló” gondolatainak alulértékelését, elhagyja a jegyzetet, a felhasznált irodalom felsorolását, az sem ritka, hogy az igazán „felhasznált” irodalom kimarad a felsorolásból (nem véletlenül).

A pályaművek tudományos értékét növeli, ha a bizonyítások (legyen az *pro* vagy *kontra*) során igazoljuk állításunkat, ha mások korábban vallott gondolatait, nézeteit hívjuk segítségül

mai mondanivalónk igazolásához. A pályamű értéke szempontjából formai kérdésnek tűnik, de nagyon fontos az idézetek mértéktartása, a hosszabb hivatkozásokból csak az adott állításokhoz kapcsolódó részek meghagyása.

A felhasznált irodalomnak gyakorlatilag nincs határa, a tanulmány szerzőjétől függ, hogy a választott téma önálló mondanivalójához mennyit használ fel. Más kérdés, hogy a tárgyalás során alkalmazott idézeteknek, hivatkozásoknak van egy ésszerű határa, kb. a tanulmány terjedelmének 5–20 %-a. *Nagyon fontos, hogy az olvasó, a bíráló tudja, hogy ki írja a cikket, kié a gondolat. Az a jó, ha erre nem is gondol olvasás közben!*

3.) A tanulmányok legfontosabb részéről, a bevezetőt követő tárgyalásról röviden egy gondolatot. A szerzők egy része kevésbé vitatkozik másokkal, bizonyításai, érveik gyengék. Pedig az egyéb törekvések mellett a szerzőnek ekkor kell megnyernie az olvasót, a bírálót meggyőzni arról, hogy állításai helytállóak, az adott témáról eddig felhalmozott ismereteket továbbfejleszti, új dimenzióba tereli a gondolatokat. Sokszor hallottam már olvasóktól: az a jó tanulmány, amelynek a gondolatával egyet lehet érteni. Ennél igényesebb kíváncsi vagyok, s ez a tudományos jellegű írásokkal szemben a követelmény: *az a jó, ha a tanulmány olvasója továbbgondolja a szerző mondanivalóját, vagyis a szerző állításai, bizonyítási eljárásai új felismerésre sarkallják az olvasót, a felhasználót.* Ebből a szempontból lényegtelen, hogy a szerzőt milyen irányba (pozitív vagy negatív) befolyásolja, egyetért azzal, vagy nem, lényeg, hogy az olvasónak az adott kérdéssről szerzett eddigi ismeretei gazdagodjanak, aktivizálják őt. Az adott téma ilyen felfogású kibontása esetén a bíráló is könnyű helyzetben van, mert a

szerző állításai egyértelműek, tudományosan igazoltak stb.

4.) *A tanulmányok befejező részéről is néhány megjegyzést.* Nem gyakran, de előfordul, hogy a pályázók egy része összegezés, következtetés, javaslatok, állásfoglalások nélkül fejezi be az írást. Nem menthető fel az a szerző sem, aki a befejező részt elnagyolja, megelégszik néhány általános utalással. Az is előfordul, hogy az e részben megfogalmazott gondolatok nincsenek összhangban a pályamű előző részeivel, esetleg olyan megállapításokat tesz a szerző, amelyek a korábbi okfejtésből nem következhetnek.

A közmondás szerint: „minden jó, ha a vége jó”. Való igaz, hogy egy jó befejezés sokat segíthet, javíthat a tanulmány színvonalán. Ezért erre nagy figyelmet kell fordítani. Itt derül ki, hogy az indításban megfogalmazott kérdésekre, problémákra a szerző választ ad-e, és milyen választ. Most dől el a tanulmány értéke, használhatósága stb.

Nem szabad azonban a „végét” eltűlozni. Valójában a jó bevezetőből, a tárgyalás során alkalmazott bizonyítási eljárásokból következhet egy jó befejezés, amelyben a szerző summázva választ ad a pályázat elején feltett kérdésekre, problémákra, ajánlásokat tesz azok megoldására, vagy állást foglal bizonyos kérdésekben.

A jó befejezés a bírálót is könnyű helyzetbe hozhatja, hiszen könnyen meg tudja ítélni, hogy mindazt, amit a szerző célul tűzött ki, elérte-e, annak mi az értéke, haszna stb., hogyan ítékezik a szerző stb.

*

A szerzőkre vonatkozó tanácsok után néhány, a bírálókra, a tanulmányok értékelésére vonatkozó észrevételt szeretnék tenni. Az egyik kizárólag a bíráló személyére, a bírálatra vonatkozik, a másik arra a rendszerre, amelyben a tanulmányok értékelésre kerülnek.

A bírálatra (opponensi teendőkre) a szervezők jól felkészült szakembereket kérnek fel, olyanokat, akik az adott téma ismeretrendszerében járatosak, „otthon vannak” és beosztásuknál fogva, tapasztalataik alapján meg tudják ítélni a pályamű gyakorlati értékét, felhasználhatóságát.

Állíthatjuk, hogy a pályázatok bírálata általában rendben megtörtént, egy tanulmányt két, esetenként három személy is bírált. Az írásban foglalt vélemények jó alapul szolgáltak a pályamunkák értékeléséhez, a másodfokú bizottság véleményének kialakításához és a társaság elnökségének állásfoglalásához.

A bírálatokat átlapozva találunk azonban kifogásolni valót, különösen akkor, ha a tanulmányt fel akarjuk használni, közölni szeretnénk. Azt tapasztaljuk, hogy csak minden harmadik bírálat konkrét, a többi (háromból kettő) általános. A tanulmányok egy részében kibogozhatatlan kérdőjelek, kérdésekre utaló „egyezményes jelek”, alá- és áthúzások, néhol induló buzgalmat sejtető javítási szándék, abbamaradt, teleírt margó, egyéni megjegyzésekkel.

Ezzel kapcsolatban két megjegyzést szeretnék tenni: Az egyik: az általános „mindenre jó” bírálat újabb állásfoglalásra készíten valakit (valakiket), nem tud vele mit kezdeni a szerző és a felhasználó (a szerkesztő) sem. A lényegét elmosó, az általánosságokban mozgó vélemény, a sablon nem adja vissza, nem adhatja vissza a tanulmány igazi értékét.

Kis rosszindulattal állítható, hogy egy választott téma és az azzal összefüggő ismeretek birtokában tanulmány nélkül is megírható az ilyen bírálat és a sablon a közel azonos témákra ráhúzható.

A bírálónak a konkrétan megadott szempontok mellett arra is gondolnia kell, hogy az általa leírtak fontosak a szerző további munkája szempontjából,

a felhasználóknak pedig iránymutató lehet a felhasználást, a közlést illetően.

A másik, amiről szólni kell, hogy *etikátlannak, sértőnek tartom, amikor a bíráló a maga számára végigszántja a kéziratot, kérdőjelezve, rejtjelezve minősíti a tanulmányt, aláhúzza a mondatrészeket, kihúzza a nem tetsző részeket stb.* Mindez helyettesíthető egy külön jegyzettel, amelynek lényegét — a tanulmány értékének teljes birtokában — kulturált, meggyőző formában írásban meg lehet fogalmazni és tudományosnak is elfogadható véleményként alá lehet írni. A komoly, szakszerű bírálat a bírálót is minősíti. Arra is gondolni kell, hogy a leírt véleményt szóban aligha helyettesíthetjük, magyarázhatjuk. (Az eredményhirdetés előtt nem kerül nyilvánosságra, utána pedig a díjazás szempontjából már lényegtelen, sőt azokat a szerzőket sem érdekli, akik „nyerni” szerettek volna.)

A másik észrevételem a bírálat rendszerére vonatkozik. A kiírás szerint a pályaművek elbírálása két fokozatban történt. Az első fokozatban minden tanulmányt két opponens véleményezett. Ha a véleményük pontokban kifejezett összege között nagy volt a különbség (25 pont), harmadik bírálatra is sor került. A két-három, illetve a másodfokú bizottság véleménye kellő alapot nyújtott egy viszonylag objektív értékeléshez.

A bírálói vélemény négy terület megítélésére vonatkozott, amelyeket az alábbiak szerint lehetett pontozni:

- a) a téma időszerűsége (adható pontszám 10),
- b) a tanulmány szerkezeti felépítése, katonai nyelvezete, stílusa (15 pont),
- c) a tanulmány tartalma (50 pont),
- d) a tanulmány felhasználhatósága (25 pont).

A területek pontokban kifejezett értékének a meghatározását nem tartom helyesnek [pl. miért 50 pont a c) és miért 25 a d) pont, vagy fordítva, miért nem 50 a felhasználhatóság stb.] A pontozásos módszer nagyon iskolás, nem tudja a bíráló, hogy térben, az összehasonlítás területén hol mozog, hol mozoghat, mihez viszonyítva ad 50 vagy 80 pontot. Előfordult, hogy a két bíráló közül az egyik 100, a másik 40 pontot adott. Egy másik példa, az egyik bíráló 90, a másik 65 pontot adott egyazon tanulmányra. A rendszer szerint mindkét esetben indokolt a harmadik bírálat. Csak amíg az elsőnél 60, addig a másodikonál 25 pontos különbséggel lép be a harmadik bíráló. Miért jó ez így, a harmadik bíráló mindent behozhat?

A bírálói rendszer hiányosságaként kell megemlíteni a 70 pontos felő (alsó) határ meghatározását is. Ez durván azt jelenti, hogy a 70 pont alattiak nem kerültek a másodfokú bizottság elé, vagyis befejezés, zárás előtt ki lettek rekesztve a díjazás lehetőségéből.

A fentieknek szinte bevezetője, következménye az alábbi példa. Volt olyan bíráló, aki három tanulmány értékelésére kapott megbízást. A bírálatot elvégezve a pályamunkák értéke és összehason-

lítása alapján a legjobbnak 68, a közepesnek 60, a leggyengébbnek 58 pontot adott. Most jön a lényeg: *mivel nem tudott a 70 pontos felső határról, az általa legjobb díjazásra is alkalmasnak tartott tanulmány szerzőjét kizárta a lehetséges díjasok közül.* (A paradoxon az, hogyha ezt a tanulmányt másik bíráló véleményezi és a felső határérték feletti pontszámot ad rá, a másodfokú bizottság is értékeli, esetleg díjazza.)

Véleményem szerint pontozás helyett célszerűbb lenne a jelenleg meghatározott (a, b, c, d) területek konkrétabb (számok nélküli) kibontása, bemutatása — az erre vonatkozó követelmény, előírás szerint, ezek közül is kiemelve a tanulmány felhasználhatóságára utaló d) részt.

*

A címben ígért néhány gondolatot befejezve, hangsúlyozom, hogy a (szerény, többek által ismert és alkalmazott) tanácsokat elsősorban a kezdő vagy a sikertelenül újrakezdő pályázóknak szánom, hiszen ők azok, akik a siker reményében lelkesedve, olykor bátor és újszerű gondolataikkal sem jutnak révbbe, a „végek” között maradnak.

Horváth István

A tudományos fokozatosok értekezletéről

A hadtudomány kandidátusai és doktori 1992. május 29-én országos értekezleten tárgyalták meg helyzetüket és feladataikat. Az értekezletet a Hadtudományi Szakbizottság (HSZB) a HM és a BM együttműködésével készítette elő.

A HSZB elnökének váratlan megbetegedése miatt az értekezletet a titkár nyitotta meg. Az elnök írásban előkészít-

tett bevezető gondolatait ismertetve kiemelte, hogy a cél nem konkrét téma megbeszélése, hanem a zilálódott sorok rendezése, a fokozatosok hadtudományi munkába való bevonásával kapcsolatos vélemények, javaslatok megismerése és a jövőt illető bizonyos elképzelések kialakítása. Ezt az igényt az értekezlet kitűzött célja is tükrözte, nevezetesen:

- megtalálni helyünket az újjászülető magyar tudományos életben;
- behatárolni szerepünket, feladatainkat az új magyar biztonságpolitika kialakításában;
- tudatosítani, hogy semmiképpen sem szemléltői, hanem hadtudományi munkánkkal állandó részesei kívánunk lenni a hazánkban zajló, korszakváltó eseményeknek.

A továbbiakban hangsúlyt kapott az a gondolat, hogy a gyökeres politikai változások nem kerültek el a hadtudományt, de az azt művelő szakembereket sem. E változást meglehetősen hűen mutatja a tanácskozáson részt vevők száma és összetétele. Jelzi, hogy kikre számíthatunk valóban. Fontos tapasztalat, hogy a hadtudományi kutatómunka keretein belül sem célszerű mindent Budapesten szervezni, sokkal jobban kell támaszkodni a vidéki lehetőségekre.

A tudományos továbbképzés tervezéséhez-szervezéséhez nagyon fontos a HM, a BM és a HVK támogatása, segítése. Ebben a folyamatban a TMB HM—BM tárcaszintű képviselője gyümölcsöző kapcsolatot eredményez.

Az elnöki bevezető gondolatok után *Deák János altábornagy* levelét dr. *Lánszky János ezredes* olvasta fel.

A vezérkar főnöke levelében hangsúlyozta, hogy változó világunkban a tudományos élet képviselőinek nagymértékben hozzá kell járulniuk az ország előtt álló feladatok megoldásához. Nagy szükség van azokra a kutatási eredményekre, amelyek alternatívákat ajánlanak az ország védelme szempontjából megválaszolandó kérdésekre. A katonai felső vezetés csak reális, számvetésekkel alátámasztott kutatási eredményeket tud elfogadni.

Véleménye szerint a hadtudományi kutatás alapvetően:

- az ország katonai biztonságát szavatoló aktív védelmi rendszer kidolgozásához,
- az önállóvá váló magyar honvédség sajátos arculatának megformálásához nyújtson segítséget a katonai vezetés számára.

Dr. Bokor Imre tájékoztatójában utalt arra, hogy a jelenlévők rendkívül sokat tehetnek a hadtudomány fejlesztéséért, a képzés korszerűsítéséért. A múlt, a jelen, a jövő problematikus pontjainak vizsgálatát jelentősnek ítélve kiemelte, hogy a tudományos munkavégzés lehetőségei általában biztosítva vannak. A múlt hibája, hogy későn kapcsolódtunk be a tudományos minősítés rendszerébe. Nem a kívánatos igény szerint alakult a kandidátusok és a hadtudomány doktorainak aránya (40—60 % lenne az ideális).

Jelentős eredmény viszont, hogy a disszertációk zömében ma is konvertálhatók. Kívánatos, hogy minél több tudományos fokozattal rendelkező, polgári szakember, akadémikus vegyen részt a opponensi és bírálóbizottsági munkában.

Dr. Móricz Lajos az értekezlet céljával egyetértve, a hasznosságot abban látja, hogy segít tovább pontosítani a hadtudomány korszerű értelmezését. A jogi és a szervezési kérdésekhez is sok ötletet ad ez az eszmecsere, különösen a tudományos továbbképzés területén, amelynek átalakítása most van napirenden. A ZMKA egyetemi elismerése, oktatása tudományos színvonalának megítélése összefügg a foglalkoztatott tudományos fokozatosok számával. Javasolja, hogy a tudományos fokozatosok tartozzanak a tanszékek szellemi állományához, így javulna a jelenlegi arány.

A szakosztályok vonják be a fokozatosokat az alkotómunkába, ajánlanak fel témákat kutatásra, ez egyben erősítheti a ZMKA-val való kapcsolatot is.

Rendelkezésre áll a fokozatosok számára az MHTT fórumaként a Kiss Károly Hadtudományi Klub is: jelentős vitáival kitűnő alkalmat nyújt a tudományos igényű információszerzéshez. Befejezésül kiemelte, hogy a tudományos igényű informálás személyi része nagyon fontos és minden fokozatosnak gondot kell fordítania saját személyi imázsának karbantartására is.

Dr. Kozma Endre a HM oktatási és tudományos főosztálya képviselőjében hangsúlyozta a felső szintű kapcsolatkiépítés szükségességét nemzetközi és hazai vonatkozásban. Méltatta a NATO tudományos továbbképző intézetében való kutatómunka lehetőségét a magyar hadtudósok részére. Véleménye szerint ez már jelentős kilépés a nemzetközi porondra. Szükségesnek ítélte, hogy a hadtudósok és intézetvezetők minél nagyobb számban kapcsolódjanak be az MTA szakbizottságaiban folyó munkába. Különösen fontosnak ítélte az alkotó együttműködést a technika terén.

Egyetértett egy hadtudományi egyetem kialakításával, de leszögezte: ehhez fiatal hadtudósokra is szükség van. Csak így lehet — az idősebbek segítségére támaszkodva — a folyamatosítást biztosítani. Az utódok kinevelésében a tanácskozáson jelenlévő tapasztalt személyeknek fontos szerepük van.

Dr. Vasvári Vilmos — a HSZB titkára — kijelentette, hogy a fokozatosok 42 %-a küldött visszajelzést a meghívásról, az értekezleten a válaszokat megküldők 66 %-a vett részt. A beérkezett 102 kérdőív értékelése alapján megállapítható, hogy 12 fő publikál rendszeresen. Az elmúlt hat évben az opponensi, bírálóbizottsági munkában — külső polgári személyeket nem számítva — 78 fő tett eleget a felkéréseknek. Ugyanakkor a vizsgált időszakban 50 fő vett részt külföldi konzul-

táción, továbbképzésen, konferencián, kongresszuson.

A jövőre vonatkozó vélemények tartalma kivonatolva az alábbi:

- a ZMKA és a Rendőrtiszti Főiskola közös doktori tanácsot hozzon létre;
- több konkrét megbízást kellene adni a tudományos fokozatosok részére a nyugállományba helyezést követően;
- a honvédelem irányításába kapcsolódó civilek részére intézményesíteni kellene a hadtudományi képzést;
- a legújabb eredményeket tartalmazó szerzői ismertetéseket szélesebb kör részére kellene megküldeni;
- a ZMKA doktori tanácsának a HM-től, a határőrségtől, a PV-től, a BM más szerveitől is legyenek tagjai. Célszerű lenne katonatudósokat is delegálni a közgazdasági és az orvosi egyetemek doktori tanácsaiba (a rektorokkal történt megbeszélések alapján);
- újra meg kellene állapítani, melyek azok a beosztások, amelyek betöltéséhez tudományos fokozat szükséges;
- az MHTT szakosztályai időnként értékeljék a hivatásos állományúak tudományos tevékenységét, és az elemzést juttassák el az állományilletékes parancsnoknak, vezetőnek;
- a hadtudományi fokozathoz rendfokozat is tartozzon és ezt polgári személy tartalékosként, esetleg nyugdíjasként is megkaphassa;
- nemzeti katonai hagyományaink ápolását erkölcsi tőkeként kell értékelni.

Dr. Tamási Ferenc hozzászólásában hangsúlyozta, hogy a tudományos továbbképzés meghatározza a további hadtudományi kutatómunka hatékonyságát. A változtatás szükségességével egyetértve, ismertette a védések számát, a védés időszakában meglévő rendfokozatokat (dominált az ezredesi és alezredesi rend-

fokozat). Jellemző a hosszú szolgálati időt követő védés. A nyugállományba helyezés után a tudományos foglalkoztatás gyakorlatilag megszűnik. A felszólaló javasolta a képzési-felkészítési-szolgálati sajátosságok felülvizsgálatát, összehangolását a hadtudományi továbbképzéssel és így elérni, hogy az arra alkalmasak jóval fiatalabb korban bekapcsolódjanak a tudományos munkába. Véleménye szerint a felkészítés nyugállományú fokozatosok bevonásával is történhet. Szólt arról is, hogy amíg valaki a kandidátusi védésig eljut, vele valamilyen formában közel ezer ember foglalkozik.

Dr. Ács Tibor úgy vélekedett, hogy nemcsak a tudományos fokozat tesz valakit hadtudóssá, bár a rendszerezett és szervezett felkészítés értéke sokszor pótolhatatlan. Célszerűnek tartaná a történelmi sorsfordulók és a hadtudomány kapcsolatának, kérdéseinek vizsgálatát az MHTT keretében. A ZMKA hadtudományi speciális kollégiumai vezetésébe is be lehetne vonni a tudományos fokozatosokat, ez egyben erősítené az intézmény egyetemi jellegét. Véleménye szerint ahhoz, hogy valaki bekerüljön az MTA bizottságaiba, nemzetközileg elismertnek kell lennie. A korábbi hadtudományi munkák tudománytörténeti értéke vitathatatlan. Nem szabad csak a napi kurzus igényei szerint vizsgálni a kérdést.

Dr. Opál Sándor szerint a BM-ben már szép számmal dolgoznak kandidátusok, akik a Hadtudományi Szakbizottságnál szereztek fokozatot. Az új belügyi vezetés is úgy értékeli, hogy hasznos az a segítség, amit a HSZB nyújt a fiatal kutatóknak. Szerinte is szükséges a kibővített doktori tanácsot létrehozni a ZMKA-n, a jó értelemben vett érdekvédelem miatt is. A minősítőtestületek létrehozásánál célszerű lenne minden tu-

dományos fokozatos véleményét figyelembe venni.

Dr. Szántó Imre hangsúlyozta, hogy a hadtudomány magyar sajátosságainak továbbfejlesztése a feladatunk. A múltat kritikusan kell értékelni, de a régebbi munkák tudománytörténeti értékeik, ahogy dr. Ács Tibor említette. Nagyon fontos az MTA bizottságaiban végzett munka, egyéni tapasztalata, hogy ott az érdemi munkát értékelik elsősorban.

Dr. Bognár Károly hiányolta, hogy nem látható tisztán a hadtudósok tevékenységének országos helyzete. Elmarádásuk van-e, vagy elől vagyunk? Ha a fegyveres testületek létszámarányát és a bruttó nemzeti jövedelemből való részesedést vesszük alapul, akkor szerintem nincs kellő elismertsége a hadtudományi kutatásokkal foglalkozóknak. Véleménye szerint jobban kell keletre is figyelni az ukrán és az orosz adottságokra, lehetőségekre. Már csak azért is, mert az onnan származó harceszközök egy ideig még rendszerben maradnak.

Dr. Szabó József hangsúlyozta a felsőoktatási törvénytervezetből adódó követelményeket, az alap-, a közép- és a felsőfokú tisztképzést végző szervezetek problémáit. Javasolta a fokozatosok beléptetését a tisztképzés, a tudományos továbbképzés szintjeibe. Részletesen ismertette a katonai lexikon készítésével összefüggő feladatokat.

Dr. Szendi József a védki kutatók helyzetéről, lehetőségeiről adott tájékoztatást, kiemelve a csapatszolgálat tisztjeinek hadtudományi igényességű tevékenységét. Hangsúlyozta a parancsnokok felelősségét a kutatói adottságok felismerésében, kibontakoztatásában. Véleménye szerint a vidékiek tudományos munkába való bevonása estenként több odafigyelést igényelne.

Dr. Enzsöl Gyula soknak ítélte a múlt-

tal való foglalkozást, véleménye szerint nincs magyar hadtudomány, csak nemzetközi. Kiemelten elemezte, hogy a hadtudományi képzés és a fokozatosok helyzete, jövője összefügg az oktatási törvénnyel, de jelentős hatással van rájuk a honvédelmi törvény is. Javasolta, hogy a hadtudományi tudományos fokozattal rendelkezők 60 éves korig maradhassanak szolgálatban és 65 éves korig vonják be őket a szervezett kutatásba, oktatásba. Az anyag átdolgozására utaló állásfoglalás mellett célszerűnek ítélte az elutasított számára is a szakbizottság segítségét.

Az értekezéslet menetében ünnepélyes pillanat volt, amikor Padányi József százados, tudományos ösztöndíjas köszöntötte azokat, akik a 60-as évek elején az elsők között fokozatot szereztek, és többségük még ma is tudományos munkát végez. Életútjukat példaértékűnek, követendőnek tekintette. Közülük az értekezleten is jelen voltak: Farkas Róbert (81 év), Kovács József (77 év), Ölvedi Ignác (70 év), Móricz Lajos (69 év), Kovács Zoltán (63 év). A jelenlévők

tapssal jutalmazták a fiatal kutatójelölt kedves megemlékezését.

*

A hozzászólásokat követően az értekezéslet elnöke válaszolt a kérdésekre, javaslatokra.

Összességében a javaslatokat és bírálatokat három nagyobb területen lehet alkotóan felhasználni:

- elsősorban a HSZB vonatkozásában,
- másodsorban az MHTT tevékenységében,
- harmadsorban a ZMKA-n, mint kutatóbázison.

A tudományos továbbképzés, a fokozattal rendelkező katonatudósok tevékenységének továbbfejlesztése, tudásuk felhasználása szempontjából azonban a meghatározó, a legfontosabb a ZMKA „universitás” tartalmú-szintű formálása.

Az elnök megköszönte a véleménynyilvánításokat, az írásban beküldött, jobbító szándékú észrevételeket, örömmel nyugtázta a mintegy 80 jelenlévő fokozatos tenni akarását, majd befejezte az értekezletet.

Dr. Vasvári Vilmos

HOZZÁSZÓLÁS

Az Agresszív terrorizmus—sérülékeny demokrácia című cikkéhez ^{*}

Hozzászólásom elején leszögezem, hogy egyetértek a cikkben leírtakkal. Különösen értékes részének tartom A szuperterrorizmus megjelenése és a Hazánkat fenyegető potenciális veszély főbb tényezői fejezetekben leírtakat.

* Megjelent a Hadtudomány 1992. évi 1. számában

Néhány gondolattal kiegészítem, illetve megerősítem a szerző azon javaslatát, miszerint hasznos volna a terrorizmus kérdéskörével foglalkozó kutatóknak egy tanácskozáson összevetni tapasztalataikat.

A terrorista tevékenység kiteljesedése véleményem szerint folyamatban

van. A FÁK országaiiban jelenleg túl sok nukleáris fegyvert (terroristák számára elsősorban a tűzérési lövedékek az érdekesek) tárolnak, viszonylag könnyen hozzáférhető helyen. Ezeknek az eszközöknek nemcsak a nyilvántartásuk pontatlan, hanem gyakran az őrizetük is veszélyesen alacsony színvonalú. Csak idő kérdése, hogy a terrorista szervezetek mikor ismerik fel e lehetőséget.

A FÁK országaiiban és hazánkban is egyre erősödik az orosz maffia. Ez a szervezet „bérmunkában” könnyen megszerezheti a szükséges eszközöket. A terroristáknak az ilyen eszközök szinte felmérhetetlen lehetőségeket tartogathatnak: kormányokat dönthetnek meg, szövetségi rendszereket zsarolhatnak vele.

Egy ilyen lehetőség megelőzésének a módja, amikor jól felkészített emberekkel próbálunk az elkövetett merényletekre reagálni, illetve a jelenlétünkkel elrettenteni a támadót. A másik lehetőség a felderítómunka javítása. Ezt oly módon kell megszervezni, hogy embereink épüljenek be a szervezet soraiba, minek révén ne a bekövetkezett eseményre reagáljunk, hanem időben szerezzünk tudomást a készülő akciókról, merényletekről. Fokozott ellenőrzéssel kell felderíteni a kialakított búvóhelyeket, fegyverraktárakat, amelyeknek elsősorban nem a felszámolása, hanem figyelése lehet a cél. Az eszközökért az előkészített búvóhelyeken mindenképp megjelennek a terroristák.

Úgy gondolom, hogy ezen a területen még sok kihasználatlan lehetőség áll rendelkezésünkre. Például a külföldi terrorellhárító szervezetekkel kialakított szoros kapcsolat segítheti a munkát, elsősorban a megszerzett információk gyors cseréjével.

Az eredményesség érdekében már most szükséges az erősödő maffiák tag-

jai sorába embereink „beültetése”, vagy a már dolgozó tagok alapos elemzés utáni „visszafordítása”. Különös aktualitást nyerhet a kérdés, ha a terjeszkedő orosz, kínai, olasz és kolumbiai maffiák tevékenységét elemezzük. Természetesen európai arcvonásainkkal nem épülhetünk be a japán vagy arab terror-szervezetekbe, ugyanez azonban számukra is gond. Nekik is szükségük van (feltűnés nélkül gyűjtött) információkra, adatokra. Ezeket csak akkor tudják megszerezni, ha segítők, szimpatizánsokat találnak. Ezeket a személyeket azonban „biztosíthatnánk” mi is a részükre, akár nemzetközi együttműködéssel is.

Ha ez a tevékenységünk nem elég eredményes — mint ahogyan ilyen területen 100 %-os eredményességgel még egyetlen ország antiterrorista erői sem tevékenykedtek —, akkor kaphatnak szerepet a nyílt, fegyveres erővel végrehajtott akciók. Úgy tűnik, hogy az erre szolgáló szervezetek kiépítése még nem fejeződött be.

A határőrség által létrehozott akciószázadok a jelenleginél fontosabb szerepet is betölthetnek a közös cél, a terrorizmus eredményességének csökkentése érdekében. Századonként 20—25 arra alkalmas határőrt (hivatásost és sorkatonát) a kommandósokéhoz hasonló kiképzésben kellene részesíteni, hogy alkalmassá váljanak erőszakos vagy terrorista jellegű cselekmények felszámolására.

A terrorizmus elvi kérdésein túl szükségesnek látom a felszámolás, a megelőzés témáinak megvitatását, összehangolását, ami feltehetően jól szolgálna a szakemberek tapasztalatcseréjén túl a konkrét, gyakorlati felkészítés eredményességét is.

Dr. Székelyhidi István

Dr. Bencze László: Königrätz. A testvérháború vége

Figyelemre méltó könyvvel gazdagította a magyar hadtudományi szakirodalmat társaságunk hadtörténelmi szakosztályának tagja, dr. Bencze László ny. ezredes, a történettudomány kandidátusa. A szerző a Zrínyi Kiadó gondozásában az év elején megjelent *Königrätz. A testvérháború vége* című alkotásában a hadtörténelem egy jelentős fejlődési szakaszának fordulópontját vizsgálja. Az 1866. évi porosz—osztrák háború — a szerző véleménye szerint — nem csupán a német hegemoniáért immár Mária Terézia és Nagy Frigyes óta vívott harc befejező szakasza volt, amelynek eredményeként a dinamikusan fejlődő, iparosodó Poroszország legyőzte a Habsburg-birodalmat, és ezzel megnyitotta az utat a kiemelkedő képességű porosz államférfi, Bismarck számára, hogy megteremtse a német egységet. Az út vége: munkájának sikereként 1871. január 18-án a versailles-i palota tükörtermében kihirdették I. Vilmos proklamációját a Német Birodalom, az egységes Németország megalakulásáról. E lépéssel a Habsburg-birodalom kiszorult az európai politikát elsősorúan befolyásoló nagyhatalmak sorából.

Bencze László felismerte és egyértelműen bizonyította könyvében, hogy az 1866. évi háború az európai hadtörténelemben is fordulópontot jelent. A modern értelemben vett háború, a „háborúk gépi korszakának” egyik első lépcsőfoka volt — a másik, a korábbi, az 1861—65. évi amerikai polgárháború. A baj csupán az, hogy az európai hatalmak annak idején egyszerűen nem figyeltek oda, mi is történt akkor Amerikában.

Visszatérve a témára. A korabeli korszerű technika összes vívmányát — mindenekelőtt: a hátultöltő puskát, a vasutat, a távírót — tudatosan felhasználó

náló porosz hadvezetés győzött a technikát lebecsülő, sőt elutasító és az idejétmúlt hadászati, harcászati elvekhez mereven ragaszkodó osztrák politikai és katonai vezetés fölött. Az osztrák hadvezérek a csatákat eldöntő legfontosabb tényezőnek a szuronyrohamot végrehajtó, arc nélküli, egyéniség nélküli tömeget tartották. Ennek megfelelően véleményük szerint a hadsereg egyedül célra vezető kiképzési módszere a rendkívül kemény és feszes drill volt. Ez adódott a soknemzetiségű birodalom jellegéből: sokszor még egymás nyelvét sem ismerték a katonák. A kiképzés során szinte mindent az alakíságnak rendeltek alá: fontosabb volt, hogy az egyenruha ragyogó fehérre legyen súrolva, a gombok, csatok fényesre smirglizve, mint hogy a katona löni tudjon. A kiképzés koronáját pedig a parádék jelentették.

A poroszok más utat jártak be. A tiszta igazság kedvéért meg kell mondanunk, hogy a drill náluk is elsőrendű — de nem egyedüli(!) — szerepet kapott. A múlt század közepén, nagyrészt zseniális vezérkari főnökük, Helmuth von Moltke munkásságának eredményeképpen, a napóleoni háborúk tapasztalataira épülő haderőreformot továbbfejlesztve, felismerték, hogy a hátultöltő puska megjelenésével megváltozott a katona szerepe. Egyéniséggé vált. Nem a tömeg szuronyrohama, hanem az egyén célzott tüze vált a harcot eldöntő tényezővé. Felismerték, hogy a pontos, célzott lövésekkel még a kezdetek előtt meg lehet semmisíteni a rohamozó tömeget, vagy olyan hatalmas veszteségeket lehet okozni, hogy kifulladásig leáll a lendülete. E felismeréssel forradalmasították mind a harcászatot, mind a harckiképzést.

A harcászatban megjelentek a hátultöltő puskák nagy tűzerejét jól kiaknázó rajláncok. E lépéssel megnőtt az addig kimondottan csak fegyelmező szerepet játszó raj- és szakaszparancsnokok szerepe a harcban. Rájuk hárult a tűz és mozgás megszervezése és vezetése.

Főszerepet kapott a lő- és harcászati kiképzés. És a koronát minderre a rendszeresen megtartott, nagyméretű hadgyakorlatok tették fel. Az alegységparancsnokok, a katonák megtanulták a kötelékben vívott harc fogásait és a fegyvernemek közötti együttműködést, a parancsnokok pedig a kötelékek dinamikus vezetését, az együttműködés megszervezését.

A hadászatban jelentős előrelépést jelentett, hogy Moltke fölismerte: a vasút és a távíró megjelenésével a belső vonal elvesztette addigi vitathatatlan fölényét. A vasút lehetővé tette a hadkiegészítés korszerűsítését, a gyors mozgósítást és a csapatok meglepetésszerű átcsoportosítását a kívánt irányba. E nagyfokú mozgékonyssággal a poroszok rendre megelőzték a vasúttal bár rendelkező, de attól láthatóan idegenkedő osztrákokat. Váratlan támadásokkal részenként készítették harcra, és verték meg a vasútvonalak mellett gyalogmenetben felvonuló osztrák hadtesteket.

A távíró pedig hihetetlenül meggyorsította az információáramlást. Akkor és ott születtek meg a korszerű törzsmunkának azok az alapvető elvei és módszerei, amelyek gyakorlatilag egészen a számítógépek megjelenéséig meghatározták a német, az osztrák—magyar (majd a magyar) és az orosz, illetve szovjet vezérkarok és különböző szintű törzsek szervezetét, munkáját. Akkor és ott szerezte meg évtizedekig élő dicsfényt a porosz nagyvezérkar.

Bencze Lászlót megelőzően hazánkban ilyen alapossággal és átfogóan még

senki nem foglalkozott az 1866. évi porosz—osztrák háború és Königrätz történetével. Pedig jelentősége Magyarországtörténelme szempontjából is korszakos fontosságú. A július 3-i katasztrofális vereség bírta rá végső soron Ferenc József császárt és az osztrák birodalmi vezetést, hogy tárgyalóasztalhoz ülve elfogadják Deák Ferenc javaslatait, és kiegyezzenek Magyarországgal. Egy év múlva, 1867. május 29-én a magyar országgyűlés megszavazta a kiegyezést tartalmazó törvényt és létrejött az Osztrák—Magyar Monarchia. E lépéssel megnyílt az út hazánk páráját ritkítóan gyors ütemű gazdasági fejlődéséhez és társadalmi átalakulásához. Az ekkor már Osztrák—Magyar Monarchia nevet viselő, vitathatatlanul liberális szellemű, bár rendkívül sok tehertételt — mindenekelőtt a megoldatlan nemzetiségi kérdést — vállán cipelő Habsburg-birodalom élete még egy fél évszázaddal, a napjainkban oly sokak által vágyakozva emlegetett „boldog békeidőkkel” meghosszabbodott. Egy világháború és egy összeomlás kellett az ébredéshez. Szerzőnk egyértelműen állítja, hogy Königrätz már a bukás árnyékának előrevetítése volt. Königrätz egy olyan folyamat nyitánya volt, amelyik azután csúcspontját századunkban érte el: a soknyelvű, feudális alapú világbirodalom bukásának kezdetét. Königrätznél az egynyelvű, egynemzetiségű, polgári öntudatra alapozott fegyelmű (nem véletlenül mondta Bismarck, hogy a háborút a porosz néptanítók nyerték meg), tudatosan harcoló hadsereg győzött a bár rendkívül bátran harcoló, soknyelvű, 300 000 fős — köztük mintegy 100 000 magyar — hadsereg fölött, amelyet csak a fegyelem tartott össze.

Mindent összevetve: Bencze László könyve nélkülözhetetlen mindenki számára, aki hadtörténelemmel foglalko-

zik, vagy érdekli a katonai gondolkodás fejlődésének egy, mai napig meghatározó jelentőségű szakasza. A hadtörténelem eseményeit meghatározó társadalmi, gazdasági és katonai folyamatok ki-

tűnően kitapinthatók benne és szerkezete is mintaszerű. Úgy gondolom, nem túlzok, amikor kijelentem, híre és sikere rövidesen túl fog nőni határainkon.

Dr. Pataky Iván

Gosztonyi Péter: A Magyar Honvédség a második világháborúban

Gosztonyi Péternek, a Svájcban élő magyar hadtörténésznek *A Magyar Honvédség a második világháborúban* című könyve az 1992-es budapesti könyvhét egyik legnagyobb sikere volt. Igazolja ezt az is, hogy igen hamar elfogyott az ünnepi napokra előkészített készlet, utánnymásra volt szükség.

Ez a hadtörténelmi mű először 1986-ban külföldön jelent meg. A hazai könyvpiacra most lényegében a második kiadás került, amely felépítésében megegyezik az elsővel, szerkezetileg abban különbözik tőle, hogy az eredeti jegyzetek — a folyamatos olvasás megkönnyítése érdekében — beépültek a törzsszövegbe. Ami a tartalmat illeti, a magyar kiadás bővebb az eredetinél, miután gazdagodott a szerző számos újabb felderítésének eredményeivel, valamint a hazai kutatás újabb megállapításaival. Ez utóbbi kapcsán — a szerző egyetértésével — lehetővé vált a korábbi anyag helyesbítése néhány helyen.

Annak ellenére, hogy még az átdolgozott kiadás sem tükrözi a hazai kutatások összes eredményét, Gosztonyi Péter munkája pártatlan szemléletmódjával, adatainak gazdagságával, közérthető előadásmódjával minden bizony-nyal elnyeri mindazok tetszését, akik az

elbeszélte eseményeket átélték, de jelentős számban azokat is, akik „csak” történelmet látnak benne.

A Magyar Hadtudományi Társaság tagjai különös örömmel üdvözlük e mű megjelenését. Örömről kettős. A hadtudomány történelmi bázisát jelentő hadtörténelmi mű megjelenését köszönhetjük a szerzőnek, aki munkája révén e társaság szinte minden szakosztálya számára dolgozott ki jól használható forrásművet. Azért is örülnek őszinte szívvel e munkának, mert társaságunk egyik, kiemelkedően tehetséges és népszerű tagjának olyan munkáját vehettük kézbe és olvashatjuk, amely a magyar hadtudomány egészének tekintélyét is növeli.

Társaságunk tagjai bíznak abban, hogy a következő kiadások még gazdagabban fogják bemutatni a hazai hadtörténelmi kutatások eredményeit és az időközben feltárássra kerülő újabb tényekkel a hazánk területén lezajlott katonai műveletek, hadművészeti (hadászati, hadműveleti és harcászati) elemzésével, értékelésével gazdagodni fogunk. Ez utóbbihoz szakosztályaink több gondolat felvetésével is készek segítséget nyújtani a szerzőnek.

Dr. Móricz Lajos

TÁRSASÁGI ÉLET

Beszámoló a Kiss Károly Hadtudományi Klub életéről, rendezvényeiről

A téli-tavaszi időszakra egy bemutatóval egybekötött ismertetést, három témakörben vitaestet és egy közgyűlést állítottunk be.

Januárban Gerlei István a Haditechnikai Intézet új lehetőségeit tárta elénk egy bemutatóval egybekötött ismertető keretében. Megemlítette, hogy a nyitottságot sokan tévesen értelmezik nálunk. Az egyes kutatási témák felelősei ma már az ötlettől a sorozatgyártásig menedzselnek, ami sok új és/vagy másszerű ismeretet és módszert követel a hadmérnököktől.

Amennyiben 1995 után a hazai beszerzés is megkezdődik (erősödik?), akkor erre a lehetőségre már ma kell készülni, és célszerű a Hadiipari Hivatalnak ezt is érzékelnie. A fejlesztés az átmenet időszakában a haditechnikai eszközrendszer elemeinek oldaláról is megközelíthető. Kézi lőfegyverre 2000-ben is szükség lesz és a különféle aknákra ugyanúgy. Tudunk tehát mit gyártani. Ez egyben munkaerő-lekötést is jelent a tömeggyártásnál. Az új, kétoldalú szakmai kapcsolatok már ma együttműködési dinamizmust — új eszközöket — eredményeztek. Sajnálatos, hogy jelenleg a polgári üzemi háttér még gyenge, pedig a fő cél annak bizonyítása, hogy a sorozatgyártott eszköz a követelményeknek megfelel.

A helyzettismertetést követően bemutatták (részleges üzemeltetéssel) a saját és a közös szomszédsági fejlesztési eszközöket.

Februárban dr. Vasvári Vilmos A hadügy állandó és változó összetevői vitaindító előadásának alapját az adta, hogy a mai felfogás szerint Magyarországon a kato-

nai erő a honvédelem végső eszköze, így a „béke—konfliktus—háború—béke” részállapotok meghatározott eseményeinek kezelése a honvédelmi közigazgatás feladata. A jogállamiság esetén kiemelt szerepe van a közigazgatásnak, hiszen az egyetlen törvényes állapot a béke, így a hadügy korábbi értelmezése vitatható. Előadásában kitért a hadügy összetevőinek értékelésére, változására és a tartalmi meghatározások fontosságára. Alacsony és közepes intenzitású konfliktusokkal terhelt világunkban ezek jellemzőinek pontos meghatározása alapozza meg a nemzetközi szintű intézkedéseket.

A katonai elmélet továbbművelésre érdemes kérdéskörök véleménye szerint a következők:

- a geopolitika és a (kis/nagy) koalíció összefüggései;
- a tömeghadseregek leszerelésének és átalakításának (konfliktusbefolyásoló, közigazgatási, szociológiai, technikai-technológiai, környezetvédelmi) hatásai;
- az egyesített európai fegyveres erő (rendeltetésének, kialakításának, alkalmazásának, a teherviselés arányainak) vizsgálata.

Márciusban dr. Pataky Iván a Magyar Néphadsereg Csehszlovákia 1968. évi megszállásában való közreműködésével foglalkozott. A nemzetközi összefüggések keretében elemezte a magyar politikai és katonai vezetés döntéseit. Sok új — eddig nem közölt — részletet ismerhettünk meg a csapatok előrevonásáról, a határátlépésről, majd a 8. gépesített lövészhadosztály tevékenység-

géről. A katonai tevékenység jól szervezett, koordinált és határozott volt. A magyar politikai és katonai vezetés egybehangzóan állapította meg, hogy bár a katonai feladatot szervezetten és kifogástalanul oldották meg, a kitűzött politikai célt nem sikerült elérni. A Varsói Szerződés csehszlovákiai beavatkozása csak felgyorsította a szocialista világrendszer felbomlását. Katonailag szorosan vett szakmai kérdésekben azonban nagyon sok hasznos tapasztalattal szolgált.

Áprilisban dr. Vasvári Ferenc a technikai biztonság fejlesztési feladatainak vázolása keretében érzékeltette a törvényi szabályozás meghatározó jelentőségét és az MH sokrétű (üzemeltetési) tevékenységét. A terminológiai és tartalmi egyeztetés kérdéseit is vizsgáló konzultáció a német katonai szakértőkkel hasznosítható útmutatásokkal szolgált. A technikai biztonság által megoldandó kérdések elválaszthatatlanok a humántechnológia módszertanától, a hadsereg számára is hasznos megállapításaitól.

A bemutatóval egybekötött ismertető és a vitaestek értékét az érdeklődők nagy száma is igazolta. A kérések sokasága az egymástól eltérő, a témát értelmező és a megoldás lehetőségeit kereső konstruktív vita bizonyította a téma aktualitását.

Az évzáró közgyűlés első részében dr. Vasvári Vilmos javaslatot tett az 1992–93-as évadra tervezett témákra. Javasolta, hogy a klub foglalkozzon a tudományos továbbképzés kérdéseivel, illetve a felsőoktatási törvénytervezettel, a tudományos minősítésről szóló törvénytervezettel (ha lesz ilyen és nem olvad bele a felsőoktatási törvénybe), továbbá az innovációs törvény tervezetével. A tervek szerint a jövőben az egyetemek (Hadtudományi Egyetem!) ítélik oda a

tudományos fokozatot, kijelölik az odaítélésére szakmailag alkalmas egyetemi fakultásokat, karokat, intézeteket, tanszékeket. Az egyetemeket az MTA javaslatára létrehozott Athenaeum Bizottság segíti.

Az európai biztonság kiemelt kérdés! A felerősödő nacionalizmus és a gazdasági szerkezetváltások jellemzően kelet-közép-európai, balkáni sajátosságok lennének, ha a FÁK területén ezzel számolni nem kellene. Hazánk NATO-tagsága kérdéses, a NATO is átalakulóban van. Kialakulóban van és körvonalazódik az egyesített Európa fegyveres ereje is.

A hallgatói tudományos tevékenység a ZMKA-n az elmúlt két év során a kevésbé kiegyensúlyozott helyzetből újra stabilizálódott. A hallgatók és a felkészítést, a feltételeket biztosítók munkáját dicséreti, hogy magas pontszámmal, jó induló képességekkel vettek fel végzősöket-végzeteket tudományos továbbképzésre.

A témabemutatót követően az elnök kifejezte köszönetét az MHTT vezetésének, hogy a klub mint a társaság fóruma folytathatja 10. munkaévét.

A közgyűlés értékelte a klub tevékenységét. A hozzászólások során felvetett javaslatok:

- vizsgáljunk globális—regionális—országos témákat;
- az egyes szakosztályok rendezvényei nyitottak és ismertek, célszerű, ha a klub továbbra is a társaság alapvető tudományos fórumaként működik;
- versenyeztetni kell a tematikai ötleteket úgy, hogy tartalék témák is legyenek. Esetenként célszerű rendkívüli összejövetelt is rendezni sürgős, aktuális kérdésekből, még témaváltoztatás árán is;
- a klubrendezvény bevezetőjeként az MHTT elnökségének tagjai rövid témaismertetést adjanak a jelenlévő szakosztályok elnökei részére.

Az eredmények mellett el kell mondani, hogy az eddigi legsikeresebb rendezvényeink a közkedvelt tanulmányi kirándulások ebben az évben elmaradtak. Kárpátalján a II. Rákóczi Ferenc tevékenységéhez fűződő hadtörténelmi emlékhelyeket, majd Szlovákiát, a Vág völgyét, az ottani egykori történelmi várainkat, városainkat (Nyitra, Trencsén, Zsolna, Árvaváralja, Selmec- és Körmöcbánya) szerettük volna meglátogatni. Sajnos az utazás költségei meghaladták tagjaink anyagi lehetőségeit.

Terveinkről röviden annyit, hogy a jövő évre vezérlő témacsokornak tekintjük az anyagi-technikai integráció helyzetét, a szárazföldi csapatok egyéves tapasztalatait az MH felkészítési rendjében, valamint a katasztrófaelhárítás koncepcionális kérdéseit, különös tekintettel a vonatkozó jogszabályokra.

Rendkívüli klubösszejevetelen 1993

tavasza — hazatérését követően — meg kívánjuk hallgatni a jelenleg NATO-ösztöndíjas kutatótiszt kollégánk tapasztalatait.

1993 tavaszán megemlékezést tervezünk a Kerepesi temető 48-as parcellájában Kiss Károly sírjánál, születésének 200. évfordulója alkalmából.

Önköltséges vacsorával egybekötve, baráti, társasági megbeszélés keretében kívánunk megemlékezni a Kiss Károly Hadtudományi Klub 10 éves tevékenységéről.

A közgyűlés szavazással megerősítette az eddigi vezetőséget: dr. Vasvári Vilmos elnök, dr. Csabai György alelnök, dr. Berek Lajos titkár.

(A klub rendezvényeinek helyeit, időpontjait, témáit az MHTT Hírlevele és az MHMH havi programja is tartalmazza.

Dr. Vasvári Vilmos

A védelemgazdasági szakosztály rendezvénye

Május 25-én — a Magyar Hadtudományi Társaság védelemgazdasági szakosztály szervezésében — előadást tartott *dr. Cserepes Tibor ezredes*, a Védelmi Koordinációs Iroda vezetője.

Előadását — amely a védelmi felkészítés és a gazdaságmozgósítás új rendszerével foglalkozott — alkotó vita követte. Az elhangzott felszólalások, vélemények és álláspontok a jelenleg kialakult helyzetet, a gazdasági lehetőségeket, valamint a védelem minőségi fejlesztését szolgáló kardinális kérdéseket tárgyalták. A vitafórumon nemcsak

a szakosztály tagjai vettek részt, hanem megtisztelték jelenlétükkel a téma kidolgozásával foglalkozó gyakorló szakemberek és az elméleti műhelyek vezetői is.

Dr. Turák János ezredes zárógondolatként úgy összegezte a tapasztalatokat, hogy a rendezvény igen jól segítette a közgazdasági gondolkodás és cselekvés, a logisztikai tervezés valamint a humán tőke hasznosításának lehetőségét egy optimális védelmi képesség kialakítása érdekében.

Dr. Mátyás Mihály

Megalakult a társaság kiképzési szakosztálya

1992. április 30-án megalakult a társaság kiképzési szakosztálya mintegy 30 alapító taggal.

A szakosztály alapítói:

- a csapatok kiképzését közvetlenül irányító, illetve azt végző parancsnokok, vezetők, főnökök, törzskari tisztek;
- a katonai tanintézetek oktatói, oktatást irányító szakemberei;
- a honvédség parancsnoksága különböző szervezeteiben (elsősorban az MH Szárazföldi és Kiképzési Főszemlélősen) tevékenykedő, a csapatok és a tanintézetek kiképzése irányításában dolgozó, illetve a katonai pedagógiát művelő, az iránt érdeklődő tisztek;
- a Honvédelmi Minisztérium szakemberei;
- olyan nyugállományú tisztek és polgári személyek, akik aktív időszakukban a katonafiatalkor képzésével, nevelésével kapcsolatban álltak, és továbbra is szeretnék szerzett tapasztalataikat hasznosítani.

A szakosztály alakuló ülésén részt vett az MHTT elnöke, tanácsaival segítette a tagság által elfogadott Működési szabályzat végső formába öntését, valamint az 1992. évi tevékenységi program (munkaterv) összeállítását.

Tekintettel a hátralevő idő rövidsé-

gére, 1992. évi munkatervünkben szerény célokat tűztünk ki.

Legfontosabb teendőnknek tartjuk a szakosztály működésének beindítását, a szakosztályi munka feltételeinek megteremtését.

További éves feladatunk a hadtudományi lexikon katonai kiképzés-nevelés témájához kapcsolódó címszavak ki-gyűjtése és szócikkeinek kidolgozása.

Emellett részt kívánunk venni a csapatkiképzés és a katonai tanintézeti (elsősorban középiskolai és fősikolai) felkészítés kutatási, fejlesztési és korszerűsítési feladataiban oly módon, hogy javaslatainkkal, publikációinkkal, észrevételeinkkel segíthessük a szakszerű döntések előkészítését.

Kérjük ezért a csapattiszteket, a katonai tanintézetekben dolgozó pedagógusokat, oktatókat, a központi szervezetben tevékenykedő kollégákat, hallgatókat, nyugállományú tisztársainkat, legyenek részt ebben a munkában. Lépjenek be a szakosztály tagjai sorába! Jelentkezési űrlap, tagdíjfizetési csekk kapható, valamint a társaság tudományszerkesztőbizottságának tagjánál (HM 51—15 mellék).

Mészáros Tibor

Rudolf Hecht

Hadászati alap kutatás a Védelmi Akadémián*

A cikk az osztrák Védelmi Akadémia hadászati kutatóintézetének munkáját, az alap kutatást és a központi dokumentáció feladatait tekinti át. Az alap kutatásban kiemeli a környezeti tényezőket, a potenciális fenyegetettség és a háborúkép kutatásának fontosságát. Részleteiben vizsgálja: a hadászat fogalmkörét; a politika és a fegyveres erő, valamint a politika és háború viszonyát az atomkorban; a hadászat fogalmának keleti és nyugati értelmezését; a háború ideológiai indoklását; a tudomány és a hadászat kapcsolatát; a hadászati elmélet és kutatás hatáskörét. Bemutatja a Védelmi Akadémián folyó alap kutatás metodikáját és területeit.

A Védelmi Akadémia keretében működő hadászati kutatóintézetnek két működési területe van: az alap kutatás és a központi dokumentáció. Az intézetnek az a feladata, hogy kutatásokat folytasson a modern „háborúkép” kialakítása érdekében, ennek során mindenképp az USA, a Szovjetunió, valamint az európai szövetségesek biztonságpolitikai, katonai tevékenységét vegye figyelembe, de más, időszerűségét tekintve példaértékkel bíró országokét is — és Ausztria számára az adott vagy felismerhető tanulságokat vonja le.

Ausztria megfelelő helytállásra irányuló előkészülete és katonai tevékenysége — a hadászati helyzet állandó és változó tényezőit figyelembe véve — lényegében azt jelenti, hogy a lehetőségeknek megfelelően reagálni kíván a közelebbi és távolabbi katonai környezetében lévő fejlesztésekre és előkészületekre.

A fegyveres erők megjelenési formái, a politikai és gazdasági feltételek, a hadászati koncepciók és doktrínák, valamint az arra

irányuló politikai akarat minősége, hogy a fegyveres erőket a tervezett módon használják fel (vagyis ahogyan azokat Ausztria politikai környezete meghatározza), ezek azok a változó tényezők, amelyek mindenkor jelentősége és beillesztése a hadászati összefüggésbe szükségessé teszik a folyamatos elemzést és a lényeges összefüggések rendszerező áttekintését. Az államok és szövetségek környezetének politikai és katonai „rendelkezési állományában” jelen lévő hadászati változók jelentéskapcsolatának megfelelően ezeket az összefüggéseket külső eredetű, tervezést meghatározó elemekként kell figyelembe venni az előzményeknek megfelelő saját válaszmagatartás kialakításánál.

A hadászati állandók — így példának okáért Ausztria geostratégiai helyzete — folyamatos meglétük, vagy hosszú távú hatékonyságuk alapján azok a magától értetődő bázistényezők, amelyeket az osztrák válaszmechanizmus kidolgozásában elsődlegesen figyelembe vesznek. Egy Ausztria méretű semleges államnak, amely az európai szövetségi rendszerek között fekszik, az eleve meglévő hadászati tényezők mellett el kell fogadnia azokat a

* Megjelent az Österreichische Militärische Zeitschrift 1987. 3. számában.

változó tényezőket is, amelyek kívülről hatnak: ilyenek a politikai és katonai tevékenységet — aktívan vagy visszahatóan — bizonyos mértékig feltételező előzmények, befolyásoló körülmények.

Ezen előírt kereten belül az önálló katonai intézkedések, ahogy azok a nemzetközi kapcsolatokban a különös függőségre tekintettel szokásosak, mindenképpen felhasználhatók. Az erőviszonyoknak a nemzetközi rendszer központi jellemzőjeként értelmezett alakulása fogalmilag és politikailag pontatlanul definiált, ami ismét bizonyos önállóságot tesz lehetővé, illetve szükségessé.

Az említett tényezők következtében a saját „visszatartó” koncepció megvalósításának eredményessége érdekében mindenke-előtt *szükség van a környezet politikai-hadászati elméleteinek és gyakorlatának elemzésére.* Összességében a környezet politikai céljainak teljes összefüggésébe beillesztett részeredmé-

nyek felismerhetővé teszik a potenciális fenyegetések komplex spektrumát, amelyek főleg politikai, katonai, gazdasági, társadalmi és szellemi-ideológiai területek lehetnek. Pontosabban a szándékolt akció- és válaszmagatartásra lefordítva: a háborúképben megjelennek a fenyegetések.

A modern háborúkép kutatása nemcsak a katonai összecsapás gyakorlatát érinti, vagyis azok politikai, gazdasági, társadalmi, ideológiai és szellemi összetevőit, hanem *egy állam egész katonai konfliktussal összefüggő eszköztárának előkészítésével is foglalkozik.* Ebben az átfogó szemléletben a modern háborúkép kutatása a hadászat fogalomköréből indul ki és összhadászatiilag van meghatározva. Ilyen értelemben az intézet neve is „hadászati alapkutatási” programot tükröz. „Strategic research” (hadászati kutatás) folyik a fogalom ténylegesen használatos értelmezésének megfelelően.

Hadászat: időszerű fogalomkör és történelmi jelenség

A modern „hadászat-vita” — a 18. és 19. század fordulóján — szükségszerűen egybeesett a tömeghadseregek létrejöttével a forradalmi és napóleoni Franciaország háborúi során. A 18. század fegyveres erőihez viszonyítva *a nagy, tömegméretű hadseregeknek átfogó hadműveleti tervekre volt szükségük* ahhoz, hogy a harctéren alkalmas időben megfelelő erőt vethessenek be. *A logisztikai intézkedések* nemcsak a háborús harcképesség megtartását szolgálták, hanem már békében is bizonyos előkészületekkel jártak együtt.

Az átfogó létszámnövekedések új megvilágításba helyezték a katonai kérdésekkel kapcsolatos társadalmi és társadalompolitikai problémakört, katonai és ezen keresztül összhadászati területen is. Az európai államok akkori politikai elitje megegyezett abban, hogy *a háborúnak politikai problémákat kell megoldania és célja az érdekkiegyenlítés révén a lehetőség szerint tartós béke megteremtése.*

Egy sor, katonai vezetésben gyakorlott szerző fejtette ki véleményét a hadászatról. Közülük Károly osztrák főherceg, Jomini és Clausewitz neve érdemel említést. Különösen Clausewitz az, aki utóbb az európai és amerikai el-

lentétes álláspontokat kifejezésre juttató vita során az érdeklődés középpontjába került. A Szovjetunióban és a volt szocialista országokban Clausewitz vitathatatlan helyet foglalt el a háború és a hadászat alapfogalmának meghatározásában, amihez döntően hozzájárultak Engels hadtudományi írásai, Marx Clausewitz jelentőségét méltató megjegyzései és főleg Lenin pozitív megítélése.

A hadászat fogalomkörében megkülönböztetünk:

- hadműveleti;
- logisztikai-gazdasági,
- társadalmi és szellemi, valamint
- technikai-technológiai területet.

1./ Clausewitz a hadászatot úgy határozza meg, mint „harci szükségletet a háború célkitűzése érdekében”, ezáltal elismerte a hadászatfogalom hadműveleti területének egyértelmű prioritását. Eszerint a clausewtzi „ütközethadászat” a század végén alakult át „háborús hadászattá”, amellyel kapcsolatosan jellemző példaként említhető Alfred Schlieffen neve.

2./ Bár a legtöbb teoretikus leértékelte, de a katonai gyakorlatban is döntő jelentősége van a hadászat logisztikai és gazdasági te-

rületének. Az amerikai polgárháború pontos elemzésének például az európai gyakorlati alkalmazás számára is felismerhetővé kell tennie, hogy nem az északi államok katonai vezetésének rendkívüli harcászati-hadművelési rátermettsége vezetett végül is az unió győzelméhez, hanem sokkal inkább: az erősebb ipari potenciál kihasználása; a meglévő nagy személyi potenciál; a földön és vízen rendelkezésre álló szállítóberendezések alkalmazása; de főképpen a vasút katonai igénybevétele annak érdekében, hogy a csapatokat megfelelő mértékben és a kedvező időpontban a döntő helyen vehessék be.

Ezáltal az északiak a déliek hadművelési harcképességét hatástalanná tették. A hadászat logisztikai vonatkozása ebben az esetben döntőbb volt, mint a hadművelési oldal.

A szövetségesek katonai győzelmét az első és második világháborúban is, a szembenálló fél hadművelési-katonai részsíkerei ellenére, a szükséges nyersanyagok és gazdasági potenciál megléte, fölénye biztosította.

3./ A hadászat társadalmi és szellemi vetülete annál nagyobb jelentőségre tett szert, minél szélesebbé vált a fegyveres erők személyi bázisa. Ennek időben, előre látó módon történő minőségi megoldásaitól függ továbbra is a hadászat logisztikai-

gazdasági és hadművelési hatékonysága. A jövőben valószínűleg a „harc az agyakért” lesz a siker döntő feltétele.

A társadalmi-politikai konfliktusokban, így például a vietnami háborúban, a válság megoldásának lényegében társadalmi jellegűnek kellett lennie. Az amerikai katonai vezetés, amikor azt állítja, hogy a vietnami háborút katonailag megnyerték, csak politikailag vesztették el, nem veszi figyelembe a hadászat hadművelési és szocio-politikai oldalának egymástól való köcsönös függőségét ebben a konfliktusban.

4./ A hadászat technikai-technológiai területe, a gyors fegyverzettechnikai fejlődés következtében a háborúkép fergeteges és folyamatos változásához vezetett, mivel a nukleáris fegyverek rendszerbe állításával alapvetően új minőséget kapott. A hadászat lényege azonban nem változott. Az egyoldalú katonai sikerek a bevetés vagy a fegyverzettechnikai haladás következtében mégis időben korlátozottak maradtak és legalábbis részben a hadművelési, logisztikai és szociális oldalak által kiegyenlíthetők voltak.

A hadászat területei egymástól függenek, mindenkor helyzetüket e területek közötti kapcsolatrendszerben az adott katonai konfliktus jellege és minősége határozza meg.

A politikai és a fegyveres erők viszonya

A hadászat politikai és katonai összetevőinek egymáshoz való hierarchikus viszonya még a 19. században is a *politika elsődlegessége alapján formálódott*. A háborút az ismert clausewitz-i formula szerint a politika eszközének tartották:

— a katonai összetevők lehetséges elsőbbsége képtelenségnek tűnt, mivel mindig a politika az, amely háborúhoz vezet;

— ezáltal azt is követelték, hogy a politika feladatát a háború alatt is teljesítse és a háború lefolyását politikai értelemben befolyásolja.

A 18. század háborúit, utoljára az úgynevezett „kabinetháborúkat”, az állam és feladatai akkori értelmezése szerint, a politika eszközeként politikai célok elérése érdekében folytatták. Ez kifejezésre jutott a háború hadművelési és harcászati

lefolypásában, melynek során szinte természet tudományos jellegű, ésszerűségi sematikus módon jártak el. A napóleoni Franciaországgal való katonai konfliktus alapja és célja hasonlóképpen az európai politikai rendből következő ellentétek rendezésére irányult. A katonai fellépés annak eszköze volt, hogy a politikai és társadalmi, sőt gazdasági viszonyok új politikai arculatának elérését vagy az eddigi megtartását biztosítsák.

A politika e többszörösen hatékony elsődlegessége a válság előidézésében és a válság szabályozásában megfelelt a válságbefejezésnek is. Érdekegyeztetéssel olyan békerendet kerestek, amely vélhetően nem adott ismételt okot új, katonailag eldöntendő konfliktusokra.

A politikai cél a hatalmi egyensúly megtartása volt, ezért feladatait és céljait különböző-

en értelmezték. A legyőzött hatalom kiesése beláthatatlan következményekkel megzavarhatta volna a megegyezést. A konfliktusban érdekelt mindkét fél messzemenően egyenrangúan vett részt a béke létrejöttéhez vezető folyamatban. Franciaország csak Napóleon második veresége után lett legyőzöttként kezelve — akkor sem azért, mert katonailag vereséget szenvedett, hanem mert fenyegette a békés politikai rendezést, amelyről éppen tárgyaltak.

A háború és hadászat kérdésköréről szólva említsük még meg Károly főherceget, aki a felvilágosodás hagyományát követve így írt: „A háború a legnagyobb baj, amely egy állammal, egy nemzettel megeshet. Az előnyös béke elérésének kell minden háború céljának lennie, mert csak az előnyös béke tartós és csak a tartós béke teszi a nemzeteket boldoggá, következésképpen a kormányok célja elérhető”.

Károly főherceg hadtudománya számára a *hadászat* az, amely már a háború előtt terveket készít, a *háborúban* pedig a katonai vállalkozások folytatását jelenti. A *hadászat*on eszerint a *legfőbb hadvezérek speciális tudományát* értették, a *harcászat* mint *hadművészet*, minden *csapatparancsnok alapvető tudománya volt és a hadászati tervek végrehajtására szolgált*.

Fordulat a politika és a fegyveres erők viszonyában

Ha jellemző példákat akarunk felhozni a hadászat politikai és katonai összetevőinek elsődlegességét érintő fordulatra, a német Alfred Schlieffen és bizonyos mértékben a francia Ferdinand Foch és követői érdemelnek figyelmet. Szerintük a politikának kellett ugyan továbbra is a háború célját meghatározni és céljai keresztülvitele érdekében a katonai erő alkalmazásáról dönteni, a háború alatt azonban tartózkodnia kell a hadviselés befolyásolásától. Figyelemre méltó, hogy ez a gondolkodásmód logikusan következett az elsődlegesen a hadászat hadművelleti területére irányuló 19. századbeli értelmezésből.

A háború radikális-nacionalista jellege következtében a békés rendezésre már nem mint politikai érdekegyeztetésre, hanem — az ellenség katonai megsemmisítésének következményeként — a későbbi „diktátumon

alapuló békére” gondoltak. Ez a *felfogás oda vezetett, hogy Schlieffen a „szokásos” győzelmet elutasította és csak a megsemmisítő ütközetet, „a kettős Cannae”-t tekintette katonai célnak*.

Az állam politikai vezetését az alapvető katonai tervekről csak korlátozottan informálták. A német birodalmi kormány az úgynevezett „Schlieffen-tervet” csak körvonalaiiban ismerte. A háború melletti döntés esetére a katonai oldal megszabta saját követeléseit, ennek teljesítéséről a politikának kellett gondoskodnia, amely ezt meg is tette anélkül, hogy erőfeszítéseket tett volna egy politikai megoldásra, legalábbis arra az esetre, ha a gyors katonai győzelem illúzióknak bizonyult volna.

Főképpen a német legfelső hadvezetés hagyta figyelmen kívül — hagyományosan a megsemmisítő háborúra való feltétlen irányultsága következtében —, hogy az ismételt harcászati szinten elért győzelmek, tekintettel az ellenség létszámbeli és gazdasági fölényére, az erők hadászati méretű elkopásához vezethetnek.

A katonai vagy politikai összecsapás célja azonban nem a harcászati szintű győzelem, hanem éppen a hadászati szintű politikai célok elérése. George Clemenceau francia miniszterelnök felismerte ezt a problematikát, amikor kijelentette: *a háború túl komoly dolog ahhoz, hogy egyedül a tábornokokra lehessen bízni*.

A második világháború radikális változást hozott Németország politikai-katonai helyzetében, s a politika harcászati szintig meghatározó befolyást gyakorolt. Az angolszász hatalmaknál, főképpen az USA-ban, mindkét tényező egymás mellett volt megfigyelhető. A Szovjetunióban az ideológiai követelmények és a sztálini gyakorlat alapján fennmaradt a politika elsődlegessége a háborúban is, és a pártnak kellett a háborúban is a „puskákát” ellenőriznie.

A politika és a háború viszonya az atomkorban

Bármely fegyveres összecsapást kiváltó konfliktus esetén lehetséges a nukleáris szintű eszkaláció, amennyiben a szuperhatalmak, az USA és a Szovjetunió létfontosságú érdekei érintve vannak. Mivel azonban ilyen esz-

köztár mindkét fél rendelkezésére áll, lehetővé válik a háborús összecsapás politikai ellenőrzése. Az USA és a Szovjetunió hadászati fegyverzetének általános egyensúlya következtében: egyfelől kölcsönös a tartózkodás érdekeik hadászati szintű érvényre juttatásától; másfelől ez a képesség csökkenti annak lehetőségét is, hogy a hagyományos fegyveres erők bevetésével akár regionális, akár lokális területen közvetlen összecsapásra kerüljön sor.

Az USA és a Szovjetunió számára egy regionális konfliktus esetében (amely őket közvetlenül vagy közvetve érintheti) jelentkezik az *eszkáláció kívülről történő ellenőrzésének problémája*. Felmerül a kérdés, hogyan és milyen mértékben alkalmazhatnak, illetve kell alkalmazniuk intézkedéseket és eszközöket a konfliktus megfelelő keretek között tartására. A szuperhatalmak túl erőteljes, mondhatni döntő beavatkozása a helyi katonai összecsapásokba, e hatalmak befolyásolási lehetőségeit saját politikai „klienseiknél” ugyancsak csökkentené. Ez az USA-t és a Szovjetuniót arra kényszeríti, hogy a regionális konfliktusokban csak korlátozottan vegyenek részt mindaddig, amíg az a regionális jellegét át nem lép.

A politika katonai területen meglévő elsődlegességének érvényre juttatása a nukleáris fegyverzet létezése óta *politikai aktualitású szükségesség* annak érdekében, hogy megakadályozzák a tisztán katonai indokú tervezett vagy nem tervezett *eszkálációt*. Mindenestre a nukleáris fegyverzet és az abból kiinduló lehetőségek ismét a katonai és politikai cselekvés egységéhez vezettek, és feltételezhető, hogy a *katonai eszköztár kezelése minden időpontban a politikai megbízatás ellenőrzése alatt marad*.

A hadászat fogalmának időszerű értelmezése

Az első világháború tapasztalatai óta a háborút katonai nézőpontból is komplex fogalomként értelmezik, amelynek sikeres befejezéséhez átfogó, a háborúra már békében megvalósított felkészülés és az állam minden eszközének adott időpontban történő készenlétbe helyezése szükséges. Totális hábo-

rúról akkor beszélünk, ha a győzelmet az ellenség teljes vereségével érik el.

A háború ilyen általános értelmezésének megfelelően (mely szerint az állam egész eszköztárát igényli), a hadászat egészét is átfogóan definiálták. Bevezetésre került az „összhadászat” (nemzeti hadászat) fogalma.

Tekintettel arra, hogy mások a politikai és ideológiai folyamatok és feltételek Nyugat-Európában és az USA-ban, és megint mások a Szovjetunióban és a kelet-európai országokban, a hadászathoz kapcsolódó fogalomrendszert a 19. századi közös források ellenére, másként építik fel.

Az USA és Nyugat-Európa

Az „összhadászatra” számos fogalmi megközelítést ajánlottak. Ha csak a lényeges dolgokat vesszük figyelembe, akkor a *hadászat az állam összes eszközének előkészítését és felhasználását jelenti az állam céljainak elérése érdekében*.

Az „összhadászat” a részhadászatok eredménye politikai, katonai, gazdasági, társadalmi és szellemi területen. Az „összhadászat” alapjai a hadászati területek teljes tartalmi átvétele esetén a biztonsági érdekek, a biztonsági célok, a biztonságpolitika és a biztonsági feladatok. Ezekre az alapokra hatnak a politikai, gazdasági, társadalmi és technikai tényezők, valamint az anyagi hatások az állam egész potenciálja részéről.

Az „összhadászat” *alapelvei* a következők:

- 1./ Célkitűzés, amely a meglévő eszközökkel elérhető és az állam összérdekeiben áll.
- 2./ Súlypontképzés az erők összpontosításával annak érdekében, hogy a döntő ponton erők legyenek. Ennek előfeltétele a saját és az ellenséges helyzet ismerete.
- 3./ Az erők gazdaságos és összehangolt bevetése az ebben az esetben is megkövetelt súlypontképzéssel.
- 4./ Támadás – mozgékonyság – meglepés.

A *hadászat alapjaiból és alapelveiből* következők:

— az eszközök és a cél összhangjának szükségessége, e vonatkozásban elsődlegesen azoknak a tényezőknek a megfelelő alkalmazásából kell kiindulni, amelyeket nem

egyértelműen és megváltoztathatatlanul tervezték meg előre;

— a kitűzött célhoz való alkalmazkodás ilyen rugalmassága megköveteli a cél elérésére szolgáló hadászati eljárásmodok megfelelő tervezését is;

— a saját eljárásra való támaszkodás a meglepés vonatkozásában;

— a legcsekélyebb ellenállás kihasználása;

— a hadászati eljárás megtervezése oly módon, hogy a választás több rész cél között nyitva maradjon;

— a tervezés és a létszám rugalmassága annak érdekében, hogy a tényleges helyzet változó követelményeivel azt folyamatosan összehangolják.

Az „összhadászat” hatékonysága azon részhadászatok integrált cselekvéseinek eredménye, amelyek mindenkor specifikus feladattartományukban az „összhadászati” célok értelmében a részcélok elérését biztosítják.

Szovjetunió

Lenin a háborút Clausewitzre alapozva úgy definiálta, mint az osztályok vagy államok politikájának folytatását fegyveres eszközökkel. Lenin azonban nem vette át közvetlenül a clausewitzi tanokat; nála a Clausewitz által ismertetett elv olyan átvételéről volt szó (Hegel idealista filozófiájának dialektikájára támaszkodva), hogy a háború különböző megjelenési formái között az általános létezés áll, nevezetesen a politika.

A hadászat — a Szovjetunióban elfogadott tudományos értelmezés szerint — egy horizontális és vertikális összefüggésekben definiált, valamint megfelelően rendezett fogalomrendszer, amely dualisztikus módon egy elméleti és egy gyakorlati részre tagozódik. Az elméletet a hadtudomány képviseli, amely a társadalomtudományok mértékadó része.

A gyakorlati alkalmazás csúcán a katonai doktrína áll. A hadtudomány a katonapolitikától függ, melyet a Szovjetunió politikája és a szovjet kormány határoz meg. A katonai doktrínát a Szovjetunió politikai vezetése alakítja ki. A katonai doktrína követelményeket szab a hadtudománnyal szemben, amelynek felismeréseit a doktrína hasznosítja.

Hadtudomány alatt olyan rendszert értenek, amely ismereteket tartalmaz a háború jellegéről és törvényszerűségeiről, a fegyveres erők és az állam egésze háborúra való felkészítéséről és a hadviselés módjairól. A hadtudománnyal — együtt más tudományokkal — szembeni követelmény a háborúnak, mint bonyolult szociálpolitikai jelenségnek a kutatása.

A modern szovjet katonai doktrína alatt olyan rendszer értendő, amely magába foglalja a Szovjetunió Kommunista Pártja és a szovjet kormány iránymutató elveit és tudományosan alátámasztott nézeteit a hadviselés lényegéről, jellegéről és módjairól, valamint az ország teljes fegyveres erejének egy lehetséges háborúra való felkészítéséről.

A szovjet hadtudomány és katonai doktrína közös volta a szovjet felfogás szerint megnyilvánult (*Hogy milyen módon, ma már ismert — szerk.*):

— a szocialista termelési mód egységes anyagi alapján;

— a szovjet társadalmi és államrendszer egységes társadalompolitikai alapján;

— a dialektikus és történelmi materializmus közös filozófiai-módszertani alapján;

— a közös feladatokban és célokban, a Szovjetunió védelmi készsége, a szovjet fegyveres erők állandó harcászati növelésének biztosítása érdekében.

Szovjet nézetek szerint a hadtudomány és a katonai doktrína vezető ágazata a *hadművészet elmélete és gyakorlata*, amely tovább tagozódik a *hadászat*, *hadműveleti művészet* és a *harcászat* elméleti és gyakorlati területeire.

A *hadászat elmélete* ebben a fogalomrendszerben a háború törvényszerűségeit és hadászati jellegét, a hadviselés módjait vizsgálja, és kidolgozza a háború megtervezésének, előkészítésének és folytatásának, valamint a hadászati műveleteknek elméleti alapjait. A *hadászat gyakorlatát* a fegyveres erők hadászati feladatainak megállapítása, az ehhez szükséges erők és eszközök meghatározása képezi a háború konkrét feltételei között.

A hadászat feltételezett függősége a politikától azzal a követelménnyel jár, hogy a háborút alapvetően úgy tervezzük, mint a politika folytatását erőszakos eszközökkel. A politika elsődlegességének a hadászattal szemben a következő oka van: a politika dol-

gozza ki a háborús célokat, állapítja meg a hadviselés módjait, határozza meg a hadászat feladatait és mozgósítja a hadviseléshez szükséges személyi és anyagi kiegészítést. A hadászat viszont visszafelé befolyást gyakorol a politikára.

A szovjet meghatározásokból kitűnik, hogy közvetlen és kölcsönös viszony áll fenn a hadászat és a katonai doktrína között. A gyakorlati alkalmazásban a hadászat a katonai doktrína alapelveihez igazodik. A doktrína kialakításában a Szovjetunió legfelső politikai és katonai vezetése a hadászat és a hadtudomány ajánlásaira támaszkodik.

A hadászat, szovjet felfogás szerint, az állam és a párt védelmi politikáját képviseli, amelynek alapját a háborúról szóló marxista-leninista tanok képezik.

A háború ideológiai indokolása

A nyugati irodalomban különböző „segítő konstrukciókkal” kísérik meg, hogy a háború mint jelenség fogalmát meghatározzák. Mivel a háború általános karakterisztikájának leírására törekszenek, nem veszik figyelembe az olyan pragmatikus esetleírásokat, amelyeknek példaszzerűsége bizonyított. Így csak a háború fogalmának másodlagos összetevőit írják le.

A Nyugaton folyó vita a háborúról mindenekelőtt a katonai összecsapás megjelenési formáival, az elrettentés problémájával, egy konfliktus behatárolásának lehetőségével és egy olyan, ténylegesen megvalósítható konfliktus-kézbentartással foglalkozik, amihez a túlélőképesség és a háborúban is kezelhető irányító és átvitel-technikák tartoznak. Számos kísérlet ellenére még nem sikerült a háború okait illetően egy általánosnak tartható elméletet találni.

Ezzel szemben a „háborúról és a fegyveres erőkről” szóló marxista-leninista tanítások” rendszerezett ismereteket tartalmaznak a háború eredetéről és társadalmi jellegéről, s meghatározzák azokat a törvényeket, amelyek egy háború keletkezésével, lefolyásával és befejezésével függnek össze. Mindenekelőtt leírják a háború okait és a lényegét, amely nem más, mint társadalompolitikai je-

lenség és a politika folytatása erőszakos eszközökkel.

Ebben az összefüggésben a háborúk okaként egyértelműen a kibékíthetetlen osztályellentétet jelölik meg. A háború alapvető jellemzője, a szovjet meghatározás szerint, a szervezett fegyveres harc, ami a háború ilyen minősítésének nem felel meg, az politikai harc. A fegyveres harc relatíve önálló és saját objektív törvényei vannak.

A marxizmus-leninizmus a háborúk osztályozásának kritériumaként:

— a háború lényegét és

— a háborúnak, mint politikai célok elérése eszközének a megengedhető, vagy nem megengedhető voltát használja.

Mindazonáltal kinyilvánítják, hogy a háború lényege csak akkor felismerhető, ha megvizsgálják azokat a politikai kapcsolatokat, amelyek már jóval a háború előtt létrejöttek.

Tekintettel a nukleáris fegyverek pusztítóképeségére, Kelet és Nyugat számára azonos mértékben vetődik fel az az igencsak jogos kérdés, hogy a politika más eszközökkel való folytatása az atomháborút illetően is érvényben marad-e. A reakció (válasz) spektruma a nukleáris fegyverek bármilyen alkalmazásának teljes elutasításától annak a politikai szükségszerűségnek a hangsúlyozásáig terjed, hogy legalábbis a korlátozott nukleáris háborúban a politika ésszerűen bevethető eszközének tekintsek-e és ne az apokaliptikus ésszerűtlen előidézőjének.

Ha elfogadjuk, hogy az elrettentés megvalósítása, az amerikai SDI-program ellenére, még mindig a nukleáris fegyverkezés elsődleges célja: az elrettentés ebben az értelemben a fenyegető károkat nem pedig a „megelőzni tudást” jelenti arra az esetre, amikor a kooperatív, politikailag korrekt magatartást már nem lehet eredményesen gyakorolni. A nukleáris fegyvereknek egy háborúban ténylegesen bevethetőnek kellene lenniük, mert a „politikai” fegyver már nem hat elrettentően.

Ezenkívül a nukleáris fegyverek létezése olyan nemzetközi tendenciát eredményez, amely a lehetséges háborúk lokalizálásában, korlátozásában és mérséklésében nyilvánul meg, „legalábbis az elvont módon elképzelhető erőszak-maximum vonatkozásában”.

Tudomány és hadászat

Az USA és Nyugat-Európa

A második világháború óta az egyik legfigyelemreméltóbb fejlemény az a szoros kapcsolat volt, amely a tudomány és a hadászat, valamint a tudomány és a katonai gyakorlat között általában keletkezett. Ezt mindennek előtt az a gyors, katonailag hasznosítható *technikai haladás* idézte elő, amelynek szükségzerűen kölcsönös függéshez kellett vezetnie a technika fejlődése, a hadászat és a hadászati gondolkodás között az állami, célorientált eljárás érdekében, főképpen az USA-ban és Nyugat-Európában. A katonai tudományos terület szovjetunióbeli szervezésére még később kitérek.

Az USA-ban a második világháború óta felismerhető, hogy a felmerült problémák új módon történő megközelítését inkább a katonai fél, mint a politikai vezetés kezdeményezte. Urs Schwarz például ezt az új jelenséget azzal magyarázza, hogy *elsődlegesen az USA katonai vezetése került szembe azzal a követelménnyel, hogy egy esetleges jövőbeni háborút lehetőség szerint eredményesen, továbbá időben kedvezően és a nyugati védelmi közösség érdekében megfelelően befejezzék*. E komplex problémakörrel összefüggésben következik annak szükségessége, hogy meggyőzőbben és érthetőbb módon ismertessék, indokolják és határolják be azokat a katonai igényeket, amelyekhez tudományos érvek és számokban kifejezésre juttatott bizonyítékok kellenek.

A hadászat területén megengedhetetlen és nem differenciált tudományos szemléletmód lenne, ha a hagyományos és a tudományosan indokolt hadászat között értékrend szerint különbséget akarnánk tenni. Az irodalomban ezzel az összefüggésben mégis ismételtelen hangsúlyozzák, hogy például az *amerikai fegyveres erők sohasem lehettek volna képesek a „civil” tudományt az utóbbi évtizedekben szokásos módon felhasználni, ha ők maguk nem folytattak volna átfogó tudományos kutatást*.

A tudományos és a hadászati területek közötti együttműködés azonban nem pótolhatja a katonai vezetés döntését. A döntést a katonai vezetésnek mindig a saját felelősségére kell meghoznia; a tudományos elemzés valójában

csak eszköz, hogy ezt az aktuális döntést ésszerűen és a tudományos illetékességre támaszkodva hozzák meg. Mindenképpen végzetes hiba lenne a hadászati elméletet a hadászattal felcserélni.

A hadászati elmélet beillesztése a tudomány spektrumába

Mindjárt az elején szögezzük le, hogy legalábbis a nyugati tudományértelmezésben a *tudományok felosztásának nincs szilárd rendje*. Korábban különbséget tettek az empirikus és a priori tudományok, valamint teleológiai nézőpontból az elméleti és a gyakorlatban használt tudományok között. Így látszólag a reáltudományok szerinti ismeretelméleti differenciálás — eszmei vagy formális — mindenképpen megfelel az időszzerű követelményeknek és a hadászati elmélet rendszerezése érdekében kezelhető lesz.

A valódi tárgyak valójában léteznek, függetlenül attól, hogy észleljük azokat vagy sem. Az eszmei tárgyaknak nincs meg ez a valóságos létezése, ezek csupán a képzeletben vannak meg.

A tudományok rendszerezése szempontjából ez a meghatározó különbség a lét és a tudat között: a *reáltudományok reális tárgyakkal foglalkoznak, így például fizikával, történelemmel, politikai tudományokkal és társadalomtudományokkal, amelyek körébe tartozik a hadászati tudomány is*. A szellemi vagy formális tudományok mindenekelőtt a matematika és a geometria.

Az UNESCO ajánlása „a tudományos statisztika és technológia nemzetközi szabványosítására vonatkozóan” a *tudományokat hat részre osztja*:

- természettudományok;
- műszaki tudományok;
- orvosi tudományok;
- mezőgazdasági tudományok;
- társadalomtudományok;
- szellemi tudományok.

Ezt a hat területet három nagy tudománycsoport fogja össze:

— a természettudományok (Natural Sciences);

— a társadalomtudományok (Social Sciences);

— a szellemtudományok (Humanities).

A hadászati elmélet mint reáltudomány az UNESCO ajánlásának megfelelően nem tartozik a politikai tudományokhoz, hanem mint önálló ágat, az *interdiszciplináris társadalomtudományokhoz* számítják. A hadászati elmélet az „integrációtudomány” fogalmaival jelölhető, mivel társadalomtudományi jellegű rendszerét a három tudományterület között a természet- és a szellemtudományos összetevők és kölcsönös függésben lévő tényezők egészítik ki.

A hadászati elméletnek és az annak megfelelő módszereknek ez az „integrációtípus” struktúrája a hadászat egyes összetevőinek kölcsönös egymásra hatásához vezet. Ahol az ágazatok a hadászattal foglalkoznak, ezek a hadászati elmélethez tartoznak.

Eszerint a kutatás által általában és a hadászati elmélettel különösen megkövetelt ésszerűség nem jelenti azt, hogy olyan objektívnek felfogott szabályozó rendszert készítsenek, amely szerint ezt a kutatást végre kell hajtani. Ezzel szemben be kellene látni, hogy minden szabály, ami egy cselekvési folyamatot irányít, magának a cselekvési folyamatnak egy része. Ez azt jelenti, hogy a kutatás meghatározza a saját eljárási mércéit, és képes azokat — amennyiben szükséges — megváltoztatni.

Szovjetunió

A hadtudomány — katonai doktrína-hadászat-tudományi kategória — sémába történő besorolásánál figyelembe kell venni, hogy az idevágó gyakorlat a Szovjetunióban egy speciális, ideológiailag definiált tudományértelmezést vesz alapul. A tudományt komplex társadalmi jelenségként és a társadalmi újratermelési folyamat lényeges részeként értelmezik. Mint világnézeti, ismeretelméleti és módszertani képződmény, a tudományos és a történelmi materializmus minden tudomány meghatározó alapja.

A tudományok osztályozása a dialektikus materializmus révén a világ anyagi egységét és az anyag mozgásának alapformáit

veszi alapul. A következmény az, hogy a tudományok megkülönböztető szétválasztását például természet-, társadalom- és szellemtudományokra az ilyen integrált világnézeti értelmezés alapján elutasítják, egyúttal azonban a tudományok közötti kölcsönös függőség kevésbé észlelhető.

A tudományos szocializmus és kommunizmus — a történelmi és dialektikus materializmus, valamint a politikai gazdaságtan mellett —, mint a marxizmus-leninizmus három alkotórészének egyike, fontos alapja a szocialista társadalomban a tudomány helye és funkciója meghatározásának. Egyidejűleg elméleti és módszertani alapja a társadalomtudományi részágazatoknak is.

A katonai doktrínát kiegészítő hadtudomány, mint a társadalomtudományok lényeges ága, ezáltal *elméleti és módszertani alátámasztásra szorul* a tudományos szocializmus révén. A marxista-leninista társadalomtudományok alapvető elve a szigorú tudományos objektivitás és a forradalmi pártosság feltétlen egységét feltételezi.

A hadtudományi kutatás módszertanáról a Szovjet Katonai Enciklopédia megállapítja, hogy a szovjet hadtudomány a marxista-leninista dialektika irányítása alatt messzemenően felhasználja azokat az általános tudományos módszereket, amelyek alkalmazása más tudományokban is szokásos. Ugyanakkor specifikus módszereket is felhasználhatnak, ezek a hadtudomány tárgyának és feladatainak sajátosságait maximálisan számításba veszik. Ide tartozónak tekintik többek között a katonai kísérletet, a fegyverzet és felszerelés kipróbálását, a csapatgyakorlatokat, valamint a parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatokat. Specifikusak például a hadműveleti és hadműveleti-harcászati események vizsgálatára irányuló módszerek is.

A Szovjet Katonai Enciklopédia hangsúlyozza továbbá: a pártosság elve kötelezte a hadtudományt, hogy a marxizmus-leninizmus alapvető módszertani tételeinek figyelembevételével mellett feltétlenül megértse a szovjet nép érdekeit, az internacionalizmus elvét és az engesztelhetetlenséget a polgári ideológia minden megjelenési formájával szemben.

A kutatási tervek feldolgozására az adott kutatási témák szakértőiből — ahogy a Szovjet Katonai Enciklopédia kifejti — speciális „tudományos kollektívákat” szerveztek. Az alapproblémák feldolgozására különösen erős munkacsoportokat hoztak létre.

A *hadtudományi kutatás* alábbiakban részletezett *lefolyása* nagyjából megfelel a „Szovjet Katonai Enciklopédia” adatainak:

1./ Annak az adott problémának az átfogó tanulmányozása és elemzése, amelynek alapján a kutatási terv általános és speciális céljait meghatározzák.

2./ A „projektum” (ajánlás) összeállítása.

3./ Anyaggyűjtés, tárolás, valamint az adatok elemzése és rendszerezése.

4./ Szükséges számítások.

5./ Meghatározott elképzelések kidolgozása és a legfontosabb témák, végkövetkeztetések megfogalmazása.

6./ A tudományos végkövetkeztetések és hipotézisek felülvizsgálata, valamint a kutatási eredmények leírása és rendszerbe foglalása.

A tudományos kutatás témáit a katonai elmélet és gyakorlat fejlődésének követelményei határozzák meg. A szovjet fegyveres erőknél egy téma időszerűségének kritériumát a harcképesség erősítését, a harckészültség növelését célzó, valamint a katonák kiképzésére vonatkozó kutatómunkák elméleti és gyakorlati jelentősége képezi. Az időszerűség további kritériumai: a javasolt témák újszerűsége, perspektívái és előrelátható hatékonysága.

A hadászati elmélet és a kutatás hatásköre

Ahogy más tudományokban is természetesen szokásos, a hadászati elmélet és gyakorlat speciális jelentősége is mindenek-

előtt azokban a célkitűzésekben rejlik, amelyet mindig az állam céljainak összessége határoz meg. A szabályozóként meghatározott igazságra való törekvés a hadászatban mint tudományban, *nem engedi meg azt az illúziót, hogy a kutatás minden létező, vagy csak most keletkező problémát megoldhat.* A tudományosan alátámasztott ismeretek lendületet és eszközt adhatnak a probléma megoldásához, ezek képesek az ésszerűtlen politikai és katonai cselekvést megakadályozni.

A *hadászati területen a sikeres problémamegoldás háromfokozatú lehetősége ismerhető fel.*

— *Első:* a megbízható ismeretek megszerzése a megoldáshoz tartozó tárgyi tényálláson keresztül az alap- és a projektumkutatás révén, ami korlátlanul a tudományos hatáskörre és felelősségre tartozik.

— *Második:* a tudományos felismerések átalakítása a katonai és hadászati követelmények számára felhasználható meghatározásokká. Ezen a szinten helyezkedik el az úgynevezett tudományos politikai tanácsadás. A tudománynak azonban nem szabad addig elmenne, hogy a döntéseket is maga akarja meghozni.

— *Harmadik:* az állami jog- és szabályozórendszer alapján illetékes politikai, hadászati vagy katonai döntéshozók saját felelősségi körükön belül döntenek arról, mennyiben támaszkodhatnak a tudomány által rendelkezésükre bocsátott közrendszerre, illetve milyen mértékben hagyhatják ezt figyelmen kívül.

Ezzel összefüggésben rá kell mutatni arra a tényre, hogy a „tudomány nyilvános tekintélye — és ezáltal a tudományba vetett bizalom — ...kizárólag azon alapul, mennyiben idéz elő olyan megbízható tudást, amely az elméleti érvelésnél és a gyakorlati cselekvésnél beigazolódik és ezért a problémamegoldásban felhasználható.”

Hadászati alapkutatás a Védelmi Akadémián

Hadászati kutatás (Stratégic Research) alatt itt a tárgyra vonatkozó és feladatorientált kutatást, valamint az ennek megfelelő tudományos munkát értik. E tevékenység az alapkutatásban az „integrációtudomány”

értelmében, alapvetően interdiszciplináris beállítottságú. Ebben az összefüggésben azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a kutatás és a különleges tudományos tevékenység között differenciálni kell: *a kutatás*

kizárólag új ismeretek kidolgozását vagy ezeknek az ismereteknek az új felhasználását jelenti. Minden más munka, így az oktatás a tudományos területen, a technikai kísérletek és vizsgálatok, az általános és különleges adatgyűjtés, a megfigyelés és hasonlóak a tudományos tevékenységekhez tartoznak.

Az alapkutatásban annak érdekében, hogy az alapmegbízatás tárgyyszerű végrehajtását — nevezetesen a modern háborúk kutatását — a kutatási tervekkel és más megbízatásokkal teljesítsék, tartalmilag a hadászati besorolás alapján konkrétan behatárolt tudományos területek vannak, amelyeket a lényeges részhadászatok „lefedhetnek”. Alapkutatásban a megbízatás az Ausztrián kívüli területeket érintő kutatótevékenységekre is vonatkozik.

Az alapkutatás tudományos területei a következők:

- háború- és fenyegetéskép;
- a környezet politikai és hadászati elméletei és gyakorlata;
- fegyveres erők struktúrája és alkalmazásuk elvei;
- fegyveres erő és fegyverzet;
- nemzetközi jog és nemzetközi kapcsolatok;
- a jelenkor háborúi és konfliktusai.

1. Háború- és fenyegetéskép

A háborúkép a háború megjelenési formáival, intenzitásával, lehetőségeivel és eszközeivel foglalkozik. Az elemzés eredménye az alábbiakból következik:

- a politikai, katonai, gazdasági és szellemi adottságokból és fejleményekből;
- a korábbi háborúk tapasztalataiból;
- a technikai haladásból.

A reális háborúkép kidolgozása azért szükséges, hogy mindazokat a problémákat, amelyeket az államban a politikával, a hadsereggel, a gazdasággal és a társadalommal szemben háború esetére megszabnak, időben megoldják és ezáltal a szükséges intézkedéseket megtehessek. Így módon hozható létre a megfelelő haderőstruktúra, szerezhető be a szükséges fegyverzet és felszerelés, hajtható végre a hadműveleti tervezés, tehát mindaz, ami feltétele a fegyveres erő eredményes alkalmazásának.

Egy differenciált háborúkép kialakítása

szükségessé teszi azoknak a lehetséges fenyegetéseknek a mélyreható elemzéseit, amelyek már a háború előtt felléphetnek.

2. A környezet politikai és hadászati elméletei és gyakorlata

Mind a politikai, mind a hadászati terület elméleteit és feltételezéseit először integrálni kell a hadászatba és a doktrínába, és csak aztán lehet úgy alakítani, hogy politikailag és katonailag hatékonyak lehessenek. A doktrínának először olyan anyagi alapokra és feltételekre van szüksége, amelyek a kitűzött cél elérése érdekében léteznek vagy létrehozhatók.

A katonai szövetségek között lévő semleges államok katonai országvédelmének reális koncepciója számára a környezet politikai és hadászati fejleményeinek ismerete nagyon fontos előfeltétel.

Az államhatalom közvetlen alkalmazásának elmélete és gyakorlata mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a „közvetett hadászat” területét sem. Ezek eszköztárával és a katonai ellenhatás lehetősége által lehet törekedni a politikai célok elérésére.

3. A fegyveres erő struktúrája és alkalmazásuk elvei

A fegyveres erők realitásokhoz alkalmazkodó struktúráját a politika és a hadászat révén kitűzött célok és követelmények szabják meg. A szuperhatalmak fegyveres erői maguk sem mozdulatlan képződmények, hanem élő szervezetek politikai vezetéssel és katonai paranccsal, amelyeket lehetőség szerint feladatorientáltan az előrelátható politikai cél elérésére szerveznek meg.

Az ismételt felismerhető változásoknak mindenekelőtt a katonai szövetségek és a szuperhatalmak fegyveres erőinél kell bekövetkezniük. A kérdés, hogy mi a változtatásoknak, újításoknak, az új fegyverzet-felszerelés rendszeresítésének és az alkalmazási koncepcióban bekövetkezett változásoknak a kiindulópontja. Mit kellett volna elérni és mit nem értek el ezzel a folyamattal, továbbá milyen következtetések vonhatók le a jövőre nézve ebből a haderőfejlesztésből.

A hadműveleti tervek és az alkalmazási koncepciók változásai, a hadászati doktrínák, valamint a fegyverzet-felszerelés területeinek követelményei döntő jelentőségűek a fegyveres erők struktúrája és annak változása szempontjából.

A szövetséges fegyveres erők „paktumstruktúrája”, a viszony a külföldről áthelyezett katonai alakulatokhoz, ezek jelentősége az alkalmazási doktrína keretében — lényeges elemei a hadászati elemzésnek és a katonai lehetőségek megítélésének.

4. A fegyveres erők és a fegyverzet

A fegyveres erők tudományos kutatásában a haderő fegyverzete és felszerelése a megismerés lényeges kritériuma. A fegyveres erőkről így nyert kép azonban csak statikus benyomást ad; a fegyveres erők feladata és célja érthetőbb, ha a vizsgálatokba bevonják a *fejlesztési irányzatok időbeni összetevőit*.

A fegyveres erők megjelenési formájának, alakításának és célkitűzésének lényeges kritériuma a fegyverzet összetétele. A *fegyveres erők fegyverzetének és alkalmazási koncepciójának kölcsönös függősége nagyon világos összképet ad*.

A tudományos vizsgálat lényeges területei közé tartozik a nukleáris fegyverzet, annak fejlesztése mennyiségi és minőségi vonatkozásban. A nukleáris-hadászati fegyverek funkciójának megítélésénél elengedhetetlen tényezők a túlélőképes vezetési és irányítási rendszerek. A szárazföldi dimenzió érdekében fontosak a hagyományos fegyveres erőkbe integrált nukleáris-harcászati fegyverrendszerek. Az új, nem nukleáris fejlesztések ugyancsak bizonyos erőegyensúly-eltolódást jelenthetnek a hagyományos fegyveres erőknél.

A tudományos szakterület célkitűzése nem az aktuális állapot leírása, hanem az eddigi és jövőbeni fejlesztések elemzése. Lényeges a fegyverzettechnika trendje és az ebből adódó lehetőségek a fegyveres erők egész rendszerében. Az ilyen irányú vizsgálatok eredménye — összképe miatt — alapokat nyújt a saját katonai tervezés számára is.

5. Nemzetközi jog és nemzetközi kapcsolatok

A nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó tudományterület a nemzetközi jog tudományával szoros összefüggésben van, úgyhogy a tudományos terület számára két különböző megközelítés lehetséges, nevezetesen a társadalomtudományi-empirikus és a jogtudományi-normatív.

A nemzetközi kapcsolatok e két megközelítése és specifikus szemléletmódja megfelel a „reális terület” és „normatív terület” alapvető megkülönböztetésének, ezeket a tudományos terület felosztása miatt hozták létre. E két terület szétválasztása azonban szabályos esetet jelent; sem a nemzetközi jogi-normatív vizsgálat nem képes a tényleges viszonyokat mellőzni, amit már önmagában a tények normatív erejének elismerése is kizárttá tenné, sem az államközi kapcsolatok „reális” viszonyainak vizsgálata nem mondhat le arról, hogy a nemzetközi jog révén normatív felfogását érvényre juttassa.

A tudományos területen a tevékenység lényeges meghatározó mércéjének *Ausztria tartós semlegessége* tekinthető, amely mind jogi nézőpontból, mind az osztrák biztonságpolitika konkrét formálásában alapvető jelentőségű.

A tudományos terület tevékenységéhez szükséges az interdiszciplináris módszer, ami valószínűleg az egyetlen gyakorlati lehetőséget jelenti a „nemzetközi kapcsolatok” területkezeléséhez. A szoros kapcsolat a gyakorlati-politikai területtel változó kérdésfeltevésekhez vezet, amelyek azonban a mindenkori időszerű okok következtében alapvető és hosszabb ideig érvényes megoldást igényelnek.

A nemzetközi kapcsolatok tudományos területének sem reális, sem normatív összetevői nem értelmezhetők elszigetelt és önálló jelenségekként. Átfogó megértésük és észszerű tudományos feldolgozásuk érdekében szükséges beillesztésük a hadászati kutatás egész rendszerébe.

6. A jelenkor háborúi és konfliktusai

A tudományos terület feladata napjaink fegyveres konfliktusai célkitűzéseinek és megjelenési formáinak feldolgozása, hogy

azok lefolyását, valamint az alapul szolgáló katonai elképzeléseket és a harceszközök alkalmazási módjait megmagyarázhassa. Ennek során egyfelől az adott konfliktus konkrét eredményeit, másfelől a katonai jellegű tényeket és azok részleteit kell vizsgálat tárgyává tenni.

A modern konfliktuskutatás régóta felismerte, hogy a háború fogalma találó megjelölésként az 1945 utáni fegyveres összecsapásokra bizonyos mértékben csak nagyon korlátozottan érvényes. Ezért célszerű áttérni arra, hogy az összes adódó összeütközésre, legyen szó polgárháborúról, gerillaháborúról, felszabadító háborúról, fegyveres felkelésről, vagy az úgynevezett „láthatatlan” háborúról, *fő fogalomként a „fegyveres konfliktus” megnevezést használjuk.*

Éppen ezek a korlátozott erő alkalmazásával történő összecsapások számítanak ahhoz a területhez, amelyet a háború „előterének” jelölnek. A konfliktuskezelés különböző jellegű formáiból nem szabad arra a téves következtetésre jutni, hogy a háború segítség-

gével történő hagyományos erőalkalmazás eltűnt a modern politika eszköztárából.

E tudományos terület célkitűzéseinél mindenekelőtt arról van szó, hogy megismerjék a katonai események konkrét vonatkozásait. A kérdések nagy részét ismételtelen azoknak a nagyobb háborús összecsapásoknak a kimenetelére vonatkozóan teszik fel, amelyek a szemben álló felek hadműveleti-harcászati koncepcióira, szervezeti kérdéseire, a résztvevő fegyveres erők tagozódására, fegyverzetére és felszerelésére, valamint az adott államok katonai eszközkészletére vonatkoznak.

Ez a kérdésfeltevés azért fontos, mivel egy katonai konfliktus befejeződése után mindenkor rövid időn belül illetékes vagy kevésbé illetékes intézmények a legkülönbözőbb kísérletekre vállalkoznak annak érdekében, hogy az adott konfliktusból gyakorlati tanulságokat vonjanak le, illetve más államok vagy szövetségek részére a tapasztalatok hasznosítását lehetővé tegyék.

Végkövetkeztetések

A hadászat és elmélete *nagyon terjedelmes és komplex kutatási terület*, ennek feldolgozása csak interdiszciplinárisan vagy „integráción tudományosan” teljesíthető az adott megbízatás értelmében. A hadászati elméletnek konkrét helye van a tudományok spektrumában, nevezetesen a társadalomtudományok közé sorolható.

Munkamegbízatként a hadászati alapkutatást végző intézetnek a modern háborúkép kutatását, a katonai stratégiák összehasonlítását és a modern hadviselésnek az osztrák honvédelemre gyakorolt hatásvizsgálatát utalták ki. Ez az eredeti megbízatás nemcsak hogy ma is kötelező, de tartalmi kialakítása révén semmit sem veszített aktualitásából.

Éppen ellenkezőleg, egyre nagyobb fejlődés következett be nemcsak a tulajdonképeni katonai szakterületeken, amelyek kölcsönös függősége egyre inkább fokozódik, hanem hasonló folyamatok olyan területeken is megjelentek, amelyek a katonai területre ugyan bizonyos mértékig mindig, de

egy jó idő óta különösen nagy befolyást gyakorolnak. Ha csak azoknak a gazdasági, politikai, s mindenekelőtt hatalompolitikai folyamatoknak a visszahatásaira gondolunk, amelyek korábban távol estek saját viszonyainktól, akkor már nem is szükséges ehhez további részleteket hozzáfűzni.

Az intézetnek feldolgozásra meghatározott szakterület évek óta növekvő tudományos, politikai és katonai érdeklődést vált ki nemzetközileg, államok közötti és egyes államokra vonatkozó területen egyaránt. Egy Ausztria méretű és helyzetű állam arra kényszerül, hogy közeli és távoli környezetét, annak lehetőségeit, politikai szándékait, céljait, kölcsönös függőségeit, befolyását és annak következményeit, azaz átfogó politikai, katonai, gazdasági és társadalmi „képét” minden megjelenési formájában elemezze és a saját helyzetre gyakorolt hatásait minősítse, hacsak nem akar saját szándékai és célkitűzései kárára olyan hibákat és mulasztásokat elkövetni, amelyeket később minden valószínűség szerint már nem képes korrigálni. Ez a tény bi-

zonyos mértékig a biztonságpolitikai célkitűzések szempontjából is jelentős. A fegyveres erők másrészt annak az eszköztárnak részei, amelyekkel a célkitűzések elérése kapcsolatban van.

Az elsődleges feladatok egyikeként az intézetnek mindenekelőtt azt az alapot kellett megteremtenie, amely a legkülönbözőbb jellegű és eredetű szellemi termékek és anyagok gyors és célszerű megszerzését, tárolását és rendszerezését tette lehetővé, s amelyekre építve lehetővé vált az elemzések, tanulmányok feldolgozása és összességében a témáknak megfelelő kutatási tevékenység.

Az ehhez megtalált megoldás az elektronikai adatfeldolgozáson alapuló központi dokumentáció formájában a célnak nemcsak megfelelőnek mutatkozott, hanem ezáltal olyan eszközt is létrehoztak, amely ezen a speciális területen nemzetközi elismerést kapott és ebben a vonatkozásban vezető helyet sikerült elérnie.

Az alapkutatásra szintén érvényes az, hogy a tudományos területeknek megfelelően rendszerszerű besorolást valósított meg és megteremtette a szükséges munkamódszereket, szervezeteket és más feltételeket, létrehozva ezáltal itt is azt az eszközt, amely egyrészt elég szilárd a szisztematikus munkavégzéshez, másrészt azonban eléggé nyitott ahhoz, hogy a tudományos munkát ne csak lehetővé tegye, hanem meg is könnyítse, ami a feladat eredményes elvégzésének is javára válik. A hadászati kutatást eszerint úgy kell végezni, hogy a tulajdonképpeni

tárgyra szorítkozó katonai terület legyen az erre irányuló tudományos tevékenység középpontja.

A tudományos kutatás a hadászati spektrummal összhangban lévő tudományos területek révén olyan mindenképpen jövőorientált struktúrával rendelkezik, amely a saját specifikus feladatorientált kutatás és a kívülről meghatározott megbízatások szükség-szerűen megnövelt intenzitása esetén az adott keretek közötti feljlesztést nemcsak lehetővé teszi, hanem éppenséggel megköveteli.

Az alapkutatás a bizonyítható tudományosság alapján munkáját illetően felelősséggel tartozik kutatási területének, ami a hazai és a nemzetközi tudományos intézetekkel való kölcsönös kapcsolatok és tudományos cserék révén minőségi gazdagodást jelent; ezenkívül az alapkutatás a hadászati terület időszerű nemzetközi tudományos eseményeinél is jelen van.

Ezzel összefüggésben megjegyzendő, hogy az alapkutatásban részt vevők nemcsak a kutatásban magában, hanem a Honvédelmi Minisztérium keretében működő oktatásban, de az egyetemeken és más tudományos intézetekben is fontos pozíciókat töltenek be. A hadászati kutatás hatását kifelé azonban nemcsak az oktatás képviseli, hanem ezt a feladatot szolgálják az alapkutatás kiadványsorozatai is. Az alapkutatás keretei közötti tudományos tevékenység azonban nem öncél, hanem szükségszerűség a katonai országvédelem eredményessége érdekében és értelmében.

Tel./fax: 142-4428

Speciális

szűrőszemüveg 9 féle típusban.

Kapható az ország

250 optikai szaküzletében.

Drioptiás változatban is.

KERESSE A MON-X EMBLÉMÁT!

Sorsjegyes termékcímkénkkel nyugati utazást nyerhet.

Angol, német és orosz nyelvű rezümé

TABLE OF CONTENTS

Col. R. Dr. Tibor Ács, Candidate of Military Science

For the Works of Military Science

The Presidency of the Hungarian Society of Military Science created a Price of Military Science, named from Major Sándor Tanárky the first military scientific ordinary member of the Hungarian Academy of Sciences. The author who proposed the Price overlooks the way of life and the work of Tanárky. Connected on this and in a shortened form we make known the inaugural address pronounced in 1838 by Tanárky in which he formulates scientific values.

SECURITY POLICY

Col. R. Dr. Lajos Hajma, Candidate of Military Science

On the Security Policy of the Hungarian Republic

The author examining the regional problems connected with the situation of the Hungarian Republic undertakes to formulate the tasks of our security policy, deals with the role of the military factor and the basic principles of the national defence in connection with the safeguard of the country.

Major Dezső Nyári

Security Policy Considerations

The article starting from the general and inside this from the European political course of proceedings raises security policy considerations and ideas. Taking account with the economic, social and geopolitical situation of the country it examines the security political effects and sources of danger, outlines the tasks of the armed forces and the main directions of their development.

Dr. Sándor Pirityi, Candidate of Military Science

From the Perspective of twenty Years : the SALT-I

The author outlines the initial and uncertain steps of the twenty years lasting process and then the results englobed in treaties of the series of conversations becoming more and more optimistic. The knowledge of the SALT-process and understanding of its lessons may bring nearer the world of ideas pursued during the two decades to the strategic realities of today.

Second

The Vienna Seminar on the Military Doctrines

In the previous number of our journal we have published from the material of the Vienna Seminar the contributions of the Hungarian delegation and that of neighbouring countries, in addition with the speeches of some of NATO-member states. In this issue we make known from the neutral states the contributions of the heads of delegations of Switzerland, Sweden and Finland.

MILITARY SCIENCE- MILITARY AFFAIRS

Col. R. Dr. Lajos Kiss, Candidate of Military Science

On the National Defence Preparations of the Hungarian Republic

The author is dealing with the possibilities of the conversion to the war situation of the country's sources of power and several institutions (health, transport etc.), with the setting up and maintaining of personal reserves, as well as with the problems (principles, tasks, solutions) of making use of material and technical and other resources.

Lt-Col. Ing. Tibor Gáspár

On the Integration of the Armements, Technical and Material Services

The author refers to the issues and problems of the practical steps of the integration of the Technical and Material Services, then in the framework of organizational changes is dealing with the questions of the direction and management, the professional competence; the training and preparation; the serving and repairing and with those of managing and material supply, as well as with the conditions ensuring a more effective functioning of the system, and with the tasks to be solved.

Col. R. János Galovicz, University Doctor

Air Defence and/or Air Force

The author assesses the situation of the Air Defence and that of the air defence and aviation troops of the Hungarian Republic, outlines their tasks and possibilities; he seeks an answer to the directions to be chosen for the development of the Air Defence and/or Air Force, as it is mentioned in the title of the article.

Col. R. Dr. József Bimbó, Candidate of Military Science

Air Defence and Aviation Experiences of the Gulf-war

The Gulf-war has been concerning its local and international effects, size, the number of the participating forces and states, the unequal relation of forces of the parties, and the dominating technical superiority of the Americans and their allies — one of the more specific wars of recent years. The author describes the experiences of this specific, and mainly with air forces conducted war.

Col. R. Dr. Mihály Deák, Candidate of Military Science

Let us follow the Military Virtues of our Foregoers

The author calls upon to follow the heroic acts and military virtues of the leading figures of the Hungarian military glories. He formulates the research and acknowledgement as a message and a necessity to be followed for the Hungarian generation of today. He demonstrates by examples, that the following of the virtues of our foregoers is not simply a political philosophy, but a moral duty of the nation becoming independent.

DEFENCE ECONOMY

Lt-Col. Dr. György Csabai, Candidate of Military Science

The former Soviet Defence (Military) Industry and the Conversion

At the end of 1991 the Soviet State ceased to exist, the military industry became paralysed, its establishments passed into the proprietorship of the successor states. The author outlines the basic situation concerning the conversion, the task and the philosophy. He is seeking an answer to the possibilities of the conversion of the former Soviet defence (military) industrial-complex in the complicated conditions of the social transition.

Mrs. Bagó Rozália Jehoda and Lt-Col. Dr. György Mihály Szternák, Candidate of Military Science

On the Economic Security of our Country

The authors starting from the changes in Europe are speaking in details from the place of the economic security in the security system, then examining the situation of our country, they deal with the sources of danger affecting our economy and with the possibilities of creating the economic security.

DEFENCE OF ORDER

Col. of Fire-Guard Dr. János Bleszity, Candidate of Technical Sciences

On the Catastrophe Defence

The author examines in the light of country-wide conceptions the problems concerning the catastrophe defence and catastrophe prevention; as far as the future he underlines, that the shaping up of the country-wide system of catastrophe defence — including the exact drawing up of the place, role and mission of the Fire-Guard — is a requirement of pressing necessity.

*

In the column Forum-Social Life of the journal may be read informations about the advices concerning the writing and referee of military scientific applications, about the scientific conferences and books with actual military historical themes. The column Survey tells the instructive story of the article published in the Austrian military journal ÖMZ, under the title Basic Strategic Research in the Defence Academy.

INHALTSVERZEICHNIS

Oberst im Rubestand Dr. Tibor Ács, Kandidat der Militärwissenschaft.

Für die Militärwissenschaftlichen Werke

Der Vorstand der Gesellschaft für Militärwissenschaft hat einen militärwissenschaftlichen Preis gegründet, den man von Major Sándor Tanárky, den ersten ordentlichen militärwissenschaftlichen Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften benannte. Der Verfasser — der den Preis in Vorschlag brachte — überblickt den Lebensweg und Tätigkeit Tanárky's. In Zusammenhang mit dessen und etwas gekürzt wir darlegen die Antrittsvorlesung von Tanárky gesprochenen in 1838 in der er wissenschaftliche Werte formulierte.

SICHERHEITSPOLITIK

Oberst im Ruhestand Dr. Lajos Hajma, Kandidat der Militärwissenschaft.

Über die Sicherheitspolitik der Ungarischen Republik

Der Verfasser, nach einer Analyse der regionalen Problemen in Zusammenhang mit der Lage der Ungarischen Republik entschliesst sich zur Formulierung unserer sicherheitspolitischen Ziele, streift die Rolle des militärischen Faktors und die auf die Verteidigung des Landes bezüglichen Grundprinzipien der Nationalen Verteidigung.

Major Dezső Nyári

Sicherheitspolitische Überlegungen

Der Artikel ausgehend von allgemeinen, innerhalb deren von europäischen politischen Vorgänge erörtert sicherheitspolitische Überlegungen und Gedanken. Die wirtschaftliche, gesellschaftliche und geopolitische Lage des Landes in Beachtung nehmend analysiert der Artikel die sicherheitspolitischen Effekte und Gefahrenquellen, schildert die Aufgabenkreise und die hauptlinien der Entwicklung der Streitkräfte.

Dr. Sándor Pirityi, Kandidat der Militärwissenschaft.

Aus einer Perspektive von zwanzig Jahren: SALT-I

Der Verfasser überblickt die anfangs- und ungewissenen Schritte des zwanzigjährigen Vorganges, dann die in verschiedenen Verträge eingefassten Ergebnisse der immer mehr zuversichtlich werdenden Verhandlungsserie. Die Kenntniss des SALT-Vorganges und das Verstehen seiner Lehren kann die während zwei Jahrzehnten gefolgte dedankenwelt zu heutigen strategischen Realitäten näher bringen.

Das zweite Seminar in Wien über die militärischen Doktrinen

In einer früheren Nummer unserer Zeitschrift haben wir aus dem Material des Wiener Seminars den Beitrag der ungarischen Delegation und die der benachbarten Länder, weiterhin einiger NATO-Mitgliedstaaten. In diesem Nummer wir machen von den neutralen Ländern den Beitrag des Delegationsleiter der Schweiz, Schwedens und Finnlands bekannt.

MILITÄRWISSENSCHAFT-MILITÄRWESEN

Oberst im Ruhestand Dr. Lajos Kiss, Kandidat der Militärwissenschaft.

Der Verfasser beschäftigt sich mit den Möglichkeiten des Übertritts der Kraftquellen, der verschiedenen Institutionen (Gesundheitswesen, Verkehr, usw.) des Landes auf Kriegssituation, mit der Herstellung und Instandhaltung von Personalreserven, weiterhin mit den Problemen (Prinzipien, Aufgaben, Lösungen) in der Zusammenhang mit der Inanspruchnahme von materiellen-technischen und anderen Vorräten.

Oberstleutnant Ing. Tibor Gáspár

Über die Integrierung der Rüstungs- und materiellen-technischen Dienste

Der Verfasser schildert die praktischen Schritte der Integrierung der Rüstungs- und materiellen-technischen Dienste, dann im Rahmen der organisatorischen Veränderungen die Fragen und Problemen der Führung und Leitung; der professionellen Sachkenntnis; der Bedienung und Reparatur, der Wirtschaftsführung und Materialversorgung; weiterhin er spricht von den Bedingungen die eine bessere Wirkung des Systems sichern, und von den zu lösenden Aufgaben.

Oberst im Ruhestand János Galovicz, Universitätsdكتور
Fliegerabwehr und/oder Luftwaffe

Der Verfasser wertet die Lage des Fliegerabwehrs und der Fliegerabwehr und Fliegertruppen, schildert deren Aufgaben und Möglichkeiten, er sucht eine Antwort auf die auch in dem Titel des Artikels-Fliegerabwehr und/oder Luftwaffe — zum Ausdruck gebrachtes Entwicklungsrichtungs-Dilemma.

Oberst im Ruhestand Dr. József Bimbó, Kandidat der Militarwissenschaft
Die Fliegerabwehr und Luftwaffen Erfahrungen des Golf-Krieges

Der Golf-Krieg war, hinsichtlich seines lokalen und internationalen Effekt, Seiner Grösse, der Dimension der teilnehmenden Kräfte, der Zahl der Lander, des ungleichen Kräfteverhältnisses der gegenüberstehenden Seiten, der dominierenden technischen Überlegenheit der Amerikanern und der Alliierten- einer der eigenartigsten Kriege der letzten Jahren. Der Verfasser beschreibt die Erfahrungen dieses eigenartigen grundlegend mit der Luftwaffe gekämpften Krieges.

Oberst im Ruhestand Dr. Mihály Deák, Kandidat der Militarwissenschaft
Folgen wir die militärischen Tugenden unserer Vorfahren

Der Verfasser ruft für das Folgen der tapfere Haltung und militärischen Tugenden der hervorragenden Helden der Ungarischen siegreichen Waffentaten. Er formuliert das Entdecken und das Erkennen eine nachahmenswerte Notwendigkeit und als eine Botschaft für die heutige ungarische Generation. Er beweist durch Beispiele, dass das Folgen der militärischen Tugenden unserer Vorfahren nicht einfach eine politische Philosophie ist sondern eine moralische Pflicht der unabhängig gewordenen Nation.

VERTEIDIGUNGSWIRTSCHAFT

Oberstleutnant Dr. György Csabai, Kandidat der Militarwissenschaft

Die frühere sowjetische Verteidigungs(Militärische)industrie und die Konversion

Der Sowjetstaat hat am Ende des Jahres 1991 aufgehört, die militärische Industrie ist lahmgelegt, ihre Anlagen Würden in das Eigentum der Nachfolgerstaaten übergeben. Der Verfasser umreißt die Grundsituation das Ziel und die Philosophie bezüglich der Konversion. Er sucht eine Antwort auf die Möglichkeiten der Konversion der früheren sowjetischen Verteidigungs-(militärischen)industriellen Komplex unter den komplizierten Verhältnissen der gesellschaftlichen Umwandlung.

Frau Bagó, Rozália Jehoda und Oberstleutnant Dr. György Mihály Szternák, Kandidat der Militarwissenschaft

Über die Wirtschaftliche Sicherheit unseren Vaterlandes

Die Verfasser ausgehend von den europäischen Änderungen sprechen ausführlich über den Platz der wirtschaftlichen Sicherheit in dem Sicherheitssystem, dann analysierend die Lage unseren Vaterlandes sie sprechen von den Gefahrenquellen die auf unsere Wirtschaft einen Einfluss haben, und weiterhin von den Möglichkeiten der Erschaffung der wirtschaftlichen Sicherheit.

ORDNUNGSSCHUTZ

Oberst der Feuerwehr Dr. János Bleszity, Kandidat der Technischen Wissenschaften

Über die Katastrophenschutz

Im Rahmen der nationalen Konzeptionen der Verfasser analysiert die Fragen bezüglich der Katastrophenschutz und Katastrophenabwehr bezüglich der Zukunft er betont, dass die Ausgestaltung des nationalen Systems der Katastrophenschutz — in dem die genaue Formulierung des Platzes, der Rolle und der Aufgabe der Feuerwehr — ein dringender Anspruch ist.

*

In dem Rubrik Forum-Gesellschaftsleben man kann Informationen — über das Schreiben und die Kritik der militärwissenschaftlichen Preisausschreibungen, über die wissenschaftlichen Konferenzen und über die Bücher mit aktuellen militärhistorischen Themen — erhalten. Der Rubrik Revue teilt die Ideen des in der österreichischen militärischen Zeitschrift ÖMZ unter dem Titel Die strategische Grundforschung in der Verteidigungsakademie publizierten Artikels mit.

СОДЕРЖАНИЕ

Полковник в отставке, кандидат военных наук Тибор Ач: За творчество в области военных наук. Президиумом Венгерского Общества Военных наук (BOVN) учрежден приз, названный именем майора Шандора Танарки, первого действительного члена Венгерской Академии Наук в области военных наук. Автор — он же предложил учредить приз — дает обозрение жизненного пути и деятельности майора Танарки. В несколько сокращенном виде ознакомим читателя и с его вступительной речью из 1838-го года.

ПОЛИТИКА БЕЗОПАСНОСТИ

Подполковник в отставке, кандидат военных наук Лайош Хайм: О политике безопасности Венгерской Республики. Автор дает анализ региональных вопросов, оказывающих влияние на обстановку Венгерской Республики, сформулирует цели нашей страны в области безопасности, роль военного фактора и базовые принципы обороны страны.

Майор Дэже Ньяри: Суждения о политике безопасности. Статья поднимает мысли, суждения по политике безопасности, исходя из глобальных, в том числе европейских политических процессов. Учитывая экономическое, общественное и геополитическое положение страны, изучает эффекты и источники угрозы в области безопасности, задачи и основные направления развития вооруженных сил.

Кандидат военных наук Шандор Пирити: ОСВ-1 с дальности двадцати лет. Автор рассматривает первые, неуверенные шаги двадцатилетнего процесса, затем результаты серии переговоров, закрепленных в договорах. Знание процесса ОСВ, понимание его выводов может приблизить образ мышления этих двух десятилетий к сегодняшним стратегическим реальностям.

Второй венский семинар по военным доктринам.

В прежних номерах нашего журнала были опубликованы из материала венского семинара выступления венгерской делегации, а также делегаций соседних стран и некоторых стран НАТО. В настоящем номере мы знакомим читателя с выступлениями глав делегаций из Швейцарии, Швеции и Финляндии.

ВОЕННЫЕ НАУКИ — ВОЕННОЕ ДЕЛО

Полковник в отставке, кандидат военных наук Лайош Киш: Об оборонной подготовке Венгерской Республики. Автор занимается возможностями перевода на военный лад источников, различных институтов (медицина, транспорт и т.д.) страны, вопросами образования и содержания кадровых ресурсов, использования материально-технических и других запасов.

Инженер-подполковник Тибор Гашпар: Об интеграции служб технической, материальной и вооружения. Автор затрагивает практические шаги объединения технической и материальной служб, вопросы и проблемы структурных изменений, управления, образования и подготовки обслуживания и ремонта, материального обеспечения и ведения экономики, а также условия, обеспечивающие более эффективное действие системы, наконец, решаемые задачи.

Полковник в отставке, доктор Янош Галовиц: Противовоздушная оборона и/или военно-воздушные силы. Автор оценивает положение противовоздушной обороны Венгерской Республики, войск ПВО и авиации, указывает их задачи и возможности, ищет ответ на вопрос "и/или" (ПВО-ВВС), на проблему путей развития.

Полковник в отставке, кандидат военных наук Йозеф Бимбо: Опыт войны в Заливе по ПВО и авиации. Война в Заливе была одной из самых специфических войн последних лет, учитывая ее масштабы, местное и глобальное влияние, размеры и соотношения участвующих сторон, подавляющее техническое превосходство американцев и их союзников. Автор приводит опыты этой войны, отвоеванной прежде всего силами авиации.

Подполковник в отставке, кандидат военных наук Михай Дзак: Следовать военным достоинствам наших предков! Автор призывает следовать военным достоинствам и героическим поступкам выдающихся представителей венгерской боевой славы. Примерами показывает, что все это не просто политическая философия, но моральная обязанность независимой нации.

ОБОРОННАЯ ЭКОНОМИЯ

Подполковник, кандидат военных наук Дьердь Чабаи: Бывшая советская оборонная (военная) промышленность и конверсия. К концу 1991-го года советское государство распало, военная промышленность, парализована, ее объекты перешли в собственность наследников-государств. Автор начерчивает базовую ситуацию, связанную с конверсией, цель и философию. Он разыскивает возможности конверсии бывшего советского военно-промышленного комплекса в сложных условиях общественного преобразования.

Розалия Баго Йехода и подполковник, кандидат военных наук Дьердь Стернак: Об экономической безопасности нашей родины. Авторы подробно говорят о роли экономической безопасности в общей системе безопасности (исходя из европейских изменений), затем анализируют источники опасности, грозящей нашей экономике, а также возможности осуществления экономической безопасности.

ОХРАНА ПОРЯДКА

Полковник противопожарной охраны, кандидат технических наук Янош Влесить: Устранение катастроф. В зеркале общевенгерских замыслов автор анализирует вопросы устранения природных бедствий, подчеркивает, что неотложная потребность образования по всей стране общей системы устранения бедствий и их последствий (в том числе точное урегулирование места, роли и задач противопожарной охраны).

В отделе журнала "ФОРУМ - ОБЩЕСТВЕННАЯ ЖИЗНЬ" можно найти информации, связанные с советами по изготовлению и рецензии курсных работ в области военных наук, а также с научными советами и актуальными военно-научными изданиями. Отдел "Обозрение" сообщает о поучительном содержании статьи "Базовое исследование стратегии в Академии Обороны", опубликованной в австрийском Военном журнале.

TÁJÉKOZTATÓ

A Magyar Hadtudományi Társaság 1992. október 1-jei tagdíjelőfizetésről hozott *határozatáról*

1. Az éves tagsági díj 1993-tól:
 - a) a munkaviszonyban lévőknek (500 Ft helyett) 800 Ft,
 - b) nyugdíjasoknak és diákoknak (250 Ft helyett) 600 Ft.
2. Az évi tagdíjat befizetők térítésmentesen kapják meg a Hadtudomány című folyóirat évi négy számát, amelynek ára könyvárusi forgalomban számonként 100 Ft.

Az elnökség kéri a tagokat, hogy *újítsák meg tagságukat, legyenek a folyóirat olvasói!*

A társaság titkársága a tagdíj befizetésére és a folyóirat megrendelésére vonatkozó tájékoztatót a befizetési csekkel együtt az érintettek részére időben megküldi.

Az AIRTRAVEL
Légifuvarozási és Idegenforgalmi, Kereskedelmi Szolgáltató Kft.

készséggel áll minden kedves ügyfele rendelkezésére:

- a légifuvarozás,
- a kereskedelem,
- a nemzetközi utazásszervezés és közvetítés területein.

Különleges ajánlatunk:

INDONÉZIA–BALI

18 napos út repülővel és autóbusszal.

Időpontok: 1992. december 28–január 14-ig.

1993. február 1–február 18-ig.

Részvételi díj: 215 500 Ft.

Jelentkezés: Budapest. VI., Bajcsy-Zs. út 5.

Tel.: 122-72-48. Tel/fax: 142-11-61

Rendkívüli szolgáltatásunk pilóták részére:

Vállaljuk repülőgép- és helikoptervezetők polgári átképzését;
csoportos jelentkezés esetén kedvezményt adunk.

Érdeklődni lehet telefonon: 122-72-48, tel/fax: 142-11-61.

Szeretettel várunk minden kedves érdeklődőt és jelentkezőt!

AIRTRAVEL